

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI
HİNDOLOJİ BİLİM DALI**

CĀTAKALAR: BODHĪSATTA ÖYKÜLERİ

Doktora Tezi

Esra KÖKDEMİR

Ankara- 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI
HİNDOLOJİ BİLİM DALI**

CĀTAKALAR: BODHİSATTA ÖYKÜLERİ

Doktora Tezi

Esra KÖKDEMİR

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Korhan KAYA

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
HİNDOLOJİ BİLİM DALI

Esra KÖKDEMİR

CĀTAKALAR: BODHİSATTA ÖYKÜLERİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Korhan KAYA

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Prof. Dr. Korhan KAYA	
Prof. Dr. H. Derya CAN	
Prof. Dr. Nevgat Kaya	
Doc. Dr. Ali Kocakler	
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Kayalı	

Tez Sınavı Tarihi 07.07.2019.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Esra KÖKDEMİR

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VI
TABLO LİSTESİ	VII
RESİM VE EKLER LİSTESİ	IX
DEVANĀGARĪ ALFABESİ İÇİN TRANSLİTERASYON TABLOSU	XII
PĀLİ DİLİ ÜZERİNE	XV
GİRİŞ.....	20
1. BÖLÜM.....	27
HİNDİSTAN'DA BUDDHİZM'İN DOĞUŞU VE BUDDHİST EDEBİYAT	27
1.1. <i>Buddha'nın Hayatına Kısa Bir Bakış</i>	27
1.2. <i>Hindistan'da Budhizm</i>	37
1.3. <i>Buddhist Edebiyat (Pāli Edebiyatı ve Sanskrit Edebiyatı) ve Cātaka Metni</i>	49
2. BÖLÜM	64
CĀTAKALAR'DAKİ ANLATI TÜRLERİ	64
2.1. <i>Buddha'nın Hayvan Formunda Bedenlendiği Anlatılar</i>	92
2.2. <i>Buddha'nın İnsan Formunda Bedenlendiği Anlatılar</i>	99
2.3. <i>Buddha'nın Tanrısal Varlık Olarak Bedenlendiği Anlatılar</i>	109
2.4. <i>Budhizm ile ilgili Kısa Öğretiler</i>	114
3. BÖLÜM.....	117
CĀTAKALAR ÜZERİNE KRİTİK ÇALIŞMA.....	117
3.1. <i>Moral Yapı</i>	117
3.2. <i>Cātaka'daki Anlatıların Hint Kültürüne Olan Etkisi</i>	126
3.2.1. <i>Görsel Anlatımlar – Kabartmalar ve Duvar Resimleri</i>	126
3.2.2. <i>Yazınsal Anlatımlar – Edebi Eserler</i>	158
3.2.2.1. <i>Pañçatantra</i>	161
3.2.2.3. <i>Rāmāyaṇa Destanı</i>	180
3.2.2.4. <i>Kathāsaritsāgara</i>	184
SONUÇ	212
EKLER	223
LİTERATÜR TARAMASI.....	232
KAYNAKÇA	240
ÖZET	246
ABSTRACT	247

ÖNSÖZ

Buddhizm üzerine yapılan çalışmaların azlığı ve Cātaka metni üzerine ise daha önce hiç çalışma yapılmamış olması tezin yapılmasındaki amacı göstermektedir. Hindistan'daki stūpalar üzerine ya da mağara duvarlarına Cātakalar'daki hikâyeler yansıtılmaktadır. Gerek sanat tarihi açısından gerekse edebiyata etkisi açısından araştırılmaya değer bir konu olarak nitelendirilmelidir. Ayrıca Cātakaların sadece Hindistan sınırları içerisinde değil, Çin ve Japonyada da Dunghuang ve Kucha mağaralarında betimlendiği de görülmektedir. Ancak bu betimlemelerin incelenmesi tezin sınırlılığı açısından konu dışı bırakılmıştır. Sadece Hint kültürüne hem edebi yolla hem de görsel betimleme yoluyla etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada orijinal Pāli dilinden İngilizce'ye çevrisi yapılan ve araştırmacılar tarafından da sıklıkla kullanılan olan E. B. Cowell'ın editörlüğünde yaptığı çok değerli Cātaka çevirisi temel kaynak olarak kullanılmıştır. Diğer yandan Hint edebiyatı ile karşılaştırmalar için Hint edebi eserleri (Pañçatantra, Kathāsaritsāgara, Mahābhārata, Rāmāyaṇa), görsel betimlemelerin incelenmesi için de arkeologlar tarafından araştırılma yapılmış olan (Bharhut Stūpa, Amarāvātī, Acaṇṭa mağarası) çalışmalar da ikincil kaynak olarak kullanılmıştır. Buddha'nın hayatını incelediğimiz birinci bölümde Cātaka anlatılarındaki yansımalarıyla birlikte incelenmiştir. Cātaka'daki çeşitli öyküler Buddha'nın bedenlendiği forma göre sınıflandırılarak belirtmeye çalışılmıştır. Hint kültürüne yansımaları ise, çalışmanın üçüncü bölümünde yer almakta olup, ele alınan masalların dünya edebiyatındaki benzerlikleri de incelenmiştir.

Son olarak, fikirleri ve engin bilgisiyle bizleri her zaman yönlendiren, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca büyük emekleri olan tez danışmanım Prof. Dr. Korhan Kaya'ya her zaman yanımda olan hoşgörüsü ve sabrıyla yol gösteren Prof. Dr. H. Derya Can'a; tez yazım aşamasında büyük emeği olan Dr. Öğretim Üyesi Yalçın

Kayalı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, çalışmalarından yararlandığım yazarlara ve kaynaklarından yararlandığım Prof. Dr. Halil İnalçık Kütüphanesine, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesine ve ODTÜ Kütüphanesine teşekkürü borç bilirim. Her daim yanımda olan sevgili eşim Görkem Kökdemir'e ve canım aileme teşekkür ederim.

Ankara-2019

TABLO LİSTESİ

Tablo-1 Devanāgarī Alfabeti İçin Transliterasyon Tablosu

Tablo-2 Sanskrit Dili Alfabeti

Tablo-3 Pāli Dili Alfabeti

Tablo-4 Bazı Önemli Pāli Sözcüklerin Sanskrit Karşılıkları

Tablo-5 Orijinal Cātaka Eserinin Bölümleri

Tablo-6 Buddha'nın Bedenlendiği Formlara Göre Cātaka Anlatılarının Sınıflandırılması

Tablo-7 Bharhut Stūpa, Sañçi Stūpa, Buddha Gaya Tapınağı, Amarāvātī ve Acaṅṭā Mağarasında Betimlenen Cātaka Öykülerinin Listesi

Tablo-8 Kathāsaritsāgara Eseri ile Benzerlik Gösteren Cātaka Öykülerinin Listesi

RESİM VE EKLER LİSTESİ

RESİMLER

Resim-1a Ruru Cātaka No. 482, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXV)

Resim-1b Ruru Cātaka No. 482, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXV)

Resim-1c Ruru Cātaka No. 482, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXV)

Resim-1d Ruru Cātaka No. 482, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXV)

Resim-1e Ruru Cātaka No. 482, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXV)

Resim-2 Mahākapi Cātaka No. 407, Bharhut Stūpa (Cunnigham 1879, Pl. XXXIII)

Resim-3 Mahākapi Cātaka No. 407, Sançi Stūpa (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

Resim-4 Mahākapi Cātaka No. 407, Acañṭā Mağarası (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

Resim-5 Çhaddanta Cātaka No. 514, Acañṭā Mağarası (Rowland, 1959: 60).

Resim-6 Çhaddanta Cātaka No. 514, Amarāvātī (Knox, 1992: 146)

Resim-7 Çhaddanta Cātaka No. 514, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXVI)

Resim-8 Çhaddanta Cātaka No. 514, Sançi Stūpa (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

Resim-9 Çhaddanta Cātaka No. 514, Goli (what-buddha-said.net: 18.05.2017).

Resim-10 Vessantara Cātaka No. 547, Sançi Stūpa (Marshall, 1960: 99)

Resim-11 Vessantara Cātaka No. 547, Sançi Stūpa (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

Resim-12 Vessantara Cātaka No. 547, Sançi Stūpa (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

Resim-13 Vessantara Cātaka No. 547, Amarāvātī (Knox, 1992: 102)

Resim-14 Çūlahansa Cātaka No. 502, Acaṅṭā Mağarası (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

Resim-15 Çūlahansa Cātaka No. 502, Acaṅṭā Mağarası (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

Resim-16 Alambusa Cātaka No. 523, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXVI)

Resim-17 Mahācanaka Cātaka No. 539, Acaṅṭā Mağarası (Acaṅṭā ‘Archaeological Survey of India’ el broşürü)

Resim-18 Mahācanaka Cātaka No. 539, Acaṅṭā Mağarası (Acaṅṭā ‘Archaeological Survey of India’ el broşürü)

EKLER

EK-1 Mahamāyā’nın Rüyası, Bharhut Stūpa (Cunningham, 1879: Pl. XXV)

EK-2 Mahamāyā’nın Rüyası, Nagarcunakonda (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

EK-3 Bodhi Ağacı, Saṅçi Stūpa (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

EK-4 Bodhi Ağacı, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXX)

EK-5 Cetavana Koruluğu, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. LVII)

EK-6 Sāma Cātaka No. 540, Saṅçi Stūpa (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

EK-7 Baka Cātaka No. 38, Bharhut Stūpa (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

EK-8 Sivi Cātaka No. 499, Acaṅṭā Mağarası (Acaṅṭā ‘Archaeological Survey of India’ el broşürü)

EK-9 Vidhurapaṇḍita Cātaka No. 545, Acaṅṭā Mağarası (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

EK-10 Vidhuraṇḍita Cātaka No. 545, Acaṇṭā Maḡarası (American Institute of Indian Studies Center for Art and Archaeology Photo Archive).

EK-11 Dasaratha Cātaka No. 461, Bharhut Stūpa (Cunnigham, 1879, Pl. XXVII)

DEVANĀGARĪ ALFABESİ İÇİN TRANSLİTERASYON TABLOSU

(Tablo-1)

Devanāgarī Alfabeti	İngilizce Gösterimi	Türkçe Gösterimi
अ (a)	a	a
आ (ā)	ā	ā
इ (i)	i	i
ई (ī)	ī	ī
उ (u)	u	u
ऊ (ū)	ū	ū
ऋ (ṛ)	ṛ/ri	ṛ/ri
ॠ (ṛi)	ṛi	ṛi
ए (e)	e	e
ऐ (ai)	ai	ai
ओ (o)	o	o
औ (au)	au	au
क (ka)	ka	ka
ख (kha)	kha	kha
ग (ga)	ga	ga
घ (gha)	gha	gha
ङ (ṅa)	ṅa	ṅa
च (ça)	ca	ça

छ (çha)	cha	çha
ज (ca)	ja	ca
झ (cha)	jha	cha
ञ (ña)	ña	ña
ट (ṭa)	ṭa	ṭa
ठ (ṭha)	ṭha	ṭha
ड (ḍa)	ḍa	ḍa
ढ (ḍha)	ḍha	ḍha
ण (ṇa)	ṇa	ṇa
त (ta)	ta	ta
थ (tha)	tha	tha
द (da)	da	da
ध (dha)	dha	dha
न (na)	na	na
प (pa)	pa	pa
फ (pha)	pha	pha
ब (ba)	ba	ba
भ (bha)	bha	bha
म (ma)	ma	ma
य (ya)	ya	ya
र (ra)	ra	ra
ल (la)	la	la

व (va)	va	va
श (ṣa)	śa	ṣa
ष (sha)	sha	sha
स (sa)	sa	sa
ह (ha)	ha	ha

PĀLĪ DİLİ ÜZERİNE

Pāli dili, Hint-Alt kıtasında ortaya çıkan Hint-Avrupa Dil ailesinin alt kolu olan Hint-Āri dil grubunda yer almaktadır. Hint-Āri grubunda Sanskrit ve Prakrit dilleri bulunmaktadır. Sanskrit dili, Vedik Sanskrit ve Klasik Sanskrit diye iki döneme ayrılırken, Prakrit dili ise, Eski, Orta ve Modern olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır. Pāli dili ise, Eski Prakrit dönemine dâhil edilmektedir (Warder, 2001: 1). Pāli dilinin kendisine ait bir alfabesi yoktur ancak, Sri Lanka, Birmanya, Thai ve Kamboçya gibi dillerin alfabesi ile yazılmaktadır (Bomhard, 2018: 1). Ancak bu alfabelerin eski Hint Brāhmī karakterlerinden oluşturulduğu düşünülmektedir (Warder, 2001:1).

Pāli dili, Sanskrit dili gibi ölü bir dildir ancak Sanskrit dili kadar saf bir dil değildir, birçok lehçenin karışımından oluşmuştur. Ancak Pāli dili Sanskrit dilinden türemiş bir dil değildir. Sözcük dağarcığının beşte ikisi Sanskrit kökenlidir. Pāli kelimesi de Sanskrit kökenlidir ve “sıra” anlamına gelmektedir. Bu iki dil söz dizimi, sözcük dağarcığı ve dilbilgisi açısından birbirine çok benzediği için kardeş diller olarak bilinmektedir (Kaya, 2005: 28-30). Sanskrit dilinde olduğu gibi Pāli dilinde de isimler; eril, dişil ve nötr olmak üzere üç cinstir. Genellikle eril karakter özelliği gösteren “nara= adam; suriya= güneş; gāma= köy” isimler eril, dişil karakter özelliği gösteren “itthi= kadın; ganga= nehir” isimler dişil, nötr karakter özelliğine sahip phala=meyve; citta=düşünce” isimleri de nötr olarak sınıflandırılmaktadır (Thera, 1952: 13). Pāli dilinde 8’i ünlü, 33’ü ünsüz olmak üzere 41 ses vardır (Müller, 1884: 1-2). Sanskrit dilindeki harflerle aynıdır ancak Sanskrit dilinde “ai, au, ɾ, ̄, ̄, ̄, ̄, ̄, ̄, ̄” kullanılan harfler, Pāli dilinde yoktur. Bu yüzden Sanskrit dili ile aynı anlama gelen bazı kelimelerin Pāli dilindeki yazılışları farklıdır. Diğer yandan, Sanskrit dilinde sesli harf olan “ḥ” sesi, Pāli diline sessiz harf olarak geçmiştir.¹

¹ Cātaka eserindeki isimlerden bazı örnekler şöyledir; Naḷapāna Cātaka (No. 20); Veḷuka Cātaka (No. 43); Keḷisīla Cātaka (202) vb.

Çalışmanın konusu olan Cātaka eseri ise Pāli dili ile yazılmıştır. Sanskrit kökenli olan *cāta+ka*: *cān*; “doğmak” fiili ile *ka* iyelik ekinin birleşiminden oluşan bir sözcüktür (Monier, 1899: 240; 417). Bu yüzden çalışmadaki kelimeler, eserin yazıldığı orijinal dile sadık kalınarak Pāli dilinde yazılmıştır. Bu kelimelerin kolay anlaşılması için de yanına parantez kullanımı ile Sanskrit dilindeki yazılışları da verilmeye çalışılmıştır.

Bu iki dil arasındaki benzerliği daha iyi görmemiz açısından Māluta Cātaka (No. 17)’nin *gātha* (mısra) kısmındaki dizeler Pāli ve Sanskrit dilinde şöyle ifade edilmektedir;

Pāli-

काळे वा यदि वा जुण्हे , यदा वायति मालुतो ।

वातजानि हि सीतानि , अभोत्थमपराजिता ति ॥

kāḷe vā yadi vā cunhe, yadā vāyati māluto,

vātacāni hi sītāni, abhotthamaparācitā ti.

Sanskrit-

कृष्णे वा यदि वा शुक्ले , यदा वाति मरूतः ।

वातजानि हि शीतानि उभौ अर्थौ अपराजितौ इति ॥

kṛṣhne vā yadi vā ṣukle, yadā vāti marūtaḥ,

vātacāni hi shītāni ubhau arthau aparācitau iti (Singh, 2013: 11).

Türkçe-

Rüzgâr estiğinde karşısında aydınlık ya da karanlık duramaz.

Soğuk, rüzgârın esmesiyle ortaya çıkar.

Bu yüzden ikiniz de haklısınız.

Sanskrit Dili Alfabeti
(Tablo-2)

Ünlüler		Ünsüzler							
Basit Ünlüler	Çift Ünlüler	Gırtlak Sesleri	Damak Sesleri	Kafa Sesleri	Diş Sesleri	Dudak Sesleri	Yarım Sesleri	Fışılı Sesleri	Nefes Sesi
अ (a)	ए (e)	क (ka)	च (ça)	ट (ta)	त (ta)	प (pa)	य (ya)	श (şa)	ह (ha)
आ (ā)	ऐ (ai)	ख (kha)	छ (çha)	ठ (ṭha)	थ (tha)	फ (pha)	र (ra)	ष (sha)	
इ (i)	ओ (o)	ग (ga)	ज (ca)	ड (ḍa)	द (da)	ब (ba)	ल (la)	स (sa)	
ई (ī)	औ (au)	घ (gha)	झ (cha)	ढ (ḍha)	ध (dha)	भ (bha)	व (va)		
उ (u)		ऊ (ña)	ञ (ña)	ण (ṇa)	न (na)	म (ma)			
ऊ (ū)									
ऋ (ṛ)									
ॠ (ṝ)									
ॡ (ṝ)									
ॢ (ṝ)									
ॣ (ṝ)									
। (ṝ)									
॥ (ṝ)									

Pāli Dili Alfabeti
(Tablo-3)

Ünlüler		Ünsüzler						
Basit Ünlüler	Çift Ünlüler	Gırtlak Sesleri	Damak Sesleri	Kafa Sesleri	Diş Sesleri	Dudak Sesleri	Yarım Sesleri	Nefes Sesi
अ (a)	ए (e)	क (ka)	च (ça)	ट (ta)	त (ta)	प (pa)	य (ya)	ह (ha)
आ (ā)	ओ (o)	ख (kha)	छ (çha)	ठ (ṭha)	थ (tha)	फ (pha)	र (ra)	स (sa)
इ (i)		ग (ga)	ज (ca)	ड (ḍa)	द (da)	ब (ba)	ल (la)	ळ (ḷa)
ई (ī)		घ (gha)	झ (cha)	ढ (ḍha)	ध (dha)	भ (bha)	व (va)	
उ (u)		ऊ (ña)	ञ (ña)	ण (ṇa)	न (na)	म (ma)		
ऊ (ū)								

Bazı Önemli Pāli Sözcüklerin Sanskrit Karşılıkları
(Tablo-4)

Pāli	Sanskrit
Apadana	Avādana
Bhikkhu	Bhikshu
Bodhisatta	Bodhisattva
Dhamma	Dharma
Dukkha	Duhkha
Gotama	Gautama
Kāsi	Kāṣi
Maçça	Maçli
Magga	Mārga
Mutti	Mukti
Rācagaha	Racagrha
Sakya	Śākya
Sāriputta	Śāriputta
Savatthi	Śrāvastī
Siddihatta	Siddhihārta
Sri Lanka	Śri Lanka
Suddhodhana	Śuddhodhana
Tipitaka	Tripitaka
Sutta	Sūtra
Sakkamuni	Śākyamuni
Samgha	Sangha
Nibbāna	Nirvāna
Moggallāna	Maudgalyāyana

Metteyya	Maitreya
Paduma	Padma
Kusinārā	Kuṣināgara
Kapilavatthu	Kapilavastu
Kamma	Karma
Īsipatana	Ṛshipatana
Kassapa	Kāṣyapa
Sunnatā	Ṣūnyatā

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca toplumların kutsal değerleri ve inanç sistemlerinde birtakım değişikliklerin hatta zaman zaman köklü yeniliklerin meydana geldiği bilinmektedir. Söz konusu değişimin, farklı inanca ve kültüre sahip olan diğer kültürler ile temas, mevcut dinî veya sosyal düzene karşı çıkma, yeni bir inanışa ya da düşünceye sahip olma gibi unsurların bir sonucu olduğu ifade edilmektedir. Nitekim Babilliler, Sümer kültürünün ana temalarına ve tanrı panteonuna bağlı kalsa da zamanla Tanrı Marduk'u merkeze koymuşlardır. Hititler ise fethettikleri bölgelerde karşılaşmış oldukları dinî inançları benimseyip, kendi inançları ile birlikte bütünleştirerek kendilerine özgü yeni bir inanç sistemi oluşturmuşlardır. Başlangıçta tek tanrı inancını benimsemiş olsa da aslında politeist bir yapı sergileyen Yahudiliğin içinden, bir ihya hareketi olarak ortaya çıktığı düşünülen Hıristiyanlığın; zamanla Roma kültüründen etkilenerek bağımsız bir din haline geldiği de bilinmektedir. Her iki tek tanrı inancında da hem Mezopotamya'nın katı politeizmini hem de Grek ve Roma Döneminin yumuşak, hümanist politeist inançlarının izlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda Hint-Alt kıtasında doğan ve Buddha'nın öğretileri etrafında şekillenen Buddhizm de zaman içerisinde değişime uğrayan; ancak kendine özgü özellikleri ile tanınan Hindistan menşeli bir din olmuştur.

Buddha'nın hakkında çok sayıda biyografik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar eski metinlerde bahsi geçen konulardan esinlenerek oluşturulmuştur. Bilinen en eski biyografik edebi tür olan *Buddhavamşa*'nın yirmi altıncı bölümü ile Pāli dilinde yazılmış *Cātaka* metni bu tür çalışmaların öncüsü olduğu düşünülür (Nakamura, 2010: 2). Bu edebi eserlerde Buddha'nın doğumundan başlayarak geçmişteki hayatlarından (bedenlenmelerinden) önemli olaylar kısaca aktarılmıştır. Sanskrit dili ile yazılmış, Aşvagoşa'nın *Buddhaçarita*'sı ile Melez (Hybrid) Sanskrit dilinde yazılmış *Mahavastu* ve *Lalitavistara* gibi eserlerde de Buddha'nın yaşamı ile ilgili birçok öykü

anlatılmaktadır. Ancak bu biyografilerde Buddha yüceltilerek, insanüstü kişiliğine mitolojik ve mucizevi unsurların eklendiği düşünülmektedir (Nakamura, 2010: 3). Bu yüzden bu eserlerde Buddha'nın tarihsel gerçekliği araştırmak isteyen kişiler için yanıltıcı bir durum olabilmektedir. Pāli dilinde yazılmış metinler Buddha'yı tarihsel bir şahsiyet olarak kavramak için Sanskrit dilinde yazılmış biyografilere göre daha yararlıdır. Ancak tüm bu edebi eserler Buddha'nın ölümünden sonra yazıyı geçirildiği bilindiğinden, Pāli diliyle yazılmış metinlerin bile gerçekliğinden şüphe duyulabilir. Bu yüzden edebi eserlerdeki aktarımları arkeolojik bulguların birleştirici kanıtlarıyla birlikte değerlendirmek doğru olacaktır. Belgeye dayalı anlatımları dolaylı yoldan anlamada ve yorumlamada arkeolojik malzemeler ve sanat eserleri çok değerlidir. Başlarda Buddha'nın hayatı sadece sembolik olarak incir ağacı veya yasa çarkı sembolleri ile betimlenirken, daha sonra hayatındaki olaylar giderek daha ayrıntılı olarak işlenmeye başlamıştır.

Bu yüzden bu çalışmada, Pāli dilinde yazılmış Buddha'nın hayatıyla ilgili aktarılan bilgilerin sahip olduğu önem açısından *Cātaka* metni seçilmiştir. Bunun yanı sıra görsel betimler üzerinde de gösterilen *Cātaka* metnindeki aktarılan olaylar da, çalışmaya dâhil edilerek bu şekilde hayatı ile ilgili bütünsel bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Bu öykülerin, aydınlandıktan sonra Buddha tarafından müritlerine anlatıldığına inanılır (Kapur-Fic, 2010: 21). Buddha'nın ağzından çıktığı düşünülen bu anlatılar, kültür tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Pāli dili ile yazılmış olan bu metinlerin, sadece Buddha'nın değil, müritlerinin (Ānanda, Devadatta, Yasodara, Rahula, Sariputta gibi) de önceki yaşamlarını konu edindiği bilinmektedir.

Buddhizm ve yaratıcısı Buddha'nın birincil olarak işlendiği söz konusu eserin adının *Cātaka* olmasının yanı sıra içerisinde yer alan anlatıların her birinde de *Cātaka* isminin geçmesi (*Kākāti Cātaka*, *Godha Cātaka*, *Visayha Cātaka* gibi) üzerinde durulması gereken önemli bir detaydır. Her bir *Cātaka*'nın dört bölümden (günümüze ait

öyküler, geçmişe ait öyküler, mısralar, bağlı olduğu kişi) oluştuğu tespit edilmiştir. Bu yüzden eserin içinde geçen *Cātaka*'dan bahsedildiğinde ve söz konusu *Cātaka*'nın bütününcü incelenmesi yapıldığında “anlatı” kelimesi, *Cātaka*'nın içinde geçen geçmişe ait öyküler kısmının incelenmesi yapıldığında ise yerine göre “masal, öykü ya da hikâye” kelimesinin kullanılması uygun görülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde, “*Hindistan’da Buddhizm’in Doğuşu ve Buddhist Edebiyat*” başlığı altında “1.1. *Buddha’nın Hayatına Kısa Bir Bakış*; 1.2. *Hindistan’da Buddhizm*” ve “1.3. *Buddhist Edebiyat ve Cātaka Metni*” isimlendirilen alt başlıklarla öncelikle Buddha’nın hayatı ve yaşamı üzerinde durulmuştur. Araştırmacılar tarafından yaygın olarak aktarılan biyografisinin, *Cātaka* metnindeki karşılığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ana metnin akışını bozmamak için biyografisindeki olaylara dipnot açıklaması ile *Cātaka* öyküleri birleştirilmeye çalışılıp anlatılan öykülerin gerçekliği araştırılmıştır. Ayrıca, hayatı içinde geçen (annesi, babası, eşi ve çocuğu gibi) karakterlerin *Cātaka* metninde bahsi geçip geçmediği de belirtilmeye çalışılmıştır. Sadece ailesinin değil, aydınlanmaya erişme yolunda ders aldığı bilinen Alāra Kālāma, ormanda birlikte çeşitli meditasyonlar yaptığı beş ermiş ve dönemin meşhur hükümdarı olan kral Bimbisara ile karşılaşma hikâyesi de *Cātaka* anlatıları içinde yerleri tespit edilerek dipnotta verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın “*Cātakalar’daki Anlatı Türleri*” başlığını taşıyan ikinci bölümünde ise, söz konusu olan öykülerin incelenmesi yapılmaya çalışılmıştır. Pāli dilinde yazılmış orijinal metinde bu anlatılar, yirmi iki bölüme ayrılmıştır. Bu yirmi iki bölümde Buddha, aydınlanmadan önceki adı olan Bodhisatta’nın (Skr. Bodhisatva) öykülerde farklı bedenlenmelere ait olduğu görülmüştür. Bu yüzden metinde yer alan öykülerin, Bodhisatta’nın bedenlendiği formlara göre mi yoksa Buddhist öğretilerin içeriğine göre mi sınıflandırıldığı konusunun üzerinde de ayrıca durulmuştur. Böylece, 547 anlatıdan

oluşan *Cātaka* metinlerinde farklı formlarda bedenlenen Bodhisatta karakteri, her masalda yer alan ortak hatta eserin belirleyici bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmalarımız sırasında, her bir *Cātaka* anlatısının farklı bir ismi taşıdığı görülmüştür. Söz konusu bu isimlerden bazılarının, Hint Edebiyatı eserleri içerisinde geçen karakterlerle aynı olduğu tespit edilmiş; bu sebeple, anlatıların doğrudan Buddhist geleneğe ait olup olmadığı sorusu çalışmamızın temel problemini oluşturmuştur. Diğer yandan, Buddha'nın bedenlendiği formların, Hint toplumunu yansıtan gerçek karakterler arasından seçilip seçilmediği veya da Buddha'nın yüceliğini göstermek amacıyla, gerçek dışı kişi ya da kişilerin seçilip seçilmediği konusu da araştırma problemlerimiz arasına dâhil edilmiştir. Alt başlıklarımız ise Bodhisatta'nın bedenlendiği formlara göre belirlenmiştir. Çünkü eserin orijinal adı olan *Cātaka*'ya uygun olarak hikâyelere verilen başlıklarda da *Cātaka* sözcüğü tekrar kullanılmıştır. Örneğin, *Maççha Cātaka* (No. 34), “Balık Doğumu” anlamına gelmektedir. Burada, Bodhisatta'nın balık formunda olduğu bir hikâye anlatılmaktadır. Aynı şekilde *Kapota Cātaka* (No. 42), “Güvercin Doğumu” anlamına gelmektedir ve bu hikâyede de güvercin formunda olduğu anlatılmaktadır. Ya da *Çullakaseṭṭhi Cātaka* (No. 4), “Küçük/Çocuk Tüccar Doğumu” olarak anılan hikâye içinde Bodhisatta'nın, küçükken tüccar olma yolunda giden bir kişi olarak bedenlendiği aktarılmıştır. Bu sebeple ikinci bölümün alt başlıkları oluşturulurken tasniflemeye gidilmiş ve Bodhisatta'nın bedenlendiği formlar dikkate alınarak şu şekilde bir isimlendirme yapılmıştır: “2.1. *Buddha'nın Hayvan Formunda Bedenlendiği Anlatılar*; 2.2. *Buddha'nın İnsan Formunda Bedenlendiği Anlatılar*; 2.3. *Buddha'nın Tanrısal Varlık Olarak Bedenlendiği Anlatılar*; 2.4. *Buddhizm ile İlgili Kısa Öğretiler*”.

Cātaka öykülerinin, Buddhizm'i yayma maksadıyla mı yoksa mevcut Buddhizm inanları için dinin kurallarını öğretmek ya da pekiştirmek amacıyla mı oluşturuldukları konusu da bu çalışmanın nihayetinde elde edilmesi beklenen sonuçlarla yorumlanmaya çalışılmıştır. Çünkü öyküler, her ne kadar edebi anlatı türlerinden biri olan “fabl”

geleneğine uygun bir biçimde yazılmış masallar ya da halk öyküleri olsa da hikâyenin içinde ya da sonunda şiirsel ifadelerin yer aldığı Buddhist öğretiler de bulunmaktadır. Bu durum Hint edebi metin, özellikle de masal oluşturma tarzına uygun bir yaklaşım gibi görülse de ilgili öğretiler ya da Buddhizm'e ait hikmetli sözler bu yolla yayılmak istenmiş olabilir. Ayrıca tek tanrılı dinlerdeki kutsal kitaplardan farklı olarak her bir anlatı, kendi içinde ayrı bir öyküden oluşmaktadır. Bu öykülerin sonunda geçen öğretiyi, bazen Bodhisatta olarak bedenlenen kişi, bazen de Buddhizm'i benimsemiş biri söylemektedir (Kapur-Fic, 2010: 22).

Çalışmamızın ana kaynağı olan *Cātaka* metinlerinin² ve bu metinler içinde geçen anlatıların, Hint ve Batı Edebiyatı'ndaki benzer diğer örneklerle karşılaştırmaları da çalışmamız içerisine dâhil edilmiştir.

Elbette ki, *Cātaka* metinleri ile ilişkili betimlemeler, sadece Hindistan sınırları içerisinde değil, Buddhizm'in yayıldığı diğer coğrafyalarda da, örneğin Çin'de bulunan Dunhuang Mağara'larında da (Bin Buddha Mağaraları) tespit edilmiştir (Ligeti, 2011: 261-277; Kapur, 2010: 17³). Ancak bu çalışma, öncelikli Hint toplumunun, kültürünün ve sosyal yapısının incelenmesini amaç edindiği için sadece Hindistan coğrafyası içinde bulunan ve Buddhizm'e ait olduğu bilinen kutsal mekânlardaki *Cātaka* anlatılarına ait betimlemelerin incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda "*Cātakalar Üzerine Kritik Bir Çalışma*" başlığı taşıyan üçüncü bölümde ise, *Cātaka* metinlerinin sadece Hint Kültürüne olan etkisi üzerinde durulmuştur.

² Cātaka metinlerinin elimizdeki nüshaları Pāli dilinde yazılmış orijinal metin ile birlikte Hindî ve İngilizce dillerine yapılan çevirileridir.

³ Kapur-Fic, sadece görsel betimlemelere yansımaları açısından değil, Cātakalar'ın dünya edebiyatına da çok önemli etkileri olduğu konusu üzerine durmuştur. "*Pers (İran), Çin, Arap (Binbir Gece Masalları), İtalya (Boccaccio Masalları), Grek (Aisopos Masalları), Britanya (Chaucer's Canterbury masalları), ve Japonya (Zen hikâyeleri). Bazı kaynaklar ise Dante'nin klasiklerinden olan İlahi Komedyada Nimi Cātaka'dan esinlenerek oluşturulduğunu öne sürenler olmuştur. Maha-Ummaga Cātaka'daki hikâyeyi duyan kral Süleyman ise, bu hikâyedeki anlatıdan etkilenerek saraydaki adaletini sağladığını*" öne sürmektedir (Kapur-Fic, 2010:17).

Cātaka anlatılarında işlenen büyük kahramanlık hikâyeleri ve mucizevi olaylar o döneme ait düşüncelerin izlerini taşımaktadır. Büyük kahramanlık olayları ise, Buddhizm'in temel bir prensipleri olan fedakârlık motifi ile birlikte merhamet motifi öne çıkmaktadır. Hikâyelerdeki öğretiler de ise, bu motiflerin işlenerek Buddhizm'i yayma isteğidir. Bu yüzden işlenen bu motifler ele alınarak *Cātaka* anlatılarındaki hikâyelerin moral yapısı üçüncü bölümün “3.1. *Moral Yapı*” isimli alt başlığında incelenmeye çalışılmıştır.

“3.2. *Cātaka Anlatılarının Hint Kültürüne Olan Etkisi*” ismini taşıyan ana başlık ile “3.2.1 *Görsel Anlatılar– Kabartmalar ve Duvar Resimleri*, 3.2.2. *Yazınsal Anlatılar – Edebi Eserler*” olarak adlandırılan alt başlıkları altında, kabartma ve duvar resimlerinden örnekler seçilerek, görselin metinde geçen hikâye ile ne anlatmak istediği yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bazı hikâyelerin, diğer Hint edebi kaynaklarında geçen anlatımları ile karşılaştırmaları yapılarak incelenmiştir.

Ülkemizde daha önce *Cātaka* metinleri üzerine bu şekilde kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması, çalışmamızın Türkiye Hindoloji'si açısından oldukça önemli bir yanını ortaya koymaktadır.⁴ Öte yandan, bu anlatıların Hint Kültürü açısından da önemi açıktır. Öyle ki hem edebi hem de alegorik şekilde anlatıların görsel betimlemeler yoluyla aktarılması *Cātakalar*'ın Hint toplumunu ve sosyal hayatını derinden etkilediğini göstermekte ve bu nedenle biz araştırmacılar için de büyük bir önem taşımaktadır.

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, bu yöntem ana kaynaklar temel alınarak, ikincil kaynakların da yardımıyla, metinlerin incelenmesi sonucu ile oluşturulmuştur. Böylece, *Cātaka* metnindeki tarihsel gerçekliği olan karakterler, eylemler ve anlatılan olaylar Hint edebiyatındaki kaynaklarla olan benzerlikleri ya da farklılıkları toplumsal normlara göre değerlendirilerek, irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca

⁴ Bkz. “Literatür Taraması”

bu anlatıların resim ya da rölyeflere hangi şekilde yansıtıldıkları yani görselleştirildikleri de incelenmeye çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

HİNDİSTAN'DA BUDDHİZM'İN DOĞUŞU VE BUDDHİST EDEBİYAT

1.1. Buddha'nın Hayatına Kısa Bir Bakış

Kuzey Hindistan'da yaşadığı bilinen Buddha'nın, doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili tam bir fikir birliğine varılamamış olmakla birlikte,⁵ genel kanı MÖ 563-483 yılları arasında yaşamış olduğu yönündedir.

⁵ Buddha'nın doğum tarihi ile ilgili olarak farklı varsayımlar ileri sürülmüştür. Genel itibariyle Buddha'nın seksen yaşında öldüğü düşünülmektedir. Bu sebeple birçok teoride, ilk önce onun ölüm tarihi belirlenmeye ve buradan geriye doğru, doğum tarihi hesaplanmaya çalışılmıştır. En çok kabul gören teorilerden bir tanesi, Sri Lanka'nın Tarihi Kronikleri olan *Dipavansa* ve *Mahavansa*'ya dayandırılmaktadır. Bu kaynaklardan hareketle, Wilhelm Geiger, Buddha'nın ölüm yılını MÖ 483, doğum yılını ise MÖ 563 olarak hesaplamıştır. Herman Jacobi de aynı kaynakları ve metodu kullanarak Buddha'nın MÖ 484 yılında öldüğünü ileri sürmüştür. Japon Uzman Kanakura Ensho da aynı sonuca ulaşmıştır. *Vinaya* ve *Samantapasadika* (1462) üzerine olan Thereveda yorumunun Çince tercümesinde de benzer bir tarihe işaret edilmektedir. Geleneksel anlayışa göre, Buddha'nın ölümünden sonraki her yağmur mevsiminde, bir nokta daha bu metne eklenmekteydi. MS 597 yılına ait olduğu bilinen kayıtlar Buddhist bir bibliyografya ve tarihsel bir metin olarak yazılmış *Li-tai san-pao chi*'de Fei Ch'ang-fang tarafından kaynak gösterilmiştir. Fei, MS 489 yılında metne 975 noktanın ilave edilmiş olduğunu kaydetmiş; ancak Fei tarafından yapılan bir hatayla, tarihin MS 490 yılı olarak saptandığı ifade edilmiştir. Bu kayıtlara göre, MS 490 yılından 975 yıl öncesine gidildiğinde karşımıza MÖ 485 yılı çıkmaktadır ve işte bu tarih, Buddha'nın ölüm yılı olarak kabul edilmelidir. Bahsi geçen teoriler öncelikli olarak Sri Lanka tarihsel kayıtlarına dayandırılmaktadır. Bazı çelişkiler bulunmasına karşın, günümüz bilim insanları Buddha'nın MÖ 480'li yılların ilk bir kaç yılı içerisinde öldüğü konusunda neredeyse hemfikirdir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Max Müller, Buddha'nın MÖ 477 yılında ölmüş olduğunu iddia etmiş ve Sri Lanka kayıtlarının Brahmani ve Cain kayıtlarında bulunan kanıtlara göre düzeltilmesi gerektiğini savunmuştur. Müller'in ilgili teorisinde, Sri Lanka kroniklerini yakınsayan metinleri seçtiği anlaşılmaktadır. Modern dönem bilim insanları arasında, Müller'in teorisini savunan çok az kişi vardır. Japon uzman Ui Hakuju, yukarıda bahsi geçen teorileri eleştirmekte ve kendine özgü bir savla, Buddhizm'in kuzey koluna ait belgelere dayanarak; Buddha'nın ölümü ile Aşoka'nın tahta

Asıl adı Pāli dilinde Siddhatta Gotama, Sanskrit dilinde ise Siddhārtha Gautama olarak ifade edilmektedir.⁶ Tarihsel bir figür olarak Buddha, bazen Sakkamuni (Skr. Śākyamuni; Śākya veya Sakiya, insanların bilgesi) olarak da adlandırılmaktadır. Gotama (Skr. Gautama) klanına mensuptur. Geleneksel anlayışa göre evini (dinsel bir yaşam için) terk etmeden önceki ismi Siddhatta'dır. Śākya, Hindistan'ın Nepal sınırında yaşayan, Himālayaların eteklerindeki küçük bir *kshatriya* (savaşçı kast) kabilesidir ve başkentleri Kapilavastu'dur.⁷ Babası, Sakya kabilesinin kralı Śuddhodhana'dır⁸. Annesi ise kraliçe Māyā'dır. Efsanelere göre, “*Kapilavastu'da*

geçiş arasında 116 yıl olduğunu savunmaktadır. Böylece Buddha'nın yaşadığı tarih aralığını, MÖ 466-386 yılları arasına yerleştirmektedir. U, Sri Lanka Kayıtlarına göre; Buddha'nın ölümü ile Aşoka'nın tahta geçiş arasında 218 yıl olduğunu ve bu yıllarda beş farklı kralın tahta geçtiğini ifade ederek; ilgili zaman diliminin beş kralın tahta geçmesi için çok kısa olduğunu ve Buddha'nın ölüm tarihinin Sri Lanka geleneğine göre belirlenmesinin hatalı olabileceğini ifade etmiştir. Nakamura Hajime ise, U'nin birçok hesaplamasını kabul etmekte; fakat Aşoka'nın tahta çıkış tarihini MÖ 268 olarak revize ederek, Buddha'nın ölüm yılı olarak MS 383 tarihini işaret etmektedir (Akira, 2007: 21-22).

⁶ Uzmanlar, tarihsel Buddha'yı Gautama Buddha olarak adlandırırlar. Gautama, Buddha'nın klanının ismi olduğundan bu adlandırmanın anlamı Buddha ile farklı klanlardan olan Kasyapa ve Maitreya ile olan zıtlığı olarak ifade edilmektedir. Ancak Kasyapa ve Maitreya efsanevi figürler olduğu için, tarihsel olarak Gautama Klanı dışından gelen başka bir Buddha bulunmamaktadır. "Śākyamuni" (Śākyalılar'ın Bilgesi) unvanı ise, tarihsel Buddha'ya Gautama klanından büyük olan bir sosyal grup çerçevesinde kullanılır. Buna ek olarak, Śākyamuni geleneksel olarak tarihsel Buddha'yı tanımlamak için kullanılan bir unvandır (Akira, 2007: 21).

⁷ Śākyalılar öncelikli olarak pirinç ekimiyle ilgilenmişlerdir. Śākyamuni'nin, kshatriya kastından olduğu söylene de, Śākya kabilesi de kendi içerisinde dört kasta bölünmüş olarak görünmektedir. Śākyamuni'nin Āri ırka ait olduğunu gösteren bir kanıt da bulunmamaktadır. Yönetim biçimi, önde gelenlerin kabilenin başı (*raca*) olarak yer değiştirdiği oligarşik bir anlayışa dayanmaktadır. Śākya kabilesi, kendi kendisini yönetse de, güneydeki Kausala Hanedanlığı tarafından baskılandığı için, tamamiyle özgür değildir (Akira, 2007: 21).

⁸ Cātaka metninde, babası Śuddhodhana'nın masallarda birçok bedenlenmesi bulunmaktadır. Ancak Hattipāla Cātaka'daki (No. 509) hikayede; Esukārī adlı kralın, babası Śuddhodhana, kralın eşinin ise annesi

egemenlik süren Gotama soyunun kral ve kraliçesinin hiç çocuğu yoktur. Saf ve temiz bir çocuk sahibi olmak için çok sıkı bir oruca girerler. Kraliçe Māyā bir gece rüyasında beyaz bir filin yan tarafından içine girdiğini görür (EK-1 ve 2). Kâhinler bunun, doğacak çocuğun Evrensel Hükümdar veya Buddha olacağına delalet ettiğini söylerler (Kaya, 1999: 15; Nariman, 1920: 21; Güngören, 1981; 59-60).⁹ Siddhatta'nın doğumu yaklaşınca Māyā, kendi doğduğu köy olan Devadha'ya dönüş için yola koyulur.¹⁰ Yolculuğu sırasında, Kapilavastu'daki Lumbini'de doğum yapar. Annesi, Siddhatta'nın doğumundan yedi gün sonra ölür. Bu yüzden Siddhatta, annesinin kız kardeşi Mahāpracāpatī Gautamī tarafından büyütülür.¹¹ Siddhatta doğduğu zaman, Asita¹² adındaki bir ermiş, Himālayalar'dan onu ziyarete gelir. Bebeğin fiziksel özelliklerine baktıktan sonra, "Bu çocuğun önünde iki yol var: Eğer ev sahibi olarak kalırsa, kral olacak ve dünyayı evrensel hükümdarlığında birleştirecek. Eğer evini terk ederse (dini keşiş olmak için), Buddha olacaktır (Kaya, 1999: 15; Güngören, 2001: 60)" tahmininde bulunur. Edebi kayıtlara göre, Siddhatta bolluk içinde bir çocukluk geçirir. Henüz on altı

Mahāmāyā'nın bedenlenmeleri olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Bandhanāgāra Cātaka (No. 201) ve Kaṭṭhahāri Cātaka'da (No. 7) da benzer anlatımlara yer verilmiştir.

⁹ Maha-ummaga Cātaka (No. 546) anlatısı, bu efsane ile ilgilidir ve kraliçenin Buddha'ya hamile kalışı ile ilgili anlatımı içermektedir. Çhaddanta Cātaka'daki (No. 514) fil bedenlenmesi de bu rüyadaki beyaz fille ilişkilendirilmektedir.

¹⁰ Bir ya da iki yüzyıl sonra Kral Aşoka, Buddha'nın hayatı ile ilgili mekânları ziyarete çıkmış ve bu sırada Lumbini'ye de uğramıştır. Burada bir *stupa* (hatırası için yapılan anıt) yaptırarak bir de sütün diktirmiştir. Yaklaşık sekiz yüz yıl sonra, Çinli seyyah Hsüan-tsang da burayı ziyaret etmiştir. Bahsi geçen sütun, 1896 yılında keşfedilmiştir. (Akira, 2007: 21).

¹¹ Nanda, Buddha'nın genç üvey kardeşidir. Nanda Cātaka (No. 39) üvey kardeşi ile ilişkili bir öyküdür.

¹² Ermiş Asita, Cātaka anlatılarında Kāḷadevala olarak geçmektedir. Vessantara Cātaka'nın (No. 547) günümüze ait öyküler (paçcuppanna-vatthu) kısmında, ermişin gelecek ile ilgili tahminlerinden bahsedilmektedir. Diğer yandan, Sarabhaṅga Cātaka (No. 522) ve İndriya Cātaka'da (No. 423) ermiş Kāḷadevala ile ilgili başka öyküler de anlatılmaktadır.

yaşındayken¹³ Yaşodharā¹⁴ ile evlenir. Yirmi dokuz yaşında sarayını terk etmek istediği sırada bir oğlu olur. Bu doğumun, başladığı yeni yolda ona engel olacağını düşündüğü için, oğluna “engel” anlamına gelen Rāhula¹⁵ adını verir. Siddhatta hayatın anlamını düşündüğü varoluşsal sorunlar sebebiyle fazlasıyla kaygılı birisidir. Görünen o ki Siddhatta, merak eden, düşünen ve sorgulayan bir karaktere sahiptir. Ailesini terk etmeden önce, herhangi bir somut hazırlık yapmaz; ancak meditasyon yapmaya başlar. İlk meditasyonunu ise bir ağacın altında otururken; dinsel bir seremoni için yakınlardaki bir tarlayı süren kral babasını izlerken gerçekleştirir. Siddhatta’nın, kuşların tarlanın sürülmesi sırasında ortaya çıkan solucanları yediği ve böylece, kalbinin derinliklerinde, bütün canlıların nasıl birbirine zarar verdiğini fark ettiği de söylenir. Siddhatta’nın varoluş problemi ile ilişkilendirdiği yaşam ve ölüm üzerine düşünceleri, sonraki dönem biyografilerde sıkça ifade edilmiştir. Sarayın dışına çıkışı ve gezintileri esnasında

¹³ Cātaka anlatılarında, Buddha’nın aydınlanmaya eriştiği yaş olarak bilinen yirmi dokuz yaşı ve o dönemle ilgili anlatılara daha fazla yer verilmesi beklenirken; her nedense, hikayelerde genellikle onun on altı yaşını anlatan masallara yer verildiği görülmektedir: Thusa Cātaka (No. 338), Darīmukha Cātaka (No. 378), Lābhaggaha (No. 287), Maṭṭhakuṇḍalī Cātaka (No. 449), Suppāraka Cātaka (No. 463). Ananusoçiya Cātaka (No. 328)’da ise, Bodhisatta on altı yaşındayken, ailesinin baskısı üzerine zorla evlendirilmiş, ancak bu hayatı bırakıp ormana inzivaya, çileci bir hayat sürmeye gitmiştir. Bu anlatıların, Buddha’nın hayatındaki gerçek olayları ne kadar yansıttığı bilinmemektedir. Ancak hikayeden de anlaşılacağı üzere evlenmek istememesine rağmen, ailesinin isteği üzerine zorla evlendirilmiş olan Siddhatta’nın hayatında, on altı yaşının özel bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

¹⁴ Eşi Yaşodharā, Cātaka hikayelerinde gerçek hayattaki kişilerin bağlantısı yapılan yerde “Rāhula’nın annesi” olarak geçmektedir. Babasının, annesinin hatta Rāhula’nın adının doğrudan anlatılarda yer almasına rağmen; Yaşodharā isminin hiç kullanılmamış olması da diğer bir ilginç durum olarak karşımıza çıkmaktadır: Khaṇḍahāla Cātaka (No. 542), Cayaddisa Cātaka (No. 513), Manoca Cātaka (No. 397), Ananusoçiya Cātaka (No. 328), Bandhanāgāra Cātaka (No. 201), Visayha Cātaka (No. 340).

¹⁵ Bandhanāgāra Cātaka (No. 201), Kapi Cātaka (No. 250), Uruga Cātaka (No. 354), Sonaka Cātaka (No. 529) gibi daha bir çok anlatıda, oğlu Rāhula ile ilgili hikayeler yer almaktadır.

karşılaştığı dört farklı durum ve kişi ile ilgili sahneler, söz konusu anlatımlarda dramatik bir kompozisyon şeklinde defalarca anlatılmıştır. Öyle ki; ilkinde yaşlı, ikincisinde hasta, üçüncüsünde ölü ve dördüncüsünde ise bir keşişle karşılaşan Siddhatta, her durumdan fazlasıyla etkilenmiş, yaşamı sorgulamış ve gerçeği bulmak isteğiyle saraydan ayrılıp gezgin bir çileci olmaya karar vermiştir. Gecenin bir yarısı, en sevdiği atı Kamhaka'ya atlayıp, arabacısı Çhanda ile beraber gizlice saraydan ayrılır. *Mahaparinibbanasuttanta*'ya (vol II, 151) göre "evini, iyiyi (*kusala*) aramak için" terk etmiştir.

Kapilavastu'daki sarayını terk ettikten sonra kafasını tıraş eder, çileci kıyafetini giyer ve güneye, birçok farklı dini keşiş grubuna ev sahipliği yapan Magadha¹⁶ ülkesine doğru yola koyulur. O sıralarda Kuzey Rotası (Uttarapatha) olarak bilinen Savatthi'den (Skr. Śrāvastī) başlayıp, doğuya doğru Kapilavastu'dan geçer ve sonrasında güneye dönüp Kusinagara, Vaisali ve Ganj Nehri'ne uzanan yolu takip eder. Sonunda Ganj ile keşişen Magadha'dan geçip Rācagaha'ya gelir (Akira, 2007: 24).

Siddhatta, dönemin ünlü keşişlerinden dersler alır ve meditasyon geleneğinin ustası olarak bilinen Aļāra Kālāma'nın¹⁷ rehberliğinde dini eğitimlere yönelir. Aļāra Kālāma Siddhatta'ya, meditasyonla 'hiçlik durumuna' nasıl ulaşılacağını öğretir. Ancak Siddhatta bu meditasyonun sonuçlarından memnun kalmamıştır. Bunu üzerine 'ne algı, ne de

¹⁶ Cātaka anlatılarında genellikle hikayeye "Brahmadatta, Benares krallığını yönetirken" cümlesiyle giriş yapılır. Ancak bazı hikayelerde ise başka şehirlerin ve bu şehirlerdeki krallıkların isimleri geçmektedir. Örneğin, Lakkhaṇamiga Cātaka'da (No. 11) Magadha Krallığını, Kral Magadha yönetirken diye başlarken, Asampadāna Cātaka, (No. 131), Sigāla Cātaka (No. 142), Dummedha Cātaka (No. 122) gibi anlatılarda ise, Rācagaha şehrinden bahsedilmektedir. Böylece, bu anlatılardan evini terk ettikten sonraki rotası hakkında bilgileri de aktardığını anlayabiliriz.

¹⁷ Saṃkhaṇḍikā Cātaka'daki (No. 524) öykü ermiş Aļāra Kālāma ile ilgilidir. Ayrıca Aļāra Kālāma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya, 2017: 20.

alımlama' durumuna geçebilen bir başka hocanın, Uddaka Rāmaputta yanında eğitimine devam eder. Bu meditasyon 'hiçlik durumuna' göre çok daha zor olmakla beraber, zihni 'mutlak olma' ile bütünleştirerek tamamen sakinleştirmektedir. Ancak Siddhatta meditasyon halinden çıktığı zaman, zihninin hala gündelik hayat problemleri ile dolu olduğunu fark eder. Sonuç olarak zihni meditasyonla sakinleştirmek 'mutlak olanı' hissetmek ile aynı şey değildir. Meditasyon zihni disipline etmek için yararlı, 'mutlak olanın' bilgelik yoluyla ulaşılabilecek farklı bir akılsal mizacı vardır. Bu katı çile yöntemleri onu tatmin etmemiştir. Bu nedenle, Udraka Ramaputra'nın da yanından ayrılır. Onun yaşadığı devirde çok sayıda Brāhman ve Upanishad okulları vardır. Ama o, bütün geleneksel dinî metotları terk etmiş; kendi yöntemiyle, doğru olanı aramayı tercih etmiştir (Dutt, 1941: 96-97).

'Hiçlik meditasyonu' ile 'ne algı ne de alımlama' meditasyonu erken dönem Buddhist inanırların 'dört formsuz meditasyon' listesinde yer alır. Her ne kadar bazı uzmanlar bu meditasyonların Aļāra ve Uddaka tarafından keşfedilip keşfedilmediğini hala sorgulasalar da meditasyonun (*dhyana*) Buddha öncesinde zihni sakinleştirmek için kesinlikle kullanılan bir yöntem olduğu açıkça görülmektedir. İndus Medeniyeti'nden kalma eserler, İndus insanların muhtemelen meditasyon yaptıklarını göstermektedir. Bu yüzden Aļāra ve Uddaka da kesinlikle meditasyon uygulayıcılarıdır. Siddhatta ahlak, meditasyon ve bilgelikten oluşan üç katmanlı eğitimini tanımladığı zaman bilgeliği, meditasyonun üstüne yerleştirmiştir. Meditasyonun tek başına hakikatin keşfi için yeterli olmayacağını ileri sürmüştür. Meditasyon zihni eğitmek için gerekli bir araçtır. Sadece bilgelik ile birleştiği zaman hakikatin farkına varılabilir (Akira, 2007: 25).

Bu meditasyon sırasında giderek azalan bir şekilde yemek yiyerek sonunda tamamen yemeyi bırakacağı bir teknik kullanır. Birçok gün yemek yemeyerek oruç tutar. Uzun süre oruç tutması sebebiyle, çok zayıflamış, derisi sarkmış, saçları dökülmüş ve vücudu acıyla yıkılmıştır. Bu çileci pratikler ve acısının üstesinden gelmesi sonucunda,

Sakkamuni azmini güçlendirmiş ve zihnini bütün acılardan özgür kılmıştır. Şākyamuni çileci pratiklerini bıraksa da, o kadar çok zayıflar ki ilk meditasyonundaki mutluluğa erişebilmesinin bile zor olacağını düşünür. Sonunda gücünü tekrardan kazanmak için katı yiyecek yemeye karar verir. Sucata adında bir kadın süt ve pirinç teklif eder. Yemekten sonra Şākyamuni, Nerancarā Nehri'nde yıkanır ve biraz su içer. Ona eşlik eden diğer keşişler onun çileci pratiklerini terk ettiğini görünce “lüksün yollarına düştü ve ruhani çabasından vazgeçti” diyerek onu terk ederler.

Daha sonra, Sakkamuni dinsel sadelik eğitimleri için ormanın içinde, yalnızlığına çekilir. Güçlü bir irade, çileci dönemin yol açtığı korkuları, şüpheleri ve acıları yenmek için gereklidir. Her ne kadar amaçladığı özgürlüğe kısmen ulaşabilse de güçlü iradenin doğru bilgiyle aynı şey olmadığını farkına varır. Gelecekteki Buddha, doğmuş herhangi bir insanın üstlenebileceği acıdan daha fazla acıya ve ıstıraba katlanır. Bu zaman diliminde, doğru zihinselliği geliştirse ve ulaşsa da, sıradan insanları aşan dini bir bilgi geliştirememiştir. Bu noktada, kendi gençliğinde tarım festivali sırasında babasına eşlik ettiği, oturduğu ağacın altında ilk meditasyona girişi aklına gelir. Gençliğinden zihnine gelen bu olayı hatırladıktan sonra Şākyamuni, bu katı çileci dönemi terk etmiş ve meditasyon pratiklerinin aydınlanma (*bodhi*) için bir yol olduğunu farkına varmıştır.

Yemek sayesinde yerine gelen gücü ile bugünkü Bihar'da bulunan Gaya'da, Nerancarā Irmağı kenarındaki *aşvattha* ağacının altında kendisine bir oturma yeri yapar. Meditasyona başlayıp muhteşem aydınlanmaya (*abhisambodhi*) ulaşarak sonunda “aydınlanmış kişi” olur.¹⁸ *Aşvattha* ağacı bir tür incir ağacı olup, sonraları aydınlanma

¹⁸ Theravada geleneğine göre, Buddha aydınlanmaya, batı takvimlerine göre, Nisan ya da Mayıs ayı olan Visakha (Skr. Vaisakha) ayında, bir dolunay gecesinde ulaşmıştır. Japonya'da, on ikinci ayın sekiz günü Buddha'nın aydınlanmaya ulaştığı gün olarak bilinir. Geleneksel kayıtlara göre, Buddha evini yirmi dokuz yaşında iken terk etmiş, aydınlanmaya ise otuz beş yaşında ulaşmış ve seksen yaşında ölmüştür. Başka bir

ağacı (*bodhi*) olarak bilinir (**EK- 3 ve 4**). Yer ise Buddhagaya olarak adlandırılırken; daha sonraki dönemlerde bir sütun dikilir ve bu yer Buddhistlerin kutsal mekânı haline gelir. Bu olaydan sonra o, Buddha¹⁹ diye çağrılmaya ve anılmaya başlar. Aydınlandıktan sonra ilk vaazını, Benares, İsipatana'da (Sarnath) bulunan Geyik Parkı'nda verir. İlk takipçileri, aslında arkadaşı olan beş çilecidir. Aşırı çile yöntemlerini terk ettiği için kendisine kızgın olan bu çileciler, sonrasında yumuşayıp Buddha'nın yolunu izlerler (Dutt, 1941:101-102). Daha sonra kast dışı insanlar, köylüler, krallar her sınıftan katılan insanlar ile bu sayı

geleneğe göre ise, on dokuz yaşında evinden ayrılmış, otuz yaşında aydınlanmaya ulaşmış ve elli yıl boyunca dinsel hayat sürmüştür (Akira, 2007: 27).

¹⁹ “*Aydınlanmış Kişi*” anlamına gelen bu sözcük Buddhist terminolojide, en yüce gerçeğe ulaşarak tam olarak aydınlanmış kişiler için kullanılan bir unvandır. Sanskrit dili kökenli Buddha sözcüğü, budh (uyanmak, aydınlanmak) eylemine “miş/miş” anlamı veren “ta” past partisip ekinin eklenmesiyle elde edilmiştir. Bu ikisi birleşirken Sanskrit dilinin kuralları gereği, iç Sandhi uygulamasıyla “budhta” olarak değil de “buddha” şeklinde birleşmiştir. O nedenle bu adın “Budha” biçiminde okunması ve yazılması yanlıştır (Kaya, 2017: 46; Çelebi, 2015: 21-23). Ayrıca, Buddha kelimesinin anlamından dolayı ve diğer müritlerinde Buddhalık mertebesine erişebileceğinden dolayı, Buddhizm “aydınlanma dini” olarak tanımlanabilir. Her ne kadar, “Buddha” kavramı Buddhizm’in kurucusunu tanımlamak için kullanılsa da, aslında Cainistler tarafından da kullanılan yaygın bir isimdir. Örneğin, bir Caina metni olan Isibhasiyaim’e göre kırk beş derviş “bu dünyaya dönmeyecek bütün *buddhalar*” olarak tanımlanır. Cainalar genellikle “Cina” (ruhani olarak muzaffer) kavramını kendi kurucuları Mahavira’yı tanımlamak için kullanmışlardır. Sonuç olarak, dinleri Cainizm olarak bilinir. Ayrıca, “Cina” kavramı, özellikle de Mahayana kolunda Buddhist metinlerinde de bulunabilir. Cainalar ve Buddhistler “arhat” ya da “arahant” (değerli olan) kavramını da ayrıca kullanmışlardır. Bu kavram, Cainizm için özellikle önemlidir. Çünkü, Cainizm taraftarları *arhata* olarak adlandırılır. Buddhizm’de ise Buddha’nın takipçilerini adlandırmak için kullanırken, “Buddha” kavramı sadece Şakyamuni Buddha için kullanılmıştır. Çünkü, Şakyamuni’nin takipçileri, dinlerinin isminin kaynağı olan bu terimi bazen kullanmışlardır. Cainizm ve Buddhizm ayrıca, *muni* (derviş/bilge) ve *bhagavan* gibi terimler de ortak kullanılan terimler arasında yer almaktadır (Akira, 2007: 20).

artar. O dönemde kast sistemi, çok katı kurallarla uygulandığı için aslında onun en büyük destekçileri kast dışı insanlar olmuştur. Ona göre kadın olsun, erkek olsun, Brāhman olsun, kast dışı olsun, herkes öğretisini dinleyebilir ve izleyebilirdi. Buddha Brāhmanlar'ın katı kurallarına ve kast sistemine karşı çıkmış, bu nedenle de en büyük fikrîsel devrimlerden birini yaratmıştır.

Geleneksel bir aktarıma göre, Sakkamuni evini terk ettikten sonra, Kral Bimbisara tarafından Sakkamuni'yi dilenirken görülmüş ve ülkesine davet edilmiştir. Bimbisara, Sakkamuni'yi dinsel isteklerinden vazgeçmesi yönünde ikna etmesi için bir hizmetlisini göndermiş ancak Śākyamuni kararlı bir biçimde arayışına devam edeceğini söylemiştir (Dutt, 1941: 111).²⁰

Çalışmamızın konusunu oluşturan Cātaka metinleri içeriği itibarıyla (MÖ VI. yüzyılda) yukarıda kısaca hayat hikâyesini ve aydınlanma sürecini anlattığımız Buddha'nın müritlerine verdiği vaazlarından oluşan öyküler olduğuna inanılmaktadır. Buddha aydınlandıktan hemen sonra, önceki doğumlarını hatırlar (Kapur, 2010: 21). Bu doğumlarında insan olarak bedenlendiği gibi, hayvan ya da başka bir canlı türü olarak bedenlendiğinden de bahseder. Ancak bu aşamada henüz aydınlanmadığı için kendini Bodhisatta olarak tanımlamıştır. Buddhizm'e inanan herkesin Buddhalığa erişebileceğine ve Buddhalık yolunda ilerken aslında bir Bodhisatta²¹ olduğuna vurgu yapılmaktadır.

²⁰ Gaṇḍatinduka Cātaka'da (No. 520) geçen; kralın, ondan ormandaki yaşamını bırakmasını ve krallığı yönetebileceğini söylemesi üzerine Bodhisatta'nın bu teklifi reddemesi ile ilgili anlatı işte bu olayla benzerlik göstermektedir. Benzer bir hikaye de Seyya Cātaka'da (No. 310) anlatılmaktadır.

²¹ Mahāsattva (büyük olan), dhīmat (bilge), uttamadyuti (en mükemmel), cinaputra (Buddha'nın oğlu), cinādhāra (Buddha'ya inanan), vicetr (fetheden kimse), cinānkura (Buddha'nın evlatları), vikrānta (cesur), paramāṣṣārya (olağanüstü), sārthavāha (lider), mahāyaśas (görkemli), kṛpālu (merhametli), mahāpuṇya (değerli), īṣvara (efendi), dhārmika (erdemli) gibi isimler de Bodhisatta kelimesi için kullanılmaktadır (Buswell, 2004: 58).

Buddha'nın ölmeden önce, Rācagaha'daki Gridhrakūta'da kaldığı bilinmektedir. Daha sonra Vaiṣālī'ye doğru son yolculuğuna çıkar. Yağmur mevsimini Beluva Köyü'nde geçirir. Bu inziva yerinde çok hastalanır, yine de öğretmeye devam eder. Pavain Malla diye bir yere gelir. Kasabanın demircisi olan Çunda'nın yaptığı bir yemek, onu daha da hasta hale getirmiştir. Tüm acısına rağmen, Kusinārā'ya (Skr. Kuṣināgara) kadar yolculuğuna devam eder. Oraya vardığında ise bir sal ağacı ormanında yere uzanır ve son sözlerini söyler. Müritlerine öğretmensiz kaldıklarını düşünmemelerini, anlattığı ve izah ettiği bütün öğretilerin bundan sonra onlara ve herkese öğretmen olacağını söyler. Son sözü, *“Birleşmiş olan her şey çürüyüp yok olacaktır, siz kendi kurtuluşunuz için gayretle çalışın”* olmuştur. Bedeni yakıldıktan sonra, onun anısına yaptırılan sekiz farklı Buddhist Stūpa'ya külleri nakledilmiştir. (Kaya, 2017: 48-49; Kaya, 1999: 13-14; Eliade, 2017: 95-98).

1.2. Hindistan'da Buddhizm

Yaklaşık olarak MÖ 1300'lerden beri Hindistan'da çok tanrılı Veda dini egemendir. Bu dinin kutsal kitapları ise Vedalar olarak isimlendirilmiştir (Rig, Sāma, Yacur ve Atharva). Onların uygulayıcıları ise Brahmanlar'dır. Brahmanlar tüm toplum üzerinde egemen olmuştur. Diğer sınıftan insanlara ücret karşılığı dinsel törenler düzenleyip bu yolla zengin olmuşlardır. Brāhmaṇa metinlerinde Brahmanlar kendilerini tanrı ile eş tutarlar (Kaya, 1998a: 9). Böylece, toplumun yönetimini de ellerinde tutmayı başarmışlardır. Aslında bu durum, erki elinde bulunduran asker sınıfının pek hoşuna gitmiyordu. Eski Hint metinlerinde din adamları ile askerler arasındaki çekişmeleri aktaran anlatılar yer almaktadır. Bu anlatıların her zaman Brahman çilecilerin zaferiyle bitmesine şaşırılmamak gerekir, çünkü bu tür edebiyatı oluşturanlar da Brahmanlar'dır. Bu insanlar, her ne kadar yüzyıllarca sihir, büyü ve kurban işleriyle uğraştılsa da bir zaman sonra karşılıklı tartışmalarla düşüncelerini geliştirdiler. Upanishadlar çağına (MÖ 600) gelindiğinde bu felsefi tartışmalar doruk noktasına çıktı. Öyle ki Hindistan'da ve belki de dünya tarihinde ilk kez rasyonel düşünen filozoflar yetişti. Bunlardan biri de Uddālaka Āruni²² idi. Āruni, düşüncelerini açıklarken deney yapıyordu ve tanrının dışında birtakım olaylardan söz ediyordu. Ama Upanishadlar'daki egemen düşünce çok açıktı. Tanrı Brahma'dır, Brahma ise kişisel ruh yani Ātman'dır. Her bireyin içinde bulunan kişisel

²² Uddālaka Cātaka (No. 487) numaralı anlatı, Uddālaka Āruni ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bodhisatta bu öyküde sarayda yaşayan ileri görüşlü bir ermiş olarak bedenlenir. Bir gün ormanda bir kadına aşık olur ondan bir çocuğu olur. Ancak ermiş olduğu için çocuğun saraya gelmesini engeller ve kadına da geçimini sağlaması için yüzük verir. Hikayenin bu kısmı Şakuntala adlı dramda anlatılan öyküye benzemektedir. Ancak çocuk büyüdüğünde babasını bulmaya saraya gelir. Onunla soru-cevap şeklinde karşılıklı konuşmaya başlarlar. Buradaki soru-cevap kısmında Bodhisatta kendi öğretisini işlerken Uddālaka ise felsefik biçimde cevaplar vererek Veda bilgilerinden bahsetmektedir.

ruh ile evrensel ruh aynıdır. Sayısız doğuşlardan sonra, en son ölümle bireysel ruh evrensel ruha karışır. Upanishad düşünürleri bunu “tat tvam asi” (Sen O’sun) ve “aham brahmāsmi” (Ben Brahma’yım) şeklinde formüle ediyorlardı. Aslında Cainist ve Buddhist felsefeler de Upanishad dönemi düşünsel hayatının ürünleridirler. Çünkü aynı dönemde ortaya çıkan Çarvakalar ve Lokayātarlar, yani materyalistler, maddeyi ön plana alıyor, onun belirleyici olduğunu söylüyor, tanrıyı, ruhu, öteki dünyayı ve kutsal kitapları reddediyorlardı. Bunlar Buddhizm’in de reddettiği şeylerdir. Cainistler ise Tanrı’yı reddetmekle birlikte ruha inanıyorlardı. Aslında Brāhmanların sınıfçılığına, kanlı kurban törenlerine, günlerce okunan dua seanslarına ve büyük halk sömürülerine ilk tepkiyi materyalistler vermişti. Buddha ise “Orta Yol” kavramını bulmuş; *Var diyenlerle* (Astika) *Yok diyenlerin* (Nāstika) arasında “Ne Var Ne Yok” diyen yeni bir felsefi düşüncüyü ortaya atmıştır. Upanishadlar sayısız doğuşlarla sonsuzluğu ileri sürüyordu. Buddha ise her şeyin geçici olduğunu söyleyerek bunun tersini iddia ediyordu. Buddhist düşünce, sonsuz değişimi savunmaktadır. Her şey *Nedensellik İlkesine* (Pratitya Samutpāda) bağlıdır: “Bu vardı ki şu oldu” yani birbirini doğuran fenomenler zinciridir. Neden ve sonuç birbirlerine hiç benzemeyebilir ve bir sonucun birden fazla nedeni olabilir. Feodalizmin yükseldiği bir devirde materyalizmden yardım uman pek çok insan vardı ve bu, asker sınıfın da işine geliyordu. O nedenle krallar, kendisi de asker (kshatriya) kökenli olan Buddha’nın düşüncelerine değer veriyorlardı (Kaya, 1999: 16-18).

Buddhizm’in diğer birçok dinden ayrılan yönü, kendinden önceki sosyal yapının ve Brahmanların katı kurallarına karşı çıkarak bireylere kişisel kurtuluş yolunu göstermiş olmasıdır.²³ Buddha’nın öğretisinin özünü *Dört Soylu Gerçek* olarak nitelendirilen

²³ Buddhizm, Brahmanlara ve Brahmanizm’e karşı çıkmanın sonucu ortaya çıkmış bir dindir. Brahmanların zorbalıklarına karşı çıktığı gibi kast sistemine de karşı çıkmıştır (D’Souza, 2007: 246). Aslında, Monier Williams “Buddhist ayaklanmaların Brahmanizm ile teması ve karşı çıkması sonucu olduğunu savunur ve

kavram, terim oluşturmaktadır. Bu kavram, Pāli dilinde “Çattari Ariyasaçcāni”, Sanskrit dilinde ise “Çatvāri Aryasatyāni” diye ifade edilmektedir. Buddha bu gerçeği ilk olarak Benares yakınındaki Sarnath’ta, eski dostları olan beş çileciye açıklamıştı.

“Böylece bu beş çileci kabul ettikten sonra arhat olurlar. Kısa bir süre sonra Benaresli bir sarrafın oğlu da yeni dine geçer ve onu ailenin diğer üyeleri izler. Cemaatin (samgha) mevcudu hızla 60 keşişe yükselir ve Buddha onları ülkenin çeşitli yerlerinde tek başlarına vaaz vermeye gönderir. Kendisi de Uruvilvā’ya yönelir ve orada bir dizi mucize sayesinde özellikle tanrı Agni’ye tapan üç Brahmana öğretisini kabul ettirmeyi başarır. Daha sonra Buddha, Kaşyapa’nın yüz müridine seslenir: Onlara bütün evrenin tutku ateşleriyle tutuştuğunu gösterir; onlar da öğretiyi kabul edip, hepsi arhat olur. Yine Rācagrha’da Buddha önde gelen iki din adamına, Sāriputta ile Moggallāna’ya ve çileci Mahākāsyapa’ya²⁴ öğretisini kabul ettirir. Her üçü de Buddhizm’in tarihinde hatırı sayılır bir rol oynayacaktır. Babasının çağrısı üzerine tekrar Kapilavastu’ya gider. Bu ziyaret birçok dramatik olaya ve masalsi mucizelere sahne olur. Babasına ve birçok akrabasına yeni öğretiyi kabul ettirmeyi başarır. Bu akrabaların içinde kuzenleri, baş müridi Ānanda²⁵ ve yakında ona rakip olacak Devadatta da vardır. Yaklaşık MÖ 509’da yirmi yaşındaki oğlu Rāhula son keşiş olur. Buddha yetmiş iki yaşına gelince (MÖ 486)

bunun sonucu olarak da Brahmanizme karşı çıkan Buddhist düşüncenin yükselmesiyle ise Hinduizm’in yükselmesine sebep olmuştur” yorumunu getirmektedir (D’Souza, 2007: 246; Williams, 1890: 2).

²⁴ Cātaka anlatılarında Sāriputta, Moggallāna ve Kasyapa Bodhisatta ile birlikte bir çok bedenlenmeleri yer almaktadır: Saçamkīra Cātaka (No. 73), Rācovāda Cātaka (No. 151), Byaggha Cātaka (No. 272), Romaka Cātaka (No. 277), Kesava Cātaka (No. 346), Sīlavīmānsana Cātaka (No. 305), Dasaṅṅaka Cātaka (No. 401), Çūlahāmsa Cātka (No. 533) gibi. Örneğin, Tittira Cātaka’da (No. 37) keklik (Bodhisatta), maymun (Sāriputta) ve filin (Moggallāna) birbirleriyle olan dostluğu anlatır.

²⁵ Ānanda, Buddhavaçana’yı (Buddha’nın sözleri) yayan kilit bir karakterdir. Sūtra metinleri “şöyle işittim” “evam mayā śrutam” (Lotus Sutra, 2018: 41) cümlesiyle başlar (Buswell, 2004: 17).

kıskanç kuzeni Devadatta, cemaatin yönetimini kendisine bırakmasını ister. Bu isteği reddedince, Devadatta²⁶ önce kiralık katiller tutarak onu öldürmeye çalışır. (Eliade, 2017: 100).

Bu dört gerçek, birçok eski Buddhist metinde pek çok kez açıklandığı gibi şöyledir:

1. Dukkha (Acı, keder); 2. Samudaya (Dukkha'nın kaynağı); 3. Nirodha (Dukkha'nın giderilmesi); 4. Magga (Dukkha'yı gideren yol).

Dukkha sözcüğünün (Skr. Duhkha) ilk anlamı “acı, keder, ıstırap”tır ama bunlar onu açıklamaya yetmez. Bu sözcük “eksiklik, sürekli olmayış, boşluk, gerçekdışı” anlamlarını da içerir. “Var olmak” Dukkha'yı yaratır. Bu yaklaşım gerçekçi bir gözlem sonucunda elde edilmiştir. Birçok kişinin sandığı gibi “yaşama karamsar bir bakış” değildir. Bir doktor hastasına hiçbir şey olmadığını, hemen iyileşeceğini söyleyebilir. Bir başka doktor da aynı hastaya çok kötü durumda olduğunu ve iyileşmesinin olanaksız olduğunu söyleyebilir. Ama doğru olan hastanın hastalığının en iyi şekilde araştırılarak gerekli tedavi şeklinin uygulanmasıdır. Birinci doktor iyimser, ikinci doktor da kötümserdir. Doğru olan yöntem ise gerçekçi olmaktır. Buddha “yaşam Dukkha'yı yaratır” derken gerçekçi bir yöntemle bu karara varmaktadır. Çünkü en büyük acı, yaşamın sınırlı olmasıdır. Sürekli olmayan şey keder verir (yad aniççam tam dukkham). Üç çeşit dukkha'dan söz edilebilir: 1) Sıradan acılar (dukkha dukkha), 2) Değişimlerin yarattığı acı (viparināma dukkha), 3) Birleşimlerden oluşan acı (samkhāra dukkha). Sıradan acılar, doğum, yaşlılık, hastalık, ölüm, kötü insanlarla birlikte olma, iyi ve sevilen insanlardan ayrı düşme, istenilene kavuşamama, keder, ağlama gibi yaşamla ilgili fiziksel

²⁶ Bu yüzden Devadatta, Cātaka anlatılarında kötü bir karakter olarak sergilenmektedir: Mahāpiṅgala Cātaka (No. 240), Guttīla Cātaka (No. 243), Romaka Cātaka (No. 277), Cambukhādaka Cātaka (No. 294), Cavaśakuṇa Cātaka (No. 308), Kakkāru Cātaka (No. 326) gibi. Aslında bu öyküler müritlerinin ders çıkarması anlatılmıştır fakat gerçekliliği de yansıtan yönleri olduğu da düşünülmelidir.

ve mental acılardır. İkinci tip acılar, yaşamdaki herkesin bildiği mutlu durumların, mutlu olayların değişip, o mutlulukları yaşayan insanlara acı vermesidir. Üçüncü tip acılar ise, birleşimlerin yarattığı acılardır ve bunlar beş çeşittir: a) Madde birleşiklerinin acıları (dört büyük madde ve onun türevleri; ayrıca göz, kulak, burun, dil, vücut beşlisi ve bunların algıları), b) Duygu birleşikleri (fiziksel ve mental olarak altı duyuyla algılanan bütün olumlu ve olumsuz duygular), c) Algı birleşikleri (iç yetilerin dış maddelerle teması), ç) Düşünce biçimlerinin birleşikleri (karma yasasını çalıştıran iyi ve kötü eylemler; istek, enerji, nefret, cehalet, ben düşüncesi gibi elli iki mental faaliyet vardır), d) Bilinç birleşikleri (altı duyu ve onların algıladıklarının reaksiyonu olan bilinç zamanla oluşur; tahta yanarsa tahta alevi, saman yanarsa saman alevi olur. Alevlerin türleri farklıdır vb.) Buddha düşüncesine göre, Dukkha'yı gören onun kaynağını, ondan kurtulmayı ve kurtaran yolu da görür.

Samudaya, Dukkha'nın doğuşunu ya da kaynağını açıklar (dukkha samudaya ariyasaçça). Yeniden doğumlara neden olan şey, tutku ve açgözlülüğe bağlı olan susuzluktur (tanha), yani a) Cinsel zevklere duyulan susuzluk, b) Var olma ve yaşama susuzluğu, c) Yok olma susuzluğu. Bu öyle bir susuzluktur ki insanı duyu zevklerine, zenginlik ve güce, fikir ve ideallere, teorilere ve inançlara bağımlı kılar. Ailelerin kendi içlerindeki kavgalardan uluslararası savaşlara kadar her türlü belanın altında yatan gerçek, bu bencil susuzluk isteğidir. Dünyadaki tüm kötülüklerin kaynağı budur. Bunun arkasında, var olma isteğinden kaynaklanan bir güç vardır. İyi ve kötü işlerin belirlediği Karma yasası vardır. Buddhizm'de ruhun varlığı kabul edilmediğine göre, Karma yasası uyarınca sürekli olarak varlığın nasıl devam ettiği sorulabilir. Buddha'ya göre yaşamaya devam eden ruh veya kendi benliğimiz değil, bu ânı izleyen diğer anlardır. Bu durum, bir film şeridinin karelerine benzer, şerit hareket edince film bir anlam kazanır. Yaşamda biçimden biçime geçilir, bir evrim gerçekleşir. Bizi yanıltan kendi benliğimiz ve yaşadığımız kısacık hayattır. Çocuk yetmiş yaşına geldiğinde ne aynı kişidir ne de başka

kişidir. Ölen kişi ile yeniden doğan kişi hem aynı kişidir hem de farklı kişidir (na ça so na ça anno). Buddhist düşünce yönünden ölümden sonraki yaşam büyük bir sır değildir. Buddhistler bunu sorun etmezler, bununla ilgilenmezler. Mahāyāna mezhebindeki cennet idealleri bizleri yanıltmamalıdır. Tekrar tekrar doğuşlara (samsāra) neden olan bu susuzluktur ve Nirvāna'yı gören kişi bundan kurtulur.

Dukkha'nın sona erdirilmesi yani üçüncü soylu gerçek olan Nirodha'dır (dukkhanirodha ariyasaçça). Dukkha'yı besleyen susuzluk olduğuna göre, buna susuzluğun yok edilmesi (tanhakhaya) diyebiliriz. Başka bir deyişle bu, Nibbāna'nın görülmesidir. Bu sözcük, Sanskrit dilindeki söylenişi olan Nirvāna şekliyle bilinir. Nirvāna'yı açıklamak çok zordur. Her yönden anlaması ve anlatması kolay olan Buddha düşüncesinde en zor olan, bu kavramı açıklamaktır. Nirvāna, susuzluğun sökülüp atılmasıdır. İsteğin, nefretin ve yanılığın sona erdirilmesidir. Maddeye ve insanlara duyulan her türlü bağılıktan kurtulmuş olmaktır. Nirvāna sönüştür. Nirvāna durumunda kişi, doğumun, ölümün, bu dünya öteki dünya kavramlarının, ad ve biçimin öneminin olmadığını görür. Nirvāna benliğin yok edilmesi değil, "benlik düşüncesinin" yok edilmesidir. O, Mutlak Gerçek'tir. Nirvāna, Mutti'dir (Skr. Mukti) yani "kurtuluş"tur. Mutti, "Mutlak Özgürlük" anlamına gelir. Kötüden, tutkudan, cehaletten, iki yönlü tanımlamalardan, görecelikten, zaman ve boşluktan kurtulup mutlak biçimde özgürleşmektir. Bu dünyadaki her şey görecelidir, koşulludur, geçicidir. Mutlak Gerçek bunların ötesindedir, hayale kapılmadan her şeyi olduğu gibi görerek kazanılan "duru görü"dür. Nirvāna'dan sonra gelen bir aşama, durum yoktur. Ölümden sonra erişilen bir aşama değil, yaşarken ulaşılan bir durumdur. Gerçeği, yani Nirvāna'yı kavrayan bir kişi, bu dünyadaki en mutlu kişidir. Başkalarını sıkıntıya sokan dertler onu sıkıntıya sokmaz. Akıl yönünden son derece sağlıklıdır. Bütün komplekslerinden kurtulmuştur. Geçmiş için pişmanlık duymaz, geleceği için de endişe etmez. Bu ânı dolu dolu yaşamaya bakar. Bencillikten uzak saf bir yaklaşımla mutluluk duyar, istek, nefret, cehalet, gurur gibi

şeylerden bütünüyle uzaktır. Saf, nazik, merhametli ve hoşgörülüdür. Başkalarına hizmet eder, kendi hizmet istemez. Hiçbir şey istemez. Benlik ve varlık susuzluğundan uzaktır. Nirvāna'yı realize etmeyi sağlayan bir yol vardır.

Magga sözcüğü Pāli dilinde “yol” demektir (Skr. Mārga). Dukkha'yı ortadan kaldırmaya yarayan yoldur (dukkhanirodhagāminīpatipadā ariyaşaçça). Diğer bir ifadeyle bütün aşırı uçların arasındaki Orta Yol'dur (Macchima Patipadā). Bu uçlardan biri mutluluğu, sıradan insanların izlediği basit duyu zevklerinde arar. Diğer ise çilecilerin izlediği acı veren uygulamalarda arar; ama her iki yol da gerçek mutluluğu sağlayamaz. Bu Orta Yol'un, Soylu Sekiz Basamağı (Ariya Atthangika Magga) vardır: 1. Doğru Anlama (Sammā ditthi); 2. Doğru Düşünce (Sammā sankappa); 3. Doğru Konuşma (Sammā vāçā); 4. Doğru Davranış (Sammā kammanta); 5. Doğru Geçim (Sammā ācīva); 6. Doğru Çaba (Sammā vāyāma); 7. Doğru Hatırlama (Sammā sati); 8. Doğru Yoğunlaşma (Sammā samādhi). Bunların sırasıyla uygulanması diye bir şey söz konusu değildir. Bu sekiz maddenin olabildiğince aynı anda yapılması gerekir. Çünkü bunların hepsi birbirine bağlıdır, birbirini tamamlar. Bunlar Buddhist disiplini açısından şu üç grupta toplanabilirler: a) Ahlāk davranışı (sīla), b) Mental disiplin (Samādhi), c) Akıl (paññā). Bunlardan Sīla, doğru konuşma, doğru davranış ve doğru geçim yolları ile ilgilidir. Samādhi doğru çaba, doğru hatırlama ve doğru yoğunlaşma ile ilgilidir. Paññā ise doğru anlama ve doğru düşünce ile ilgilidir (Kaya, 1999: 22-26; Eliade, 2017: 120-122).

Buddha dört soylu gerçekten söz eder. Buna göre; keder vardır, kederin nedeni vardır, keder giderilebilir, bunu gidermenin yolları vardır. Bu, tıpkı günümüz ruh bilimcilerinin bir ruh hastasını iyileştirmekte izledikleri yola benzer. Buddha, hasta olan insanlığı iyileştiren bir doktora benzetildiği için ona Bhisakka veya Bhaişacya Guru

(Büyük Doktor) adı verilmiştir. Onun felsefesine yöneltilen en büyük eleştirilerden biri de “çalışma”nın olmamasıdır. Örneğin Suttanipāta’da (Uragavagga, anlatılan Kasibhāradvācasutta’da), Brahman çiftçi Buddha’ya, dilenmeyip kendisi gibi toprağı ekip biçtikten sonra, yani çalıştıktan sonra yemek yemeyi hak etmesi gerektiğini söyler. Buddha da ona, kendisi gibi ekip biçtiğı ve yemek yemeyi hak ettiğı biçiminde bir karşılık verir. Ama bir farkla: Buddha’nın tohumu inanç, kendini kontrolü yağmur, bilgeliğı boyunduruk ve saban, ağırbaşlılığı saban demiri, düşünceliliğı de saban ipi ve keçisidir. O, insanlara düşünce ekip biçmektedir. Yani Buddha ona, verilen her emeğın ağır işlerde çalışıp üretmek ve bu üretim sonucu sahip olma duygusunun azdırılıp pay kapmak için birbiriyle yarışmaya girmek olmadığını, akli ve duyuları kontrol etmeyi öğrenmenin de bir emek ürünü olduğunu, bunun sonucunda da insanın yaşamayı en az diğerleri kadar hak ettiğini söylemeye çalışmaktadır. Üstelik Buddha’nın önerdiği ılımlı, hırs ve tutkudan uzak, duyguların azdırdığı bencillik ve onun yarattığı savaştan uzak bir yaşam tarzıdır. Yeryüzünde onun istediğı gibi bir anlayış zemini oluşsa, ondan sonra yapılacak planlı ve eşit paylaşılan üretimin de zararı olmayacaktır. Buddha insanlara zarar veren zenginliğı reddetmiş, herkesin açlıkta eşit olduğu ama insanlara zarar vermeyen yoksulluğı yeğlemiştir (Kaya, 1999: 21).

Buddhizm’in ortaya çıktığı bu ilk dönemde öğretisi tamamen Hindistan’a özgü saf bir Hintli öğretilidir. İkinci dönemde Buddhizm, Asya’ya yayılmaya başlamış, Hintli olmayan pek çok unsur bu dine eklenmiştir. Üçüncü dönemse Buddhizmin Çin’deki merkezlere ve Japonya’ya doğru kayıp Tantra ve Çan (Zen) öğretilerine dönüşmeye başladığı dönemdir. İlk dönem insan psikolojisinin ön plana alındığı Nikāya Buddhizmidir. Bu daha sonra Hīnāyana adıyla anılacaktır. İkinci dönemde (Kuşan döneminde) Mahāyāna yükselir. Hindistan’daki ilk dönemin ermişine Arhat, ikinci döneminkine ise Bodhisattva denir. Üçüncü dönemdeyse ermiş, evreni âdeta kendi sihirli

güçleriyle yöneten Siddha'dır. Buddhist öğreti ilk yıllarda iki kola ayrılır; bunlardan birisi ilerici kol olan Mahāsaṅghikalar, diğeri ise muhafazakâr Sthaviravādalar'dır. Bu ikincisine Pāli dilinde Theravāda denilmektedir. Nikāya Buddhizminin bu mezheplere ayrılma döneminde pek çok okul (tarikat) ortaya çıkmıştı. Sayıları on sekiz veya yirmiye bulan bu okulların adlarını çeşitli yazıtlarda yer almaktadır. Bunlardan bazıları, Theravāda, Sarvāstivāda, Sautrāntika, Sammatīya gibi isimler taşımaktadır. Hint Buddhizm'ini beş devirde ele almak mümkündür: 1. Buddha'nın yaşamını ve ölümünden sonraki yılları kapsayan erken Buddhizm, 2. Mezhep ayrılıklarını içeren ve sonradan Mahāyānacılar tarafından Hīnāyana olarak adlandırılacak olan Nikāya Buddhizmi, 3. Erken Mahāyāna Buddhizmi, 4. Sonraki Mahāyāna Buddhizmi, 5. Ezoterik Buddhizm. Hint Buddhizm'i, tarihsel Buddha'nın, yani Buddha Śākyamuni'nin sonradan Asya'da toplumların ihtiyaçlarına göre yerel inançlarla da kaynaşarak şekillenip değişimlere uğrayacak olan öğretilerinin temellendiği Buddhizmdir. Örneğin Sangha örgütü, dört soylu gerçek, sekiz soylu basamak, Pratīyasamutpāda, Nidānalar, Skandhalar, birçok Vihāra'nın dikilmesi, Śrāmaneralar, Śrāvakalar hep bu en eski Buddhizme aittir. Buddha'nın ölümünden yüz yıl sonra Buddhizm, yukarıda anılan iki ana kola ayrılmıştır. Nikāya Buddhizm'inde Abhidhamma öğretileri bu döneme damgasını vurmuştur. Daha sonra, Mahāyāna anlayışı Buddhizm'e birçok yeni şey eklemiştir. Örneğin erken Mahāyāna'da Amitābha inancı ve Pracnāpāramitā Sūtra, Saddharmapundarīka (Lotus Sūtra), Avatamsaka Sūtra gibi pek çok değerli eser ortaya çıkmıştır. MS 2. yüzyıldan başlatılabileceğimiz sonraki Buddhizm'de Mādhyamika, ondan yüz yıl sonra da Yogāçāra okulları ortaya çıkmıştır. Buddhizm'in bu dördüncü devrinde bu ikisinden başka Tathāgatagarbha öğretisi ile Buddhist mantığı da gelişme kaydetmiştir. Beşinci devirde ise, Hinduizm'in etkisinde olan Ezoterik Buddhizm oluşmuştur. Nikāya ve Mahāyāna Buddhizminden etkilenen Ezoterik Buddhizm çok güçlü ve popüler hale gelmiştir.

Sonuçta Hinduizm'in güçlenmesi ve Müslüman akınlarının yoğunlaşması nedeniyle Buddhizm, Hindistan'da tutunamaz hale gelmiştir (Kaya, 2017: 46-49).

İki büyük mezhepten küçük araç olanına, yani Hīnāyana'ya adını Mahāyānacılar vermiştir. Mahāyāna mezhebi taraftarları kurtuluşun bireysel olarak mümkün olduğunu savunan Nikāya Buddhizmi taraftarlarını bencillikle suçlayıp onları küçümsemek için onlara “küçük araç” anlamında kendi mezheplerinin tersi bir anlamı vererek Hīnāyana demişlerdi. Hīnāyana, geleneksel olarak Hint Buddhizm'indeki, Sarvāstivādinler ve Mahāsaṅghikalar da dâhil olmak üzere, on sekiz okulu da kapsıyordu. Bu okullar Sutta Pitaka'da yer alan Śākyamuni Buddha'nın konuşmalarına dayanıyorlardı. Bu okulların birçoğu kendi Abhidharma ve Vinaya edebiyatlarını oluşturdu ve buralarda herkesin kabul ettiği Buddhizm'in temel öğretileri olan dört soylu gerçek (Çatvari Āryasatyani), nedensellik zinciri (Pratītyasamutpāda) ve bireyin kurtuluşu (Nirvāna) gibi kavramları işlediler. Bugün varlığını sürdüren tek Hīnāyana okulu olan Mahāsaṅghika'nın devamı Theravādacılar, kendilerine biçilen “küçük araç” tanımlamasını kabul etmemektedirler. Mahāyāna, yani “büyük araç” ise Sanskrit dilinde mahā (büyük) ve yāna (vasıta, araç) sözcüklerinin birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Hint Buddhizminin iki büyük mezhebenden ikincisini belirtir; Tibet, Nepal, Bhutan, Çin, Moğolistan, Kore ve Japonya'ya yayılmış olan Mahāyāna'ya Kuzey ekolü de denir. Yaklaşık olarak MÖ 2. yüzyılda (Kuşanlar döneminde) eski sisteme tepki olarak doğmuştur. Hīnāyana ile Mahāyāna'yı ayıran en büyük özellik, birincideki bireysel kurtuluş yolu olan Arhatlığa karşılık ikincinin herkesi kurtuluşa götürmeye çalışan Bodhisattvacılığının var olmasıdır. Arhat tek başına Nirvāna'ya ulaşmaya çalışırken Bodhisattva yaşayan bütün varlıkları ona ulaştırmaya çalışır. Bir Bodhisattva, Buddha haline gelmek istiyorsa merhamet (Karunā) ve bilgelik (Prajñā) yolundan ayrılmamalıdır. Hīnāyana'nın Mahāsaṅghika tarikatı proto-Mahāyāna olarak kabul edilir. Bir başka deyişle o, Hīnāyana ile Mahāyāna

arasında bir köprüdür ve Mahāyāna'nın gelişimi için gerekli olan tüm temel bilgiler bundan çıkmaktadır. Mahāyāna öğretisi daha dinsel özelliktedir, akıldan çok duygulara hitap eder. “Arı Ülke” (Sukhāvātī) gibi Buddha'nın öz düşüncelerine aykırı fikirlere kadar giden, tanrılardan panteonlar oluşturan bir yapıdadır. Hīnāyana veya Theravāda'da aşkın bir gerçeklikten söz edilmezken, Mahāyāna'da gerçeğin tüm görünenlerin arkasında saklı olduğu vurgulanır (Kaya, 2017: 52-53; Conze, 2005: 59-62; Çelebi, 2015: 68-73).

Geleneksel biyografilerde, Buddha'nın aydınlanmaya ulaşması sırasında ölümün ve arzunun Tanrısı olan Māra²⁷ ile bir savaş halinde olduğu bahsedilir. Aydınlanma ile beraber, Buddha ölüm korkusunu yener ve bütün arzularından kurtulur. Sonuç itibariyle, Māra ile olan savaş dini keşişlerin karşılaştığı psikolojik çatışmaları temsil etmektedir. Sonraki kayıtlarda, Māra'nın Buddha'nın önünde ortaya çıktığı söylenir. Māra ayrıca Buddha'ya aydınlanmadan sonra, aydınlanmış kişinin bile yemek veya uyku gibi arzularından ya da hastalık ve ölümden kaçamayacağını göstermek için görünmüştür. Buddha Māra'nın aldatmacalarına hiçbir zaman kanmamıştır.

Uzmanlar Buddha'nın aydınlanmaya ulaşması ile ilgili hususu yorumlarken Buddha'nın kökensel olarak Gautama klanına bağlı Şākya kabilesinin bir üyesi oluşuna vurgu yaparlar. Her ne kadar Buddha Kuzeyli bir kabileden gelse de Hindistan'ın birçok

²⁷ İfrit, demonik figür. Buddhist mitolojise kötü ruhun kişileştirilmiş halidir. Ayartıcıdır. İnsan aklına takılan bütün kötülükler, insanı suça ve kötü davranışa kışkırtan tüm fikirler ve azgınlıklar Māra diye mitoslaştırılmıştır. Efsaneye göre, Bodhi ağacının altında aydınlamakta olan Şākyamuni'ye defalarca saldırır fakat onu aydınlanmaktan caydıramaz ve onun Buddha oluşunu önleyemez. Buddhist mitolojide çok sayıda Māra vardır. Bunların amacı insanları sersemletip cahil kalmalarını sağlamaktır. Dört çeşit Māra olduğu düşünülür: 1. Skanda Māra (Ordular halindeki Māralar), 2. Mrityu Māra (Ölümün Māraları) 3. Kleṣa Māra (Belaların Māraları), 4. Devaputra Māra (Tanrıların oğulları Māralar) (Kaya, 2017: 132). Khadiraṅgāra Cātaka'daki (No. 40) öykü Māra ilgilidir. Ayrıca Sakuṅgghī Cātaka (No.168) numaralı anlatısında ise sadece ismi geçmektedir.

eyaletinden takipçisi vardır. Öldüğü ve vücudu yakıldığı zaman, Hindistan'ın sekiz bölgesine külleri paylaştırılmış ve *stupa* dikilmiştir. Sonuç itibariyle, Buddhizm başlarda sınırlı sayıda insanın küçük bir bölgede takip ettiği bir din olsa da; sonraları bütün Hindistan'a ve Asya'nın büyük bir bölümüne yayılmış ve geniş bir coğrafyada egemen olmuştur. Cainizm de Buddhizm ile hemen hemen çağdaş bir dönemde ortaya çıkmış ve benzer doktrinlere sahip bir dini anlayış olarak gelişmişse de Hindistan'ın dışına çıkamamıştır. Cainizm'den çok daha güçlü olan Hinduizm ise sadece Güney ve Güneydoğu Asya'ya yayılabilmiştir.

Sonuç olarak Buddhizm, bazıları için köklü bir felsefe; bazıları içinse Hindistan menşeli özgün ve karmaşık olan büyük bir kültürel birikimdir. Genel kanı ise onun sistematik bir dinsel anlayış olduğu yönündedir. Kurucusu Buddha'nın doğduğu Lumbini koruluğu, bugünkü Nepal topraklarına yakın olsa da Buddha'nın yaşamı boyunca Hindistan'da gezmiş ve öğretisini bu ülke topraklarında yaymış olması, bu dinin Hint menşeli dinsel bir oluşum olduğu yönündeki görüşleri desteklemektedir.

1.3. Buddhist Edebiyat (Pāli Edebiyatı ve Sanskrit Edebiyatı) ve Cātaka

Metni

Vedalar gibi, Buddhist geleneğin Pāli diliyle oluşturulmuş ilk kayıtları da yüzyıllarca sözlü olarak aktarılmıştır. Sanskrit diliyle oluşturulmuş birçok Sūtra ise, ilgili geleneğin kapsamlı edebiyatında oldukça önemli bir yere sahiptir. İlk olarak Sri Lanka'daki palmye yaprakları üzerinde bulunan Buddhist öğretilerin dili, Magadha'da konuşulan bir diyalekt olarak düşünülmüştür. Anlatıların ise Eski Ahit'teki gibi, ilkçağlarla ilgili birçok materyali içerdiği anlaşılmıştır. Buddha dönemine (yaklaşık olarak MÖ 563-483) ait Pāli dilinde oluşturulmuş eserlerde, monarşi ile yönetilen derebeyliklerin yanında; özerk bazı güç ya da feodal yönetimlerin daha varlığından bahsedilir. Bunlardan Hint siyasi ve kültür tarihi açısından en kıymetlilerinden biri, Buddha'nın da soyunun geldiği düşünülen Sakyalar'dır. Bu klan, bugün Tilaurā-kot olarak bilinen Kapilavastu'da yaşamaktadır. Hint geleneklerine göre Sakyalar, güneş neslinden olup İkşvaku soyundan gelmektedirler. Efsanelerin çoğunda Mahasammata adındaki kişinin, Sakyalar'ın atası olduğu ifade edilir. Mahasammata, kelime anlamı olarak "halk kurulu tarafından tavsiye edilen kişi" ya da "halkın seçtiği kişi" anlamlarına gelir. Bu durum, ilgili dönem ilk Hint krallarının toplum tarafından seçilerek başa getirildiğini; ancak sonrasında hanedanlık mensubu torunlarının krallığın yönetimini devam ettirdiklerini düşündürür. Meclis faaliyetlerine ve meclis üyelerinin fikirlerine de önem verdiği bilinen Sakya krallarının, o çağlarda dahi kısmen demokratik bir yönetim anlayışına sahip olduklarını gösterir.

Buddhistlerin kutsal edebi külliyatı, Pāli, Magadhi ve diğer lehçelerde oluşturulmuştur. Ancak bunlardan sadece Pāli dilinde kaleme alınan nüshaları günümüze

değın ulaşabilmiştir. Diğerlerinin ise, sadece küçük bir bölümü elimize geçmiş ve bunlar da ayrıntılı bir şekilde incelenmeye ihtiyaç duyulmamıştır.

Pāli kutsal külliyatı *üç pitaka*'dan oluşur ve Tipitaka (Skr. Tripitaka) olarak isimlendirilir. Genel bir ifadeyle Tipitaka olarak adlandırılan Buddhist koleksiyonun büyük bir bölümünü oluşturan eserler, kendisini oluşturan diğer alt metin ve sūtralarla birlikte devasa bir Buddhist birikimi oluşturmaktadır. Orta Hint dili olan Pāli dilinde Tipitaka, üç sepet anlamına gelmektedir ve kendi içerisinde Vinayapitaka, Suttapitaka ve Abhidhammapitaka olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Sepetlerin birincisinde manastır kuralları, ikincisinde Buddha'nın öğretilerini ahlak ilkeleri ve kurtuluş çareleri, üçüncüsünde öğretilerin altında yatan ilkeler metafiziksel olarak açıklamaktadır. Cātaka ve Apādanalar (Skr. Avādāna) ile birlikte Buddhist kutsal metinleri, bir hayli kapsamlı ve geniş bir koleksiyonu meydana getirmektedir. Max Müller'e göre Buddhizm, kutsal kitapların en hacimli koleksiyonuna sahip olanıdır. Üç ayrılan söz konusu üç koleksiyon da kendi içerisinde, çok sayıdaki kutsal metinden meydana gelmektedir:

Vinaya Pitaka: Buddhist edebiyatının ilk kutsal külliyatı olarak bilinir. Patimokkha, Sutta Vibhanga, Khandaka, Parivārapātha bölümlerinden oluşmaktadır.

Sutta Pitaka: Buddhizm'in en büyük edebi eserlerini öykülerle ve şiirsel bir anlatım tarzıyla aktarır. Nikaya olarak adlandırılan beş koleksiyonu içerir. Bunlar; Dīghanikāya, Macchimanikāya, Samyuttanikāya, Anguttaranikāya, Khuddakanikāya'dır. Son koleksiyon ise Khuddakapātha, Dhammapada, Udāna, İtivuttaka, Suttanipata, Vimanavatthu, Petavatthu, Theragathā, Therīgāthā, Cātaka, Niddesa, Patisambhidāmagga, Apadāna, Buddhavamşa, Çariyapatika isimlerinde ayrı metinler içermektedir. İlk dört koleksiyon Buddha'nın öğütlerini içeren söylemlerdir. Kısa girişlerle açıklama yapılır. Düz yazının ve şiir türünün iç içe olduğu diyaloglarla anlatılır.

Bu dördü iki veya daha çok sutta ile yinelenen aynı türden düz yazı anlatımına sahip olup karakterler de aynı özelliktedirler.

Abhidhamma Pitaka: İsmi verilen anlamın aksine²⁸ eserlerde çok az metafizik olgular bulunmaktadır. Sutta Pitaka ile aynı öğeleri içermektedir ancak eğitsel bir yolla ele almaktadır. Dhammasamgani, Vibhanga, Dhātukathā, Puggalapannatti, Kathāvatthu, Patthānapakarana ve Yamaka olarak yedi bölüme ayrılır.

Buddhistler Vinayapitaka'yı kutsal kitap serilerinin en başına yerleştirirler. Bu kutsal metinler erkek ve kadın Buddhist keşişlerin yaşamlarını düzenleyen kuralları konu edinmektedir. Önceleri yüz elli iki kuralın olduğu, sonradan Theravādinlerin Vinayapitakası'nda bu sayının iki yüz yirmi yediye çıkartıldığı kaydedilmiştir. Her bir sutta, nerede ve ne sebeple Buddha'nın verdiği bir hükümle ilgili konuyu açıklar. Bu birikimin en popüler eser, Dhammapada'dır. Vinayapitakalar, Samgha (Sangha) yani Buddhist örgüt yapısını anlatan kutsal eserler olarak tanımlanırken, Suttapitakalar ise Dhamma (Dharma) yani Buddhist öğretileri aktarılması bakımından oldukça değerlidir. Bu eserdeki karşılıklı konuşmalar ve anlatımlar büyük ölçüde düz yazı ile aktarılmıştır. Bu koleksiyon Buddhist öğretilerin en geniş bir biçimde ele alındığı edebi kaynak olarak gösterilmektedir. Abhidhamma Pitaka da oldukça hacimli bir birikimi içerisinde barındırmaktadır. Konusu ve içeriği bakımından Suttapitaka'dan farkı yoktur ancak, anlatımının daha detaylı ve kuru olduğu ileri sürülmektedir. Bunların yanı sıra,

²⁸ Kutsal dini öğretiler (kültürel inanış) ve metafizik söylemler anlamına gelmektedir.

*Mahāvastu*²⁹, *Buddhaçarita*³⁰, *Lalitavistara*³¹, *Saddharmapuṇḍarika*³² gibi başka Buddhist metinler de vardır. Bu metinlerden büyük bir kısmı Pāli dilinde kaleme alınmışken bir kısmı da Sanskrit diliyle yazılmıştır. Ayrıca Buddhist okul ya da mezhepler tarafından oluşturulan ve adlarını burada sayamadığımız daha birçok Buddhist kutsal metni daha bulunmaktadır. Bunların içerisinde özellikle Pracnāpāramitā Sūtra

²⁹ Hīnāyana mezhebine ait önemli bir eserdir. MÖ 2. yüzyıldan başlayarak MS 4. yüzyıla kadar çeşitli eklemeler yapılarak genişletilmiştir. Eserin dili, Pāli dili ile karışık Sanskrit'tir. Kitap, Buddhizm'deki ilk hizip hareketlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kendilerine Mahāsānghikalar diyenlerin bir kanadı olan Lokattaravādinlerin kutsal kitabıdır. Lokattaravādinler, yeryüzüne gelmiş tüm soylu Buddhaların yüzeysel bir dünya yaşadığına inanırlardı. Mahāvastu'nun içeriğinin büyük çoğunluğunu bu doktrinle uyum içinde anlatan Buddha biyografisi oluşturur. Buddhaların yaşamları, ilk vaazları, manastır örgütü, birtakım Cātaka ve Avadānalar ile birlikte dinle ilgili Sūtralar anlatılır.

³⁰ MS 1-2. yüzyıllarda yaşamış olan ve Aşvaghosha adlı bir saray şairinin yazdığı bu eser, Buddha'nın yaşamını anlatan destansı bir eserdir. Aşvaghosha, Buddhaçarita'da doğumundan ölümüne kadar Buddha'nın yaşamını anlatır. Buddha ile ilgili mucizelerden fazla bahsetmez. MS 5. yüzyılda Çinceye çevrilen eser, 1892 sonrası Avrupa dillerine de çevrilmiştir. Çince ve Tibetçe çevirileri yirmi sekiz bölümden oluşmaktadır. Sanskrit metinde ise on yedi bölüm bulunmaktadır. Bu on yedi bölümün ilk on üçü orijinal, geri kalanı ise Tibetçesinden çeviridir.

³¹ Bu eser Buddhist Mahāyāna mezhebine ait olan Vaipulya Sūtralardan (büyük uzunluktaki konuşma) biridir. Esere, Lalitavistara (Eğlencenin Ayrıntılı Anlatımı) denilmesinin sebebi ise, Buddha'nun bu dünyadaki yaşamının ve yaptıkları işlerinin eğlenceli olduğunu ileri sürmesindedir. Eserin giriş bölümünde de Buddha, olağanüstü güçlere sahip göksel bir yaratık olarak gösterilmiştir. Anlatıya göre, Buddha'nın etrafı on iki bin keşiş ve otuz iki bin Bodhisattva ile çevrilidir. Karanlıkta oturmuş meditasyon yaparken saçının bir parçasından çıkan bir ışık gökyüzüne, tanrıların ülkesine gider. Tanrılar, bu manzaraya çok şaşırır, hemen koşup Buddha'nın ayaklarına kapanırlar. Bu düyanın kurtuluşu için Lalitavistara'nın açıklanması gerektiğini söylerler. Uzun bir girişten sonra eserin gerçek konusu yani Buddha biyografisi başlar. Sanskrit diliyle yazılmış bu eser öncelikle Çince ve Tibetçeye çevrilmiştir.

³² Lotus Sūtra olarak da bilinmektedir. İsminin anlamı "Gerçek Dharma'nın Lotusu" olarak bilinir. Buddhist Mahāyāna metinleri içerisinde belki de adından en çok sözü edilen eseridir.

metinleri özel bir öneme sahiptir. Pracnāpāramitā Buddhizm'inin Mahāyāna mezhebi taraftarları tarafından oluşturulmuş bu birikim, bugünkü Buddhizm'in norm ve öğretilerini yansıtması bakımından oldukça kıymetlidir. Pracnāpāramitā eserleri uzunluklarına göre sınıflandırılmıştır. Yüz bin beyitlik, yirmi beş bin beyitlik ve on sekiz bin beyitlik olanlar olmak üzere üç sınıfa ayrılırlar. Aslından bu üçü de eserin tekrarlar yapılarak oluşturulmuş farklı uzunluklardaki versiyonlarından başka bir şey değildir. Pracnāpāramitā edebiyatının 25 beyitlik büyük ve 14 beyitlik küçük Pracnāpāramitā Hridaya Sūtra (Kalp Sūtra) adlı eseri ise, ilgili edebiyatın en kısa iki kitabını oluşturmaktadır. Eserde, Avalokiteşvara, Śāriputra'ya boşluğu yani Şūnyatā'yı açıklar: *“Biçim boşluktur, boşluk biçimdir. Boşluk biçimden ayrı değildir, biçim de boşluktan ayrı değildir. Her şeyde boşluğun karakteri vardır. Başlangıç yoktur, son da yoktur. Kusurlu yoktur, kusursuz da yoktur. Duyularımızla algıladıklarımız boştur.”*

Dilimize de aktarılmış olan Vacraçchedika Pracnāpāramitā Sūtra (Elmas Sutra) ise, belki de bu koleksiyonun en kıymetli eserlerinden biridir. Otuz iki bölümden oluşmaktadır ve bölümlerinde Buddha'nın Śrāvastī'deki Cetavana Manastırı'nda müridi olan Subhūti ile konuşmaları yer almaktadır. Ona, boşluğun değerini, tüm yaşamın insan düşüncesinin bir iz düşümü olduğunu anlatır. Kişinin içerisinde bir elmas gibi parlak ve keskin olan Buddha'nın bilgeliğine güvenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Elmas Sutra, Çinceye 5. yüzyılda Kumāracīva tarafından çevrilmiştir. Zen okulu bu kitaba büyük bir değer atfetmektedir. Sanskrit aslı ve Tibet dilindeki çevirileri de mevcuttur. Eserin Sanskrit orijinali olasılıkla 4. yüzyılda derlenmiştir. Elmas Sūtra'nın bugün British Library'de bulunan Çince çevirisi 868 yılına aittir ve dünya tarihindeki, basılmış ilk eser olduğu ileri sürülmektedir. Eserde her şeyin boşluğu (sunnatā) ve her türlü zıtlıktan doğan anlamsızlığa anlam vermenin yanılgısı çok güzel biçimde işlenmektedir. Elmas Sūtra, Japonya'da MS 816'da kurulmuş olan Şingon mezhebinin de temel kitaplarından biridir.

Tibet Buddhistleri de bu esere büyük saygı duyar ve kutsal sayar (Kaya, 2018: 11). Elmas Sūtra, Çin, Japon, Tibet, Kore, Moğol, Hotan, Soğd, Mançu, İngilizce, Fransızca, Endonezya dillerine ve Türkçeye çevrilmiştir. “... *Subhūti*: O halde Bhagavan söyleyin, iyi aileden gelen bir kız veya oğlan çocuğu Bodhisattva yolunu izlemek için nerede durmalı, nasıl ilerlemeli, düşüncelerini nasıl kontrol etmeli?” “...Sonra Bhagavan ona dedi ki: *Subhūti*, Bodhisattva yolunu izlemeye çıkmış bir kimse şöyle bir düşünce geliştirmelidir: Varlık kavramı içine giren varlıklar evrenindeki pek çok canlıyı... Nirvāna'ya ulaştırmam gerekir, hiçbir canlının geride kalmaması gereken Nirvāna Ülkesine...” (Kaya, 2018: 13).

Lotus Sūtra olarak bilinen *Saddharmapuṇḍarīka Sūtra* ise Mahāyāna Buddhizmi inanırlarının başlıca kutsal kitaplarından biridir. Vaipulya, yani uzun ve yorucu metinler statüsündeki bir sūtra metnidir. İlk kez 1953 yılında Asiatic Society tarafından basılmıştır. Eserin Sanskrit orijinali ile birlikte sunulan Hindī dilindeki çevirisi ise 1986 yılında Dr. Rammohan Das tarafından yapılarak yayımlanmıştır. Ayrıca M. Müller'in editörlüğünde yayımlanan *Sacred Books of the East* adlı dizinin içerisinde, H. Kern tarafından Sanskrit orijinalinden İngilizceye çevrilen eser *The Saddharmapuṇḍarīka or The Lotus of the True Law* başlığıyla yayımlanmıştır. Bu yapıtın Türkçeye çevirisi ise, 2018 yılında Prof. Dr. Korhan Kaya tarafından yapılmıştır. Sanskrit bir tamlama olan *Saddharmapuṇḍarīka* (*Gerçek Dharma'nın Lotusu*) ismi, sat “gerçek”, pundarīka “lotus çiçeği” sözcüklerinin bir arada kullanılmasıyla türetilmiştir. Sanskrit dilinde kaleme alınmış olan eser, Nepal, Çin, Tibet ve Japon dillerine de çevrilmiştir. Çin ve Japonya'daki bazı Buddhist mezheplerin oluşumunda da oldukça önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki Japonya'daki Tendai ve Nichiren okullarının temel kitabıdır. Tıpkı *Elmas Sūtra* gibi Zen Buddhistler tarafından da oldukça kutsal sayılmaktadır. MS 2. ya da 1. yüzyıla ait olduğu düşünülen *Saddharmapuṇḍarīka Sūtra*'nın Hibrid, melez ya da Buddhist Sanskrit adı verilen özel

bir dille, aksanla yazıldığı görülmektedir. Yani eserin yazımında Buddhist Prakrit dili ile Klasik Sanskrit dili birlikte kullanılmış ve yeni bir ara dil kullanımı tercih edilmiştir. *Saddharmapūṇḍarīka*, “Dokuz Dhammalar”³³ adı verilen bir Buddhist metin koleksiyonu içerisinde yer almaktadır. Eserin içerisindeki karşılıklı konuşmalar içerisinde, öz Buddha düşüncesi aktarılmaya çalışılırken bir yandan da, mistisizm ve sihir bilgisinden, Buddha ve Bodhisattvaların erişebilecekleri olağanüstü güçlerden bahsedilmektedir. Eserin anlatıcısı bazen Śākyamuni Buddha iken bazen de bir başkasıdır. Buddha bazı yerlerde bir baba, hatta neredeyse tanrı seviyesinde yüceltilmiştir. Eserin amacı, insanı kurtuluşa götüreceği olan aracın Buddhayāna olduğunun bilgisini aktarmaktır. Ayrıca bu sūtranın okunması, yazılması ve başkalarına aktarılması hakkındaki hususlara değinilmiştir. Buddhist öğretiler bağlamında, bağlılık, tapınma ve meditasyon gibi kavramların içeriği ve önemi gibi konulara da dikkat çekilmiştir. Buddhaliğe varmak için Buddhalara ve Bodhisattvalara saygı göstermek ve onlara tapınmak gerektiği vurgulanmıştır.

Bu kutsal külliyat kendi içinde bazı yerlerde dokuz Anga’ya daha ayrılır. Bunlar, sadece düz yazı ile yazılmış öğretiler (sutta), düz yazı ve şiirsel olarak yazılmış öğretiler (geyya), açıklamalar (veyyakarana), dörtlükler (gāthā), iğneli sözler (udana), ‘Buddha şöyle der’ diye başlayan kısa öyküler (itivuttaka), gençlik öyküleri (cātaka), mucizevî efsaneler (adbhutadhamma) ve soru- cevap şeklindeki öğretiler (vedalla) olarak sınıflandırılır (Chatterji, 1951: xii; Buston, 1931: 31).

Cātakalar (Buddha’nın gençlik dönemine ait hikâyeler) halka ait Buddhist yaşam öykülerini anlatır. Bazı kaynaklar, Khuddanikaya koleksiyonunun diğer metinleri olan

³³ *Ashṭasahasrikā Pracñāpāramitā, Gandavyūha, Daṣabhūmīśvara, Samādhirāca, Laṅkāvatara, Saddharmapūṇḍarīka, Tathāgataguhyaka, Lalitavistara, Suvarnaprabhāsa.*

Buddhavamşa³⁴ ve Çariyā-piṭaka'nın³⁵ Cātaka öyküleri ile benzer anlatıların olduğunu ileri sürmektedir (Chatterji, 1951: 37; Winternitz, 1933: 161, 163; Williams, 1890: 54). Bazı kaynaklar ise, bu iki eserdeki (Buddhavamşa, Çariyā-piṭaka) benzerliklerin yanı sıra, Catakamala (Garland of Birth-Stories), Mahavastu, Apādana (Skr. Avādana) ve Kalpanamanditaka ile benzer anlatımların olduğuna dikkat çekmektedir (Kapur-Fic, 2010: 30-43, Winternitz, 1933: 277, 240, 244, 268).

Buddhizm Sözlüğünde (2017); “Cātaka (Pāli Cātaka, İng. Jātaka), “Bodhisatta Öyküleri” veya Buddha'nın önceki yaşamının masalları. Bunlar, sayıları 550'yi³⁶ bulan masallardır ve Khuddakanikāya içine dâhil edilmişlerdir. Buddha aydınlanmaya kavuşana kadar bir Bodhisatta idi. Bir başka ifadeyle aydınlandığı halde diğer insanların iyiliği için bu dünyadan gitmiyordu. Bütün masallar onun bu aşamadaki haliyle ilişkilidir ve hepsi de ‘filancanın zamanında Bodhisatta, falancanın karnında yeniden doğmuştu’ diye başlar. Buddhistler geleneğe uyarak böyle peri masalı veya hayvan masalı tarzında masallar uydurmak zorunda kalmışlardı. Cātakaların büyük bir kısmı, Hintlilerin çok sevdiği düzyazı ve şiir karışımı şeklindeki bir formla kaleme alınmıştır. Eserin tamamı

³⁴ Khuddakanikāya'nın en kısa kitaplarından biridir. Bu kitap dünyanın son on iki çağında Gotama Buddha'dan sonra ortaya çıkmış yirmi dört Buddha'yı anlatır. Bir giriş bölümünden sonra yirmi dört Buddha'dan bir bir söz eden bölüm gelir. Buddha'nın yirmi altıncı bölümünde verilen biyografisi bir tür tarih kitabı gibidir. Bitiş bölümünde Buddha'ların bir listesi sunulur. Buddhavamşa'nın yorumcusu, kitabın bizzat Gotama Buddha tarafından oluşturulup açıklandığını söyler (Kaya, 2017: 51).

³⁵ Khuddakanikāya'nın son kitabıdır. Bunlar düzyazı şeklinde otuz beş Cātaka benzeri koleksiyonlardır ve Pāramitā'yı “mükemmelliği” vurgular. Bütün öyküleri anlatanın Buddha olduğu öne sürülür. Öykülerin çoğu Cātakalarda da görülür, ancak bunlar tahrif edilmiş haldedirler (Kaya, 2017: 63).

³⁶ Bu sayı bazı araştırmacılara göre 500 bazılarına göre ise 550 olarak verilmiştir. Ancak Pāli dilinde yazılmış orijinal Cātaka metninde ise bu sayı 547'dir. Rakamsal bu farklılığın sebebi, bazı anlatıların aynı başlıkla yeniden anlatılması ya da verilen Cātaka başlığının hemen altında başka bir Cātaka anlatısını kaynak gösterip öykünün aynı olduğuna vurgu yapılmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

22 bölümdür (nipāta) ve birinci bölümde 150 masal vardır. Bu böyle böyle, masal sayısı azalıp mısra sayısı artarak devam eder. Bazı Cātakalar MÖ 3.-2. yüzyıllara varan eskiliğe sahiptirler. Bunları Bharhut ve Sañçi'deki Buddhist stüpların toranalarındaki (kapı) süslemelerde yer almış olmalarından anlayabiliyoruz. Daha sonra yazılan çok sayıdaki düz masallar ise milattan sonrasına aittir. Acanta mağaraları duvarlarında ve Buddhizm'e ait benzeri yerlerde, çok sayıda karşımıza çıkan duvar resimlerinin konuları da çoğunlukla Cātakalar'dan alınmıştır. Cātaka, Eski Uygur Türkçe'sinde "Çatik" ya da "Çadak" diye söylenir (Kaya, 2017: 57-58)" olarak tanımlanmaktadır.

Cātaka metninde geçen her bir hikâye dört bölümden oluşmaktadır (Chatterji, 1951: xii; Feer, 1984: 20).

1. Günümüze ait öyküler (*paçcuppanna-vatthu*): Bu bölüm her bir Cātaka'nın giriş kısmında anlatılan "Bu öykü, Cetavana koruluğunda (**EK-5**), ustalık derecesine ulaşmış biri tarafından (Buddha) tanrılara kurban sunma konusu konuşulurken anlatılır. İçlerinden biri söz ister ve ustasına 'Haklın inandığı bazı inançlardan biri; ticaret yapmaya seyahate çıkacağı zaman karlı bir şekilde geri dönmek için tanrılara kurban sunulduğunu gördük. Bunu yaptıklarında tanrının onlara yardım edeceğini düşünmektedirler. Sizce bu doğru olabilir mi, efendim?' diye sorar. Bunun üzerine ustaları geçmişte yaşanan bir öykü anlatır..." girişi ile başlayan yerdir (*Āyāçitabhatta-Cātaka*, No. 19). Bu yüzden bu kısım günümüze ait diye adlandırılır. Bundan sonraki ana hikâyede ise, Bodhisatta'nın gençlikte yaşadığı hayatı ile ilgili olay anlatılmaktadır. Bu öyküler Tipitaka'nın diğer eserlerinde çok rastlanılan anlatılar değildir.

2. Geçmişe ait öyküler (*atita-vatthu*): Bu bölümde şiir dizeleri ile yazılmış gerçek Cātaka öyküleri yer almaktadır. "Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Magadha krallığını, kral Magadha yönetirken ya da Kalinga şehrini kral Kalinga yönetirken..." diye başlayan giriş cümlesi Cātaka öyküsünün çekirdeğini

oluşturmaktadır. Geçmişte yaşanmış bir olay aktarıldığı için geçmişe ait öyküler adını almaktadır. Çalışmamızda ise bu kısımda anlatılan öykülerin incelenmesi yapılmıştır.

3. Mısralar (*gāthā*): Cātaka öyküsü anlatılırken dört ya da daha fazla mısralar halinde yazılmış kısımdır. Bu sözler Buddhist öğretisi sözleri olarak değerlendirilir ve bu mısralardan bazıları Tīpitaka koleksiyonunda geçen Dhammapada ve Theragāthā isimli eserlerde de görülmektedir. Gāthā’lar genellikle Buddhist külliyata bağlıdır ve düz yazı halinde olan öykülerin sonradan eklendiği düşünülür. Genellikle Bodhisatta tarafından söylenen bu sözler bazen de öyküde geçen karakterlerin de söylediği görülmüştür. Bodhisatta hangi formda bedenlenmiş olursa olsun bu sözleri söyleyerek Buddhizm’in özünün kavranması amaçlanmaktadır. Örneğin; “Kendi mutluluğunu aradığın zaman öteki dünyayı düşün. Kendini bırak sıkı esaretinden kurtulmak için; bilge ve iyi kişilerin kendilerini bıraktığı gibi değil, esareti biten bir aptalın serbest kalması gibi” (Āyātabhatta-Cātaka, 19). Bazı mısraların anlatılan hikâye ile çok uygun yerleştirilmiş olmasına rağmen bazı hikâyelerle bu dizelerin herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bu yüzden Cātakaların çok uzun süre içinde ve farklı kişiler tarafından oluşturulduğu düşünülmektedir (Kawasaki, 2009: ‘Preface’).

4. Bağlı olduğu kişi (*samodhāna*): Bu bölüm Bodhisatta’nın geçmişe ait öyküler (*atita-vatthu*) kısmında anlatılan öyküdeki karakterlerin gerçek hayattaki kişilerle olan bağının ifade edildiği yerdir. Örneğin, “Ānanda güneş, Sāriputta ay, ben ise onların ağabeyi prens Mahimsāsa (Devadhamma Cātaka, No. 6) ya da Rāhula genç geyik, annesi Uppala-vaṇṇa Rāhula’nın annesi, ben ise bilge geyik (Tipallathamiga Cātaka, No. 16)” diye masalın sonuna getirilen açıklamadır. Bu bağlantılar doğrultusunda Buddha’nın çevresindekilerin farklı bedenlenmelerini açıkça görmekteyiz. Bu yüzden eserin adının Cātaka olmasının yanı sıra, Buddha’nın bedenlenmelerine göre değişen öykülerin isimlerine Cātaka (doğum hikâyeleri) kelimesi de bu yüzden eklenmiştir.

Cātakalar'da bu dört bölüm anlatısını içeren çeşitli öyküler bir arada toplanmıştır. Bu öyküler içerisinde iyi yürekli hayvanlarla nankör kişiler arasındaki zıtlıkları açığa çıkarır. 241 numaralı Sabbadāṭha Cātaka öyküsünde tatlı bir mizah dili kullanılır. Birçoğu kadının kötülüğünün sürekli ve tükenmez konusuyla ilgilenir. Hikâyelerin farklı Cātaka başlıkları altında yeniden işlendiği ancak iç içe geçmiş öykü anlatımına sahip olan 536 numaralı Kuṇāla Cātaka'da toplanmıştır. Bazen bir şiir biçiminde yer alan öyküde (Ummadantī Cātaka No. 527) aşırı dramatize edilmiş uzun bir ahlaki öğreti işlenebilir. Bazen de bir öykü teselli edici hikâyeler, küskün olanları rahatlatıcı öyküler biçiminde olabilir. Tarihsel olarak ilginç olmasına rağmen, haydutların, soyguncuların, serserilerin, kumarbazların ve fahişelerin ana karakter olarak anlatıldıkları öykülerde Buddhist öğretilerden izler bulmak oldukça zordur. Buddha'nın bazı anlatılarda hırsız olarak gösterilmesi oldukça ilginçtir (Kaṇavera Cātaka, No. 318). Kendi erkek kardeşinin yararına oğlunu ve kocasını feda eden kadının öyküsü ise Herodotos'un hikâyesi³⁷ ile oldukça benzerlik göstermektedir (Uççhaṅga Cātaka, No. 67). Araştırmacılar bu öyküler hakkında çok farklı görüşleri savunsa da Winternitz'e göre bu hikâyelerin kökenini anlamak oldukça zor bir iştir (Winternitz, 1933: 115).

³⁷ ...“İntaphernes'in bu işi onlarla anlaşarak yapmış olmadığına iyice aklı yatınca, onu bütün çocukları ve akrabalarıyla beraber yakalattı; çünkü kuvvetli varsayımlar, onun ailesiyle birlikte kendisine karşı bir ayaklanma hazırlattığı düşüncesini uyandırıyor; yakalandılar, öldürülmek üzere hapse atıldılar. Ama İntaphernes'in karısı sarayın kapısından ayrılmıyor ağlayıp sızlıyordu. Dur durak vermeyen bu yakarmalar Dareios'un yüreğine dokundu; haber yolladı: “Hatun, Kral Dareios hapisteki akrabalarından hangisini istersen sana bağışlayacak, kendin seç.” Kadın düşündü, cevap verdi: “Eğer Büyük Kral bana bir kişinin canını bağışlıyorsa, erkek kardeşimi bıraksın.” Kral şaşırıp ve bir haber yolladı: “Hatun, hangi akla uyuyorsun da kocanı çocuklarını atlayıp sana çocukların kadar yakın ve kocan kadar sevgili olmayan kardeşini seçiyorsun?” Kadın şu cevabı gönderdi: “Ey kral, eğer benimkileri kaybedersem, elbette bir başka kocam ve tanrı verirse başka çocuklarım da olabilir; ama şimdi ne anam, ne de babam var, bir kardeşim daha olmaz. Bana o sözü söyleten bu düşüncedir”... (Herodotos, 2014: 270).

Buddhist koleksiyonları arasından en önemli ahlaki öğreti işleyen metin Cātakalar'daki hikâyelerdir. Hikâyelerin çoğu gerçekte yaşanmış olayları aktarmaktadır ve günlük yaşamda tedbirli ve akıllı davranmayı öğretmektedir. Fakat eski Buddhist hikâyelerinin çoğunda yoğunlukla merhamet motifi işlenmektedir (Basham, 2004: 289).

Cātaka metni üzerinde araştırma yapan M. Winternitz ve A. R. Kapur-Fic'in hikâyeleri belli bir gruba göre yaptıkları sınıflandırmalar da incelenmesi gereken bir konudur. Winternitz, Cātakaları hem anlatı bakımından hem de içerik bakımından şu şekilde sınıflandırmıştır: Anlatım biçimi bakımından; 1. Fabl türü, peri masalı türü veya vecize türü düzyazı, şiir karışık biçim, 2. Balatlar: diyalog tarzı ve diyalogla düz anlatım karışımı, 3. Düzyazı başlayıp şiir devam eden uzun anlatımlar, 4. Bir konu hakkında söylenenlerin derlenmesi, 5. Destansı parçalar (Winternitz, 1933: 124). İçerik bakımından ise; 1. Hayvan masalları, 2. Peri masalları, 3. Kısa fıkralar, gülünç öyküler, şakalar, 4. Roman türünde yazılar, 5. Ahlaki öğretiler içeren öyküler, 6. Deyişler, 7. Dini içerikli efsaneler (Winternitz, 1933: 125).

Kapur-Fic ise, anlatım biçimi açısından şu şekilde sınıflandırmıştır: 1. Düz yazı tarzında yazılmış öyküler, 2. Balatlar, 3. Uzun anlatımlar, 4. Bir konu hakkında söylenenlerin derlenmesi, 5. Destansı anlatımlar olarak belirlemiştir. Diğer yandan içerik bakımından: 1. Fabl tarzı anlatım, 2. Peri öyküleri, 3. Kısa fıkralar, gülünç öyküler ve şakalar, 4. Roman türünde yazılar, 5. Ahlaki öğretiler, 6. Deyişler, 7. Dinsel içerikli anlatılar, 8. Uzun anlatımlar, 9. Baladlar, 10. Diyaloglar (Kapur-Fic, 2010: 43-44).

E. B. Cowel editörlüğünde orijinal Pāli dilinden 547 Cātaka'nın tamamının çevirisinin yanı sıra Viggo Fausböll (The Jātaka Vol: I, II, III) tamamını çevirmiş olup, Ken and Visakha Kawasaki (Jataka Tales of the Buddha), Ellen C. Babbitt (Jataka Tales), Rafe Martin (Before Buddha Was Buddha), Sarah Shaw (The Jatakas) tarafından ise, seçilmiş Cātaka öykülerinin çevirileri yapılmıştır.

Çevirisini yapan araştırmacılar ise Cātaka metni ve öyküleri üzerine yorumları ise şöyledir;

Kawasaki; Cātaka kelimesi “önceki doğumlarla ilgili/alakalı” anlamına gelmektedir ve genellikle “doğum hikâyeleri/öyküleri” anlamında kullanılmaktadır. Cātaka, aynı zamanda Theravāda Buddhizm’in kutsal el yazmaları olan Pāli, Tıpitaka kitaplardan birinin de adı olarak yer almaktadır. Cātaka birikimi bazı durumlarda çok karışık, çok ilgi çekici ya da tüm Buddhist edebi eserlerinde içinde en uzun anlatılara sahip olan bir eserdir. Tüm eser yaklaşık 2500 mısradan oluşmaktadır ve bu mısralara *cātaka-atthakathā* yorum anlamına gelen bölüm de eklenmiştir. En önemli nokta ise, Cātakaların bu denli önemli ve anlaşılır olmasına rağmen, bu dizelerin kutsal kitap özelliği olarak kabul edilmesi ve Buddha’nın sözleri olarak nitelendirilmesi sürekli gözden kaçırılan bir noktadır. Aslında günümüze ait öyküler ve bağılı olduğu kişi bölümleri anlatılara Sri Lanka’da eklenmiş olabilir. Çünkü yazıldığı dönem düşünüldüğünde geçmişe ait öyküler çok karmaşıktır. Anlatıların şimdiki görünümleri ise, Buddha öldükten birkaç yüzyıl içinde yazıldığını göstermektedir. Ancak hikâyelerin çok eski zamanda yazıldığına inanılır ancak, Buddha yüzyıllar öncesine tarihlendirilir. İlginçtir ki, Cātaka hikâyelerindeki olayların Buddha’nın önceki yaşamlarında meydana geldiği inancı ile uyum sağlamaktadır.

Diğer vaazları ise, bu anlatılar Cātakalar’da yer almasa da, mucizevi ağacın altında Cātakalara benzer anlatıları içermektedir. Samyutta Nikāya’da bir bıldırcının öyküsü anlatılmaktadır ancak bu öykü Cātaka’da geçen bıldırcın anlatımı ile benzerlik göstermemektedir. Fakat iki öyküde aynı kaynaktan esinlenerek oluşturulmuştur. Vinaya’da Cātakalarda geçen bir öykü ile benzerlik göstermektedir. Ancak anlatıda geçen karakterlerle kendisi arasında ya da diğer kişilerin kim olduğuna dair herhangi bir kimlik benzetmesi yapılmamıştır.

Ortak miras olarak değerlendirilen bu hikâyeler ve efsaneler spesifik olarak Buddhist anlatılar içerisine dâhil edilmiştir. Birçok hikâye Buddhist keşişler tarafından çok iyi bilinir ve aktarılır. Ancak sadece bazıları yeterince korunmuş olarak günümüze kadar gelebilmiştir. En iyi bilinen ve yaygın olan hikâyelerin içerikleri oldukça karışıktır. Hikâyelerin bazı noktalarına bakıldığında toplama yapıldığı ve uyarlama olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, her hikâyenin bitiminde, kahramanın Buddha olarak gösterilmesi aslında hikâyelerin resmi bir damgasını ve böylece bu hikâyelerin Cātaka metnini oluşturduğunu göstermektedir.

Buddha'nın ölümünden yüzyıllar sonra, keşişler ve rahibeler neredeyse kuzey Hindistan'ın tamamını dolaştılar. Gittikleri yerlerde ise, *dhamma* öğretisini (herkesin iyiliğe ve mutluluğa ulaşması için dünyevi zevklerden kurtulma) yaydılar. Ancak gittikleri bölgelerde çok fazla farklı türde insanla karşılaştılar. Onlar, Dört Soylu Gerçeği ve ruhsuzluk (*anattā*) kavramını Brahmanlara, keşişlere ve köyde yaşayan kişilere yani böylesine karmaşık bir halka, konuşarak yaymaya çalıştılar. Diğer yandan köylü halka, çiftçilere ve tüccarlara ise, bir öykü anlatarak ve bu öyküde *dhamma* öğretisini işleyerek iletmeye çalıştılar. Böylece onlar halk öyküleri, hikâyeler ve efsaneler ile ilgili büyük bir depo sağlamış oldular. Bu hikâyelerin bazıları moral bakımdan anlaşılır ve basit anlatılardır. Bazıları ise, sadece eğlendirici durumlar aktarıldığı için ahlaki öğretinin eklenmesine ihtiyaç duyulan hikâyelerdir. Birçok anlatı, iki ya da üç hikâyenin birleştirilerek tek hikâyede *dhamma* öğretisine göre mesaj ileten anlatılardan oluşmaktadır. Şüphe yoktur ki, bazı keşişler ve rahipler yeni hikâye oluşturmak için hayali unsurlar ekleyip oluşturmuşlardır.

Cātakalar'daki en önemli olan durum ise, hikâyenin okuyucuya ya da dinleyiciye aktarmak istediği ahlaki öğretilerdir. Bu öyküler iyilik, sabırlılık, dürüstlük, cesaretilik, kibarlık, sadelik ve tarafsızlık gibi Buddhist erdemlilik öğretilerini vurgulamaktadır. Böylece, onlar bu öğretileri; yaşamda tutum, ortak değerler, belirli durumlar ve kavram

gibi olguları daha yararlı hale getirmek istemişlerdir. Tüm bu anlatılar bu şekilde farklı öğretiler eklenerek değiştirildi ancak sadece vaaz ya da öğütle değil aynı zamanda öykü anlatımı ile hatta çok daha güzel öyküler işlenerek bu olgular yayılmıştır (Kawasaki, 2009: ‘Preface’)

Babbit; Cātākalar, ya da doğum hikâyeleri, Buddhist kutsal kitaplardan biri olarak oluşturulmuştur ve Buddha’nın önceki yaşamlarındaki olayları anlatmaktadır. Hikâyelerde en iyi karakter Buddha’dır ve her bir hikâyede usta olarak tanımlanmaktadır. Bu efsaneler Buddhist hocaların inanışlarındaki öğretileri ya da Buddha’nın kutsallığını ya da görkemini anlatmayı amaçlamaktadır. Kısmen de olsa, bazı anlatılar Avrupa orta çağında yaşayan rahipler gibi, bu öğretileri vaazlarında masal anlatımı ile giriş yaparak popüler hale getirmişlerdir. Cātākalarından bazı sahneler Sançhi, Amaravati ve Bharhut Stūpa rölyeflerine resmedilmiştir. Böylece, MÖ III. yüzyılda Buddhist doğum öykülerinin o dönemde de bilindiğini göstermektedir. İlk başta öyküler sözlü olarak yayılmıştır ancak ne zaman sistematik bir formla birleştirildiği bilinmemektedir (Babbit, 2010: ‘Publisher Note’).

Böylece, Cātaka metninin yalnızca edebiyat ve sanat için değil aynı zamanda ekonomik koşulları ve Buddha zamanındaki gelenek ve göreneklerini incelemek için değerli bir materyal sağladığı görüşü, yalnızca bazı şiirlerde ve zamanına geri dönen birkaç nesir anlatımında geçerlidir. Öğretilerin büyük kısmı belki MÖ III. yüzyıldan daha erken değilken, nesirlerin çoğunun Hıristiyanlık döneminden sonraki dönemleri vardır. Eskiliği açısından, Cātākalar, Mahābhārata'ya yakın bir benzerlik taşımaktadır,³⁸ çünkü her *gatha* kendi kronolojisine göre bağımsız olarak değerlendirilmektedir.

³⁸ Ayırtılı bilgi için bakınız; Söhnen-Thieme, Renate. (2009) “*Buddhist Tales in the Mahābhārata?*” ed. Petteri Koskikallio. Parallels and Comparisons: Proceedings of the Forth Dubrovnik International Conference on the Sanskrit Epics and Purāṇas: 349-72. Zagreb: Croation Academy of Science and Arts.

2. BÖLÜM

CĀTAKALAR'DAKİ ANLATI TÜRLERİ³⁹

Kimin tarafından yazıldığı tam olarak bilinmeyen, ancak Sidhattha Gotama Buddha'nın ölümünden sonra müritleri tarafından yazıldığına inanılan (Ruben, 1947:8) geleceğin Buddha'sının (Bodhisatta'nın⁴⁰) doğum ve yaşam öykülerini içerisinde barındıran koleksiyona Cātaka adı verilir. Cātaka kelimesi Pāli, “cāta+ka” isminden türemiş ve Türkçe “doğum hikâyeleri” (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 316) anlamına gelmektedir. Araştırmacılar, aynı zamanda literatürde tanım olarak “Bodhisatta öyküleri”, “Buddha'nın önceki yaşamının masalları” (Kaya, 2017: 57) “Buddhist Doğum Hikâyeleri” (Sangharakshita, 2006: 264) gibi açıklamaları da kullanırlar.

Buddha'nın daha önceki yaşamlarında başından geçenleri anlatan ve bugünkü edebi yaklaşımla bir tür masalımsı halk öyküleri olan Cātaka metinlerinde Bodhisatta, Buddha'nın gençlik hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel itibariyle, metnin bütününde aşağıda detaylı olarak irdeleneceğimiz belirli konulara ağırlık veren eğitici ve öğretici anlatılar içermektedir.

Buddha aydınlanmadan önce diğer canlıları acılardan kurtarmak için ve onların aydınlanmaya ulaşmaları için çaba gösteren erdemli kişiliği ile birçok olaya tanıklık etmiştir. Yaşadığı bu olaylar ise aydınlanma yolunda, ona büyük bir deneyim kazandırmıştır. Aydınlandıktan sonra ise, Cetavana Koruluğu'ndaki müritlerine bu

³⁹ Anlatı; “*Roman, öykü, masal gibi yazınsal türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, öyküleme*” (Püsküllüoğlu, 2008: 143) anlamına gelmektedir. Bu çalışmada ise, yazıldığı dönemde henüz masal, öykü ya da hikâye gibi yazınsal türe dâhil olmayan bu ifadeler yerine her bir Cātaka için anlatı kelimesinin kullanılması uygun görülmüştür.

⁴⁰ Buddhist düşünceye göre, kendini tüm canlıların Buddha(lık) seviyesine ulaşmasına yardımcı olmaya adanmış kişiye Bodhisatta denir.

olayları, dini öğretiler niteliğinde anlatmıştır. Ancak bu anlatılarında kendisini bir Bodhisatta⁴¹ olarak, yani kelime anlamıyla “mükemmellik yolunda” ya da dünyada yaşayan her canlıya yardım ettiği için “mükemmelliğe ulaşmış” kişi olarak tanımlamıştır.⁴²

Cātaka metinleri, Buddha'nın aydınlanmasından önceki yaşamlarında bir Bodhisatta iken, çeşitli varlıklarla bedenlendiği anlatıları içermektedir. Cātaka 547⁴³ anlatıdan oluşmaktadır. Ayrıca her bir Cātaka'daki anlatının kendine ait ismi vardır. İsimler genellikle Bodhisatta'nın bedenlendiği varlıklara göre verilirken bazen de olayın geçtiği yer adı ya da anlatıda geçen karakterlerin adına göre verilmiştir. Örneğin, hayvan olarak bedenlendiği 75 no.lu anlatıda Bodhisatta bir balık formundadır. Bu nedenle anlatı Pāli dilinde balık anlamına gelen “*maççha*” sözcüğü kullanılarak *Maççha Cātaka* isimlendirilmiştir. 379 no.lu anlatıda Bodhisatta kuğu formundadır. Ancak olay Neru

⁴¹ Yaygın olarak kullanılan anlamı ise, Pāli dilinde bodhi (aydınlanma) + satta (gerçek) anlamına gelmektedir. Aydınlanmanın özü olan gerçekçiliktir.

⁴² Aslında anlatıların girişi, usta ve öğrenciler arasında geçen konuşma ile başlar. Bu konuşma öğrenciler için bir ders niteliğindedir. Öğrencilerden biri soru sorar ya da o günün Hindistan'ında yaşanmış bir sorunu dile getirir. Ustaları ise, bu soruna örnek olabilecek geçmişte yaşanmış bir olay anlatır. Bu anlatının sonundaki öğreti sözleri de öğrencilerin Buddha olma yolunda ilerlemeleri için yön gösterecektir.

⁴³ Bu sayı, bazı kaynaklarda 500, bazı kaynaklarda ise 550 olarak gösterilmektedir. Rakamsal bu değişikliğin; Cātaka'nın girişinde başka bir anlatıya kaynak gösterildiğinden olduğunu düşünmekteyiz. Diğer bir ihtimal ise anlatıda geçen kişilerin isimleri değiştirilerek başka bir başlık altında yeniden isimlendirildiği için masalın sayısı da farklılık göstermektedir. Örneğin 170 no.lu “*Kakaṇṭha Cātaka*” girişinde sadece ...”*Bu Cātaka, 546 nolu Mahā-Ummagga Cātaka'da anlatılmaktadır.*” ifadesi geçmektedir. Eserde bu yolla birbiri ile aynı şekilde anlatılmış Cātakaların olması bu sayının da bazı kaynaklarda farklı olabilme ihtimalini artırmaktadır. Ancak Pāli dilinde yazılmış orijinal eserde ise tam olarak 547 Cātaka yer almaktadır. Bu yüzden bu çalışmada orijinal esere bağlı olarak 547 Cātaka'nın incelemesi yapılmıştır.

Dağı'nda geçtiği için *Neru Cātaka* olarak isimlendirilmiştir. Diğer yandan 145 no.lu anlatıda Ananda, Rādha adlı bir karakterdir. Bu yüzden de masal anlatısı *Rādha Cātaka* olarak isimlendirilmiştir.

547 anlatı bu şekilde birbirinden farklı başlıklara sahip olmasına rağmen bazen bir anlatı başka bir başlık altında yeniden verilmiştir.⁴⁴ Bazen de aynı Cātaka isimiyle farklı konuların işlendiği anlatılar da yer alabilmektedir.⁴⁵ İsimlerinde benzerlik olmasına rağmen sadece Bodhisatta'nın bedenlendiği form aynı olmakla birlikte içerikleri tamamen farklıdır. Davids bu farklılığı şöyle açıklamaktadır:

“Bununla ilgili neden çok basittir. Bir aslan ve bir çakal ile ilgili olan bir fabl (No 157) iyi bir karakterin faydalanabileceği yararlı şeyleri göstermektedir ve kısa bir başlık seçmek gereklidir. Bu yüzden isimlendirilirken ‘Aslan Cātaka’ ya da ‘Çakal Cātaka’ hatta ‘İyi Kişilikli Cātaka’ denmektedir. Kaplumbağa ile ilgili bir fabl anlatılırken, gevezeliğin kötü sonuçları gösterilmektedir (No 215), bu fabl da ‘Çenebaz Cātaka’ ya da ‘Kaplumbağa Cātaka’ olarak isimlendirilmiş olabilir. Bundan dolayı bu fabla her iki isim altında da gönderme yapıyor olabilir. Bu zorluk her zaman söz konusu olacaktır. Verilen ahlak dersini ve dersi veren kişilerin isimlerini nitelendiren kısa konu başlıklarıyla bunlar sabitlenmelidir. Farklı isimler bu yüzden ortaya çıkmakta ve birbirleriyle değiştirilebilir olmaktadır (Davids, Buddhist Birth Stories, lix)”.

⁴⁴ Kosiya Cātaka (No. 470) ile Sudhābhocana Cātaka (No. 535) aynı anlatıya sahiptir.

⁴⁵ Örneğin; Sigāla Cātaka (No. 142), Sigāla Cātaka (No. 148), Sigāla Cātaka (No. 113); Godha Cātaka (No.141) ile Godha Cātaka (138); Kākā Cātaka (No. 140), Kākā Cātaka (No. 146) isimli Cātakaların her birinde farklı öyküler anlatılmaktadır.

Cātaka metinleri içinde Bodhisatta bazen bir kahraman bazen ikincil karakter bazen de bir izleyici rolündedir. İzleyici rolünde olduklarının çoğunda yarı tanrısal form olan ağaç perisi (Anta Cātaka No. 295), su perisi (Kāka Cātaka No. 146) ya da gök perisi (Puppharatta Cātaka No. 147) olarak bedenlenmiştir. Bu tür örneklerde etrafında sadece olan biteni gözlemleyen, gerektiğinde sadece sonuçta ahlaki öğretiyi sunmak dışında olay kurgusunda hiçbir rolü olmayan tanrısal bir varlık rolündedir.

Farklı şekillerde isimlendirilen bu örneklerin giriş kısımları da farklıdır. Her bir Cātaka'nın 'günümüze ait öyküler (paçcuppanna-vatthu)' bölümünde Cetavana Koruluğu'na gelen öğrenciler ile bunlara Buddhist öğretiyi anlatan ustalarının aralarında geçen konuşma yer almaktadır. Genellikle öğrencilerden biri ustasına bir soru sorar ve usta bu sorunun cevabını bir geçmişte yaşanmış anlatı ile karşılık verir. Anlatının sonunda müritler bu öğretiyi edinerek bir üst aşamaya ulaşmak için bir adım daha atmış olurlar.

Bu şekilde farklı olaylar ve durumlar anlatsa da genellikle her bir Cātaka'nın geçmişe ait öyküler (atita-vatthu) bölümü 'Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken...' ⁴⁶ sözüyle başlar. Sadece bir kaç örnekte 'Magadha krallığını, kral Magadha yönetirken' (Lakkhaṇamiga Cātaka No. 11, Maçcha Cātaka No. 34, Maṅgala Cātaka No. 87), 'Kalinga Danta şehrini, kral Kalinga yönetirken' (Çulakāliṅga Cātaka No. 301) ya da 'Bharu krallığını, kral Bharu yönetirken' (Bharu Cātaka No. 213) diye başlar. Her bir anlatının başlangıcı olan bu cümlelerin devamında ise 'Bodhisatta keşiş, kral, tüccar, fil gibi varlık olarak yeniden doğar' sözünden sonra Cātaka öyküsü anlatılır. Bodhisatta'nın bedenlendiği form o dönemde yaşayan toplumun sosyo-kültürel yapısını da yansıttığı için önemlidir. Tüccar formunda ⁴⁷ olduğu çok sayıdaki anlatılardan, o dönemde ticaretle

⁴⁶ Cātakaların girişi Pāli dilinde şöyledir; “अतीते बाराण सयां ब्रह्मदत्ते रज्जं कारन्ते बो धसत्तो...” “atīte

Bārānasiyam Brahmadata raccam kārante Bodhisatto...”

⁴⁷ Cātaka eserinin ilk beş anlatısı Bodhisatta'nın tüccar olarak bedenlendiği öykülerdir.

uğraşan kişilerin çok olduğunu; kral ya da kralın oğlu bir prens olarak bedenlenmesinden o dönemde önemli krallıkların halkı yönettiğini; ormanda yaşayan bir keşiş olarak bedenlenmesinden o dönemdeki Brahmanizm'in yaygın olduğunu ve bu dine ait Brahmanların ormanlarda inzivaya çekildiklerini anlayabilmekteyiz. Davids, bu durumu şöyle açıklamaktadır; “*Kitap, bizlere Hint insanının gündelik yaşam alışkanlıkları, gelenekleri ve inançlarıyla ilgili birçok bilgi sunmaktadır; ayrıca bu dönem açısından ekonomik ve sosyal koşulların ortaya çıkardığı sayısız sorunun önemli kayıtlarını da göstermektedir. Sorun oldukça karmaşıktır. Ancak sorunun doğru bir şekilde ortaya konması bile doyurucu bir çözüm olacaktır*” (Davids, 2007: 160).

İnsanlar tarafından ağızdan ağıza aktarılan her bir Cātaka daha sonra yaklaşık 547 farklı şekilde öyküleştirilerek kaleme alınır. Birbirinden farklı olaylar işlenen bu anlatıların sonundaki öğretiler de farklıdır. Bu öğretiyi söyleyen genellikle Bodhisatta'dır.

E. B. Cowell editörlüğünde çevrilmiş Cātaka⁴⁸, birinci bölüm 1-150, ikinci bölüm 151-300, üçüncü bölüm 301-438, dördüncü bölüm 439-510, beşinci bölüm 511- 537,

⁴⁸ 1826-1903 yılları arasında yaşamış olan E. B. Cowell, Cambridge Üniversitesinde ilk Sanskrit profesörü unvanı alan bilim insanıdır. İngiltere’de doğan Cowell on beş yaşına geldiğinde Doğu Dillerine ilgi duymaya başlamıştır. Fars dilinde ve çeşitli Hint dillerinde yaptığı çevirileri bulunmaktadır. Cātaka eserinin birinci bölüm Robert Chalmers, ikinci bölüm W. H. D. Rouse, üçüncü bölüm H. T. Francis ve R. A. Neil, dördüncü bölüm W. H. D. Rouse, beşinci bölüm H. T. Francis ve altıncı bölüm E. B. Cowell ve W. H. D. Rouse tarafından çevrilmiştir. Cātaka metinlerinin sadece altıncı bölümün Pāli orijinal dilden çevirisini yapan ve diğer bölümlerin ise editörlüğünü Edward Byles Cowell üstlenmiştir. Eserin başka çevirileri de vardır ancak eserin orijinale en yakın çevirisi E. B. Cowell’ın editörlüğünü yaptığı üç ciltlik kitabında yapıldığı için bu çalışmadaki Cātakaların çoğu E.B. Cowell’dan çevrilmiştir. Cātaka’nın “Micheal Viggo Fausboll: Buddhist Birth Stories or Jataka Tales” ve “Ellen Corrinna Babbit: Jataka Tales” gibi çevirisi olan eserler de bulunmaktadır. Ancak bu çevirilerde Cātakaların tamamı yoktur sadece seçilmiş anlatıların çevirileri yapılmıştır.

altıncı bölüm 538-547 olarak ayrılmıştır. Ancak orijinal eserde Cātaka 22 bölüme ayrılmıştır. Anlatılardaki Bodhisatta'nın bedenlendiği formalara bakıldığında her ikisinde de bölümlerin ayırımında içerik olarak herhangi bir sınıflandırmaya gidilmediği kesindir.

Orijinal metindeki bölüm isimleri Pāli dilinde verilmiştir. Bölümler içerdikleri Cātaka numaraları ile birlikte şöyledir;

Orijinal Cātaka Eserinin Bölümleri

(Tablo-5)

Bölüm I	Ekanipāta	1-150
Bölüm II	Dukanipāta	151-250
Bölüm III	Tikanipāta	251-300
Bölüm IV	Çatukkanipāta	301-350
Bölüm V	Pañčanipāta	351-375
Bölüm VI	Çhanipāta	376-395
Bölüm VII	Sattanipāta	396-416
Bölüm VIII	Aṭṭhanipāta	417-426
Bölüm IX	Navanipāta	427-438
Bölüm X	Dasanipāta	439-454
Bölüm XI	Ekādasanipāta	455-463
Bölüm XII	Dvādasanipāta	464-473
Bölüm XIII	Terasanipāta	474-483
Bölüm XIV	Pakiṇṇakanipāta	484-498
Bölüm XV	Vīsatinipāta	497-510
Bölüm XVI	Timsanipāta	511-520
Bölüm XVII	Çattālīsanipāta	521-525

Bölüm XVIII	Paṇṇāsanipāta	526-528
Bölüm XIV	Satṭhinipāta	529-530
Bölüm XX	Sattatinipāta	531-532
Bölüm XXI	Asītinipāta	533-537
Bölüm XXII	Mahānipāta	538-547

Yaklaşık olarak Bodhisatta, 83 defa ermiş, 58 hükümdar, 43 ağaç perisi, 26 öğretmen, 24 saray mensubu, 24 Brahman, 24 prens, 23 soylu kişi, 22 bilgin, 20 Tanrı Sakka, 18 maymun, 13 tüccar, 12 zengin kişi, 10 geyik, 10 aslan, 8 kuğu, 6 çulluk, 6 fil, 5 tavuk, 5 ağaç perisi, 5 köle, 5 altın kartal, 4 at, 4 boğa, 4 Tanrı Brahma, 4 tavus kuşu, 4 yılan, 3 çömlekçi, kast dışı kişi, kuş, balık, fil sürücüsü, fare, çakal, karga, ağaçkakan, hırsız, domuz, köpek, kumarbaz, fakir, taş ustası, demirci, ifrit, öğrenci, kuyumcu, marangoz, ördek, kurbağa, berber, tavşan ve horoz olarak bedenlendiği tespit edilmiştir.

Görüldüğü gibi, Bodhisatta bazen hayvan formunda bedenlenirken, bazen sıradan bir insan, bazen de tanrısal gücü olan bir varlık formunda bedenlenmektedir. Hangi formda bedenlenmiş olursa olsun, masallar Buddhist öğretisini yaymayı amaçlamıştır. Hayvan formunda bedenlenmiş halinde ya da tanrısal gücü olan formdaki halinde bile masalın sonunda öğreti dizelerini söyleyerek dinleyiciden bu mesajın anlaşılması beklenir.

Bu bilgiler doğrultusunda 547 Cātaka, *Buddha'nın Hayvan Formunda Bedenlendiği Anlatılar*, *Buddha'nın İnsan Formunda Bedenlendiği Anlatılar*, *Buddha'nın Tanrısal Varlık Olarak Bedenlendiği Anlatılar* ve *Buddhizm ile ilgili Kısa Öğretiler* olarak dört grupta incelenebilir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu Cātakaların hepsi aslında ahlaki öğretiyi içeren Buddhizm dini gereklilerini yaymaya çalışan anlatılardır. Sadece insan formundayken değil hayvan ya da tanrısal varlık formunda

olduğu anlatılarda da bu öğreti işlenmiştir. Söz konusu bu dört gruba göre Catakalar aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

Buddha'nın Bedenlendiği Formlara Göre Cātaka Anlatılarının Sınıflandırılması

(Tablo-6)

Buddha'nın Hayvan Formunda Bedenlendiği Anlatılar	Buddha'nın İnsan Formunda Bedenlendiği Anlatılar	Buddha'nın Tanrısal Varlık Olarak Bedenlendiği Anlatılar	Buddhizm ile ilgili Kısa Öğretiler
11- Lakkhaṇamiga	1- Apaṇṇaka	13- Kaṇḍina	17- Māluta
12- Nigrodhamiga	2- Vaṇṇupatha	18- Matakabhatta	69-Visavanta
15-Kharādiya	3- Serivānica	19- Āyācitabhatta	84- Atthassadvāra
16- Tipallatthamiga	4- Çullasetṭhi	31- Kulavāka	88- Sārambha
20- Nalapāna	5- Taṇḍulanāli	38- Baka	104- Mittavinda
21- Kuruṅgamiga	6-Devadhamma	74- Rukkhadhamma	113- Sigāla
22- Kukkura	7- Kaṭṭhahārī	102- Paṇṇika	134- Chānasodhana
23- Bhocācānīya	8- Gāmanī	105- Dubbalakaṭṭha	135- Çandābha
24- Ācañña	9- Makhādeva	109- Kuṇḍakapūva	224- Kumbhīla
28- Nandivīsāla	10- Sukhavihārī	121- Kusanāḷi	

29- Kaṇha	14-Vātamiga	139- Ubhatobhatṭha	
30- Muṇika	25- Tittha	146- Kāka	
32- Naçça	26- Mahilāmukha	147- Puppharatta	
33- Sammodamāna	27- Abhiṇha	187- Çatumatṭha	
35- Vaṭṭaka	34- Maçça	190- Sīlānisamsa	
36- Sakuṇa	39- Nanda	202- Keḷisīla	
37- Tittira	40- Khadiraṅgāra	205- Gaṅgeyya	
42, 274, 375- Kapota	41, 82, 104, 369, 439- Losaka	209- Kukkuṭa	
57- Vānarinda	43- Veluka	217- Seggu	
58-Tayodhamma	44- Makasa	227-Gūthapāna	
72- Sīlavanāgarāca	45- Rohiṇī	228- Kāmanīta	
75- Maçça	46, 268- Ārāmadūsaka	263- Çuḷapalobhana	
114- Miṭaçintī	47- Vāruṇī	264- Mahāpanāda	
115- Anusāsika	48- Vedabbha	272- Byaggha	
118- Vaṭṭaka	49- Nakkhatta	283- Vaḍḍhakīsūkara	
122- Dummedha	50- Dummedha	291- Bhadra-Ghaṭa	
128- Viḷāravata	51- Mahāsīlava	294- Cambukhādaka	
129- Aggika	52- Çūḷacanaka	295- Anta	

133- Ghatāsana	53- Puṇṇapāti	296- Samudda	
136- Suvanṇahaṃsa	54- Phala	297- Kāmavilāpa	
138- Godha	55- Pañçāvudha	298- Udumbara	
140- Kāka	56- Kañçanakkarindha	300- Vaka	
141- Godha	59- Bherivāda	307- Palāsa	
142- Sigāla	60- Saṅkhadhamana	311- Puçimanda	
143- Viroçana	61- Asātamanta	326- Kakkāru	
145- Rādha	62- Aṇḍabhūta	344- Amba	
148- Sigāla	63- Takka	361- Vaṇṇāroha	
152- Siṅgāla	64- Durācāna	372- Migapotaka	
153- Sūkara	65- Anabhiratī	374- Çuḷadhanuggaha	
157- Guṇa	66- Mudulakkhaṇa	386- Kharaputta	
159- Mora	67- Uççhaṅga	391- Dhacaviheṭṭha	
164- Giccha	68- Sāketa	393- Vighāsa	
168- Sakuṇagghi	70- Kuddāla	400- Dabbhapuppha	
172- Daddara	71-Varuṇa	410- Somadatta	
177- Tinduka	73- Saççamkira	412- Koṭisimbali	
188- Sīhakoṭṭhu	76- Asaṅkiya	417-Kaççāni	
196- Valāhakassa	77- Mahāsupina	419- Sulasā	
198- Rādha	78- İllisa	437- Pūtimamsa	

204- Vīraka	79- Kharassara	439-Çatudvāra	
206- Kuruṅgamiga	80- Bhīmasena	445- Nigrodha	
208- Suṁsumāra	81- Surāpāna	449- Maṭṭakuṇḍalī	
210- Kandagaḷaka	82- Mittavinda	450- Bilārakosiyā	
219- Garahita	83- Kālakaṇṇi	457- Dhamma	
221- Kāsāva	85- Kimpakka	458- Udaya	
222- Çūḷanandiyā	86- Sīlavīmaṁsana	465- Bhaddasāla	
236- Baka	87- Maṅgala	469- Mahākaṇha	
239- Haritameṇḍaka	89- Kuhaka	475- Phandana	
255- Suka	90- Akatañṇu	485- Çandakinnarī	
266- Vātaggasindhava	91- Litta	489- Suruçi	
267- Kakkatāka	92- Mahāsāra	492- Taçça- Sūkara	
270- Ulūka	93- Vissāsabhacana	510- Ayoghara	
274- Lola	94- Lomahaṁsa	512- Kumbha	
275- Ruçira	95- Mahāsudassana	520- Gaṇḍatinduka	
277- Romaka	96- Telapatta		
278- Mahisa	97- Nāmasiddhi		
286- Sālūka	98- Kūṭavāṇica		
292- Supatta	99- Parosahassa		
308- Cavasakuṇa	100- Asātarūpa		
316- Sasapaṇḍita	101- Parosata		

321- Kuṭidūsaka	103- Verī		
322- Daddabha	106- Adañani		
325- Godha	107- Sālitta		
329- Kālabāhu	108- Bāhiya		
335- Cambuka	110- Sabbasamhārakapaṇho		
339- Bāveru	111- Gadrabhapaṇho		
357- Laṭukika	112- Amarādevīpaṇho		
359- Suvanṇamiga	116- Dubbaça		
370- Palāsa	117- Tittira		
375- Kapota	119- Akālarāvī		
379- Neru	120- Bandhanamokkha		
381- Migālopa	123- Naṅgalīsa		
383- Kukkuṭa	124- Amba		
384- Dhammaddhaca	125- Kaṭāhaka		
385- Nandiyamiga	126- Asilakkhaṇa		
388- Tuṇḍila	127- Kalaṇḍuka		
394- Vaṭṭaka	130- Kosiya		
395- Kāka	131- Asampadāna		
397- Manoca	132- Bhīruka		
399- Giccha	137- Babbu		
404- Kapi	144- Naṅguṭṭha		

407- Mahākapi	149- Ekapaṇṇa		
427- Giccha	150- Sañcīva		
429- Mahāsuva	151- Rācovāda		
430- Çuḷasuva	154- Uraga		
434- Çakkavāka	155- Bhagga		
438- Tittira	156- Alīnaçitta		
448- Kukkuṭa	158- Suhanu		
451- Çakkavāka	160- Vinīlaka		
455- Mātiposaka	161- Īndasamānagotta		
476- Cavanahamsa	162- Santhava		
482- Ruru	163- Susīma		
483- Sarabhamiga	165- Nakula		
484- Sālikedāra	166- Upasāḷahaka		
486- Mahāukkusa	167- Samiddhi		
491- Mahāmora	169- Araka		
501- Rohantamiga	170- Kakaṇṭaka 192- Siriāḷakaṇṇi		
502- Çuḷahamsa	171- Kalyāṇadhamma		
503- Sattigumba	173- Makkāṭa		
506- Çampeyya	174- Dūbbhiyamakkāṭa		
514- Çhaddanta	175- Ādiçcupaṭṭhāna		
516- Mahākapi	176- Kaḷāyamutṭhi		
521- Tesakuṇa	178- Kaççhapa		
533- Çuḷahamsa	179- Satadhamma		

534- Mahāham̐sa	180- Duddada		
	181- Asadisa		
	182- Saṅgāmāvaçara		
	183- Vālodaka		
	184- Giridatta		
	185- Anabhirati		
	186- Dadhivāhana		
	189- Sīhaçamma		
	191- Ruhaka		
	193- Çūlapaduma		
	194- Maṇiçora		
	195- Pabbatūpatthara		
	197- Mittāmitta		
	199- Gahapati		
	200- Sādhusīla		
	201- Bandhanāgāra		
	203- Khandhavatta		
	207-Assaka		
	211- Somadatta		
	212- Uççhiṭṭhabhatta		
	213- Bharu		
	214- Puṇṇanadī		
	215- Kaççhapa		
	216- Maççha		
	218- Kūṭavāṇica		

	220- Dhammadhaca		
	223- Puṭabhatta		
	225- Khantivaṇṇa		
	226- Kosiya		
	229- Palāyita		
	230- Dutiyapalāyita		
	231- Upāhana		
	232- Vīṇāthūṇa		
	233- Vikaṇṇaka		
	234- Asitābhū		
	235- Vaççhanakha		
	237- Sāketa		
	238- Ekapada		
	240- Mahāpiṅgala		
	241- Sabbadāṭha		
	242- Sunakha		
	243- Guttila		
	244- Vīgatiçcha		
	245- Mūlapariyāya		
	246- Bālovāda		
	247- Pādañcalī		
	248- Kiṁsukopama		
	249- Sālaka		
	250- Kapi		
	251- Saṅkappa		

	252- Tilamuṭṭhi		
	253- Maṇikaṇṭha		
	254- Kuṇḍakakuççhisindhava		
	256- Carūdapāna		
	257- Gāmaṇiçaṇḍa		
	258- Mandhāta		
	259- Tirīṭavaçça		
	260- Dūta		
	261- Paduma		
	262- Mudupāṇi		
	265- Khurappa		
	268- Ārāmadūsaka		
	269- Sucāta		
	271- Udapānadūsaka		
	273- Kaççahapa		
	276- Kurudhamma		
	279- Satapatta		
	280- Puṭadūsaka		
	281- Abbhantara		
	282- Seyya		
	284- Siri		
	285- Maṇisūkara		
	287- Lābhaggaha		
	288- Maççhuddāna		

	289- Nānāççhanda		
	290- Sīlavīmaṃsa		
	293- Kāyāviççhinda		
	299- Komāyaputta		
	301- Çuḷakālīṅga		
	302- Mahāassāroha		
	304- Daddara		
	305- Sīlavīmaṃsana		
	306- Sucātā		
	309- Çhava		
	310- Seyya		
	312- Kassapamandiya		
	313- Khantivādī		
	314- Lohakumbhi		
	315- Maṃsa		
	317- Matarodana		
	318- Kaṇavera		
	319- Tittira		
	320- Suççaca		
	323- Brahmaḍatta		
	324- Çammasāṭaka		
	327- Kākātī		
	328- Ananusoçiya		
	330- Sīlavīmaṃsa		
	331- Kokālīka		

	332- Rathalaṭṭhi		
	333- Godhapakka		
	334- Rācovāda		
	336- Brahāçhatta		
	337- Pīṭha		
	338- Thusa		
	340- Visayha		
	341- Kinnarī		
	343- Kuntanī		
	345- Gacakumbha		
	346- Kesava		
	347- Ayakūṭa		
	348- Arañña		
	349- Sandhibheda		
	350- Devatāpañha 364- Khaccopanaka 452- Bhūripañña		
	352- Sucāta		
	353- Dhonasākha		
	354- Uraga		
	355- Gharata		
	356- Kāraṇḍiya		
	358- Çuḷadhammapāla		
	360- Sussondī		
	362- Sīlavīmaṃsa		

	363- Hiri		
	365- Ahiguṇḍika		
	366- Gumbiya		
	367- Sāliya		
	368- Taçasāra		
	369- Mittavinda		
	371- Dīghitikosala		
	373- Mūsika		
	376- Avāriya		
	377- Setaketu		
	378- Darīmukha		
	380- Āsaṅka		
	382- Sirikālakāṇṇi		
	387- Sūçi		
	389- Suvāṇṇakakkaṭaka		
	390- Mayhaka		
	392- Bhisapuppha		
	396- Kukku		
	398- Sutanu		
	401- Dasaṇṇaka		
	402- Sattubhastā		
	403- Atṭhisena		
	405- Bakabrahma		
	406- Gandhāra		
	408- Kumbhakāra		

	409- Daḷahadhamma		
	411- Susīma		
	413- Dhūmakāri		
	414- Cāgara		
	415- Kummāsapiṇḍa		
	416- Parantapa		
	418- Aṭṭhasadda		
	420-Sumaṅgala		
	421- Gaṅgamāla		
	422- Çetiya		
	423- İndriya		
	424- Āditta		
	425- Aṭṭhāna		
	426- Dīpi		
	428- Kosambīya		
	431- Hāritaça		
	432- Padakusalamāṇava		
	433- Lomasakassapa		
	435- Haliddirāga		
	436- Samugga		
	440- Kaṇha		
	441- Çatuposathika		
	442- Saṅkha		
	443- Çuḷabodhi		
	444- Kaṇhadīpāyana		

	446- Takkaḷa		
	447- Mahādhammapāla		
	453- Mahāmaṅgala		
	454- Ghatapaṇḍita		
	456- Cuṅha		
	459- Pāṇīya		
	460- Yuvañcaya		
	461- Dasaratha		
	462- Saṁvara		
	463- Suppāraka		
	464- Çūḷakuṇāla		
	466- Samuddavāṇica		
	467- Kāma		
	468- Canasandha		
	470- Kosiya		
	471- Meṇḍaka		
	472- Mahāpaduma		
	473- Mittāmitta		
	474- Amba		
	477- Çuḷanārada		
	478- Dūta		
	479- Kālīṅga- Bodhi		
	480- Akitti		
	481- Takkāriya		
	487- Uddālaka		

	488- Bhisā		
	490- Pañcuposatha		
	493- Mahāvāṇica		
	494- Sādhīna		
	495- Dasabrāhmaṇa		
	496- Bhikkhāparampara		
	497- Mātaṅga		
	498- Çittasambūta		
	499- Sivi		
	500- Sirimanda		
	504-Bhallāṭiya		
	505- Somanassa		
	507- Mahāpalobhana		
	508- Pañçaṇḍita		
	509- Hatthipāla		
	511- Kirīṇchanda		
	513- Cayaddisa		
	515- Saṅbhava		
	517- Dakarakkhasa		
	518- Paṇḍara		
	519- Sambula		
	522- Sarabhaṅga		
	523- Alambusā		
	524- Saṅkhapāla		
	525- Çullasutasoma		

	526- Naḷinikā		
	527- Ummadantī		
	528- Mahābodhi		
	529- Sonaka		
	530-Samkiṭṭha		
	531- Kusa		
	532- Sonananda		
	535- Sudhābhocana		
	536- Kuṇāla		
	537- Mahāsutasoma		
	538- Mūgapakkha		
	539- Mahācanaka		
	540- Suvanṇasāma		
	541- Nimi		
	542- Khaṇḍahāla		
	543- Bhūridatta		
	544- Mahānāradakassapa		
	545- Vidhurapaṇḍita		
	546- Mahā-Ummagga		
	547- Vessantara		

Cātaka'nın birinci bölümünün ilk öyküsünde Bodhisatta tüccar formunda bedenlenir. Onu takip eden ilk beş öykü de yine tüccar formundaki anlatılarla devam eder. Bu anlatılar bugün bile çocuklar için okutulan Hindī dilinde yazılmış masal kitaplarında da yer almaktadır.⁴⁹ İlk on öyküde bu şekilde Bodhisatta toplum içinde bir meslek sahibi insan formundayken, on birinci öykü ile birlikte Bodhisatta'yı farklı formlarda görmeye başlarız. İnsan formundan farklı olarak ilk karşımıza çıkan hayvan formudur. Bu hayvan, Hint-Alt kıtasında yaşayan ve türlerine çok sık rastladığımız bir geyiktir. Daha sonra on üçüncü öykü ile birlikte Bodhisatta'nın tanrısal formdaki halini görürüz. Devam eden öykülerde ise herhangi bir form sınıflandırmasına gidilmeden, Bodhisatta'nın girdiği formlar eserde rastgele sıralanmıştır. Böylece bir örnekte, hayvan formu anlatısı kullanılmışken devam eden örnekte zengin bir Brahmanın çocuğu ya da bir kralın oğlu gibi formlar kullanılmıştır. Ancak ilk bölümde Bodhisatta; insan formunda olduğu öykülerde toplum içinde belirli bir yeri olan zengin ya da üst kasttan kişi, hayvan formunda olduğu öykülerde bahsi geçen hayvanları yöneten kişi, tanrısal formda olduğu öykülerde ise, tanrıların başı ya da ağaç içinde yaşayan inzivaya çekilmiş bir ermiş olarak gösterilmektedir. Bu şekilde farklı öyküler ve farklı formlarla birlikte oluşturulmuştur. Birinci bölümün son öyküsünde ise (Sañcīva Cātaka No. 150), Bodhisatta'nın zengin bir Brahman ailesinden doğan, dünyaca ünlü bir öğretmen olduğu vurgulanarak eserin ilk bölümündeki anlatılar bu şekilde bitirilmiş olur.

İkinci bölüm, öykü uzunlukları bakımından birinci bölüm ile aynıdır. Fakat Bodhisatta'nın girdiği formlar değişiklik göstermektedir. Birinci bölümde meslek sahibi olan bir işçi ya da üst kasttan kişi olarak gördüğümüz Bodhisatta, ikinci bölümde tam tersi durumdan bahseden öykülere de yer verilmiştir. Bu bölümde fakir bir ailenin çocuğu ya da alt kasttan kişinin oğlu olarak dünyaya geldiğinden bahsedilmektedir. Bu şekilde

⁴⁹ पृथ्वी कुमार, तीन कुमार, दिल्ली : ससता सहितय मण्डल प्रकाशन, २००६ .

zıtlıklar yaratarak sınıf ayrımı gözetmeksizin her varlığa ya da kişiye hitap ettiğini anlayabilmekteyiz. Diğer bir yandan ikinci bölüm, tanrısal formların da sıklıkla anlatıldığı bir bölümdür. Bu öyküler de kısa, sade ve anlaşılır ifadelerle yazılmıştır. Sadece birkaç öykü diğer öykülerden daha uzundur.

Üçüncü bölüm, diğer iki bölüme göre daha uzun öykülerden oluşmaktadır. Bu bölümün ilk örneğinde Bodhisatta ormanda tek başına yaşayan, inzivaya çekilmiş bir ermiş olarak anlatılmıştır. Bölümün son Cātaka örneği ise, hayvan formunda olduğu anlatı verilmiştir. Bu bölümde dikkatimizi çeken, daha önce aşağı kasttan biri olarak doğduğu belirtilen Bodhisatta'nın Çhava Cātaka'da (No. 309) daha önceki hiçbir anlatılarda bahsi geçmeyen kast sisteminin ilk defa doğrudan parya⁵⁰ adının geçmesiyle birlikte anılmasıdır. Bu masalda ise, Brahman, kral ve aşağı kasttan doğan Bodhisatta'nın arasında geçen olay anlatılmaktadır. Kast sistemine karşı çıkan geleceğin Buddha'sı olan Bodhisatta, kast sistemini eleştiren bir öğretisi işlemiştir. Diğer önemli bir nokta, Kaṇavera Cātaka (No. 318) adlı öyküde ise hırsız olarak bedenlenmiştir. Öyküde bahsi geçen yaşadığı köyde herkes tarafından bilinen ancak kimsenin yakalayamadığı bir hırsız rolündedir. Veda tanrılarına da gönderme yaptığı, kendisinin otuz üç tanrının başı olarak bedenlendiği (Kakkāru Cātaka No. 326) öykü de bu bölümde geçmektedir. Ancak diğer iki bölüme göre hayvan formunda bedenlendiği anlatılar sayıca az olup, kralın en zeki yardımcısı ya da sarayda her türlü durum için fikirleri alınan din adamı formunda olduğu anlatıların çok olduğu bir bölümdür.

Dördüncü bölüm, diğer üç bölümden daha uzun anlatıların yer aldığı bir bölümdür. Bununla birlikte şiirsel bir anlatıyla aktarılan öğretiler de daha uzun mısralardan meydana gelmektedir. Diğer bölümlerde sadece öykünün sonunda dört ya da beş dizelik söylenen

⁵⁰ Dokunulmazlar olarak da bilinen bu sınıf, dört kastın (Brahmanlar, Kshatriyalar, Vaişyalar ve Şudralar) dışında tutularak Hint toplumu tarafından dışlanırlar.

bu öğretinin, bu bölümde, ikişer ya da üçer dizeler halinde ancak Cātaka öyküsü boyunca devam etmektedir. Sadece bu öğretinin uzunluğu değil, giriş kısmında da uzunluğu dikkatimizi çeken başka bir durumdur. Cetavana Koruluğu’nda öğrenciler ile müritler arasında geçen giriş kısmının, bazen öyküden daha uzun olduğu örneklerle sıkça rastlanılmıştır (Bhaddasāla Cātaka No. 465). Hint edebiyatı eserlerinden Rāmāyaṇa destanıyla hem karakter hem de olay örgüsü bakımından bire bir benzerlik gösteren Dasaratha Cātaka (No. 461) bu bölümde geçmektedir. Ayrıca, yine Hint edebiyatı eserlerinin en büyüğü ve en önemlisi olan Mahābhārata destanının 131’nci bölümünde bahsedilen kral Şibi’nin hikâyesinin Buddhist anlatısı Sivi Cātaka (No. 499) da bu bölümde geçmektedir. Kendisini tanrı Sakka formunda görmeye alışkın olduğumuz Bodhisatta bu bölümün bazı örneklerinde, tanrı Sakka ile düşüncelerinin ayrıştığı ve öğretisini ona da aktarmaya çalışan bir Brahman formunda olduğu anlatılara da rastlamaktayız (Akitti Cātaka No. 480). Bahsi geçen bu anlatıda kendisi Akitta adında bir brahman ve karşısındaki Anuruddha adlı karakter ise Sakka’dır. Değişik anlatı tarzı ve farklı bedenlenmelerle karşılaştığımız bu bölümde, başlarda alışık olduğumuz Bodhisatta’nın formunun anlatının giriş kısmında verilmesinin tam tersine, Bodhisatta’dan artık ‘Yüce Varlık’ olarak bahsedilmesidir (Çandakinnarī Cātaka No. 485). Bu öykü, araştırmacılar tarafından çok tartışılan hangi Cātakanın gerçekte Buddhist bir anlatısına sahip olduğu konusunu açıklığa kavuşmaktadır.

Beşinci bölüm ise, sadece yirmi yedi Cātaka öyküsünden oluşmaktadır. Anlatı tarzı bakımından dördüncü bölüme benzemektedir. Giriş kısımları anlatıdan oldukça uzundur ve öğretinin olduğu mısralar daha fazla verilmiştir. Ancak buradaki Cātaka anlatıları da oldukça uzundur. Tezimizin üçüncü bölümünde inceleyeceğimiz “Görsel Anlatılar–Kabartmalar ve Duvar Resimleri” başlığı altındaki, mağaralarda ya da stūpalarda betimlenen anlatıların çoğu beşinci bölümde geçmektedir.

Eserin Cātaka sayısı bakımından en az olan altıncı bölümü son bölümdür ki, bu bölümde anlatılar hacim olarak daha uzundur. Özellikle son anlatı olan Vessantara Cātaka'da (No. 547) neredeyse bölümün yarısı kadar yer tutmaktadır.⁵¹ Ancak bu bölümdeki öykülerin hemen hemen hepsi, mağara duvarlarında ya da rölyeflerde görsel anlatıya aktarılmıştır. Böylece yapıtların yapım tarihleriyle ilintili olarak, görsel yolla betimlemesi yapılan Cātaka öykülerinin eskiliği hakkında çıkarım yapılabilmektedir.

⁵¹ Conze bu anlatının uzun olmasından dolayı diğer ülkelerde canlandırılarak oynandığından bahsederek şöyle bir yorum getirmektedir; “*Bu eserler ta onun zamanından beri Buddhacılığı tanıtmak ve sevdirmek için kullanılır. Burma ve Tibet’te bazı uzun Cātakalar canlandırılarak oynanır; sözgelimi her şeyini feda eden Vessantara’nın ünlü öyküsü hala heyecanla ve ilgiyle izlenen oyunlardandır*” (Conze, 2004: 79).

2.1. Buddha'nın Hayvan Formunda Bedenlendiği Anlatılar

Yaklaşık yüz on anlatı Bodhisatta'nın hayvan formunda bedenlendiği örnekleri içermektedir. Buddhist öğretiyi hayvan formuyla anlatma amacıyla yazılmıştır. Bu amaç ahlaki ders verme niteliğindedir. Olaylar genellikle ormanda ya da nehir kenarında geçmektedir. Her ne kadar kahramanlar insan olmasa da duygu, davranış ve tutumları yönüyle kahramanlardan biri Bodhisatta'yı temsil etmektedir. Anlatının girişinde ve sonunda Bodhisatta'nın bedenlendiği hayvan türü belirtilmektedir. Bu hayvanlar genellikle maymun, balık, fil, aslan, tavus kuşu, geyik, kuş, köpek, kuğu, güvercin, öküz, antilop gibi Hindistan coğrafyasında yaşayan hayvan türleridir. Bazen olaylar ve kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir. Öğretisini yaymayı amaçladığı bu anlatılar da, Bodhisatta ileri görüşlü, merhametli ve iyi kalpli bir hayvan formunda yer almaktadır. Fabl türüne örnek olan bu anlatılar Hint edebiyatı eserleri olan Pañçatantra ve Kathāsaritsāgara'daki masallarla benzerlik gösterdiği gibi Batı edebiyatı ürünleri olan Aisopos ve La Fontaine masalları ile de benzerlik göstermektedir.⁵²

Lakkhaṇamiga Cātaka No. 11

Bir zamanlar Rācagaha şehrinde Magadha krallığını, kral Magadha yönetiyormuş. O günlerde Bodhisatta bir geyik olarak doğmuş. Bodhisatta büyüdüğünde, bin geyiği yöneten geyiklerin kralı olarak ormanda yaşıyormuş. Kral geyiğin iki oğlu varmış. Bunlardan birinin adı Lakkhaṇa (şanslı) diğeri Kāla (siyah) imiş.

Bir gün kral geyik, iki oğlunu yanına çağırarak ve onlara çok yaşlı olduğunu, bir gün öleceğini ve bu sürüyü artık yönetemeyeceğini söylemiş. Hindistan'da hasat zamanı

⁵² Bu benzerlikler ayrıntılı olarak tezin üçüncü bölümünde incelenmiştir.

geldiğinde geyikler tehlike içinde olurlarmış. Geyikleri korumaları için sürüsünü ikiye bölüp liderleri olarak da oğullarını sorumlu tutmuş. Kral, oğullarından geyikleri ormandaki dağa götürmelerini söylemiş. Hasat zamanı bittiğinde ise, geyiklere zarar gelmeden geri dönmelerini istemiş. O çok yaşlı ve güçsüz olduğu için bir ağacın arkasında gizlenip onların geri dönmesini bekleyeceğini söylemiş. Bunun üzerine Şanslı ve Siyah ormana doğru yola çıkmışlar. Siyah olan acele ederek sürüsünü tehlikeye atmış. Sürünün bir kısmı ölmüş ve birkaç geyikle dağa çıkmış. Şanslı olan akıllı davranarak sürüsünden kimseyi tehlikeye atmadan dağa çıkmış. Dağda aylar boyunca sabır içinde hasat zamanının bitmesini beklemiş. Ancak Siyah, sabırsızlık göstererek ormana geri dönmek istemiş. Dönerken avcılar sürüsünü görmüş ve geri kalan geyikleri de öldürmüştür. Siyah, üzüntü içinde başı önde tek başına ormana dönmüş. Şanslı ise, aylar sonra dönmüş ancak sürüsünden bir geyik bile ölmemiş. Bunu gören kral geyik şu sözleri söylemiş;

Baş dik, kibar bir kişi ödülünü alır.

Şanslı olan sürüsü ile birlikte dönerken,

Siyah olan yalnız dönüyor (Cowell, 2015: 34).

Bu anlatıda, Siyah olan kişi Devadatta, onun geyikleri ise Devadatta'nın yolundan gidenler; Şanslı olan kişi ise Sāriputta, onun geyikleri ise Buddha'nın yolundan gidenler olarak gösterilmiştir. Devadatta'nın sürekli yanlış işler yaptığını işleyen anlatılardan biridir. Bin geyiği yöneten kral ise Bodhisatta'dır. Acele eden kişinin doğru düşünmeyerek diğer canlıların da hayatlarını tehlikeye atma örneği gösteren bir anlatıdır. Öğretisini geyik formunda işlediği bu anlatı Dhammapada'da şöyle geçmektedir; “Bir kimse güzel elbiseler giymiş bile olsa, sessiz kalmaya çalışıyorsa, sakınse, yumuşak, kontrollü, dürüst ise ve diğer canlılara eziyet etmiyorsa, o gerçek bir Brahmana, bir Samana ve bir Bhikku'dur” (Kaya, 1999: 98).

Kharādiya Cātaka No. 15

Bir zamanlar Benares'te Brahmadata kralken Bodhisatta bir geyik olarak doğmuş. Geyik sürüsü ile birlikte ormanda yaşıyormuş. Onun kız kardeşi, yeni doğan oğlunu alıp Bodhisatta'ya götürerek, ona geyik için önemli kuralları öğretmesini söylemiş. Oğlunu Bodhisatta'ya bırakıp gitmiş. Bodhisatta ona, kuralları öğretmek için yarın gelmesini söylemiş, ancak yeni doğan geyik derse gelmemiş. Böylece yedi gün boyunca her gün dersi ertelemiş ve kuralları öğrenememiş. Bir gün ormanda gezinirken avcının kurduğu tuzağı fark etmeyip yakalanmış. Bunun üzerine kız kardeşi Bodhisatta'ya gelerek neden oğluna eğitim vermediğini sormuş. Bodhisatta da ona şu sözleri söylemiş:

Bir geyiğin dört toynağı olduğu zaman,

Dallı boynuzları çatallaştığı zaman,

Yaptığı yedi kurnazlıkla kendini kurtarabilir,

Artık, ben ona bir şey öğretemem Kharādiya (Cowell, 2015: 46).

Bu anlatı da, yaramaz geyik Buddhizm'in ilk inanırları, annesi Uppala-vaṇṇa, Bodhisatta ise öğütler veren geyik olarak bu anlatıya işlenmiştir. Uppala-vaṇṇa Buddha'nın zamanında yaşadığına inanılan ve onun yolundan giden bir kadın Buddhist'tir. Geçmişte böyle bir olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığı konusunda şüpheler vardır ancak örneklerde işlenen bu olay öğretisi ile birlikte oldukça önemli bir yere sahiptir.

Muṇika Cātaka No. 30

Bir zamanlar Brahmadaṭṭa Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta Büyük Kırmızı adında bir öküz olarak dünyaya gelmiş. Onun bir de Küçük Kırmızı adında kardeşi varmış. Onlar çiftlikte yaşıyorlarmış ve çiftliğin sahibi her gün çiftlikteki işleri yaptıkları için onlara yemek veriyormuş. O çiftlikte yaşayan bir de küçük domuz varmış. Çiftliğin sahibi küçük domuzla yemesi için pirinç ve şekerle beslerken, öküzlere sadece yemeleri için ot ve saman veriyormuş. Bir gün Küçük olan Büyük olana sormuş: ‘Biz her gün bu ailenin ağır işlerini yapmamıza rağmen neden küçük domuz gibi iyi beslenmiyoruz? Bize sadece ot ve saman veriyorlar? Büyük olan şöyle cevap vermiş: “Benim sevgili kardeşim, küçük domuzla karşı böyle bir kıskançlık besleme. O, ölüm yemeğini yiyor. Çiftliğin sahibinin kızı evlenecek. Onlarda gelecek misafirlerine bu domuzu pişirip verecekler. Biraz bekle ve her şeyi göreceksin” demiş ve şu dizelerle devam etmiş:

Zavallı Muṇika’ya kıskançlık duyma,

O ölmek için yiyor,

Sana verilen az samanı dolu dolu ye!

O yaşayacağın günlerin arttığını gösterir.

Bunları söyledikten kısa bir süre sonra Muṇika mutfaktan pişirilmiş bir şekilde misafirlere sunulmuş (Cowell, 2015: 75).

Bu anlatıda, güzel olan ve iyi beslenen kişiler tıpkı birer küçük Muṇika gibi, Küçük kırmızı Ānanda, Bodhisatta ise Büyük Kırmızı olarak gösterilmiştir. Buddhist felsefeye göre az yiyecek ile yaşamak Buddhizm’in önemli kurallarından biridir. Buddha’nın müritleri diğer insanların şekilde iyi yiyeceklerle beslendiklerini görünce bu duruma itiraz etmiş ve bunu bir gün dile getirmişler. Bodhisatta ise onlara geçmişte yaşanmış, iyi

beslenmenin yarar sağlamadığını önemli olan iyi işler yapmanın önemli olduğunu öğretisinde işlemiştir.

Sakuṇa Cātaka No. 36

Bir zamanlar Brahmadata, Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta bir kuş olarak doğmuş. Dev bir ağacın olduğu bir ormanda çok sayıda kuşla birlikte yaşıyormuş. Zamanla kuşların en bilge olanı Bodhisatta, onların lideri olmuş. Bir gün lider kuş, ayrı dallarda yaşayan kuşların kavga ettiklerini görmüş. Onlar kavga ettikçe dallardan çıkan tozlar havaya yükseliyormuş. Bir süre sonra tozların çıktığı yerden dumanlar yükselmeye başlamış. Dumanların yükseldiğini gören Bodhisatta, böyle devam ederse yangın çıkacağını ve bu yangının da tüm ormanı yakacağını düşünmüş.

Böylece bilge lider ağaçtaki tüm kuşları toplamış ve ‘Benim sevgili arkadaşlarım, eğer bu şekilde yapmaya devam ederseniz yangın çıkacak ve ormanla birlikte hepimiz yanacağız. Bu yüzden burada yaşamak tehlikeli, hep birlikte başka bir ormana gidelim’ demiş ve şu dizelerle devam etmiş:

Bu dallarda oturan ve kendine mesken arayan hava sakinleri,

Ateşe dikkat edin,

Bu topraktan doğan ağaçta büyüyen! Uçarken dikkatli olun,

Güvendiğimiz barınaklar bize ölümü getiriyor.

Bunu duyan kuşlar, lider kuşun önerisini kabul etmişler. Böylece, başka bir ormana gitmek üzere yola çıkmışlar. Ancak içlerinden bazı ahmak kuşlar, yaşlı liderlerinin hemen paniklediğini, bu güvenli ağacı terk etmenin gereksiz olduğunu, böyle bir kaçışın sadece korkakların yapacağını, cesur oldukları için orada yaşamaya devam etmeleri gerektiğini düşünerek vazgeçip ormana geri dönmüşler.

Onlar ormana geri döndükten bir süre sonra dalların sürtünmesiyle çıkan tozlar bir anda alev almış ve ağaç yanmaya başlamış. Orada yaşayan ahmak kuşlar dumandan gözlerini kaybetmişler. Bazıları da çıkan bu yangından kaçamayıp ölmüşler (Cowell, 2015: 91).

Bu anlatıda, ileri görüşlü olmak, tecrübeli kişilerin deneyimlerinden yararlanarak başına gelecek olumsuz durumlara karşı önlem alma öğretisi işlenmiştir. Bu yüzden bu anlatıda Buddha'nın öğrencileri ağaçta yaşayan kuşlar, Bodhisatta ise bilge ve akıllı lider kuş olarak bedenlenmiştir.

Tittira Cātaka No. 37

Bir zamanlar, büyük Banyan ağacının altında üç arkadaş yaşamış. Bunlardan biri fil, biri maymun, diğeri ise bildircinmiş. Bu üç yakın arkadaşın aralarında bazen anlaşmazlıklar çıkarmış. Ancak içlerinden hangisinin daha büyük ve deneyimli olduğu bilemedikleri için bir kimin haklı olduğu konusunda bir sonuca varamazlarmış. Bir gün Banyan ağacının altında otururken, maymun ve bildircin, arkadaşları file, bu ağacı ilk gördüğünde boyu ne kadardı diye sormuşlar. Fil onlara 'Ben çocukken bu ağaç sadece bir çalıydı. Boyu ancak benim karnıma kadar gelirdi' diye cevap vermiş. Bunun üzerine bildircin ve fil, maymuna sormuşlar. Maymun onlara 'Ben küçükken bu ağaç benim sadece boynuma kadar gelirdi. Ben yerde otururken bile ağaçtan meyve yiyebilirdim' demiş. Aynı soruyu bildircine sormuşlar ve bildircin onlara şöyle demiş: 'Ben bu ağacın ne kadar yaşlı olduğunu bilirim. Ben onu ilk gördüğümde o daha küçük bir tomurcuk tanesiydi ve ben onun bu tanelerini yedim, demiş.

Bunun üzerine aralarından en yaşlısını bildircin olarak seçmişler. Maymun ve fil de bildircinin verdiği öğütleri dinlemeye başlamış. Bunun üzerine bildircin şu dizeleri söylemiş;

Gerçek, onurla yaşlananlar için bir tecrübedir,
Onların övülmesi ve yüceltilmesi onlara verilmiş bir ödüdür.

Bu anlatıda, birbirinden farklı türlerin bir arada yaşaması Hint-alt kıtasında yaşayan toplumun farklı yaşam tarzlarına benzetilmiştir. Farklı türler olmasına rağmen iyi birer arkadaş olarak yaşayan fil, maymun ve bıldırcın aralarında en tecrübeli kişiyi seçerek fikirlerinin onlara yol göstereceğine örnek olan anlatı vurgulanmıştır. Böylece, Moggallāna fil, Sāriputta maymun ve bıldırcın ise Bodhisatta olarak bedenlenmiştir (Cowell, 2015: 92-93).

2.2. Buddha'nın İnsan Formunda Bedenlendiği Anlatılar

547 Cātaka içinde üçyüz ellidokuz anlatı ise Bodhisatta'nın insan formunda bedenlendiği anlatıları içermektedir. Ancak bu anlatılarda Buddha sıradan bir insan değil, toplum içinde bir yeri olan; gerek mesleğiyle gerekse kralın en akıllı danışmanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüccar, dokumacı, kralın yardımcısı, sarayda bulunun din adamı, taş ustası, varlıklı bir ailenin çocuğu ya da aşağı kasttan doğan kişinin çocuğu olarak bedenlenmektedir. Bazı masalarda zengin bir ailenin çocuğu olarak doğarken (Veluka Cātaka No. 43), bazılarında ise, fakir bir ailenin çocuğu olarak doğduğundan (Bandhanāgāra Cātaka No. 201) bahsedilir. Bazen üst kasttan bir Brahmanın oğlu iken (Mudulakkhaṇa Cātaka No. 66), bazen de aşağı kasttan bir kişinin oğlu olarak bedenlendiği (Satadhamma Cātaka No. 179) durumlar vurgulanır. Anlatılar içinde bu şekilde zıtlıklar kurularak dinleyicinin anlatıdan önemli dersler çıkarması beklenir. Bu anlatılar içinde dikkatimizi çeken en önemli unsur ise, mesleği, kastı, dini ne olursa olsun Bodhisatta'nın her zaman yön gösterici, ahlaki değerlere önem veren ve doğruyu bilen biri olarak gösterilmesidir.

Apaṇṇaka-Cātaka No. 1⁵³

Bir zamanlar Benares şehrinde Brahmadata adında bir kral yaşarmış. O günlerde tüccar bir ailenin Bodhisatta adında bir oğlu olmuş ve mallarını satmak için kuzeye ve

⁵³ Bu masalı Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, adlı kitabında inceleyerek şöyle demiştir: “İlgi çekici bu doğulu öykü, akıl bulandırıcı geçişin tuhaflıklarını aydınlatmaya ve ondan yoksun olan bir maceracının mahvolacağı türden zeki bir ruhsal hazırlıklılığın önünde korkuların nasıl kaybolacağını göstermeye yarayacaktır” (Campbell, 2013: 101).

güneye gidiyormuş. Orada başka bir genç tüccar daha varmış ancak ahmak ve beceriksizmiş.

Bodhisatta beş yüz arabasına değerli eşyalarını yükleyip yola çıkmaya hazırlanıyormuş. Bir yandan ahmak tüccar da yola çıkmak için hazırmış. Bodhisatta ‘eğer biz birlikte yola çıkarsak bu yüklü araçlarla yolda gitmemiz imkânsız, bir yandan su ve yiyecek ihtiyacımız da olacak, ikimiz birden nasıl bunun üstesinden geleceğiz, önce ya ben gitmeyelim ya da o’ diye düşünmüş. Böylece diğer tüccarın yanına giderek düşüncelerini söylemiş. ‘İkimiz birden yolculuk edemeyiz, ya önce sen git arkandan ben geleyim, ya da önce ben gideyim arkamdan sen gel’ demiş. Diğer tüccar ‘önce gitmek daha avantajlı olur, eğer ben önce gidersem benim öküzlerim çimleri yer, su bulmakta da zorluk çekmem, yiyecekleri ilk ben toplarım hem de istediğim fiyatta malları satarım’ diye düşünmüş. Böylece o, önce ben gideyim sen daha sonra gel diye cevap vermiş.

Bodhisatta da sonradan gitmenin birçok yararı olduğunu düşünerek: ‘o halde önce sen git’ demiş. Böylece ahmak olan tüccar yola çıkmış. Tüccar yola çıkmadan önce ise büyük su bidonlarını doldurmuş. Yolda giderken ıssız⁵⁴ bir ormana gelmiş. Ormanda yaşayan bir ifrit bunu fark etmiş ve onların sularını ve yiyeceklerini almak için plan yapmış. İfrit ve arkadaşları kılık değiştirerek yolun karşısından geliyorlarmış. Ancak onların üstleri yağmurdan gelmiş gibi ıslak ve ellerinde lotus çiçekleri varmış. Kılık değiştiren ifrit tüccara demiş ki: ‘Neden bu kadar ağır yük taşıyorsun ilerde yağmurlarla dolu bir orman daha var orada bol yiyecek de var, bize bak ıslandık, su bidonlarını yolda bırak, taşımaya gerek yok böylece arabacıların ve öküzlerin ağır yük taşımaktan kurtulur’ demiş. Bunun üzerine tüccar bu ıslanmış ifriti görünce inanmış ve tüm bidonları bırakmış. Arabacıları da rahatça yoluna devam etmiş.

⁵⁴ Bu ıssız yerde haydutların, canavarların ve ifritlerin yaşadıkları bilinir.

Altı hafta sonra Bodhisatta yola çıkmış. Onlar da bu ıssız çöle gelmişler. Ancak Bodhisatta ağaçlardan hiç yaprak eksilmediğini ve yolda hiç su damlaları olmadığını görünce arabacılarını uyarmış. ‘Burası tehlikeli bir yer dikkatli olun ve kimse bana bir şey sormadan hiç bir şey yemesin’ demiş.

Sonra ifrit bu gelen ikinci tüccarı görünce aynı planı onun için de yapmış. Ancak Bodhisatta, kırmızı gözlerinden onun bir ifrit olduğunu hemen anlamış. Kılık değiştiren ifrit su bidonlarını dökmelerini, ilerde yağmur ormanlarının olduğunu söylemiş. Bunun üzerine Bodhisatta; ‘Biz tüccarlar her zaman dikkatli olmalıyız, bir su birikintisi görmeden hiçbir bidonumuzu atmayacağız’ demiş ve yoluna devam etmiş. Yolda ilerlerken ilk giden tüccarın arabalarını görmüşler. Arabacılar susuzluktan ve açlıktan ölmüşler. Geride sadece malları kalmış. Bir gece orada konaklamışlar ve diğer tüccarın da eşyalarını alıp ertesi gün yola çıkmışlar. Böylece Bodhisatta’nın arabacıları karınlarını doyurmak için fırsat bulup dinlenmişler. Benaras’e ulaşıp malların hepsini satıp geri dönmüşler. Bodhisatta’nın zekâsı sayesinde başlarına bir şey gelmeden döndükleri için mutlu bir şekilde yaşamlarına devam etmişler (Kawasaki, 2010: 1-7).

Bu anlatıda, “*Her zaman aldatici konuşmalara ve sahte görünümlere aldanmamak konusunda uyanık olmalısın.*” çıkarılması gereken ana fikirdir. Kimsenin giyimine ve dış görünüşüne aldanmamak gerektiğini, bu aldanışın kişiyi felakete sürükleyebileceği durum işlenmiştir. Bu anlatı aynı zamanda çocuklar için yazılmış “Tın Kumar” adlı Hindî hikâye anlatılarının olduğu masal kitabında da yer almaktadır. Ancak anlatıda iki tüccar da sıradan insanlardır. Bodhisatta karakteri masalda yoktur. Aynı coğrafyada yaşayan toplumun başlarda ağızdan ağıza yayılan bu anlatıların birbirleri ile benzerlik göstermesi kaçınılmaz bir durumdur. Hint edebiyatı içinde bu şekilde benzer olan birçok benzer anlatı örneği bulunmaktadır. Bu yüzden, bu anlatıların hepsine Buddhist kökenli demek doğru bir kanı değildir.

Vaṅṅupatha Cātaka No. 2

Bir zamanlar tüm tüccarlar güvenilir bir tüccar önderliğinde malları satmaya başka bir ülkeye gitmişler. Yolda giderken sıcak kumu olan bir çöle gelmişler. Onlar tüccara, gün içinde güneşin daha çok ısınacağını ve kumun kömür gibi yanacağını bu yüzden hiç kimsenin –öküz ve develerin bile- bu sıcak kumlarda yürüyemeyeceğini söylemişler. Bunun üzerine tüccar çölde onlara doğru yolu göstermesi için birini tutmuş. Bu kişi onlara sadece gece yolculuk yapılmasını gün battıktan sonra bölgenin daha serin olacağını söylemiş. Bunun üzerine tüccarlar geceyi beklemiş ve ıssız gecede yola çıkmaya başlamışlar.

İki gece geçtikten sonra onlar yiyeceklerini yiyip karanlığın çökmesini bekleyip tekrar yola çıkmışlar. O gece öndeki arabada olan çöl rehberi yıldızları görünce çölün diğer tarafına yaklaştıklarını anlamış. O akşam aşırı yemek yediğinden uykuya dalıvermiş. Rehber uyuya kalınca herhangi bir tarafta doğru yönlenebilen boğalar yavaş yavaş yana kayıp yola devam etmişler. Kimse bunun farkına varmamış. O gecenin sabahında yolun sonuna geldiklerinde başladıkları yere geri geldiklerini fark etmişler. Bu duruma çok üzülmüşler ve kendi düştükleri duruma ağlamaya başlamışlar. Çölün diğer tarafına geçeceklerini düşündükleri için her şeylerini önceki akşam tüketmişler. Bu yüzden açlıktan ve susuzluktan ölmekten korkmuşlar. Onlar lider tüccarı ve çöl rehberini suçlamaya başlamışlar.

Bunun üzerine tüccar kendi kendine, ‘Eğer ben şimdi cesaretimi kaybedersem onlar gibi ağlarsam benim yaptığım bu önderliğin bir anlamı olmayacak. Güçlü olmalıyım ve bu sorunun üstesinden gelmeliyim’ diye düşünmüş. Böylece ileri geri yürüyerek onlar için bir plan düşünmeye başlamış.

Düşünürken bir anda gözleri küçük bir çim yığına takılmış. Susuz bir yerde çimlerin nasıl büyüdüğünü düşünmüş. Bunun üzerine bir umutla kervandaki diğer tüccarlara bu bölgeyi kazmalarını söylemiş. Onlar da kazmaya başlamış. Bir süre sonra kazdıkları yerde büyük bir kaya parçasına ulaşmışlar. Hayal kırıklığı yaşayan tüccarlar yine liderlerini suçlamaya başlamışlar. ‘Bizi boşa yordun ne suyumuz kaldı ne yiyeceğimiz’ diye söylenmişler. Ancak lider tüccar ‘eğer çabalamazsak bizler ve zavallı hayvanlarımız ölecek. Bize şimdi cesaret lazım. Lütfen cesaretlenin ve devam edin’ demiş.

Bunları söyledikten sonra taşın üstüne gelmiş ve kulağını taşın üstüne getirip dinlemeye başlamış. Su sesi duyan lider tüccar çok mutlu olmuş ve diğerlerini çağırarak kazmalarını söylemiş. ‘Eğer kazmayı bırakırsan hepimiz yok olacağız’ demiş. Bunun üzerine o büyük bir çekiç alarak taşı kırmaya çalışmış.

İki, üç vuruştan sonra kayanın üzerinde iki çatlak oluşmuş ve bir anda aralardan su fişkırmaya başlamış. Bunu gören diğer tüccarlar mutlu bir şekilde kayadan çıkan suyu içmeye başlamış. Oradan ayrılmadan önce kayanın üstüne büyük bir çubuk koymuşlar. Uzaktan görülmesini sağladıkları bu çubuk başka tüccarlar da buraya gelirse su olduğunu anlasınlar diye düşünmüş. Sonra yolculuklarına kaldıkları yerden devam etmişler (Kawasaki, 2010: 8-11).

Bu anlatıda, “*Bir şeyden kolayca vazgeçmemeli, amacının sonuna ulaşana kadar devam etmelisin.*” çıkarılması gereken ana fikirdir. Aydınlanma yolunda ilerlerken çeşitli zorluklarla karşılaşılabilineceği ancak bu zorlukları aşarak yola devam edilmesi gerektiği, hiçbir zaman doğru bilinen yoldan vazgeçilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Serivānica Cātaka No. 3

Bir zamanlar Seri krallığında bir Bodhisatta el yapımı eşyaların ticaretini yapıyormuş. Bu yüzden ona Serivan adı verilmiş. Onun yanında açgözlü bir arkadaşı da Serivan olarak eşya satıyormuş. Açgözlü olan Telavāha nehrini geçmiş ve Andhapura şehrine gelmiş. Onlar yolu iki parçaya bölmüşler, yolun kenarında mallarını satmak için tezgâhlarını yerleştirmişler.

Ancak şimdi şehirde yaşayan insanlar fakirleşmiş. Bir zamanlar onlar çok zengin insanlarmış ancak onlar çocuklarını ve kardeşlerini kaybettikleri için tüm zenginlikleri de bitmiş. Bir gün tüccarların önünden fakir bir kız çocuğu geçiyormuş. Küçük kız büyükannesine bilezik istediğini söylemiş. Ancak büyükannesi 'biz fakir bir aileyiz onu alacak paramız yok' demiş. Küçük kız, bizim verecek paramız yoksa eski siyah tabağımızı verelim demiş. Bunun üzerine yaşlı kadın da şansını denemek istemiş ve satıcı onları içeri davet etmiş. Tüccar onların fakir olduklarını anlayınca ilgilenmek istememiş. Hatta yaşlı kadın bizim alabileceğimiz bilezik var mı dediğinde onlara buradaki bilezikleri sizin almaya gücünüz yetmez diye cevap vermiş. Bunun üzerine yaşlı kadın bizim paramız yok ama çok eski bir tabağımız var istersen bilezikle takas edebiliriz demiş. Tüccar tabağa bakmak için eline almış ve tabağın altına bir çizik atmış. Bu tabağın altın olduğunu anlayınca çok şaşırılmış. Ancak yaşlı kadına altın olduğunu fark ettirmek istememiş. 'Bunun hiçbir değeri yok ki, böyle değersiz bir tabağı bana nasıl verirsin' demiş. Bunun üzerine tüccar tabağı yere fırlatıp gidiyormuş gibi yapmış ancak yaşlı kadının geri dönüp bu tabağı daha ucuza vereceğini düşünmüş.

Bu sırada Bodhisatta aynı yolun karşısındaki tezgâhındaymış. Yaşlı kadın Bodhisatta'yı satış yaparken görmüş ve iyi bir insan olduğunu anlamış. Bodhisatta yolda ilerlerken kadın çağırılmayı düşünmüş ve tüccara seslenmiş. Tüccar eve gelip oturduğunda

onlar siyah tabağı vermişler. Bodhisatta o tabağın altın olduğunu hemen anlamış ve bu tabak çok değerli benim bu tabağın karşılığında verebileceğim bir şey yok demiş.

Bunun üzerine yaşlı kadın ‘fakat sizden önceki gelen tüccar bu tabağın değersiz olduğunu söyledi ve yere atıp gitti. ‘Senin iyi yürekliliğin bize doğruyu gösterdi, karşılığında bize bir şeyler ver ve tabak senin olsun’ demiş. O sırada Bodhisatta kendisinde değerli olan ne varsa vermiş. Sadece çantasının ve sekiz rupisinin kendisinde kalmasını rica etmiş. Yaşlı kadın ona izin vermiş ve Bodhisatta evden ayrılıp nehre gelmiş sekiz rupisini kayıkçıya vermiş ve kayığa binip gitmiş.

Bu sırada açgözlü tüccar yaşlı kadının evine geri gelmiş. Yaşlı kadına tabak için bir şeyler verebileceğini söylemiş ve ondan tabağı istemiş. Ancak yaşlı kadının ağzından şu sözler dökülmüş: ‘Sen o tabağın altın olduğunu anladığın halde hiçbir değeri yok dedin. Fakat buraya senden daha iyi bir satıcı geldi ve bu tabağın karşılığında bize bin parçalık eşya verdi’ demiş.

Bunun üzerine açgözlü satıcı ‘o benim altın değerindeki yüz bin malımı çaldı, beni böyle çaresiz bıraktı’ demiş. O sırada nehrin karşısından Bodhisatta kayıkla geçmekte imiş ve açgözlü satıcı onu görünce bağırmaya başlamış. ‘Hırsız seni, benim her şeyimi aldın’ demiş ve sinirinden nehre atlamış. Öfkeden deliye dönen açgözlü satıcı öksürüklere boğularak nehirde can vermiş. Bodhisatta ise geri kalan yaşamında dürüst bir satıcı olarak devam etmiş (Kawasaki, 2010: 12-15).

Bu anlatıdan çıkarılacak ana fikir; “*Dürüstlük en iyi yoldur.*” Buddhist öğretinin en temel kuralı olan “doğru olmak” ilkesi burada da işlenmiştir. Kişi her şeyden önce doğru olmalıdır ve yaşamı boyunca doğru işler yapmalıdır.

Taṇḍulanāli Cātaka No. 5

Bir zamanlar çok uzak bir ülkede, Benares’de (Kāṣi), Bodhisatta bir krallığı yönetiyormuş. O dönemde Bodhisatta’nın yanında bilirkişi olarak çalışan biri varmış. O değerli at, fil, mücevher ve altın gibi malların fiyatlarını uygun fiyattan belirliyor ve satışa sunuyormuş. Ancak kral açgözlüymüş ve o bilirkişiye ‘böyle değer biçersen yakında tüm zenginliğim yok olabilir. Bu yüzden biz başka fiyat belirlemeliyiz.’ Pencereyi açıp sarayından dışarı doğru baktığında ahmak, açgözlü birini görmüş ve bu görev için en iyi kişinin o olacağını düşünmüş. Böylece kral adamı yanına çağırıp bu işi yapıp yapmayacağını sormuş. Adam hiç tereddüt etmeden kabul etmiş ve kraliyet hazinesi korumak için böyle aptal bir adam atanmış olmuş. Bundan sonra aptal adam gerçek değerlerini göz ardı ederek fillere ve atlara bir değer biçmiş. O fiyatları isteği gibi artırılabiliyormuş.

Bu sırada kuzeyden beş yüz atla birlikte at satıcıları gelmiş. Kral bu yeni bilir kişiyi fiyat vermesi için göndermiş. O kralın mutlu olacağını düşünerek, beş yüz at için sadece bir kap pirinçle eş değer olabileceğini söylemiş. Böylece kral, tüccara bu pirinci onlara vermesini ve atları da alacağını söylemiş. Tüccar bu duruma çok üzülmüş ancak o anda hiçbir şey yapamamış. Daha sonra tüccar eski adaletli ve dürüst bilirkişiyi öğrenmiş. Böylece o eski bilirkişi ile buluşmuş. Ona neler olup bittiğini sormuş. Tüccar krala uygun bir fiyat söylemek için onun fikirlerini de almak istemiş. Eski haznedar, ‘eğer benim dediğimi yaparsan kral atların gerçek fiyatını öğrenmiş olacak. Bu yüzden yeni haznedara git ve ona değerli bir hediye ver. Ondan kralın huzurunda bir kap pirincin değerini söylemesini iste. Eğer o kabul ederse gel ve bana bildir. Ben de seninle birlikte kralın yanına geleceğim’ demiş.

Bu tavsiyeye istinaden, tüccar yeni haznedarın yanına gitmiş ve ona değerli bir hediye vermiş. Hediyeyi alınca çok sevinen haznedar tüccara verdiği fiyatın çok doğru olduğunu görmüş. Sonra tüccar ‘Verdiğiniz değerden çok memnun oldum. Lütfen kralı

da bir kap pirincin değerine ikna edebilir misiniz? Aptal haznedar ‘neden olmasın, ben kralın önünde bir kap pirincin değerini açıklayacağım’ demiş.

Böylece haznedar atlar için söylediği değerden memnun olduğunu görünce çok sevinmiş. Tüccar kendi ülkesine doğru yola çıktığında, haznedar kralla bir toplantı düzenlemiş. Tüccar da eski haznedara haber vermiş ve birlikte kralın yanına gitmişler. Kralın tüm yardımcıları oradalarmış ve tüm salon dolmuş. Tüccar krala ‘Efendim, ben sizin krallığınızdaki beş yüz atımın değeri olan bir kap pirince karşılık geldiğini gördüm. Ancak bana ülkeme geri dönmeden bu bir kap pirincin sizin krallığınızda neden bu değerli olduğunu açıklar mısınız?’ demiş. Kral haznedarına dönerek ‘bu bir kap pirincin değeri nedir?’ demiş.

Aptal haznedar kralı memnun etmek için, böyle bir fiyat belirlemiş. Ancak şimdi tüccardan aldığı değerli hediye için karşılığında tüccarı da memnun etmek istemiş. Böylece bunun üzerine, onurlu bir tavır takınarak, ‘bir kişinin ibadet etmesi için bir kap pirinç yeter, hatta krallığın en fakir bölgelerinde bile. Başka bir deyişle, Benares krallığının tümüne değer’ demiş.

Bunu duyan tüm salon alkışlarla birlikte onu desteklemişler ve sözlerinden son derece memnun kalmışlar. Sonra onlardan biri, ‘eskiden bu krallığın paha biçilemez değere sahip olduğu bilinirdi. Ancak şimdi duyduk ki kraliyet ve konaklar sadece bir kap pirinç değerinde. Haznedarın kararı çok acayip. Nereden buldunuz böylesine birini? Atlarını ülke ülke gezdirip satmak için dolaşan tüccarlar için değil sadece kralın gönlünü hoş tutmak için iyi biridir’ demiş. Bunu duyan salon yeniden alkışlayarak çok doğru bir söz olduğunu onaylamışlar. Bunun üzerine kral çok utanmış ve eski haznedarını görevinin başına yeniden getirmiş. Bu ders öğrenilince herkes mutlu ve adil bir şekilde krallıkta yaşamaya devam etmiş (Kawasaki, 2010: 25-28).

Bu anlatıdan çıkarılacak ana fikir; *“İyi konumdaki bir kişinin aptallığı, bir kralı bile aptal durumuna düşürebilir.”* Kişinin konumu her ne olursa olsun, bir kral bile yanlış düşüncesinden dolayı kötü duruma düşebileceği işlenen örneklerden biridir.

2.3. Buddha'nın Tanrısal Varlık Olarak Bedenlendiği Anlatılar

Cātakalar'da yaklaşık altmış öykü Bodhisatta'nın tanrısal varlık olarak bedenlendiği anlatıları içermektedir. Daha önce hayvan ve insan formlarında gördüğümüz Bodhisatta'nın bu anlatılarla birlikte ilk defa tanrısal bir varlık olarak bedenlendiğini görmekteyiz. Başlarda ağaç perisi formunda gördüğümüz Bodhisatta, daha sonraki anlatılarda su perisi (Kāka Cātaka No. 146) ve gök perisi (Puppharatta Cātaka No. 147) formlarına da girmiştir. Tanrısal özellikler yüklenen bahsi geçen peri formlarıyla birlikte bazen de doğrudan tanrı özelliği taşıyan Sakka formuyla da (Keḷisīla Cātaka No. 202, Kāmanīta Cātaka No. 228, Migapotaka Cātaka No. 372, Viḡhāsa Cātaka No. 393) karşımıza çıkmaktadır. Hatta bazen Vedik dönemi tanrılarına gönderme yapmak amacıyla otuz üç tanrının başı olduğunu vurgulayan (Kakkāru Cātaka No. 326) anlatılar da bulunmaktadır. Buddhizm akla ve mantığa dayalı bir dindir. Peri ya da ruhsal varlıkların Buddhizm'de yeri olmadığı gibi tanrılara kurban sunmak için herhangi bir canlıyı öldürme de Buddhistik düşüncede yer almamaktadır. Bu anlatıların Buddha öldükten sonra yazıya geçirildiği düşünüldüğünde önce Brahmanizm'i benimsemiş ancak daha sonra Buddhist düşünce yapısını kabul etmiş derleyiciler tarafından yapıldığı açıktır.

Cātaka eserindeki on üçüncü anlatı, Bodhisatta'nın tanrısal bir varlık özelliği taşıyan ağaç perisi formunda olduğu "Kaṇḍina Cātaka" başlığını taşımaktadır. Anlatıda âşık bir geyiğin başına gelen olaylar anlatılmaktadır. Bodhisatta'nın masaldaki rolü ağacın içinde yaşayan ve tüm bu olaylara tanık olan bir izleyicidir. Anlatının sonunda tüm olaylara tanık olan bu ağaç perisi erkek geyiği ölüme götüren sebebi açıklayarak; ders verdiği müritlerini de aynı hatayı yapmamaları için uyarır.

Kaṇḍina-Cātaka No. 13

Bir zamanlar Rācagaha şehrinde Magadha krallığını yöneten bir kral varmış. Hasat zamanı geldiğinde, ekinlerin boyu uzadığında onları toplamak için gelen insanlar geyikleri de yakalayıp öldürürlermiş. Köyde yaşayan geyikler de bu hasat zamanında ormana göç ederlermiş. İçlerinden biri ormanda yaşayan bir dişi geyik görmüş ve âşık olmuş. Dişi geyik nereye giderse o da onu takip ediyormuş. Bir gün dişi geyik, ‘orman senin yaşamına uygun değil çok tehlikeli bu yüzden beni takip etme’ demiş. Ancak erkek geyik, dişi geyiğin sözlerini dinlemeden onun peşinden gitmeye devam etmiş. Günler sonra Magadha halkı hasattan dönerken yolda çok güzel bir dişi geyik görmüş. İçlerinden biri okuyla vurmaya çalışmış ancak dişi geyik çok hızlı koştuğu için kaçmayı başarmış. Arkasından gelen erkek geyik için tekrar okunu atmış ancak erkek geyik, dişi geyik gibi hızlı ve çevik olmadığı için ok ona isabet etmiş ve orada ölmüş. Daha sonra halk bu ölen erkek geyiğin derisini soyup ateşte pişirip yemiştir.

O günlerde Bodhisatta da ormanda bir ağacın içinde ağaç perisi⁵⁵ olarak yaşıyormuş. Bu olanları görünce şu dizelerini söylemiş;

⁵⁵ Eski çağlardan beri insanoğlunun doğa ile kurmuş olduğu mitsel ilişki günümüze kadar halen varlığını sürdürmektedir. Çeşitli tabiat unsurları ile eş tutulan bu değerler ve anlamlar, gerek mitolojik anlatılarla gerekse yaşamsal değerler içine yerleşmiş uygulamalarla aktarımları sağlanmıştır. Tabiat kültürünün içerisinde sembolize edilen ve kültürlerde önemli bir yere sahip olan ağaç motifinin ilk izlerine MÖ 3000’lerde Mezopotamya’da rastlanılmıştır. Daha sonra Sümer, Asur, Hitit, Frig, Urartu gibi pek çok kültürde de karşımıza çıkmaktadır. Hint-alt kıtasında ise ağaç, Buddhizm’de daha çok ön plana çıkan Buddha ile bütünleşmiş bir simge olarak görülmektedir. Buddha’nın doğumu sırasında annesi Māya’nın Lumbini Koruluğundaki ağaca tutunarak doğumunu gerçekleştirdiği, aydınlanmaya ulaşana kadarki sürede bir ağacın altında oturarak ruhunu arındırdığı ve hatta Bodhgaya adındaki ağacın altında otururken aydınlanmaya eriştiğine dair birçok mitos anlatılmaktadır. Bu yüzden ağaç, Buddha’nın hayatındaki önemli

‘Bu aptal geyiği öldüren, delicesine âşık olmasıdır. Böylesine kör bir arzu ilk başta sahte bir mutluluk getirir. Fakat bu geçici mutluluk sonu acı ve ıstıraptır (Cowell, 2015: 42-43).’

Kāka Cātaka No. 146

Bir zamanlar Benares krallığını, kral Brahmadata yönetirken, Bodhisatta bir su perisiymiş. Bu sırada deniz kenarına bir karga eşi ile birlikte gelmiş. Nāgalar⁵⁶ onlara süt, pirinç, balık ve ağır içecekler sunmuş. İki karga hepsini yemiş bitirmiş. İkrâm edilen ağır içeceklerden de çok fazla içmişler. Bir süre sonra denize girip oyun oynamak istemişler. Denizde bilinçsiz bir şekilde oynarlarken, dalgalar bir anda yükselmiş ve dişi karga kaybolmuş. Erkek olan her yerde eşini aramış ancak bulamamış. Arkadaşlarına ağlayarak durumu anlatmış. Arkadaşları da ona ‘denizin suyunu boşaltırsak belki eşini buluruz’ diye akıl vermiş. Bunun üzerine kargalar ağızlarına deniz suyunu doldurup başka bir yere

noktalarda yer aldığından Buddhizm için de kutsal bir değeri olan bir öge olmuştur. “*Keşişler, her yerde ruhlar olduğuna ve herhangi bir şeyi yok etmenin onu zorla ruhundan etmek demeye olduğuna inanarak, bir ağacın dalını da kesmezlerdi. Bu keşişler kuşkusuz Budist’tirler. Fakat Buddhist animizmi felsefi bir kuram değildir. Yalnızca tarihsel bir sistemine katılmış, sıradan bir doğmadır*” (Frazer, 2004: 61). Ayrıca Buddha’nın aydınlandığı incir ağacının (Bodhgaya) önemi, Roma imparatorluğunun kuruluş mitosunda yer alan ağaç ile benzerlik göstermektedir. “*Roma yaşamının en meşgul merkezi olan Forum’da Romulus’ün kutsal incir ağacına ta imparatorluk günlerine kadar tapınılırdı, onun gövdesinin kuruması bütün kente dehşet salmaya yeterdi*” (Frazer, 2004: 61). Bu örneklerde, ruhun ağacın içinde olduğu düşünülmektedir; bu ruh ağaca can verir, onunla birlikte acı çekmesi ve ölmesi gerekir. Ağaç bir vücut değil, yalnızca ağaç-ruhunun meskenidir. Cātakalar’daki anlatılar ise, kendisinin ağacın içinde yaşayan bir ruh olarak etrafında olan biteni izlemektedir. Bazen anlatının sonunda ağaçtan öğreti dizeleri söyleyen bir ses duyulur. Bu sesi duyan kişi ağaçta bir ruh yaşadığını bilir ve ona saygı duyar.

⁵⁶ Buddhist mitolojisinde karşımıza çıkan yılan bedenli, insan başlı varlıklardır. Yeraltındaki yahut su altındaki Bhogavati şehrinde yaşadıkları düşünülür (Kaya, 2017: 138).

bırakmaya başlamışlar. Ancak denizdeki su bir türlü bitmiyormuş. Arkadaşlarından biri şöyle demiş;

Boğazımız yoruldu, ağzımız yara oldu,

Ne kadar suyunu alsak da deniz kendini yeniden dolduruyor.

Sonra tüm kargalar ölen dişi karganın gagasının ve gözlerinin güzelliğini, ten rengini, bedenini ve tatlı sesini öven sözler söylemeye başlamış. Deniz onlardan çaldığı bu güzelliklere karşı öfkelenmeye başlamışlar. Ancak bu saçmalıklardan bahsettiklerinde, deniz perisi denizden çıkmış ve hepsi de korkup kaçmış. Bu şekilde hayatlarını kurtarmışlar.

Bu anlatı da, Buddha'nın müritlerinin eşleri dişi karga, erkek kargalar onların eşleri ve Bodhisatta ise deniz perisi olarak bedenlenmiştir (Cowell, 2015: 310-312).

Puppharatta Cātaka No. 147

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta gök perisi olarak doğmuş. O günlerde Benares'te Kattikā adında bir festival düzenleniyormuş. Şehir tıpkı tanrıların evi gibi süslenirmiş. Şehir de yaşayan fakir bir adamın ise sadece eski bir elbisesi varmış ve onu temizleyerek eşiyile birlikte festivale gitmek için hazırlanıyormuş. Bu sırada eşi 'ben bu eski kıyafetleri artık giymek istemiyorum,' bana renkli elbiselerden al' demiş. Fakir adam yeni elbise için paraları olmadığını söylese de eşi kabul etmemiş. O halde gece olduğunda krallığın bahçesine gizlice girip asılı olan renkli elbiseleri alır gelirim demiş. Karısı bunu duyunca çok sevinmiş ve gece olduğunda eşini hırsızlık yapması için göndermiş. Bahçeye çitleri atlayıp girdiğinde bekçiler bahçede biri olduğunu fark etmişler. Fakir adam bekçiler tarafından yakalanmış ve ertesi gün kralın

huzuruna çıkarmışlar. Kral onu kazığa oturarak ölüm cezası vermiş. Fakir adam da şu sözleri söylemiş;

Kazığa oturduğumda bu kadar acı çekeceğimi bilmiyordum,

Aslında benim en büyük acım karımın festivale gidememesidir.

Kargaların elbisemi yırtıp vücudumu parçalamasıyla.

Onun istediği gibi kan kırmızısı kıyafetler giydim.

Bu sözleri söyledikten kısa bir süre sonra ölmüş ve cennette yeniden doğmuş.
(Cowell, 2015: 312-313).

Bu anlatı da, o günlerde yaşayan karı-kocanın yaşadıklarını tıpkı, bu fakir ailenin yaşadıklarına benzemektedir. Bodhisatta ise tüm bu olan biteni izleyen gök perisidir⁵⁷

⁵⁷ Hint-Alt kıtasında Buddhizm'den daha önce var olan Vedizm ve Brahmanizm içinde toplumsal bölünmenin temeli olan kast sistemi, uzun yıllar boyunca etkisini göstermiştir. Kadınlar ise, bu sistemine bağlı olarak değersiz ve evlendiği zaman bulunduğu sınıf için hiçbir önemi olmayan bir unsur haline gelmişlerdir. Sosyo-kültürel yapının, dini anlayışları ve yaşam tarzını nasıl etkilediğini mitoslardan ve dini metinlerden anlayabildiğimiz bu anlatı, o dönemdeki Hint toplumu içerisinde yaşayan kadının yerini anlayabilmemizi sağlayan, en önemli örneklerinden biridir. Kendisinden önceki var olan yaşam tarzından ve dini unsurlardan etkilendiği düşünülen Buddha, başlarda Buddhizm'de kadınlara yer vermemiştir. Teyzesi (sütannesi) Mahāpacapati Gotami, ondan kadınları *samgha* 'ya (Buddhist keşiş örgütü, Buddhist inananlar cemiyeti. (Kaya, 2017:166) almasını rica eder. Ancak Buddha üç kere tekrarlanan bu isteği reddeder. Buddha kadınların manastıra girmeleri halinde Buddhizm'in ömrünün kısa olacağını düşünür. Bu düşüncesini Vinaya metninde şöyle açıklamaktadır; “*Ey Ananda! Erkeği az kadını çok olan aileler nasıl ki kolayca hırsızların kurbanı olursa, evlerini terk eden kadınlar da evsiz bir inziva hayatı sürmeye başladıklarında bu din uzun süre yaşayamaz....*” (Vinaya Texts, Part III, s. 325-326). Kadının kendi zevki için kocasının hayatına mal olacak şeyi yaptırma örneği bu anlatı ile birlikte daha birçok anlatıda da işlenmiştir. Başlarda bu dine dâhil edilmeyen kadınların toplum içinde bu şekilde aşağılandığı konusunun işlendiği Cātakaların, daha önce yazılmış olduklarını anlayabiliriz. Ayrıca, kendisinin bir kadın formunda olduğu Cātaka'daki anlatıdan ise, kadınlar için de bu aydınlanma yolunun açıldığını anlayabilmekteyiz.

2.4. Buddhizm ile ilgili Kısa Öğretiler

Bu bölüme ait sadece dokuz anlatı örneği bulunmaktadır. Bu başlıkta diğer anlatılardan farklı olarak mutlak bilimsel bir sonuçla açıklanan anlatıları içermektedir. Bu anlatılar, nesnel niteliklerin ön planda olduğu Buddhist öğretisinin akla ve mantığa dayandırıldığını kanıtlamak için anlatılan öykülerdir. Bu anlatılarda giriş kısa tutulur ve doğrudan sorun ortaya konur. Bu soruna karşı ise Bodhisatta, bazı kavramların bilimsel bir tanımını yaparak sorunu ortadan kaldırır. Bu tanım bazen küçük bir anlatı ile işlenirken, bazen de doğrudan ifade edilir.

Māluta Cātaka No. 17

Bir gün Cetavana koruluğunda iki erkek kardeş ustalarına “soğuğu ne zaman hissederiz?” sorusunu sorar. Ustaları ise onlara yanıt olarak geçmişte yaşanmış bir öykü anlatır;

Bir zamanlar ormanda bir kaplan ve bir aslan varmış. Onlar çok sıkı dostlarmış ve ikisi de aynı oyukta yaşıyorlarmış. Onların yaşadığı ormanın tepesinde de Bodhisatta yaşarmış. Bir gün bu iki yakın arkadaş arasında bir anlaşmazlık çıkmış. Kaplan ayın karanlık yarısında soğuk hissedilir derken aslan ise ayın aydınlık yarısında soğuk hissedilir diye tartışmaya başlamışlar. Tartışma büyümüş ve ikisi bir sonuca varamayınca dağın tepesinde yaşayan Bodhisatta’ya sormaya gitmişler. Bodhisatta ise onlara şu dizeleri söylemiş:

Rüzgâr estiğinde karşısında aydınlık ya da karanlık duramaz.

Soğuk, rüzgârın esmesiyle ortaya çıkar.

Bu yüzden ikiniz de haklısınız.

Böylece Bodhisatta iki arkadaş arasındaki barışı sağlamış (Cowell, 2015: 50).

Bu anlatıda Dört Soylu Gerçeği bilimsel bir öğreti yoluyla açıkladığını görmekteyiz. Dört Soylu Gerçek'in dördüncü basamakta yer alan *magga*, *dukkha*'yı yok eder. Bu yolda ise doğru anlama, doğru düşünce, doğru konuşma gibi sekiz basamaklı orta yol yer alır. Burada bilimsel bir açıdan anlatılan soğuk kavramı, aslında iki arkadaş arasındaki çıkan tartışma *dukkha* yani acıdır. Bu ikisi arasında yaşanan acının giderilmesi için doğru bilgiye ihtiyaç duyulur. Bu doğru yolu da gösterecek kişi Bodhisatta'dır. Bodhisatta hem öğretisini yayarak hem de bilimsel bir açıklama yaparak bu dinin akla ve mantığa dayalı bir din olduğunu bu örnekle de vurgulamak istemiştir.

Chānasodhana Cātaka No. 134

Bir zamanlar Benares krallığını Brahmadata yönetirken, Bodhisatta ormandaki evinde yaşıyormuş. Öğrencilerinden biri bilinçli olma ve bilinçsiz olma öğretisini anlamıyormuş ve ustasına sürekli karşı çıkıyormuş. Ders bittiğinde evine gitmiş ve o anda bir ses duyulmuş;

Bilinç de bilinçsizlik de kederde barınır.

İkisi de keder içindedir ancak ikisi de bir sorundan kaçınırlar.

Her ikisinde de kaçınmak gerekir.

Saf huzur, her türlü kötülükten uzak olarak,

İnsanın içine girdiği vecd halinden doğar.

Bu sözleri işiten öğrenci, ustasının her dediğine inanmaya başlamış (Cowell, 2015: 291).

Bu anlatı da, Sāriputta öğrencilerin şefi, Bodhisatta ise Mahā-Brahmā olarak bedenlenmiştir. Görüldüğü gibi, anlatılar öğretici ve eğitici *nīti* (dünyevi bilgi) bilgileri vermektedir.

Cātakalar'da tüm bu çeşitli öyküler toplanmıştır. Düz yazı ve dizeler büyük bir ustalıklarla bir araya getirilerek oluşturulmuştur. Aynı zamanda farklı öğelere ve destansı anlatılara da yer verilmiştir. Şiir bölümünde olduğu gibi bu düz yazılar son derece uzun bir anlatıya sahiptir. Sadece çok az bir kısmı ahlaki amaç için yazılmıştır ve Buddhist kökenli olduğunu söylemek oldukça zordur. Araştırmacılar bu öyküler hakkında çok farklı görüşleri savunsa da Winternitz'e göre bu hikâyelerin sadece bir kaç gerçek anlamda Buddhist kökenlidir (Winternitz, 1933: 114). Sadece Buddhizm ile ilgili verilen öğreti örneklerinde o bir kahraman olarak Bodhisatta adıyla anlatıya yerleştirilmiştir. Bu yüzden genellikle tüm bu anlatıların yarısından fazlasının Buddhist kökenli olmadığı düşünülür.

3. BÖLÜM

CĀTAKALAR ÜZERİNE KRİTİK ÇALIŞMA

3.1. Moral Yapı

Moral kelimesi, “ahlaki yapı” anlamına gelir ve toplumsal yaşamdaki hayat tarzı içerisinde kişilerin davranışlarını biçimlendiren yasaklar ve değerlendirmelerdir. **Türkçe Sözlük’te** “*moralizm*” kelimesi yer alırken *Fr.* “ahlakçılık” olarak tanımlanmıştır (2009:1407). **Felsefe Sözlüğünde** ise, “Bergson’un ancak üstün kişiliklerde, ermişlerde, kahramanlarda somutlaştığını söylediği bu ahlak, toplumsal değil de, kişisel bir ahlaktır. Baskı yerine özgürlüğe dayanan açık ahlaki değişmez ve katı olmak bir yana, esneklik ve yaratıcılık özelliğine sahiptir; ilerleyici bir karakter taşıyan, yaşamın en genel yönlerine açık olup, hayatı bütünüyle kucaklayan açık ahlak, kişiye özgürlük duygusu verir” (Cevizci, 1999: 8) ve ayrıca *Fr. morale* kelimesinin karşılığı olarak “ahlak ve kılın törebilim” anlamlarını içermektedir (Hançerlioğlu, 2015: 8).

Ahlak, Sanskrit dilinde “*ṣīla*”, Pali dilinde ise “*sīla*” “huy, karakter, doğa ve davranış” anlamlarına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 788; Williams, 2008: 1079).

Moral yapının çeşitli örneklerini inceleyeceğimiz Cātaka anlatıları Ruben'e göre; dünya edebiyatında önemli bir yere sahip Binbir Gece Masalları gibi dinleyicilerin eğlenceli vakit geçirmesini sağlamak için anlatılmış masallardan değildir. Aksine bu masallar, Buddhizm dinini anlatmak ve moral bakımından halka birçok şey öğretmek amacıyla oluşturulmuştur (Ruben, 1947: 18). Bu anlatılarda işlenen büyük kahramanlıklar ve mucizevi olaylar, o döneme ait belirli gelişmelerin ve düşüncelerin izlerini taşımaktadır. Böylece, birbirinden bağımsız oluşturulan Cātaka anlatıları tek tek incelendiğinde yazıldığı döneme ait bilgileri ve anlatının moral yapısını anlamamızı

sağlamaktadır. Diğer yandan, Cātaka anlatıları Buddhizm'in yayılmasında etkin bir role sahip olan halka ait öykülerdir. Bu yüzden Buddhizm bir amaç, bu tür anlatılar ise bir araç niteliğindedir.

Cātaka anlatılarının çoğunda kendisini feda eden bir kral ya da bir prens figürü ortak motiftir. Bu feda etme motifinde, Bodhisatta ya bir hayvan formunda ya da bir insan formunda karşımıza çıkmaktadır. Buddhist öğretinin amacı, insanları dünyevi sorunlarından arındırarak, ıstıraplarından kurtarmaktır. Bu sebeple de karşımıza kral ya da hayvan formunda çıkan Bodhisatta kendisini feda eden bir kişiliktir ve bu dinin koruyucusudur. Bu öğretiler sayesinde insanlar Buddhizm'i daha da benimseyecek, bu şekilde din, amaca yönelik olarak yayılacaktır. Bodhisatta'nın anlatılarda ortaya çıkan bir diğer özelliği ise ölümü kaçınılmaz olarak görmesi ve bundan korkmamasıdır. Nefretin yok edilişi, hayattan uzak yerlerde yaşamak ve tüm canlılar için kendini feda etme anlayışı Buddhizm'in özü olan ilkelerdendir. Ölüm ise kaçınılmaz olarak görülür, ancak ölümü ortadan kaldırmak gibi bir düşünce sistemi yoktur. Bu yüzden Mahākapi Cātaka (No. 407) ya da Nigrodhamiga Cātaka (No. 12) olduğu gibi daha birçok anlatıda kendisini feda etme motifi işlenmiştir. Ölüm korkusu yaşayan kişi(ler) için kendisini feda etmek istemesi de bu yüzden. Bu özelliği sayesinde bazen de onu öldürmek isteyenlerin fikrini değiştirebilmiş hiçbir canlının ölmemesini sağlamıştır.

Hayvan olarak bedenlenen **Mahākapi**⁵⁸ **Cātaka (No. 407)**'da Bodhisatta maymunların kralı olarak anlatılmaktadır. Bu anlatıda, kendi hayatını, diğer maymunların hayatını kurtarmak için feda eder. Ölmek üzereyken söylediği öğreti ile kralı etkiler ve kral o günden sonra hiçbir canlının ölümüne izin vermez. Buddhizm'in fedakârlık motifinin işlendiği anlatılardan olan Mahākapi Cātaka, Bharhut'ta ve Sançi Stüpa'sının

⁵⁸ Pāli dilinde *maha* yüce, ulu; *kapi* ise maymun anlamına gelmektedir. (Pāli-English Dictionary, 1921-1925).

Torana'sında da resmedilmiştir.⁵⁹ *Mahākapi Cātaka* anlatısında fedakârlık motifi özelliği oldukça açık sergilenmiştir. Anlatıda hem diğer maymunların hayatını kurtarmak için kendi hayatını feda etmiş hem de kendisini öldürmek isteyen kralın, Buddhist öğretisi ile doğru yolu bulmasını sağlamıştır. Ayrıca, ölümden korkulmaması ve sonuna kadar sabır gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Fedakârlık motifinin işlendiği anlatılardan biri de **Nigrodhamiga Cātaka (No. 12)**'dir. Hamile olan dişi geyik için kendisini feda eden geyik Nigrodhamiga öyküsü kısaca şöyledir: Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta bir geyik olarak doğar. Altın renkli tüylerinden dolayı beş yüz geyik sürüsünün kralı olur. Bu yüzden ona kral Nigrodha⁶⁰ derler. Orada yaşayan beş yüz geyik daha vardır. Onların kralının adı ise kral Şārvā'dır.

O günlerde Benares kralı, her gün ormanda geyik avlamaktan ve avladığı geyikleri ise akşam yemeğinde yemekten zevk alır. Krallıkta yaşayan halk bunu görür ve bir gün krala 'kralım sizin her gün ormana gitmenize gerek yok, biz size her gün bir geyik yakalayıp getiririz' der. Bunu duyan kral çok mutlu olur ve artık her akşam hiç yorulmadan yemek yiyeceği için çok mutlu olur. Ancak bazıları av konusunda acemi oldukları için geyiklerin çoğu kaçarken yaralanır. Bu şekilde sürünün çoğu yaralanmış olduklarından acı içinde yaşar hale gelirler. Bu durumu öğrenen kral Nigrodha ve Şārvā geyik, bu durum için çare düşünürler. Benares kralına gidip 'kralım, halkınız her gün ormana gelip geyik avlamaya çalışıyor. Yakalanan bir geyiğin yanında diğer geyikler de yaralanıyor. Biz sırayla aramızdan seçtiğimiz geyikleri size gönderelim böylece sürünün

⁵⁹ Bu anlatı görsel yolla betimlenmesi açısından ayrıntılı bir şekilde "*Görsel Anlatılar-Kabartmalar ve Duvar Resimleri*" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

⁶⁰ Nigrodha sözcüğü, "Banyan ya da Hint inciri" anlamına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 397).

diğerleri her gün ölüm korkusuyla yaşamazlar' der. Benares kralı, geyiğin bu teklifini kabul eder. Böylece her gün içlerinden biri kralın yemesi için saraya gönderilir. Bir gün sıra hamile bir dişi geyiğe gelir. Dişi geyik bu duruma çok üzülerək sürünün başı olan Şārvā geyiğe durumu anlatır. Ancak Şārvā geyik, yerine başka bir geyik gönderemeyeceğini, bunun kurala aykırı olduğunu söyleyerek dişi geyiği gönderir. Bunun üzerine dişi geyik Nigrodha geyiğin yanına gider. Nigrodh geyik hamile olan dişiye çok üzüler ve 'bugün senin yerine ben gideceğim' der. Kralın aşçısı altın renkli kral geyiğin geldiğini görünce şaşırır ve hemen kralın yanına gidip durumu anlatır. Kral, altın renkli geyiği görmek ister. Kralın karşısına çıkan Nigrodha geyik tüm olan biteni anlatır. Başkası için kendisini feda ettiğini gören kral, 'senin ve hamile geyiğin canını bağışlıyorum' der. Bunun üzerine Nigrodha geyik 'sürümdeki diğer geyikler her gün ölüm korkusu içinde onları yemeğe devam edecek misiniz' diye sorunca kral, 'tüm geyiklerin canını bağışlıyorum artık geyik yemeyeceğim' der. Bunun üzerine Nigrodha geyik, 'kralım geyikler artık güvende ancak ormanda yaşayan diğer canlılar ne olacak, kuş eti mi yemeğe başlayacaksınız' deyince kral, 'artık hiçbir canlıyı öldürüp yemeyeceğim' der. Böylece kral bir daha hiçbir canlıyı öldürmez. Bir süre sonra hamile olan dişi geyik doğurur ve çocuğuna 'her zaman Nigrodha geyiği takip etmelisin, onunla olduğun sürece ölüm korkusu seni asla bulmaz' diye doğru yolda gitmesini öğütler.

Nāmasiddhi⁶¹ Cātaka (No. 97) adlı öyküde moral yapıyı Buddhizm öğretilerine dayandırarak anlayacağımız örneklerden biridir. On iki halkalı nedensellik zinciri içinde yer alan Nāmarūpa, ad ve biçim anlamına gelmektedir. Pratītya Samutpāda'nın (nedensellik ilkesi) dördüncü halkasıdır. İlk kez Upanishadlar'da (I, 4; 7) geçen bu

⁶¹ Nāma; isim anlamına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 391). Siddhi ise; başarma, üstesinden gelme gibi anlamlara gelmektedir (A.g.e. 785). Nāmasiddhi kelimesi de "adını hak eden" diye karşılanabilir.

kavram, zaman içinde Buddha'nın "Nedensellik Zincirinin" bir halkası olmuştur (Kaya, 2017: 141).⁶² Nāmasiddhi anlatısında bu ilkenin konu edildiği görülmektedir. Cātaka'nın isminden de anlaşılacağı üzere en iyi isim örneği veren demektir. Öykü ise şöyledir: Bir zamanlar Takkasilā şehrinde herkes tarafından saygı duyulan Bodhisatta beş yüz öğrencisine Veda bilgilerini öğretmektedir. Öğrencilerinden birine Pāpaka⁶³ adını verir. O günden beri Pāpaka diye çağırılan öğrenci, adının anlamının kötü olmasından rahatsızlık duyar. Böylece hocasının yanına gider ve adını değiştirmek istediğini zira kötü anlama geldiğini ve kendisinin aslında kötü biri olmadığını söyler. Bunun üzerine Bodhisatta, kendine uygun bir isim bulana kadar şehir şehir dolaşmasını sonunda uygun bir isim bulduğunda adını değiştireceğini söyler. Böylece Pāpaka, şehir şehir dolaşarak tanıştığı kişilerin isimleri ve yaşamları arasında bir bağlantı kurmaya çalışır. Bir gün geldiği köyde bir gencin öldüğünü görür. Yakınlarına ölen gencin adını sorar. Ölen gencin adının Cīvaka⁶⁴ olduğunu öğrenen Pāpaka, ruh anlamına gelen bu isimde birinin nasıl öldüğünü merak eder. Yakınlarından biri de ona Cīvaka ve Acīvaka birlikte ölür, 'bir isim sadece kimin kim olduğunu belirlemeye yarar' diye cevap verir. Daha sonra Pāpaka orayı terk ederek başka bir köye gider. Yolda giderken evlerden birinde kapıdan atılan genç bir kız görür. Genç kızın kıyafetlerinden dolayı hizmetçi olduğunu anlar ve yanına gidip evden neden atıldığını sorar. Bunun üzerine genç kız, adının Dhanpālī⁶⁵ olduğunu söyleyip 'zenginlik-fakirlik Dhanpālī-Adhanpālī ile birlikte gelir bu yüzden fakirlik benimle birlikte geldiği için evden atıldım' der. Akli karışan genç adam orayı da terk

⁶² Ad ve Biçim (Namārūpa) ile ilgili ayrıntılı bilgi için Korhan Kaya, *Hint Felsefesinin Temelleri "Ad ve Biçim"* 2016: 124-137 bölümüne bakılabilir.

⁶³ Pāpa; 'kötü; günahkâr; yaramaz' anlamlarına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 503-504).

⁶⁴ Cīva; 'ruh' anlamına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 320).

⁶⁵ Dhana; 'zenginlik, servet' anlamlarına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 375).

ederek başka bir köye gider. Yolda giderken bir adama rastlar. Adam yolunu kaybettiğini söyler. Bunun üzerine Pāpaka, adama adını sorar. Adam ise, Panthaka⁶⁶ olduğunu söyler. İsmi Panthaka olup nasıl Apanthaka haline geldi diye merakla sorar. Adam ise ona ‘yolda olmak ya da yanlış yola sapmak ikisi de beraberinde gelir. Bir isim sadece kimin kim olduğunu belirlemeye yarar’ der. Bunun üzerine Pāpaka, hocasının olduğu yere geri döner. Hocası ona, kendin için uygun bir isim bulabildin mi diye sorunca, Pāpaka, ruhun ölümü de beraberinde getirdiğini gördüm, adı zengin olan birinin fakirlik içinde yaşadığını gördüm, adı rehber olan birinin yolunu kaybettiğini gördüm, bu yüzden ben adımdan memnumun değiştirmek istemiyorum der. Bunun üzerine Bodhisatta şu dizleri söyler; Ruh-ölüm, yol-yoldan çıkmış, zengin-fakir; sen özü anlamışsın, daha fazla gezmene gerek yok.

Moral yapıyı daha iyi anlamamızı sağlayan anlatılardan biri de **Sāma Cātaka (No. 540)**’dır. Öyküde, sabır ve fedakârlık motifi oldukça hâkimdir ve Bodhisatta’nın kör olan anne ve babası için kendisini feda etme motifi işlenmiştir. Aslında bu özellik her ne kadar motif olarak akıllara kör kral ve eşi olan Dhṛtarāshtra ve Gandharī’yi getirirse de olay destandan tamamen farklı aktarılmıştır:

Benares krallığını bölen nehrin üzerinde karşılıklı iki köy vardır. Bu köylerde avcılar yaşar. Avcıların liderleri yıllar boyunca iyi bir dostluk kurdukları için doğacak çocuklarını birbirleriyle evlendirme sözü verirler. Bir gün yakın köydeki liderin Dukūlaka adında oğlu olur. Uzak köydeki liderin ise Pārikā adında bir kızı olur. Her ikisi de avcılar köyünde doğsalarda hiçbir canlıya zarar vermezler. On altı yaşına geldiklerinde annesi Dukūlaka’ya uzaktaki köyde genç güzel bir kızın olduğunu ve bu kızla evlenmesi gerektiğini söyler. Dukūlaka, Brahman bir aileden geldiği için evlenmeyi reddeder. Aynı şekilde Pārikā’ya ailesi Dukūlaka’dan bahseder ve kız da Brahman bir aileden geldiği için

⁶⁶ Pantha, ‘yol; rehber; kılavuz’ anlamlarına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 459).

onunla evlenmeyi reddeder. Ancak bir süre sonra soylarının devamı için bu evliliğin gerekli olduğunu düşünüp bu evliliği kabul ederler. Evlendikten bir süre sonra onların bir erkek çocuğu olur. Ona Sāma adını verirler ancak çocuğun teni altın renkli olduğu için ona Suvannasāma⁶⁷ derler.

Sāma yetişkin olduğunda, bir gün anne ve babası ormandaki ağaçlardan meyve toplamaya giderler. Bu sırada aniden bir yağmur başlar. Yağmur çok şiddetli yağar ve onlar da sığınmak için bir ağacın tepesinde çıkarlar. Vücutlarından damlayan su, orada yaşayan bir yılanı rahatsız eder. Bunun üzerine yılan, zehrini akıtarak her ikisini de kör eder. Sāma anne-babasının geri dönmediğini fark edince onları aramaya gider. Kör olan anne-babasını ağaçtan indirir ve eve getirir. O günden sonra onlara Sāma bakar. Her gün ormandan topladığı yiyeceklerle onları besler.

Bir gün, Benares kralı Piliyakkha avlanmaya çıktığında, Sāma'yı bir kuyudan su çekerken görür. Sāma'nın yanında iki geyik vardır. Kral Piliyakkha geyikleri görünce hemen okunu hazırlar. Ancak ok kuyudan su çekmekte olan Sāma'ya isabet eder. Sāma'nın belinden isabet eden ok, onu zehirler. Yerde hareketsizce duran Sāma anne ve babasına duyduğu endişeyi krala anlatır. Bunları duyan kral yaptığına çok üzülür. Hayatını anne ve babasına adayan birine zarar vermenin pişmanlığını yaşar. Daha sonra kral Sāma'nın kuyudan çektiği suyu alır ve kör ailenin yanına gider. Kral, Sāma'yı vurduğunu ve onun yakında öleceğini söyler. İkisi de çok üzülür ancak krala öfke duymazlar. Yaptıklarından daha da pişmanlık duyan kral son kez görmeleri için onları Sāma'nın yanına götürür. Bu sırada söylenen sözler Buddhizm öğretileridir ve kral bu sözlerden çok etkilenir. Mucizevi bir güç Sāma'yı ölümden kurtarır. Kral da bir daha hiç bir canlıyı öldürmemesi gerektiğini ve canlılara zarar vermenin çok kötü bir şey olduğunu öğrenir (EK-6).

⁶⁷ Altın renkli Sāma anlamına gelmektedir.

Buddhist öğretiyi, kendinden önce var olan dinin ritüellerinden örnekler vererek moral yapıyı ön plana çıkararak **Āyāçitabhadda Cātaka (No. 19)** ise şöyledir; Bu öykü, Cetavana koruluğunda, ustalık derecesine ulaşmış biri tarafından tanrılardan bir dilekte bulunma karşılığında ona sunulan kurbanı konuşurlarken anlatılır. Öğrencilerden biri söz ister ve ustasına sorar: ‘halkın inandığı bazı inançlardan biri; ticaret yapmaya seyahate çıkacağı zaman karlı bir şekilde geri dönmek için tanrılara canlı kurban ettiklerini gördük. Eğer onlar karlı bir şekilde geri dönerlerse de daha büyük canlıları kurban ettiklerini ve bunun tanrının bir yardımı olduğu fikrine sahipler. Sizce bu iyi bir şey olabilir mi, efendim?’ diye sorar. Bunun üzerine ustaları geçmişte yaşanan bir öykü anlatır. Bir zamanlar Kāṣī ülkesinin girişinde görkemli bir Banyan ağacı vardır. Köyde yaşayan halk oraya gelip ağaçta bir tanrının yaşadığına inanarak ona kurban sunarlar. İçlerinden biri bir gün verdiği sözü tutmak üzere, ağacın önüne ölmüş hayvanlar atarak, tanrının gelip gelmeyeceğine bakmak için ağaca saklanır. Bir süre sonra ağaçta yaşayan peri şu sözleri söyler: ‘Kendi mutluluğunu aradığın zaman öteki dünyayı düşün.⁶⁸ Kendini bırak sıkı esaretinden kurtulmak için. Bilge ve iyi kişilerin kendilerini bıraktığı gibi değil. Esareti biten bir aptalın serbest kalması gibi... Bu sözler üzerine adam yaşadığı hayatı bırakıp doğruluk yolunda Devaların kalabalık şehrinde yaşamına devam eder (Cowell, 2015: 53-54).

Böylece Devalara (tanrılara) inananlar olarak betimlediği müritlerine bu şekilde bir anlatı ile kurban sunmanın yarar sağlamadığını vurgulamak istemiştir. Yayımlanmış bu öğretisini Dhammapada’nın *Sahassavagga* (Binler Bölümü) bölümündeki şu dizelerinden de anlayabiliriz; “Eğer bir kimse bin yıldır ormanda Agni⁶⁹’ye tapırsa, öte

⁶⁸ Buddhizm’de öteki dünya ve cennet-cehennem inançları olmadığı halde bahsedilmeye çalışılan öteki dünya kavramı eski inançlara bağlı kimseleri anlatma çabasından kaynaklanmış olduğunu anlıyoruz.

⁶⁹ Veda dönemine ait olan Hintlilerin ateş tanrısıdır.

yandan özü gerçek bilgiyi kavramış kişi bir an için bir kimseye saygı gösterse, bu saygı binlerce yıldır yapılan kurbandan daha iyidir” (Kaya, 1999: 93).

3.2. Cātaka'daki Anlatıların Hint Kültürüne Olan Etkisi

3.2.1. Görsel Anlatımlar – Kabartmalar ve Duvar Resimleri

Bilindiği gibi insanlık tarihinde, birçok farklı kültür ve coğrafyada düşünceler, ilk önce sözlü gelenekle ortaya çıkmış ve daha sonra ise yazılı anlatı ile yayılmaya çalışılmıştır. Tıpkı Cātakalarda olduğu gibi, çok sayıdaki mitos, öğreti, kült, din ve inanç aynı zamanda, görsel anlatı yöntemiyle inananlarının gözünde ve beyinde daha kuvvetli bir etki yaratmayı amaçlamıştır.⁷⁰ Kabul edilmelidir ki, yazılı anlatı görsel anlatının yaydığı etkiden daha zayıf ve daha kısıtlıdır. Çünkü söz konusu dönem için yazılı metinlerin sadece belli bir sınıf tarafından okunduğu düşünüldüğünde, Hint-Alt kıtasındaki insanların bu anlatıları daha çok işitsel şekilde öğrendiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak görsel anlatılar bir toplumda, tüm sınıflara ve tüm inananlara hitap edecek şekilde bir anlatım yoludur. Günümüz insanı için de olduğu gibi, beyinde ve kalbinde dil farkı gözetmeksizin, inancı, kültü gibi öğeleri daha da iyi algılamasına neden olacak bir anlatı yöntemidir. Hint alt kıtasında oluşturulan Cātaka anlatılarının görsel betimlemeler yoluyla anlatılmaya çalışılması ise, bugün için de olduğu gibi, o dönemde de farklı dilleri konuşan halkın ortak bir payda da buluşmasını sağlamak için yapılmıştır. Görsel anlatılar da, betimleme alanlarının kısıtlı olduğu göz önüne alındığında, betimlemelerin dar bir çerçevede hikâyeyi anlattığı düşünülse de aslında öğretinin akılda kalacak en spot sahnesinin görselleştirmesini sağlamaktadır. Bunu öğretinin, daha fazla akılda kalması için kullanılan en uygun yöntemlerden birisi olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Buddhizm için çok önemli bir eser olan Lotus Sūtra'nın farklı

⁷⁰ Klasik dönemler için de benzer bir örnek verebiliriz. Klasik dönemin ünlü ozanı Homeros'un İlyada destanı, Anadolu'da Çanakkale'de Apollon Smintheus Tapınağının frizlerinde görselleştirilmiştir (Özgünel, 2001: 101-207).

bölümlerinde, aynı ifade ile vurgulanan bir cümle, bize o dönemde ve aynı coğrafyada geçerli olan bir anlayışı, görsel betimlemenin önemini göstermesi açısından bu görüşümüzü destekler niteliktedir: “Resimleri tüm organları ve yüz kutsal işaretle birlikte boyayla duvara çizenler, kendileri de çizse başkalarına da çizdireseler, hepsi de aydınlanmaya eriştiler” (Lotus Sūtra, 2018: 77).

MÖ 563-483 tarihleri arasında yaşadığı kabul edilen Buddha'nın ölümünden sonra inananları tarafından sözlü gelenekle oluşturulduğu düşünülen Cātakaların, MÖ 400-200 yıllarında yazıya geçirildiği bilinmektedir. Cātakaların görsel anlatılarıyla birlikte Buddhizm'in daha geniş kitlelere daha kalıcı şekilde yayılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Hindistan'da yapılan arkeolojik kazılardan MÖ 300'lerden itibaren bazı tapınaklar içerisinde bu görsel anlatıların ne düzeyde ve ne şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmalar, başta Amarāvātī olmak üzere, Bharhut Stūpa, Sañçi Stūpa, Buddha Gaya Tapınağı ve Acañtā Mağara tapınaklarında bu özel anlatılar görsel yolla betimlenmektedir.

Amarāvātī (MÖ 2-1 yy -MS 2. yy), Bharhut Stūpa (MÖ 3. yy), Sañçi Stūpa (MÖ 3-2. yy) ve Buddha Gaya'da (MÖ 1. yy), bulunan rölyeplerde ve Acañtā Mağara duvarlarında (MÖ 2.yy- MS 6. yy) Cātaka anlatılarının alegorik yolla görsel betimlemelerine yer verildiği görülmektedir (Ahir, 2000: 1). Bu betimlemelerde farklı anlatıların önemli sahneleri, özellikle de Buddha'nın bedenlenmeleri hem sembolik hem de insan formunda çeşitlenerek ifade edilmiştir. Anlatılarda bahsi geçen karakterler tek başına ya da bir arada betimlenirken, dar bir perspektifle de olsa, arka planda kullanılan mekânlar genelde anlaşılmaktadır. Tercih edilen arka planlar arasında orman, şehir ya da saray bahçesi yer alabilmektedir. İnsanlar kadar hayvanlar da betimlenen bu sahnelerde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, çıkış noktası sanat eseri yaratmak olmasa da, Buddhizm'i yaymayı amaçlayan bu görsel betimlemelerin belki de Hint sanatının temelini oluşturabildiği düşünülmektedir.

Cātaka anlatılarının bazen renkli duvar resimleriyle bazen de taşa işlenmiş rölyeflerle farklı bölgelerde, farklı dönemlerde ve farklı mekânlarda betimlendiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Hint- Alt kıtasında bulunan, Cātaka öykülerinin betimlendiği mekanlar ile ilgili Cātaka masalları bir araya getirilmeye çalışılmıştır.⁷¹

Bharhut Stūpa, Sañçi Stūpa, Buddha Gaya Tapınağı, Amarāvati ve Acañṭā Mağarasında Betimlenen Cātaka Öykülerinin Listesi

(Tablo-7)

Bharhut Stūpa	Sañçi Stūpa	Buddha Gaya Tapınağı	Amarāvati	Acañṭā Mağaraları
Asadisa Cātaka, 181	Mahākapi Cātaka, 407	Adañçani Cātaka, 106	Mahilāmukha Cātaka, 26	Nigrodhamiga Cātaka, 12
Kuruṅgamiga Cātaka, 206	Çhaddanta Cātaka, 514	Sīlānisamsa Cātaka, 190	Khadiraṅgāra Cātaka, 40	Maçça Cātaka, 75
Sucātā Cātaka, 306	Alambusā Cātaka, 523	Somadatta Cātaka, 211	Losaka Cātaka, 41	Mahisa Cātaka, 278
Sasapañḍita Cātaka, 316	Suvaññasāma Cātaka, 540	Kāsāva Cātaka, 221	Mora Cātaka, 159	Khantivādī Cātaka, 313

⁷¹ Ahir, “The Jatakas in Indian Art” 2000: 1-31. Bu tabloda sadece günümüze kadar korunabilmiş ve arkeolojik çalışmalarla tespit edilebilmiş olan betimlemeler vardır.

Laṭukika Cātaka, 357	Vessantara Cātaka, 547	Asitābhū Cātaka, 234	Mandhāta Cātaka, 258	Mahākapi Cātaka, 407
Kukkuṭa Cātaka, 383		Sucātā Cātaka, 306	Dūta Cātaka, 260	Ruru Cātaka, 482
Suvaṇṇakakkaṭaka Cātaka, 389		Sussonḍī Cātaka, 360	Çuḷadhammap āla Cātaka, 358	Sarbhamiga Cātaka, 483
Mahākapi Cātaka, 407		Aṭṭhāna Cātaka, 425	Ahiguṇḍika Cātaka, 365	Sivi Cātaka, 499
Udaya Cātaka, 458		Tittira Cātaka, 438	Çulabodhi Cātaka, 443	Çūlahama Cātaka, 502
Dasaratha Cātaka, 461		Rohantamiga Cātaka, 501	Mahāpaduma Cātaka, 472	Çampeyya Cātaka, 506
Çandakinnarī Cātaka, 485		Kimṇanda Cātaka, 511	Suruçi Cātaka, 489	Çhaddanta Cātaka, 514
Bhisa Cātaka, 488		Kumbha Cātaka, 512	Mātaṅga Cātaka, 497	Mahākapi Cātaka, 516
Mātiposaka Cātaka, 455		Sambula Cātaka, 519	Sivi Cātaka, 499	Samkhapāla Cātaka, 524
Rohantamiga Cātaka, 501		Alambusā Cātaka, 523	Somanassa Cātaka, 505	Mahāsutasoma Cātaka, 537
Çūlahama Cātaka, 502		Sonaka Cātaka, 529	Çhaddanta Cātaka, 514	Mahācanaka Cātaka, 539
Çhaddanta Cātaka, 514		Sudhābhocan Cātaka, 535	Bhūridatta Cātaka, 543	Suvaṇṇasāma Cātaka, 540

Naḷinikā Cātaka, 526			Vidurapaṇḍita Cātaka, 545	Vidurapaṇḍita Cātaka, 545
Muga-Pakkha Cātaka, 538			Vessantara Cātaka, 547	Mahāummaga Cātaka, 546
Vidurapandita Cātaka, 545				Vessantara Cātaka, 547

Bulunan bazı görsellerin spot sahnesinin hemen üzerinde yazıt olduğu görülmüştür. Bu yazıt genellikle Bharhut Stūpa ve Sançhi Stūpa rölyeflerindeki betimlemelerde yer almaktadır. Araştırmacılar bu yazıtın, Brahmī alfabesi ile yazıldığını söylerler ve şöyle eklerler: “*genel olarak Sançhi yazıtları bu tür belirlemeleri anlatması açısından daha kısıtlı verilmiştir ancak Bharhut Stūpa’sındaki işaretler, başlıklar ya da betimlenen anlatının geçtiği yer oldukça net bir şekilde ifade edilmiştir*” (Cunningham 1879: 127).

Bu yazıt, Cātaka eserinin orijinal dili olan Pāli dili, daha erken dönemlerde var olan Brahmī alfabesi ile yazılmıştır. Çünkü daha o dönemde Devanagari alfabesi gelişmiş değildir ve bölgeye bazı bilim adamları tarafından İndus Vadisi yazıları ile ilgi kurulmaya çalışılan Brahmī alfabesi hâkimdir (Kaya, 2005: 33). Bu yüzden Hindistan’da bugün bile kullanılan birçok alfabenin, Brahmī alfabesinden türediği tahmin edilmektedir. Ayrıca Buddhist hükümdar olan Aşoka’nın MÖ 3. yüzyılda diktirttiği yazıtların alfabesinin de Brahmī olduğu göz önünde bulundurulduğunda Hintlilerin kullandığı ilk alfabenin Brahmī alfabesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Kaya, 2005: 33). Stūpalarda betimlenen Cātaka isimlerinin de bu alfabe ile yazılması ve dini yaymak adına görsel yolla yapılan betimlemelere bu kadar yer verilmesi olağan bir durum olarak değerlendirilmelidir.

Ruru Cātaka No. 482

(*Bharhut Stūpa*)

Bir zamanlar kral Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta ormanda Ruru⁷² adında bir geyik olarak doğmuş. Altın renkli, tüyleri yumuşak gözleri ise mavi renkli olduğundan diğer geyiklere hiç benzemeyen olağanüstü görünüşü varmış. Bir gün ormandaki nehrin kenarında dolaşırken bir adamın yardım isteyerek bağırdığını duymuş. Nehrin suları ise dalgalanmaktaymış. Nehrin yanına gelip sesin nehrinden geldiğini anlamış. Bunun üzerine hemen suya atlayarak adamın hayatını kurtarmış. Adam, hayatını kurtaran geyiğe “benden ne istersen yapmaya hazırım” demiş. Geyik, adamın avcı olduğunu anlayınca “eğer senin gibi hayvan öldürenler ormanda beni öldürseydi senin hayatını kurtarmazdım, bu yüzden bir daha hiçbir canlıyı öldürme” demiş. Adamda utanarak “bir daha canlı öldürmeyeceğim” diyerek söz vermiş. Ormanın yakınlarındaki krallıkta yaşayan Khemā adındaki baş kraliçe, bir gün rüyasında altın renkli geyiğin tahta oturup *dhamma* öğretisini halka anlattığını görmüş. Krala gidip rüyasını anlatmış. Kral bunun taht için bir tehlike olduğunu düşünüp, altın renkli geyiği yakalatma emri verdimiş. Geyiği yakalayana ise altın vererek ödüllendireceğini duyurmuş. Bunu duyan avcı çok fakir olduğu için kralın isteğini yerine getirmek istemiş ancak geyiğe verdiği sözü de unutamyormuş. Ancak bir gün dayanamayarak kralın karşısına çıkmış ve “ben altın renkli geyiğin nerede olduğunu biliyorum” demiş. Bunun üzerine adam, kralı ve kralın yardımcılarını alıp ormana gitmiş. Ormandaki nehrin kenarına geldiklerinde adam “işte aradığımız altın renkli geyik bu ağaçların arkasında” demiş. Geyik, onları görünce kaçmak yerine ağaçların arkasından çıkıp “sen burada beni nasıl buldun, seni bu nehirden kurtarmasaydım burada olduğumu nasıl bilecektin?” diye sormuş. Geyiği öldürmek için oklarını hazırlayan kral ve yardımcıları bu sözleri duyunca şaşırılmışlar. Bunun üzerine

⁷² Ruru kelimesi, “bir geyik cinsi/türü” anlamına gelmektedir ((Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 637).

geyik, nehre düşen adamı ölmekten kurtardığı günü anlatmış. Kral da başka birinin hayatını kurtaran bu geyiği öldürmek için geldiğinden çok utanmış. Geyiği saraya götürmüş ve tahta oturtup *dhamma* öğretisini yaymasını istemiş. Böylece kraliçe Khemā'nın da rüyası gerçek olmuş. O günden sonra o krallıkta yaşayanlar bir daha hiçbir canlıyı öldürmemişler.

Resim-1a Ruru Cātaka, Bharhut Stūpa

Resim-1a'daki görselin hemen üzerine Brahmī alfabesi ile yazılan Miga Cātaka “Geyik Doğumu” anlamına gelmektedir (Cunningham, 1879: 51). Bu yüzden, arkeolog Cunningham, “Bharhut Stupa” adlı kitabında bu betimlemenin Miga Cātaka olduğunu belirtmiştir (Cunningham, 1879: Plate XXV). Ancak görsel betimlemenin üzerine böyle bir açıklama olmasına rağmen, Bodhisatta Cātaka metninde birçok defa geyik olarak bedenlendiği görülmüştür. Bu yüzden anlatının hangi Cātaka'ya ait olduğu konusunda bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Araştırmalarımız doğrultusunda, Cātaka metninde “Miga Cātaka” başlığında herhangi bir masal bulunmamaktadır. Sadece “miga” kelimesinin geçtiği Rohanta-Miga No. 501, Tipallattha-Miga No. 16 ve Kurunga-Miga No. 206 gibi anlatılar bulunmaktadır. “Miga” adı geçen Cātaka'lar incelendiğinde ise görsel ile arasında herhangi bir bağlantı olmadığı tespit edilmiştir. Bu yüzden Cātaka metnini çok iyi bilmek ve verilen spot sahneler üzerinden değerlendirmeler yapmak doğru bir yöntemdir.

Resim-1b

Resim-1c

Resim-1d

Resim-1e

Görselin spot sahneleri incelendiğinde, geyiğin nehrinden gelen sesi duyması üzerine nehre doğru yaklaşması Resim-1b’de, yardım isteyen adamı sırtında taşımaları Resim-1c’de betimlenmiştir. Öykünün devamındaki kral ve yardımcılarının ok ile onu öldürmeye gelmesi Resim-1d’de, Ruru’nun sözlerini duyup pişman olan kral, yardımcısı ve avcının onu saygı ile selamlaması da Resim-1e’de görülmektedir. Cātaka öyküsü ile benzerlik göstermesi açısından bu görselin Ruru Cātaka’yı betimlediği açıkça görülmektedir.

Mahākapi Cātaka No. 407

(Acaṅṭā 17 No'lu mağara, Bharhut ve Sañci Stūpa)

Bir zamanlar, Brahmadata Benares krallığını yönetirken Bodhisatta, Himālaya dağında bir maymun olarak doğmuş. Yetişkin olduğunda son derece güçlü ve enerji dolu olduğu için seksen bin maymunun lideriymiş. Maymunlar Ganj Nehri kıyısında meyvesi çok lezzetli olan bir mango ağacında yaşamış. Bu meyvenin enfes kokusuyla birlikte büyüleyici bir tadı varmış. Ağacın bir dalı nehrin kenarına doğru uzanmışken, diğer dalı ise suyun üzerine doğru uzanıyormuş. Bir gün, maymun kral meyvelerden yerken ‘bu meyvelerden herhangi birisi nehre düşerse, insanlar bu güzel tadın farkına varır ve bu ağaçtaki tüm meyveleri alırlar, bu da bizim için felaket olur’ diye düşünmüş. Bunun üzerine felaketi önlemek için, diğer maymunlara bu daldaki tüm meyveleri toplamalarını emretmiş. Maymunlar meyveleri toplarken bir meyve karınca yuvasının içinde kaldığı için maymunlar onu fark edememiş. Meyve de zamanla olgunlaşıp nehre düşmüş. Bu sırada Benares kralı nehirde yıkanmaktaymış. Mango, suyun içinde yuvarlanarak kralın bulunduğu doğru yere gelmiş. Kral, meyveyi bulunca yardımcılara göstermiş. Meyvenin büyüleyici bir kokusu olduğu için zehirli olduğundan şüphe etmişler. Bunun üzerine kral, hemen ormancıları çağırıp meyveden bir parça tattırmış. Ormancılar bu eşsiz güzellikteki mango meyvesinden ilk defa yediklerini söyleyerek ağacı bulup diğer meyveleri de almayı önermişler. Kralın yardımcıları her yerde ağacı aramaya başlamışlar. Ağacı bulduklarında gece olduğu için kral ve yardımcıları gizlice yerleşerek sabahı beklemişler. Maymunlar uyandıklarında kralın yardımcıları onları okla öldürmeye başlamış. Bunun gören maymun kral, diğer maymunların kaçması için dallara tutunarak köprü yapmış. Köprü yapan maymun krala, oklardan biri isabet etmiş, ancak yerinden hiç kalkmayarak maymunların hayatını kurtarmaya devam etmiş. Böylece hiçbir maymuna

zarar gelmeden onları ölmekten kurtarmış. Sonra Benares kralı, bu cesur maymunun yanına yaklaşarak neden kaçıp kendini kurtarmadığını sorunca maymun kral ‘ben onların kralıyım, kral olmak cesur olmayı ve güçlü olmayı gerektirir. Kral olmak önce halkının mutluluğunu ve güvenliğini sağlamaktır. Bu yüzden ben hiçbir zaman ölüm korkusu duymadım. Eğer iyi bir kral olmak istiyorsanız, halkınızın mutluluğu için savaşmalısınız’ demiş. Benares kralı tam cevap verecekken maymun kral orada ölmüş. Bu sözlerden çok etkilenen kral, maymunları güvenli bir yere yerleştirip, maymun kral için de ihtişamlı bir cenaze töreni düzenlemiş.

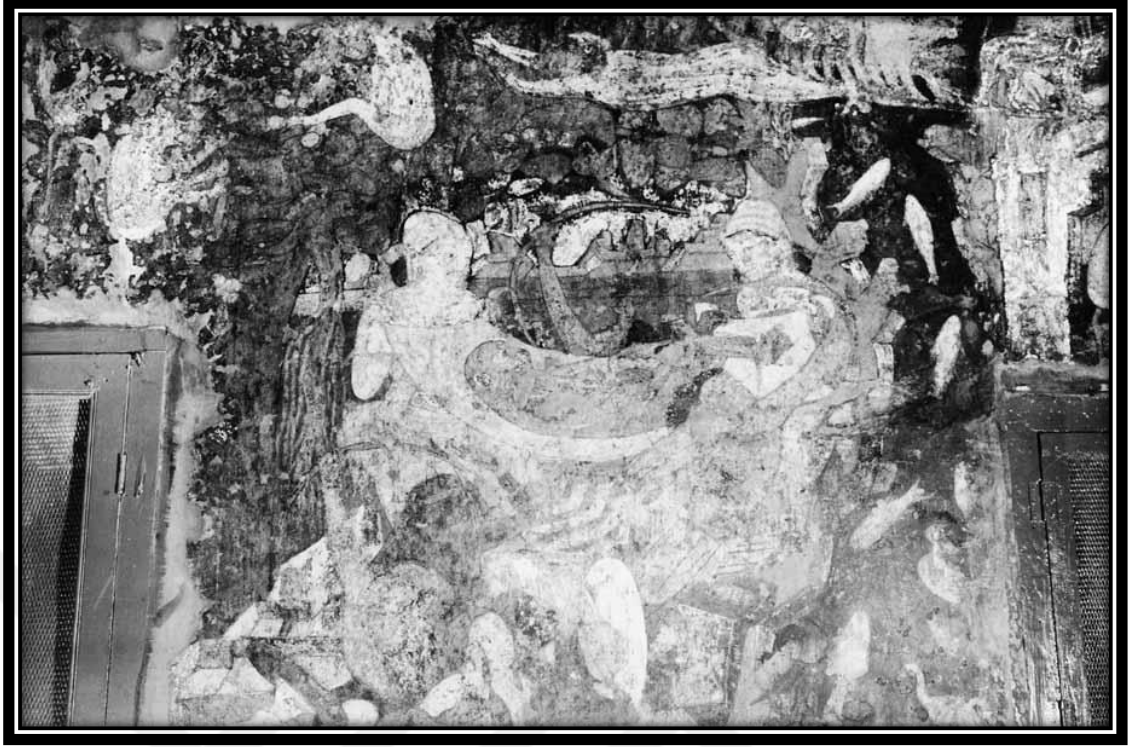
Resim-2 Mahākapi Cātaka, Bharhut Stūpa⁷³

⁷³ Hikâyede maymun kralın kendi halkını nasıl kurtardığı ve halkı için canını feda edişi ön plandadır. Bharhut duvarındaki rölyefte de, ana sahne olarak, sağda ve solda duran iki mango ağacı ve bunların arasında, üstte köprü yapan maymun kral ve o köprüden geçmek üzere olan diğer maymunlar tasvir edilmiştir. Sahnenin ortasında kralın geceyi orada geçirdiğini gösteren uyurkenki hali yer almaktadır. Hemen altında ise betimleme tarzına bağlı olarak hikâyenin son sahnesi görselleştirilmek istenmiştir. Maymun kral ve Benares kralı karşılıklı oturur vaziyette betimlenmiştir. Sağda kral maymun kralın hikâyede de anlatılan öğretisini dinlemektedir. Bu sahne ile de hikâyenin sonu betimlenmeye çalışılmıştır.

Resim-3 Mahākapi Cātaka, Sañçi Stūpa'sının Torana'sından⁷⁴

⁷⁴ Sañçi Stūpa'sının Torana'sında ise daha detaylı bir anlatım tarzıyla karşılaşmaktayız. Olayın geçtiği mekân, özellikle iki Mango ağacı, sağdaki mango ağacında maymunların yaşadığı alanlar ve iki ağaç arasındaki içerisinde balıklar yüzen nehir oldukça detaylı şekilde betimlenmiştir. Ayrıca yine iki kral arasında hikâyeden bildiğimiz diyalog sahnesi de bu betimlemede görselleştirilmiştir. Diğer örnekte görmediğimiz detaylı bir anlatım tarzı olarak da hemen bu sahnenin sol altında, maymun kral öldükten

Resim-4 Mahākapi Cātaka, Acaṅṅā 17 No'lu Mağaradan⁷⁵

sonra Benares kralının söylediği şekilde yapılan cenaze töreninin ve töreni düzenleyenlerin betimlendiği görülmektedir.

⁷⁵ Acaṅṅā mağara duvarında betimlenen resim de ise, Saṅci stūpa örneği ile benzer bir anlatım tarzı olarak, üstte maymun kralın köprü yaparak maymunları kurtarması, sağ tarafta olayın geçtiği yerdeki nehir ve içindeki balıklarla birlikte betimlenmesi yapılmıştır. Resmin tam ortasında ise, hikayenin sonunda maymun krala yapılan cenaze töreni yansıtılmıştır.

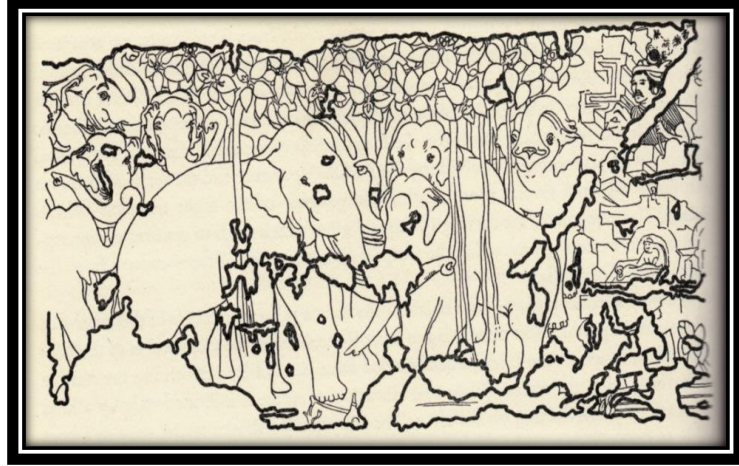
Çhaddanta Cātaka No. 514 ⁷⁶

(*Acaññā 10 No'lu mağara, Amarāvati, Bharhut ve Sañci Stūpa*)

Bir zamanlar Himālaya yakınlarında Çhaddanta Gölü yakınlarında sekiz yüz fil sürüsü yaşarmış. Bu fillerin kralı olarak doğan Bodhisatta ise diğer fillerden çok farklıymış; vücudu bembeyaz ancak ayakları ve yüzü kırmızı renkteymiş. Üstelik altı tane de dişi varmış.⁷⁷ Diğer fillerin hayranlıkla baktığı bu filin iki tane eşi varmış. Bir gün serinlemek için eşleriyle birlikte nehre gitmiş. Burada nehrin içinde şakalaşırken, diğerine nazaran daha kurnaz ve akıllı olan eşlerinden bir tanesi nehirdeki bir ağaca çarparak yere düşmüş. Ağaçtan böcek ve kuru yapraklar üstüne dökülürken diğer eşinin üzerine ağacın çiçekleri dökülmüş. Bu duruma çok kızan eşi bir gün intikam almak üzere orayı terk etmiş. Başka bir ülkeye giden eşinin aklında hep Bodhisatta varmış ve ondan intikam almak için plan yapmış. Bir avcıya onun çok değerli altı dişini alıp getirmesini emretmiş. Bunun üzerine avcı okunu ve yayını alarak filin yaşadığı yere gidip ona tuzak kurmuş. Bodhisatta da çukuru fark etmeyip içine düşmüş. Avcı tam o anda onu öldürmek için çukura inmiş. Karşısında bembeyaz ve güçlü fili görünce korkmuş. Aslında fil de onu öldürebilecek güçteymiş, ancak Bodhisatta ‘ben kimseyi öldürmem bu öğretilerime çok aykırı’ demiş. Bunu duyan avcı, file merhamet etmiş ve onu öldürmeden çekip gitmiş.

⁷⁶ Bu anlatı, Walter Ruben’in ‘Buddhizm Tarihi’ adlı kitabının ‘Cātakalar ve Avadanalar’ bölümünde de yer almaktadır. Ruben, “çok geniş bir sahaya yayılmış ve meşhur olanı ve keza Sanchi’de kendisine ait bir kabartma bulunduğu için eskiliğinden şüphe kalmayan 6 dişli fil masalı” olarak bahsetmektedir (Ruben, 1947: 11).

⁷⁷ Mitolojik filler altı dişli olarak gösterilmektedir. Buddhizm’in yayıldığı bölgelere bu hikâyeler ve mitolojik anlatımlar da yayılmıştır. Eski Uygur Türkçesi ile yazılmış versiyonu için bakınız; Murat Elmalı, (2014) *Eski Uygurca Altı Dişli Fil Hikâyesi* (İstanbul).

Resim-5 Çhaddanta Cātaka, Acaṅṅā 10 No'lu Mağara⁷⁸

⁷⁸ Acaṅṅā'nın 10 no'lu mağara duvarında betimlenen bu resimde ormanda yaşayan filler betimlenmiştir. Fillerin başı olan Bodhisatta iki karısı ile birlikte resmedilmektedir. Masalda belirtilen ayrıca Cātaka'nın da adı olan altı dişli fil (sad+danta = altı diş) anlatısına paralel olarak burada da altı dişli gösterilmiştir. Yanında ise iki karısı ve diğer filler yer almaktadır. Anlatıya uygun olarak olay ormanda geçmektedir ve arka planda ağaçlar yer almaktadır. Resmin sağ tarafında bir avcı görülmektedir. Avcı Bodhisatta'yı öldürmek için eşi tarafından gönderilmiştir. Fil merhamete gelip avcuyu öldürmez Buddhist merhamet motifine örnek teşkil edebilecek bir anlatı olduğu için özellikle bu sahne vurgulanmak istenmiştir. Bodhisatta'yı öldürmek için gelen avcının elindeki ok ve yay dikkatimizi çeken unsurlar arasında yer almaktadır.

Resim-6 Çhaddanta Cātaka, Amarāvati⁷⁹

⁷⁹ Anlatının ana sahnesi olan filler ormanda resmin üst tarafında avcının elindeki oku ve yayıyla betimlendiğini görebiliriz.

Resim-7 Çhaddanta Cātaka, Bharhut Stūpa⁸⁰

⁸⁰ Bu kabartma diğerlerinden biraz daha farklıdır. Burada eşinin birine ağaçlardan düşen çiçek de gösterilmiştir. Fil Bodhisatta önde, arkasında iki karısı ve birinin başında çiçek görülmektedir. Üst taraflarında ise olayın ormanda geçtiğini vurgulamak için ağaç tasvir edilmiştir. Fillerin altında bulunan avcı da yayı ile birlikte betimlenmiştir. En üstte ise, Brahmi alfabesi ile kısa bir açıklama yer almaktadır.

Resim-8 Çhaddanta Cātaka, Sañci Stūpa'sının Torana'sından ⁸¹

Resim-9 Çhaddanta Cātaka, Goli⁸²

⁸¹ Sañci stūpanın toranasında yer alan bu anlatının ormanda geçtiğini gösteren bir ağacın altında betimlenmiş filleri görmekteyiz.

⁸² Fillerin ve bir avcının betimlendiği bu resimde ise anlatının ormanda geçtiğini gösterecek herhangi bir betimleme bulunmamaktadır. Ancak yine anlatının önemli sahnesi olan yer burada da betimlenmiştir.

Vessantara Cātaka No. 547 ⁸³

(Sançi Stūpa, Amarāvati)

Bir zamanlar Bodhisatta, Sivi hanedanlığının bir soyu olan Cetuttara krallığında Vessantara⁸⁴ adıyla doğmuş. Annesinin adı Phusatī, babası ise Sañcaya imiş. Vessantara doğduğunda büyük bir mucize gerçekleşmiş ve aynı anda krallıkta beyaz bir fil de doğmuş. Bu filin krallığa bolluk ve bereket getireceğine inanılmış. Doğduğundan beri yanından hiç ayrılmayan fili ile birlikte Vessantara büyüdüğünde krallığı yönetmeye başlamış. On altı yaşına geldiğinde Maddi (Skr. Madrī) adında güzel bir prensesle evlenmiş. Onların Cali ve Kanhacina adında iki çocuğu olmuş. Bu sırada sekiz Brāhmaṇın yaşadığı Kaliṅga'da kıtlık meydana gelmiş. Cömertliği ile bilinen Vessantara'dan yardım istemişler. Bunun üzerine Vessantara onlara filini bolluk bereket getirmesi için bağışlamış. Bir süre sonra kendi krallığında kıtlık başlamış ve halk buna çok tepki göstermiş. Halk toplanıp durumu babası Sañcaya ile paylaşmış. Onların yaşam kaynağı olan fili verdiği için Vessantara'nın ormana sürgüne gönderilmesini istemişler. Krallığın bir felakete sürükleneceğinden korkan babası oğlunu ormana sürgüne göndermiş. Ancak

⁸³ Bu masal, Cātaka metninin en uzun anlatısıdır. Theravāda Buddhizm'inde çok önemli bir yere sahiptir. Bu anlatının çevirisinin yanı sıra öğretisini ve moral yapısını anlamak için bu örnek anlatıyı inceleyen birçok makale ve kitap basılmıştır. (Steven Collins, Readings of the Vessantara Jataka, Columbia University Press, 2016" isimli kitap ve "Richard Gomrich, The Vessantara Jātaka, The Rāmāyaṇa and The Dasaratha Jātaka, Journal of the American Oriental Society. Vol.105, No.3, p.p. 427-437, 1985" makale). Çünkü bu anlatı aynı zamanda Hint edebiyatı eserlerinden olan destanlarla benzerlik göstermektedir. Örneğin prensin ormanda uzun süre yaşamakla cezalandırılması, Mahābhārata destanındaki Paṇḍu kardeşlerle, Rāmāyaṇa destanındaki prens Rāma'nın sürgüne gönderilmesi ile benzerlik göstermektedir. Ancak Hint edebiyatı eserlerindeki anlatımla benzer motifler taşısada Bodhisatta'nın merhameti, cömertliği ve fakir insanların isteklerini yerine getirme pahasına çocuklarından ve eşinden vazgeçmesiyle, Buddhizm öğretisini açıkça işleyen örnek bir anlatıdır.

⁸⁴ Sanskrit dilinde "Vishvantara" olarak geçmektedir.

Maddi eşinden ayrılmak istemeyip iki çocuğunu da alıp Vessantara ile birlikte yola çıkmışlar. Kral onlara ormanda yaşamlarını rahat sürdürmeleri için yiyecek-içecek ve kraliyet arabası vermiş. Ancak yolda yine fakir insanların dilenmeleri üzerine yiyecek-içeceğini hatta kraliyet arabasını da vererek hiçbir şeyi olmadan ormanda yaşamını sürdürmeye çalışmış.

Maddi bazen çocuklarına bakarken, Vessantara tüm gün ava çıkıp onlara yiyecek getirerek yaşamlarını sürdürmüşler. Bir gün Vessantara'nın yorgun düştüğünü gören Maddi meyve getirmek için ormana gitmiş. Bu sırada Cūcaka adında açgözlü ve kurnaz bir Brāhmaṇ, Vessantara'dan yiyecek bir şeyler istemiş. Vessantara verecek hiçbir şeyinin olmadığını söylese de adamı boş göndermek istemediğinden, sadece çocuklarını verebileceğini söylemiş. Brāhmaṇ bu teklifi hemen kabul etmiş. Çocuklar ağlayıp gitmek istememiş ancak Vessantara onları zorla Brāhmaṇla göndermiş. Maddi geri döndüğünde çocuklarını sormuş ve Vessantara sessiz kalmış. Maddi büyük bir acıyla çocuklarını ormanda aramaya başlamış. Onun bu halini gören Vessantara daha fazla dayanamayip olan biteni anlatmış. Tanrıların kralı Sakka, Vessantara'nın cömertliğinin sınırlarını test etmek istemiş ve kılık değiştirerek çirkin bir Brāhmaṇ olmuş. Prens Vessantara'nın karşısına çıkıp karısını istemiş. Vessantara bunu da kabul etmiş ve karısını vermiş.

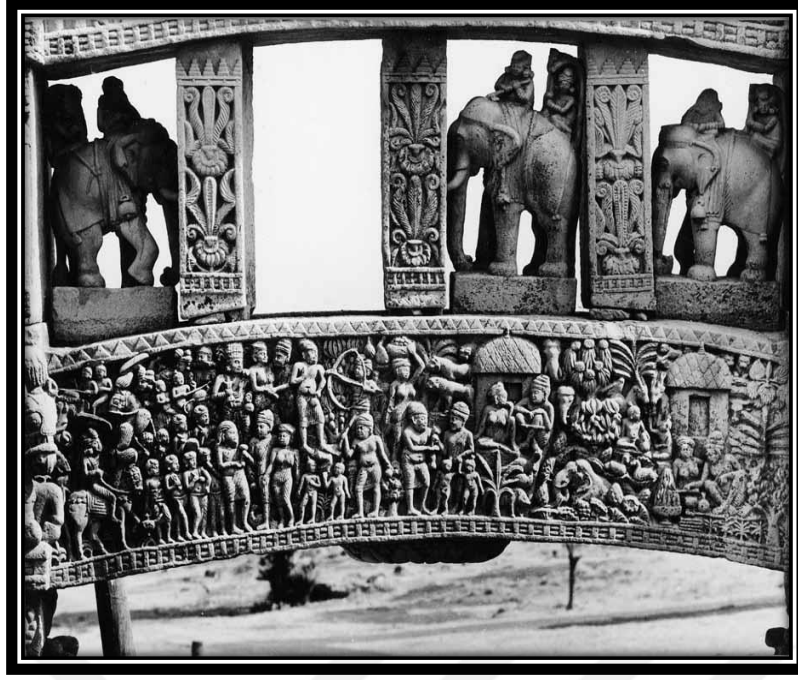
Diğer yandan açgözlü Brāhmaṇ Cūcaka, Cetuttara şehrine ulaşmış ve kral Sañcaya'nın karşısına çıkmış. Krala her şeyi anlatmış ve çocukları vermek için altın ve yiyecek istemiş. Kral, açgözlü Cūcaka'nın tüm isteğini yerine getirmiş ve onu krallığında ağırlamış. Vessantara'nın haline çok üzülen kral, oğlunun kaldığı yeri öğrenmiş ve yardımcılılarıyla birlikte onu geri getirmek için yola çıkmışlar.

Tanrıların kralı Sakka, bu cömertlik karşısında şaşkına dönmüş. Çirkin bir Brāhmaṇ kılığında çıkarak Vessantara'nın yanına gitmiş. Maddi'yi geri vermiş. Sonunda Sakka tarafından kusursuzluğa eriştiğini ve bir sonraki yaşamında Siddharta Gautama olarak

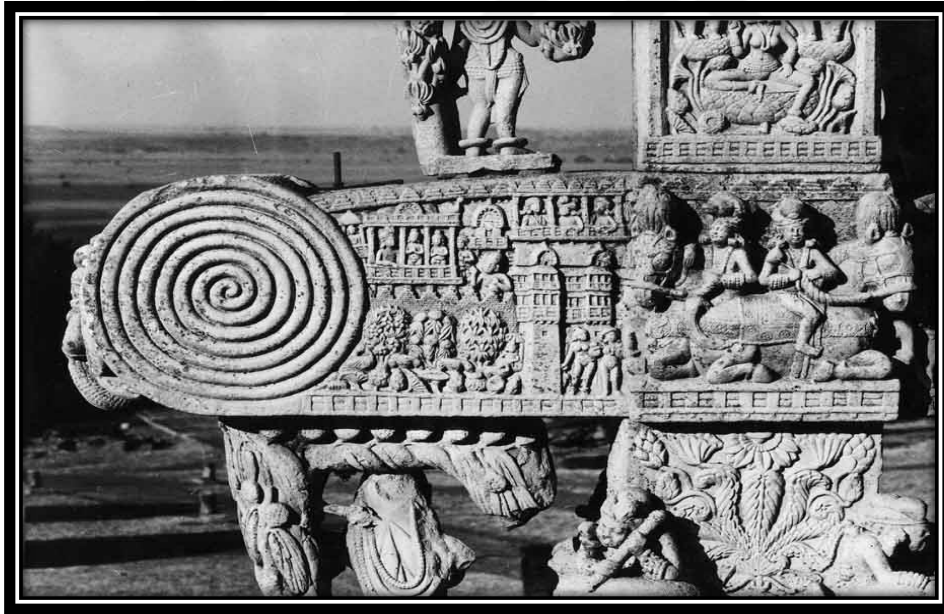
doğacağını vaat etmiş. Bu sırada babası Sañcaya ormana gelip onları saraya götürmek için ikna etmiş. Saraya geri dönen kral tanrı Sakka'nın da yardımıyla krallığına bolluk ve bereket göndermiş. Böylece prens zenginlik içinde yaşamına devam etmiş.⁸⁵

⁸⁵ Bu anlatıda, Cūcaka Devadatta; kral Sañcaya kral Suddhodhana; Phusatī Mahāmāyā; Cāli Rāhula; Uppalavaññā (Buddha'nın takipçileri) Kaṇhācinā, prens Vessantara ise Boddhisatta olarak bedenlenmiş halini yansıtmaktadır.

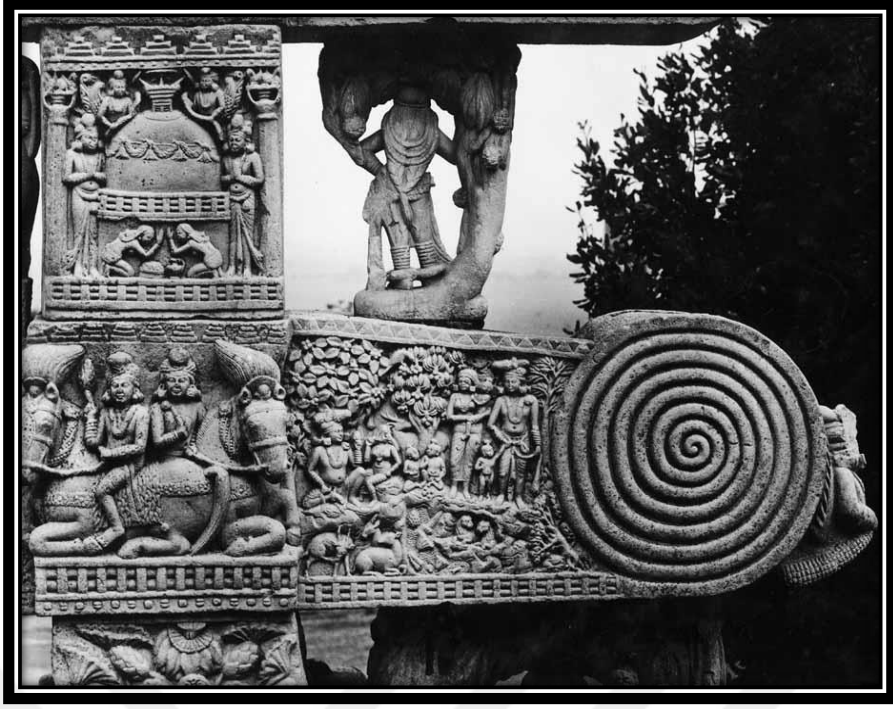

Resim-10 Vessantara Cātaka, Sañci Stūpa'sının Torana'sından⁸⁶

Resim-11 Vessantara Cātaka, Sañci Stūpa'sının Torana'sından

⁸⁶ Resim 16, 17 ve 18'de Sañci Stūpa'sının Torana'sında Vessantara'nın olduğu krallık betimlenmiştir. Sağ tarafta kıymetli beyaz fil yer alırken taht kısmında Vessantara ve eşi yer almaktadır. Marshall'ın *The Buddhist Art of Gandhāra* adlı kitabında bu görselin British Museum'daki örneğini de göstererek; “Sañci Stūpa'da betimlenen bu sahne MÖ III. yüzyıl kadar uzanır” yorumunu yapmaktadır (Marshall, 1960: 99).

Resim-12 Vessantara Cātaka, Sañci Stūpa'sının Torana'sından

Resim- 13 Vessantara Cātaka, Amarāvati⁸⁷

⁸⁷ Bu betimlemede üç ayrı sahne içerisinde kral Vessantara'nın fedakarlıkları anlatılmaktadır. Hikayeye göre sol sahne, kralın filini, ortadaki sahne kraliyet arabasını sağdaki sahne ise çocuklarını ve eşini kendisinden isteyenlere hiçbir karşılık istemeden verişini betimlenmiştir.

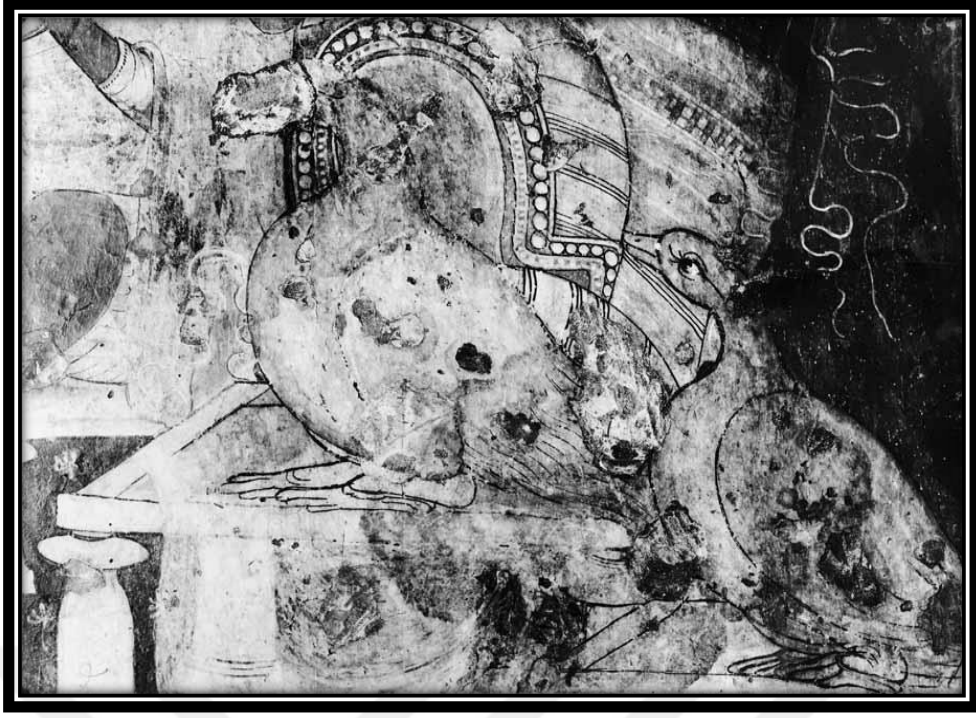
Çūlahansa Cātaka No. 502

(Acaṅṭā 2 ve 17 No'lu Mağara)

Bir zamanlar, Benares krallığını Bahuputtaka adında bir kral yönetiyormuş. Onun babası, oğulları ve Khemā adında bir kraliçesi varmış. Bu sırada Cittakūṭa dağında yaşayan bir kuğu varmış. Kendisi diğer kuğuların renginden farklı olduğu için orada yaşayan doksan bin kuğunun başı olmuş. Bir gün kraliçe Khemā, rüyasında bir altın kuğu doğurduğunu görmüş ve bunu krala anlatmış. Kral da yardımcılarını altın bir kuğunun yaşayıp yaşamadığını sormuş. Yardımcıları ona Cittakūṭa dağında altın bir kuğunun yaşadığını söylemiş. Bunun üzerine kral bu dağın yakınlarına Khemā adında bir göl yaptırmış ve kuğuyu burada yakalamak için plan yapmış. Gölün içine çeşitli yiyecekler ve çiçekler koydurmuş. Bunu fark eden kuğulardan biri yiyecekten yana bol olan bu göle yaşamanın daha iyi olduğunu düşünerek kuğuların başı olan altın kuğunun yanına gitmiş. Altın kuğu, bu durumun kuğular için iyi olmayacağını, yer değiştirmenin onların hayatlarına zarar vereceğini düşünmüş ancak diğer kuğular da gitmek için istekli olunca kabul etmek zorunda kalmış. Altın kuğunun yardımcısı Sumukha, diğer kuğulara yardım ederek göle doğru gitmişler. Zamanla bu gölde çok rahat etmişler ve rahatça yiyecek bulabilmişler. Aradan birkaç hafta geçtikten sonra avcı pusuda bekleyerek altın kuğu ve yanından hiç ayrılmayan yardımcısını yakalamak için bir tuzak hazırlamış. Tuzağı hemen fark eden altın kuğu, 'kendinizi kurtarın burada tuzak var diyerek' kendini tuzağa atmış. Bunun üzerine yardımcısı da diğer kuğuların kaçmasına yardım ettikten sonra tuzağa atlamış. Altın kuğu, yardımcısına buradan gitmesini söylemesine rağmen Sumukha onu red etmiş. Bunu gören avcı çok şaşırılmış ve diğerlerinin hayatlarını kurtarmak için kendi hayatlarını tehlikeye atan bu iki kuğu onu çok etkilemiş. Bu fedakârlık üzerine avcı olan biteni iki kuğuya anlatmış ve onları serbest bırakmak istemiş. Ancak altın kuğu krala

gitmek istediğini söylemiş. Bunun üzerine avcı onu alıp krala götürmüş. Kral, kuğuların bu cesareti karşısında kalbi iyilikle dolmuş ve onları sarayında ağırlamak istemiş. Birkaç gün krallıkta kalan kuğular sonra evlerine geri dönmüş.

Resim-14 Çūlaham̐sa Cātaka, Acaṇṭā 17 No'lu Mağara'dan⁸⁸

Resim-15 Çūlaham̐sa Cātaka, Acaṇṭā 2 No'lu Mağara'dan⁸⁹

⁸⁸ Acaṇṭā 17 no'lu mağarasında izlerini gördüğümüz bu anlatıda kuğular krallığa geldikten sonraki sahne tasvir edilmiştir. Burada kral, kuğuların cesaretli davranışlarını dinlerken hali vurgulanmak istenmiştir. Kralın yanı sıra saraya toplanan halk da kuğuların anlattıklarını dinlemektedir.

⁸⁹ Acaṇṭā mağarasının başka duvarında ise iki kuğu uçarken betimlenmiştir. Burada krallıkta uyum içinde yaşadıklarını gösteren günlerden bir alıntı yapılmıştır.

Alambusā Cātaka No. 523⁹⁰

(Bharhut Stūpa)

Bir zamanlar Benares’de Brahmadata adında bir kral vardır. Brahmadata’nın Bodhisatta adında bilgili genç bir oğlu olmuş. Bu genç çeşitli sanat ve zanaatkârlar konusunda çok tecrübeliymiş. Ancak çileci bir hayat sürdürmek istediği için ormanda yaşamaya karar vermiş. Göle yakın bir yerde yaşayan bu genç, her gün aynı gölde yıkanmış. Bir gün genç yıkandıktan sonra bu göle bir karaca gelmiş ve su içmek için göle doğru eğilmiş. Suyu gencin menileri karışmış ancak karaca onları fark etmeden içmiş. Bir süre sonra dişi karaca hamile kalmış ve İsisinga adında bir erkek çocuğu olmuş.

Ormanda yaşayan genç, karacanın hamile kaldığını görünce olan biteni anlamış ve İsisinga’yla yakından ilgilenmiş. Ona manevi duygular aşlamış ve hayatta her türlü zevkin geçici olduğunu sadece yaşamın gerçek olduğu öğretisiyle büyütmüş. Bunun üzerine İsisinga büyüdüğünde erdemli ve sabırlı bir insan olmuş. Onun bu sabrı ve erdemi ermiş Sakka’yı kıskandırmış ve onu baştan çıkarmak için Alambusā adında güzel bir kadın göndermiş.⁹¹ İsisinga başta bu kadını red etmiş ancak daha sonra onun büyüüne ve zarafetine dayanamamış. Üç yıl boyunca Alambusā ile birlikte yaşamış. Bir gün Alambusā, İsisinga’nın erdemine ve iyi kalbini daha fazla kirletmek istememiş ve Sakka’nın onu baştan çıkarmak için gönderdiğini anlatmış. Bunun üzerine İsisinga tüm pişmanlığıyla tekrar çileci hayatına geri dönmüş ve Alambusā’ya da gitmesini söylemiş.

⁹⁰ Bu anlatı “Rishyasringa’nın Hikâyesi” (I. 9) adıyla Rāmāyaṇa destanında da bahsi geçmektedir.

⁹¹ Buradaki olay aydınlanma aşamasında olan Siddhatta’yı baştan çıkarmak için gönderilen Marā ile benzerlik göstermektedir.

Resim-16 Alambusā Cātaka, Bharhut Stūpa'sından⁹²

⁹² Bu anlatı Bharhut Stūpa'da betimlenmiştir. Sol üstünde Bodhisatta, sağ tarafta Alambusā ve aşağıda meni içmek üzere olan bir karaca tasvir edilmiştir.

Mahācanaka Cātaka No. 539

(Acaṅṭā, 1 No'lu Mağara)

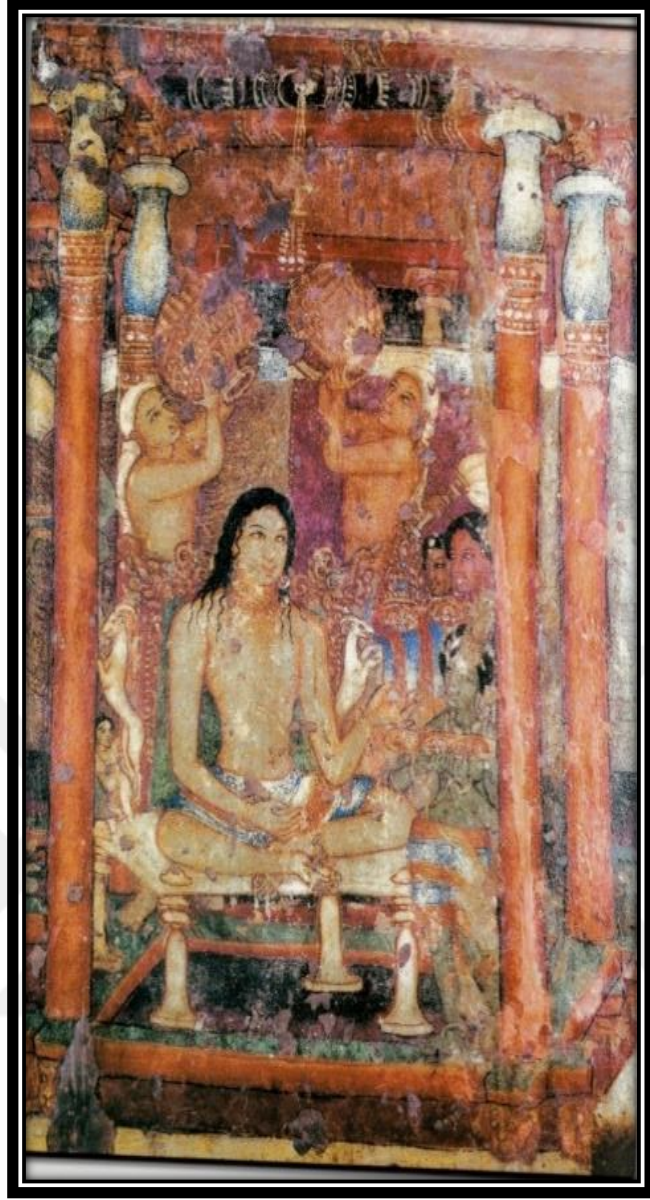
Bir zamanlar Videha krallığını kral Mahācanaka yönetirken Aritthacanaka ve Polacanaka adında iki oğlu olmuş. Kral öldükten sonra yerine en büyük oğlu Aritthacanaka geçmiş. Ancak kardeşi Polacanaka tarafından öldürmekten korktuğu için onu zincirlere bağlamış ve bir odada saklamış. Bir gün bu zincirlerinden kurtulmayı başaran Polacanaka ağabeyini tahtan indirmek için plan yapmış. Bu sırada eşi hamileymiş. Polacanaka ağabeyini öldürmek için saraya girmeden önce eşine ‘çocuğumun hayatı için buradan başka bir yerde yaşamalısın’ diyerek onu başka bir ülkeye göndermiş. Bunun üzerine eşi de altınlarını ve mücevherlerini alarak yola çıkmış. Gittiği ülkenin kralı onun bu çaresizliğine acıyıp, sarayına alarak ona bir kız kardeşi gibi bakmış. Bu sırada çok kuvvetli ve yetenekli Bodhisatta doğmuş. Bodhisatta büyüdükçe arkadaşları ona babasını nerede olduğunu sormuşlar. Bir gün Bodhisatta annesine gelip, arkadaşlarının kendisini küçümsediklerini babası olmadığı için dışlandığını söylemiş. Bunun üzerine annesi çok üzülmüş ve keder içinde günler geçirmeye başlamış.

Bu sırada ağabeyini öldüren Polacanaka başka bir kadınla evlenmiş ve ondan da bir kız çocuğu olmuş. Bodhisatta da babasını bulmak için krallığına geri dönmek üzere yola çıkmış. Ancak yolda türlü zorluklarla karşılaşmış. O dönene kadar babası ölmüş. Ancak saraydakiler kızını evlendirmek için güçlü ve yetenekli bir aday bulmaya çalışıyormuş. O sırada Bodhisatta saraya gelmiş ve yeteneğini göstererek kızla evlenmiş. Böylece sahip olduğu krallığa geri dönerek yönetmeye başlamış.

Resim- 17 Mahācanaka Cātaka, Acaṅṭā 1 No'lu Mağara⁹³

⁹³ Bu öykü farklı iki olayın Acaṅṭā mağarasında görsel betimlemesi yapılmıştır. Resim-23'teki kadın, Bodhisatta'nın annesinin olduğu tahmin edilmekte olup sarayda geçirdiği hüzünlü günler mağara duvarlarına bu şekilde yansıtılmıştır. Yanında bulunan diğer iki kadından farklı olarak boynunda mücevherleri ve başında tacı vardır. Diğerleri sarayın hizmetçileri olduğu için son derece sade bir şekilde betimlenmiştir. Görselde eşinin isteği üzerine sarayını terk etmek zorunda kalan ve bu yüzden başka bir saraya yerleşen kadının yaşadıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Sarayda ona iyi bakılmasına rağmen her gününü acı ve keder içinde geçiren kadının hüznünü görebiliriz.

Resim- 18 Mahācanaka Cātaka, Acañṭā 1 No'lu Mağara⁹⁴

⁹⁴ Resim-24'te saraydaki tahta oturur durumda olan Bodhisatta betimlenmiştir. Bodhisatta, babasını aramak için sarayına geri dönmeye karar vermesi üzerine babasının diğer eşinden olan kızıyla evlenme hazırlıkları yapması anlatılmaktadır. Saraya geldikten sonra, hizmetçilerin ellerindeki testilerle onu yıkaması ve diğer bir hizmetçinin de değerli takıları takması için yanında bulunduğu görülmektedir. Bu şekilde Bodhisatta, hem hak ettiği krallığın başına geçecek hem de evlilik töreni düzenlenmiş olacaktır.

3.2.2. Yazınsal Anlatımlar – Edebi Eserler

Çıkış noktası sözlü edebiyata dayanan Cātaka anlatılarının, kabartmalar ve mağara resimlerinde betimlenmelerinin yanı sıra, Hint edebiyatı içinde yer alan farklı türdeki eserlerle de benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Bu benzerliği anlamamızı sağlayan en önemli unsur ise Cātaka anlatılarına verilen isimlerdir. 547 anlatının isimlerine genel olarak bakıldığında, Bhīmasena Cātaka (No. 80), Rādha Cātaka (No. 145), Nakula Cātaka (No. 165), Kurudhamma Cātaka (No. 276), Dasaratha Cātaka (No. 461), Sivi Cātaka (No. 499), Kusa⁹⁵ Cātaka (No. 531), Vidhurapandita Cātaka (No. 545), Vessantara Cātaka (No. 547) gibi anlatılar Hint edebiyatı eserlerinde geçen kahramanların isimlerine atfen oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Bazen de Cātaka'ya verilen isim farklı olsa da öykünün içeriğine bakıldığında Hint destanlarından ya da Hint masallarından izler taşıdığını görebiliriz. Örneğin, Devadhamma Cātaka'da, Bodhisatta'nın kardeşlerinin su almak için nehre gittiklerinde orada yaşayan canlının sorular sorması ve soruya cevap veremeyen kardeşlerin büyükleri olan Bodhisatta'nın cevabı bilmesi üzerine kardeşlerin serbest bırakılması, Mahābhārata destanında Paṇḍu oğullarının ormanda yaşadıkları olay ile büyük benzerlik gösterir. Onları da kardeşlerin en büyüğü olan Yudhishtira kurtarmıştır. Kaṭṭhahāri Cātaka'da geçen anlatıda gördüğümüz bir başka benzerlik ise, Kālidāsa'nın eserlerinden olan ve aynı zamanda Mahābhārata destanında da anlatılan Śakuntalā öyküsü ile ilgilidir. Bazı anlatımlardaki benzerliklerde ise, içerikler birebir aynı olmayıp sadece bir kısmı ortak

⁹⁵ Kusa Cātaka ile ilgili ayrıntılı bilgi için; Stephen C. Berkwitz, (2012) *An Ugly King and the Mother Tongue: Notes on Kusa Jātaka in Sinhala Language and Culture*. (Routledge Toylar& Francis Group, Vol.18, no.3, 56-70) adlı makaleye bakılabilir.

özellik göstermektedir. Örneğin, Gāmani Cātaka (No. 8) ve Saṃvara Cātaka (No. 462)'da Brahmadata adlı kralın yüz oğlu vardır ve oğulları arasında bir tanesi en iyisidir (Bodhisatta) ve tahta babasından sonra o geçer. Bu bize Mahābhārata destanındaki kral Dhṛtarāshtra'nın yüz çocuğunun olmasını hatırlatmaktadır. Bunun gibi daha birçok anlatı Pañcatantra, Mahābhārata destanı, Rāmāyaṇa destanı ve Kathāsaritsāgara gibi eserlerle benzerlik göstermektedir. Özellikle kurgusal olarak, Buddhist öğretileri anlatan Cātakalar ile Hindu öğretileri anlatan farklı eserlerin benzer unsurlar içerdikleri görülebilmektedir.

Bu benzerlikler aynı topraklarda yaşayan ancak farklı dinlere mensup kişiler için kaçınılmaz olduğu düşünülse de eserler içerisindeki anlatıların bazılarında farklılıklar oldukça fazladır. Eserlerin kendi içerisinde kronolojik sıralama yapmak gerekirse Cātaka (MÖ 400-200)⁹⁶ ve Pañcatantra (MS 500-300)⁹⁷ metinlerinin diğerlerinden daha önce oluşturulduğu düşünülmektedir. Kaççhapa, 215 (Kaplumbağa ile İki Kuğu); Cambukhādaka, 294 (Tilki ile Karga); Baka, 38 (Balıkçıl ile Yengeç); Sīhaçamma, 189 (Kaplan Postu Giyen Eşek); Çūlapaduma, 193 (Nankör Kadın); Kaṇḍina (No: 13), Nalapāna (No: 20), Muṇika (No: 30), Naçça (No: 32) Sammodamāna (No: 33), Mahāsupina (No: 77), Mittavinda (No: 104), Ruhaka (No: 191) Sālūka (No: 286) gibi örnekler Pañcatantra ve Cātaka eserleri içerisinde geçen ortak anlatı ya da motiflerin bulunduğu anlatılardır. Diğer iki eserden daha sonraki yıllarda oluşturulduğu düşünülen Mahābhārata destanı ile Kaṭṭhārī (No: 7),⁹⁸ Sivi (No: 499), Vidhurapandita, (No: 545)

⁹⁶ Rhys Davids; Bharhut, Sañçi ve Amarāvātī yapıtlarının inşa tarihleri ışığında Cātaka anlatılarının oluşturulma tarihi olarak MÖ 400-200 yılları arasında olduğu var sayımına ulaşmıştır (Davids, Buddhist Birth Stories; "Introduction").

⁹⁷ Jacobs, 1888: xvi; Olivelle, 1997: xii.

⁹⁸ Bu anlatı aynı zamanda Kālidāsa'nın Şakuntalā adlı dramıdır. Mahābhārata'da bahsi geçen Şakuntalā hikâyesinin yanı sıra aslında Cātaka anlatısı, Kālidāsa'nın dramıyla daha çok benzerlik göstermektedir. Çünkü hem Cātaka'da hem de dramda yüzük motifi işlenmiştir. Ancak destanda yüzük kullanılmamıştır.

Litta (No: 91), Telapatta (No: 96), Viḷāravata (No: 128), Kurudhamma (No: 276), Saṅbhava, (No: 515), Kuṅāla (No: 536) gibi isimlendirilen Cātaka masalları hem karakter bakımından hem de anlatılar bakımından ortak öğelerin olduğu konuları içermektedir. Mahābhārata destanından daha sonra yazıya geçirildiği bilinen Rāmāyaṅa destanı ise, Dasaratha (No. 461), Kusanāḷi (No. 121) gibi Cātaka masallarıyla benzerlik göstermektedir.

Karşılaştırmasını yaptığımız diğere eserlere nazaran daha sonraki dönemde yani 11. yüzyılda oluşturulduğu tahmin edilen Kathāsaritsāgara ile Çullasetṭhi No. 4; Çūlapaduma No. 193; Kūṭavāṅica No. 218; Kuruṅamiga No. 206; Saçamkira No. 73 ve Nalapāna No. 20 isimli Cātaka öyküleri benzerlik göstermektedir.

3.2.2.1. Pañçatantra

Pañçatantra; Vishnuşarman tarafından yazıldığı bilinen “pañç; beş”, “tantra; bölüm” kelimelerinin birleşmesinden oluşur ve “Beş Bölüm” anlamına gelir. Genellikle fabl türünde yazılmış masal anlatılarını içerir. Her ne kadar fabl türünde yazılmış bir eser olsa da, masallar o dönemin halkına politik öğreti bilgisini (nīti) yaymaya çalışmak için yazılmıştır. Pañçatantra’nın beş bölümü şunlardır: 1- Dostluğun Bozulması (Mitrabheda), 2- Dostluğun Kazanılması (Mitraprāpti), 3- Kargalar ve Baykuşlar (Kākolikīyam), 4- Kazılmış Şeylerin Kaybı (Labdhanāṣa), 5- Düşüncesiz Hareketin Sonu (Āparīkshakaritva). Eserin Sanskrit aslı kaybolmuş, ondan yapılan çevirileri yoluyla yaşamıştır. Bud MS 570’de Süryaniceye, Abdullah bin el-Mukaffa ise MS 750’de Arapçaya çevirmiştir. Bu çeviriler, Sanskrit orijinalindeki iki çakalın, Karataka ve Damanaka’nın adına dayandırılarak, “Kelile ve Dimne” olarak adlandırılmıştır (Kaya, 2003: 200).

Cātaka anlatılarında, Bodhisatta’nın bedenlendiği hayvan formlarıyla birlikte daha birçok anlatı fabl türünde yazılmış masallara örnek olabilecek nitelikteki anlatılardır. Bu açıdan Pañçatantra masalları ile birçok benzer anlatılar içeren Cātaka masalları da bulunmaktadır. Diğer yandan bazı Cātaka anlatılarının öğretisi Pañçatantra’nın bölüm başlıklarına atfen oluşturulduğu görülmektedir. Örneğin, Kapota⁹⁹

⁹⁹ Kapota Cātaka No. 42; Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta bir güvercin olarak dünyaya gelir. O bir tüccarın evinde mutfakta samandan yapılan yuvanın içinde yaşamaktadır. Bir gün mutfakta güvercin olduğunu fark eden bir karga, mutfaktaki yiyecekleri görünce güvercinin çok şanslı olduğunu her gün karnını rahatça doyurabildiğini düşünür. Bunun üzerine güvercinle arkadaş olmaya çalışır ve onu takip etmeye başlar. Güvercin karga tarafından takip edildiğini görünce kargaya neden beni takip ediyorsun diye sorar. Bunun üzerine karga, artık yaşamımı değiştirmek istediğini ve tıpkı onun gibi yaşamak istediğini söyler. Bunları duyan güvercin kargayı uyarır. Bizim yiyeceklerimiz ayrı ben sadece ot ile

Cātaka, 42’de bir kartalın sadece sebze ile beslenmek istemesi üzerine güvercinle çok iyi dost olurlar. Ancak bir gün kartal kurnazlık yapar ve evin mutfağındaki tüm etleri yediği için arkadaşlıkları bozular. Böylece bu masal, Pañçatantra’nın birinci bölümü olan *Dostluğun Bozulması* bölümüne örnektir. Kuruṅga-Miga Cātaka’da (No. 206) ağaçkakan ve kaplumbağanın avcı tarafından öldürülmek üzere olan ceylanı kurtarma çabaları ve bunun sonucunda çok iyi dostluk kurlmaları öğretisi ikinci bölümü olan *Dostluğun Kazanılmasına* benzer bir masaldır. Aynı şekilde, Ulūka Cātaka (No. 270) kuşların arasında geçen kral seçimindeki yaşanan anlaşmazlık üçüncü bölüm olan *Kargalar ve Baykuşlar*; halkının isteği üzerine tüm zenginliğini, krallığını hatta çocuklarını ve eşini feda eden Vessantara Cātaka’daki (No. 547) Vessantara’nın hikâyesi *Kazanılmış Şeylerin Kaybı* başlığına; Kaṇḍina Cātaka’da (No. 13) anlatılan âşık bir geyiğin sevgilisinin peşinden gitmesi üzerine avcının hedefine girip ok ile öldürülmesi olayı beşinci bölüm olan *Düşüncesiz Hareketin Sonu* başlıkları için örnek olabilecek anlatıları içerdiğini düşünmekteyiz.

Benfey’e göre orijinal Pañçatantra Buddhist bir eserdir. Bu düşüncesi doğrultusunda, Pañçatantra’daki masallar ile sadece Buddhist eserlerde geçen hikâyeler

besleniyorum ancak sen etle besleniyorsun. Benim yaşamım sana uygun olmaz diye uyarır. Ancak karga ben de artık et yemeyeceğim senin gibi otlarla besleneceğim diyerek güvercinle dost olmak istediğini söyler. İlk gün yiyecek bulmak için birlikte ormana giderler ve güvercin ormandan topladığı otları akşam mutfaka getirerek yer. Karga da aynı şekilde güvercinin yaptığını yapar. Böylece güvercin ve karga çok iyi dost olurlar. Günler böyle giderken, bir gün karga midesinin rahatsız olduğunu bugün ormana yiyecek aramaya gelemeyeceğini söyler. Bunun üzerine güvercin kaç gündür sadece otlarla beslendiği için böyle olduğunu düşünerek mutfaktaki yuvasında onu bırakıp ormana yalnız gider. Ancak akşam geldiğinde karganın mutfakta yapılan etlerin hepsini yediğini görür. Bodhisatta açgözlü kargaya sana benimle dost olamayacağını söylemişim ancak sen benim sözlerimi dinlemedin der. Açgözlülükle midesine ağır gelen yiyecekleri yediği için orada ölür.

arasında birçok benzerlik olduğunu söylemektedir (Keith, 1928: 249). Ancak Benfey ile tam tersi düşünceyi savunan Keith ise, Cātaka masallarının Pañçatantra'dan esinlenilerek oluşturulduğunu düşünmektedir. Bu yüzden, Pañçatantra'nın birinci bölümün çerçeve öyküsünün Sandhibheda Cātaka (No. 349)¹⁰⁰ ile Vaṅṅāroha Cātaka (No. 361)¹⁰¹ anlatımlarla benzer olduğunun tespitinde bulunmuştur.

¹⁰⁰ Cātaka'nın adından anlaşılacağı üzere “*sandhi*; bağ, birlik, birleşme” “*bheda* ise; koparma, kırılma” anlamlarına gelmektedir. Masalda, Bodhisatta kralın oğlu olarak doğar ve babası öldükten sonra tahta geçer. Bu sırada krallığın çobanı ormanda sürülerini otlatmaktadır. Sürüsündeki inek ile ormanda yaşayan aslanın çok iyi dost olduklarını görür. Bir gün kral, çobana sürüsünde bir sorun olup olmadığını sorar. Çoban sürüsünde hiçbir sorun olmadığını ancak inek ile aslanın çok iyi dost olduğunu ve bunu yaşamı boyunca ilk defa gördüğünü söyler. Kral Bodhisatta, eğer inek ile aslan üçüncü bir dost edinirlerse hemen gel ve bana söyle diyerek gönderir. Çoban da bunun üzerine sürüsünün yanına gider ancak inek ve aslanın yanında bir de tilki görür. Bunu hemen krala haber vermeliyim diye düşünerek kralın yanına gider. Çoban gördüklerini anlatınca kral ona hemen sürünün başına dön tilki onların aralarını bozacak ve onları yiyecek diye uyarır. Bu sırada tilki ineğin ve aslanın etini yemek için kurnazlık düşünerek iki arkadaşın arasını bozar ve onları ayrı ayrı yerlerde yemeğe başlar. Sürünün başına geri dönen çoban, tilkinin ineği ve aslanı yediğini görünce çok üzülür. Tilki etleri yedikten sonra oradan ayrılır (Cowell, 2015: 99-100). Tilki, iki dost olan arkadaşın arasına bozarak amacına ulaşmıştır. Bu açıdan bu masal Keith'in de dediği gibi Pañçatantra'nın birinci bölümünün çerçeve öyküsü ile benzerlik göstermektedir.

¹⁰¹ Bu masalda aslan, kaplan ve tilkinin hikâyesi anlatılmaktadır. Bodhisatta ise ormanda ağaç perisi olarak bedenlenmiş aslan ile kaplanın yaşadıklarına tanık olarak masalda yer almaktadır. Bir gün aslan ve kaplan ormanda bir mağarada yaşamaktır. Aslan ve kaplanın yaşadığını gören tilki de mağarada onlarla birlikte yaşamak ister. Böylece onların yanına gider ve onların yediği yemeklerin yere dökülen parçalarını yiyerek yaşamaya çalışır. Ancak bir gün tilki, aslan ve kaplan etinin çok lezzetli olduğunu düşünerek bir plan yapar. Gece olduğunda aslanın yanına gidip kaplan ile aralarında herhangi bir tartışma olup olmadığını sorar. Aslan, bazen kaplanın saygısızlık yaptığını söyler ama hatanın kendisinde olduğunu söyleyerek kaplana suç bulmaz. Sonraki gece kaplanın yanına gider ve aynı soruyu sorar. Kaplan da ona aslanın daha güçlü olduğunu ve bazen saygısız davrandığını söyleyerek suçun kendisinde olduğunu söyler. Bu sözleri duyan tilki iki arkadaşın çok iyi anlaştıklarını görünce pişman olur ve yanlarından ayrılır. Aslan ve kaplan da

Pañçatantra I- 8; Balıkçıl ile Yengeç

Bir zamanlar, balıktan yana zengin olan bir gölde, bir balıkçıl yaşamış. Ancak balıklar ondan çok korktukları için köşe bucak kaçar, saklanırlarmış. O gün bir tane bile balık yakalayamadığı için aç kalan balıkçıl, balıklara bir yalan uydurmuş ve “buraya ağlarıyla birlikte bir balıkçı geldi, hepinizi yakalayıp öldürecek, ölümden kurtulmak istiyorsanız, bana güvenin ve dediğimi yapın demiş. İleride, balıkçıların bilmediği bir yerde, suları berrak bir göl var. İsterseniz sizi teker teker oraya götürüp saklarım. Balıkçı da sizleri bulamaz.” Aptal balıklar hemen buna inanıp, korkuya kapılarak: “Evet, evet! Biz sana güveniyoruz. Dediğin gibi olsun” demişler. Balıkçıl da onları birer birer götürüp, az ötedeki bir kayanın üstünde afiyetle yemeye başlamış. Derken, aynı gölde yaşayan yengeç, balıkların böyle teker teker götürüldüğünü görünce balıkçıla: “Bu balıkları böyle nereye taşıyorsun?” diye sormuş. Balıkçıl da, balıklara söylediği aynı yalanı ona anlatınca, yengeç de ona inanıp, “beni de götür” demiş. Balıkçıl, yengecin etinin çekiciliğine kapılmış. Onu da gagasına alıp ölüm kayasına doğru uçurmaya başlamış. Ama uzaktan kayadaki balık kılçıklarını gören uyanık yengeç, hain balıkçılın ne yaptığını anlamış. Kayaya iyice yaklaştıklarında, daha balıkçıl korunmaya bile fırsat bulamadan, kışkaçlarıyla kafasını kesivermiş. Sonra da balıkların kurtarıcısı olarak göle dönüp, gördüklerini anlatmış. Balıklar da kendilerini ölümden kurtaran bu kahraman yengece teşekkür edip, şükranlarını sunmuşlar (Kaya, 1998b: 73-74).

mutlu bir şekilde mağarada yaşamaya devam ederler (Cowell, 2015: 126). Burada aslan ve kaplanın verdiği cevaplar Buddhist öğretisi dizeleridir. Aslında tilki bu dizelerden çok etkilenerek pişmanlık duyar. Bu dostluğun bozulamayacağını anlar ve yanlarından ayrılır. Bu yüzden bu masal, Pañçatantra'nın birinci bölümü olan Dostluğun Bozulması anlatısı ile aralarında herhangi bir benzerlik bulunmamaktadır.

Baka¹⁰² Cātaka No. 38

Bir zamanlar Bodhisatta ormanda bulunan nehrin yakınındaki bir ağaçta ağaç perisi olarak bedenlenmiş. O sıralarda, sıcaklık çok arttığı için nehrin suyu gündün güne kurumaktaymış. Nehirde ise çok sayıda balık, balıkçıl ve yengeç birlikte yaşarlarmış. Günden güne azalan suyu gören canlılar endişe duymaya başlamışlar. Balıkçıl ise, bu durumdan kendisi için yarar sağlayarak balıkları yemek için bir kurnazlık düşünmüş. Bir gün, balıklardan biri, düşünceler içinde gördüğü balıkçılın yanına gitmiş ve ‘neden bu kadar kederli düşünce içindesin’ diye sormuş. Balıkçıl ise ona: ‘yakında nehirdeki su bitecek ve hepimiz öleceğiz; ama yakınlarda suyu bol olan bir nehir daha var hepimiz oraya gidersek kurtuluruz’ diye cevap vermiş. Bunun üzerine balık: ‘biz nasıl gideriz balıkçıl kardeş’ diye cevap verince balıkçıl da ona gagasında tüm balıkları tek tek taşıyabileceğini söylemiş. Ancak balık, balıkçılın onları yemesinden endişelendiğini söylemiş. Balıkçıl: ‘sizi yemeyeceğim eğer bana inanmıyorsanız içinizden birini nehre götürüp getireyim, o size her şeyi anlatsın’ demiş. İçlerinden bir balık seçmişler ve balıkçıl ile birlikte nehre gitmiş. Suyu bol olan nehri gören balık orada hemen orada yaşamak istemiş. Ancak balıkçıl bunu diğer balıklara da söylemelisin diyerek onu geri getirmiş. Böylece diğer balıklarda arkadaşlarının gördüklerine çok sevinerek nehre gitmek için sıraya girmişler. Sonra balıkçıl balıkları teker teker alarak ağızında taşımaya başlamış. Ancak balıkçıl götürdüğü balıkları daha gelmeden yolda yiyormuş. Böylece nehirdeki balıkların hepsi balıkçıl tarafından yenmiş. Balıkçıl nehre geri döndüğünde tek başına gezinen bir yengeç görmüş. Yengece bakıp ‘seni de balıkların yanına götürebilirim’ demiş. Ancak yengeç balıkçılın onu yeme ihtimalini düşünerek kıskaçlarını boynuna dolayarak taşınmasını söylemiş. Yolda giderken nehre yaklaştıklarında yengeç balıkları görmemiş. Bunun üzerine yengeç: ‘kıskaçlarımı

¹⁰² Baka kelimesi turna kuşu, balıkçıl anlamına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 534).

boynuna doladım eğer beni yersen ikimiz de ölürüz bu yüzden hemen beni aşağı indir’ demiş. Balıkçıl, yengece yalvararak onu bağışlamasını söylemiş. Tam aşağı indiklerinde yengeç: ‘diğer balıkları öldürdüğü için sen de ölmelisin’ diyerek tıpkı bir lotus çiçeğini sapından keser gibi balıkçılın kafasını kesmiş. Tüm bu olana şahit olan ağaç perisi formunda Bodhisatta ise şu dizleri söylemiş: Kurnazlıkla edinilen kazançlar seni daha da kurnaz biri yapmaz, kurnaz balıkçılın yengeçten aldığı derse bak! (EK- 7)

Anlatı Üzerine

Görüldüğü gibi her iki anlatıda da seçilen hayvanlar ve olay aynı şekilde işlenmiştir. Daha önce kendisini birçok kez hayvan formunda gördüğümüz Bodhisatta, bu masalda olaylara şahit olan bir ağaç formunda bedenlenmesi dikkatimizi çeken bir konudur. Cātaka eserinin özelliğine uygun olarak gāthā (mısra) kısmındaki öğreti dizelerini söylemek için bu form seçilmiş olabilir. Bu masalın Hint edebiyatı içerisinde sadece Pañcatantra’da değil, Mahābhārata II-41, Kathāsaritsāgara I-8, Hitopadeṣa IV-6¹⁰³

¹⁰³ **Hitopadeṣa IV-6;** Mālava ülkesinde bir göl varmış. Orada yaşlı, eli ayağı tutmaz bir balıkçıl yaşıyor ve çok üzgün numarası yapıyormuş. Bu durumu gören bir yengeç sormuş. ‘Hiç yiyecek aramadan öylece neden oturuyorsun? Balıkçıl yanıt vermiş. ‘Dinle dostum. Balıklar benim geçim kaynağımdır. Ancak onlar buraya gelecek olan balıkçılar tarafından öldürülecekler. Böyle bir konuşmayı şehrin yakınlarında duymuştum. Benim geçim kaynağımın kesilmesi, yaşamımın da sona ermesi demektir. Tüm bunları düşündüğümde içimden yemek yemek gelmiyor. Bütün balıklar şöyle düşünmüşler: ‘Şu anda bize iyilik eder görünüyor. Ona ne yapmak gerektiğini soralım. Balıklar demişler ki: ‘Ey balıkçıl bizim kurtuluş çaremiz nedir? Balıkçıl cevap vermiş. Bir kurtuluş çaresi var, başka bir göle taşınmak. Ben sizi birer birer oraya taşıyım. Balıklar ‘Öyle olsun.’ demişler. Böylece balıkçıl balıkları birer birer götürüp yemiş. Bir süre sonra yengeç demiş ki: ‘Ey balıkçıl, beni de oraya götür.’ Hayatında hiç yengeç yememiş olan balıkçıl, onun etinin değişik bir tat olacağını düşünerek onu da götürmüş ve yere koymuş. Yengeç her yere saçılmış durumdaki balık kılçıklarını görünce kendi kendine şöyle demiş: ‘Eyvah! Ben talihsiz, perişan bir yaratığım. Ama yine de şu anın gerektiğini yapmalıyım. Böyle düşünen yengeç, balıkçılın boynunu

eserlerinde farklı versiyonları da bulunmaktadır. Batı edebiyatı eseri olan La Fontaine X,2’de yer alması bu masalın dünya edebiyatı açısından önemini ortaya koymaktadır. Farklı kültürlerle ve farklı toplumlara göre şekillenen bu masalın, Buddhist edebiyat içerisindeki yer alan ağaç perisi formu diğer anlatımlarla olan farkını göstermektedir.

Pañcatantra IV-7; Kaplan Postu Giyen Eşek

Bir çamaşırcının zayıf, çelimsiz bir eşiği varmış. Götürüp, biraz beslenip güçlenmesi için bir mısır tarlasına bırakmış. Tarla sahipleri kızıp da kovalamasın diye de üstüne bir kaplan postu örtmüştü. Eşek mısırları yerken, herkes onu kaplan sandığı için, kimse kovalamaya cesaret edememişti. Bu böyle bir süre gitmişti. Ama bir gün tarla sahibi bu kaplandan kurtulmak için eline ok ve yay almış, sırtına da bir örtü geçirip, korkudan

kopartmış ve balıkçıl oracıkta ölmüş (Hitopadeşa, 2006: 135-136). **Kathāsaritsāgara I-8**; Bir zamanlar balığı bol bir gölde yaşayan bir balıkçıl varmış. Göldeki balıklar ondan korktukları için hep kaçarlarmış. Hiç balık yakalamayan balıkçıl, onlara şu yalanı uydurmuş: ‘Buraya elinde ağıyla gelen bir adam balıkları öldürüyor. Çok geçmeden hepinizi yakalayıp öldürecek. Bana güveniyorsanız dediğimi yapın. Issız bir yerde berrak suları olan bir göl var. Bu gölü hiçbir balıkçı bilmez. Yaşamamız için sizi birer birer oraya götürüp atabilirim.’ Aptal balıklar bunu işittikleri zaman korkuyla demişler ki: ‘sana güveniyoruz, dediğin gibi olsun’ Sonra hilekâr balıkçıl, balıkları tek tek götürüp bir kayanın üstüne koymuş ve bu yolla pek çoğunu yemiştir. Derken aynı gölde yaşayan bir yengeç götürülen balıkları görerek, ‘Bu balıkları nereye götürüyorsun?’ diye sormuş. Balıkçıl balıklara söylediğini ona da söylemiş. Bunu duyunca korkuya kapılan yengeç, ‘Beni de götür.’ demiş. Balıkçılın kafası yengecin etinin kokusunun yarattığı körlükle bulanmış, tutup onu da ölüm kayasına doğru götürmüştü. Fakat oraya yaklaştığında yengeç balıkçıl yediği balıkların kılçıklarını görüp dehşete kapılmış, bu hayvanın kendisine güvenenleri yiyen bir yaratık olduğunu anlamış. Kayanın üstüne indiklerinde akıllı yengeç hiç duraksamadan balıkçılın kafasını kesmiş. Sonra geri dönmüş, balıkların başına gelenleri anlatmış. Geri kalan balıklar da hayatlarını kurtaran yengece büyük minnet duymuşlar. Akıl gerçekten güç demektir, akılsız kişinin güçlü olmak için neyi var? (Kathāsaritsāgara, 2011:

titreyerek kaplana doğru tarlada emeklemeye başlamış. Eşek birinin kendine yaklaştığını görünce, onu mısır yemeğe gelen başka bir eşek sanıp sevincinden anırmaya başlamış. Gerçeği anlayan tarla sahibi eşeği görünce önce bir güzel döverek tarlanın dışına atmış ve daha sonra da eşeği bir okla vurup öldürmüştü (Kaya, 2016: 83).

Sīhaçamma¹⁰⁴ Cātaka No. 189

Bir zamanlar Brahmadata Benāres krallığını yönetirken, Bodhisatta çiftçi bir ailenin çocuğu olarak doğmuş. Geçimini tarladan kazandıkları ile sağlıyormuş.

Bir gün tüccar mallarını eşeğin sırtına yüklemiş ve onları satmak için köylere gitmiş. Tüccar mallarını satmak için dükkânlara girdiğinde, eşeğin üzerine bir aslan postu geçirip öyle gidiyormuş. Bu sırada eşek de buğday tarlasına girip karnını doyuruyormuş. Bir gün bekçi tarlada bir aslan olduğunu görmüş ancak onun yanına gitmeye cesaret edememiş. Birkaç gün sonra tüccar, başka bir köyde aynısını yapıp eşeğin üstüne aslan postu geçirip gitmiş. Tarlada bir aslanın olduğunu fark eden bekçi, köye haber vermeliyim diye düşünmüş. Köye haber verdiğinde köydekiler ellerine sopa alarak aslanın yanına gitmişler. Onların sopalarla geldiğini gören eşek korkup anırmaya başlamış. İçlerinden zeki olan köylü Bodhisatta onun eşek olduğunu anlayınca şu dizeleri söylemiş; *Gördüğüm ne aslan ne kaplan, o leopar bile değil. Ancak o acınılası ve yaşlı, üstüne kaplan postu geçirilmiş bir eşek.*

Bu sözler üzerine onun bir eşek olduğunu öğrenen köylüler sopalarla eşeğin kemiklerini kırana kadar dövmüşler. Üzerinden kaplan postu düşmüş ve eşek tamamen görünür olmuş. Tüccar oraya geri döndüğünde, acı içinde yatan eşeği görünce şu sözleri

¹⁰⁴ *Sīha* aslan, (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 790); *çamma* ise deri; cilt; ten anlamlarına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 295).

söylemiş; *Eğer o zeki olsaydı yeşil buğdaylardan yerdi, kaplan postu onu gizliyordu, ancak anırması onun dövülmesine sebep oldu.*

Tüccar bunları söylerken eşek orada ölmüş ve tüccar da kendi yoluna devam etmiş (Cowel, 2015: 76-77).¹⁰⁵

Anlatı Üzerine

Hint edebiyatı içerisinde farklı örneklerini gördüğümüz “Kaplan Postu Giyen Eşek”¹⁰⁶ anlatısını incelediğimiz iki farklı eserde de konunun aynı şekilde işlendiği görülmektedir. Sadece aralarında bir takım ufak farklılıklar bulunmaktadır. Pañçatantra’da, çamaşırcının bir eşiği vardır ve eşiğini beslemek için mısır tarlasına bırakır. Eşek olduğunu kimse fark etmesin diye de üzerine kaplan postu geçirir. Ancak eşek, başka bir eşiğin yaklaştığını fark edince sesiyle kendisini ele verir. Sonunda ise bir çiftçi tarafından okla vurulup öldürülür. Hindu anlatılarda herhangi bir dini öğreti vurgulanmadan sadece

¹⁰⁵ Ayrıca aynı anlatı Hitopadeşa’da (Kaya, 2006: 96) ve Kathāsaritsāgara’da (Kaya, 2011: 64-65) da işlenmiştir. Ancak aralarında ufak farklılıklar bulunmaktadır.

¹⁰⁶ Bu masal, La Fontaine (V,21) ve Aisopos Masalları (No: 279) içerisinde de anlatılmaktadır. **La Fontaine**;“Eşeğin biri aslan postu giymiş. Millet evinden çıkamaz olmuş. Eşek hep o eşek, ama gören korkudan ölecek. Bir gün aksilik etmiş kulakları, uçları çıkıvermiş posttan dışarı. Açıkgozün biri görmüş, eşiğin şakası sona ermiş; vurmuş sopayı beline, sürmüş aslanı değirmene. Şaşırakalmış görenler, aslanı eşek etti sanmışlar” (La Fontaine, 2014: 204). **Aisopos Masalı**; “Eşeğin biri aslan postuna bürünmüş, herkes onu bir aslan sanmış; hayvanlar da, insanlar da onu görünce kaçmışlar. Ama yel esmeye başlamış, eşiğin üzerindeki aslan postunu aldığı gibi yere atmış, eşek çıplak kalmış. Bu sefer de korkanların hepsi onun üzerine yürüyüp sopa ile topuzlu canını çıkarmışlar. Fukara mısın, küçük müsün? Zenginlere öykünmeye kalkma, kendini gülünç eder, başına bela getirirsin; bizim olmayan bir şeyi, ne kadar uğraşsak, gerçekten kendimize mal edemeyiz” (Aisopos Masalları, 2014: 83). Bu anlatılar için Kaya şöyle bir yorum getirmektedir; “La Fontaine’de eşiği ele veren, posttan dışarı çıkan kulaklarıdır. Aisopos’ta ise, rüzgâr postu üfürüp yere atarak eşiği ortaya çıkartır” (Kaya, 2001: 71).

kişinin kendisini yaptıklarıyla ele verebileceğinden bahsedilir. Bu örnek sayesinde, kişinin söylediği yalan bir gün elbet ortaya çıkacaktır. Daha da önemlisi bu anlatıyla kendisini, çıkardığı ses ile ele verip yalanın ortaya çıkması motifi işlenmiştir.

Cātaka anlatısında ise durum biraz farklıdır. Eşeğin sahibi bir çamaşırcı değil, mallarını satmak üzere köylere giden bir tüccardır. Hindu metinlerde geçen anlatıda örnek gösterilen çamaşırcılar, kastın dördüncü tabakasında yer alırken, Buddhist anlatıda kastın üçüncü tabakasında bulunan tüccar seçilmiştir. Sosyolojik yapının da vurgulandığı bu anlatılardan tüccarlığın, Buddhist dönemde daha gelişmiş olduğunu anlaşılmaktadır. Ayrıca tüccar, köydeki bir tarlaya eşeğini bırakarak yiyecek yemesini sağlar. Ancak onu tarla sahibi fark etmemesi için hileye başvurarak üzerine kaplan postunu geçirir. Kendisi de mallarını satarak kârlı bir kazanç sağlamayı planlar. Ancak burada tüccar da kurnazlık yapmaktadır. Çünkü parasını harcamadan eşeğinin başkalarının tarlasından bedava yiyecek yemesini sağlamıştır. Hindu anlatılardan farklı olan bir başka durum ise bekçi, tarlada bir kaplan olduğunu zannetmesine rağmen, diğer anlatılarda olduğu gibi, korkup kaçmayıp köylüye haber vermektedir. Bu şekilde de köylünün gücünü ortaya koymayı amaçladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Buddhist anlatıya eklenen başka bir durum ise, eşeğin sesiyle kendini ele vermeyip, ileri görüşlü bir köylü tarafından ortaya çıkartılmasıdır. Tam da bu noktada Bodhisatta anlatıya eklenmiştir. Düz yazı ile başlayan anlatıya şiir dizeleriyle Bodhisatta'nın sözleri eklenerek gerçek ortaya çıkarılmıştır. Davids'in de dediği gibi; tüm Cātakalara şiir dizeleri eklenmiştir. Çok az sayıdaki örnekte, bu dizeler öyküde değil, öykünün iskelet yapısında bulunmaktadır. İçinde şiir dizeleri bulunan bu öyküler, büyük bir olasılıkla Hint folklorunun özgün biçimini korumuş olan eserlerdir (Davids, 1999: 208).

Başka önemli bir nokta ise, Cātaka eseri içinde bazı anlatıların Buddhist olmadığı yönündeki Davids'in (1999: 208) ve Winternitz'in "*böylece bunu söylerken çok da hata yapmamış oluruz ancak, Cātaka çevirilerine bakıldığında anlatıların bir kısmının*

Buddhist kökenli olmadığı açıktır (1933: 125)” görüşlerine örnek olabilecek bir masaldır. Buddhizm’de nefretsizlik, affedicilik hatta canlıyı öldürmeme oldukça hâkim olan görüşler arasında yer almaktadır. Ancak Cātaka’daki bu masalda eşeğin öldürülmesi Buddhistik düşünceye aykırıdır. Hatta bunu ortaya çıkaran, ileri görüşlü bir köylü olarak bedenlenen Bodhisatta’dır. Bu bağlamda Hint toplumuna ait halk öyküleri olarak nitelendirilen bu ortak anlatıları içerisinde konu edilen durumların bazen değiştirilemez olduğu görülmektedir. Böylece Bodhisatta, anlatıya dâhil edilse bile Cātaka anlatısı, Buddhistik bir anlatı özelliği sergileyebilir.

Pañçatantra I-18; Kaplumbağa ile İki Kuğu

Bir gölde, Kambuḡrīva isminde bir kaplumbağa ile onun, Vikata ve Saṃkata adlı dostu iki kuğu yaşarmış. Günün birinde göl kurumuş. Tüm suyu çekilmiş. Bunun üzerine iki kuğu, başka bir göle gitmek istediklerini söyleyince, kaplumbağa onlara: “Ne olur, gideceğiniz yere beni de götürün” demiş. Kuğular dostları olan kaplumbağaya acıyarak şöyle söylemişler: “Gideceğimiz göl çok uzakta. Sen de bizimle oraya gelmeyi istiyorsan, sana söylediklerimizi yapmalısın.” Böyle deyip, iki kuğu bir sopa bulmuşlar. Sopyayı getirip kaplumbağaya: “Bizim iki ucundan tutacağımız bu sopaya sen de dişlerinle sıkıca tutunacaksın. Havada yapacağımız yolculuk boyunca ağzını hiç açmayacaksın. Aman dikkatli ol, ne olursa olsun konuşmamalısın. Yoksa aşağı düşersin” diyerek sıkıca tembihlemişler. Kaplumbağa bu öneriyi sevinerek kabul etmiş. İki ucundan kuğuların taşıdığı sopyayı dişleriyle sınıksıkı ısırılmış. Böylece üçü birlikte havaya yükselmişler. Gökyüzünde süzülerek, gitmek istedikleri göle doğru yol alırlarken, aşağıdaki bir kasabada yaşayan insanlar onları görüp birbirlerine: “Bu kuğuların taşıdığı garip şey nedir acaba?” diye merakla sormuşlar. Aşağıdaki insanların uğultu halinde yukarı yükselen seslerini duyan kaplumbağa, dostlarının uyarısını unutarak: “Şu insanların sesleri de ne

kadar hafif, ne söylediklerini işitemiyorsun” demek için ağzını açınca, çubuktan kurtulan bedeni insanların arasına düşmüş ve yere çakılıp ölmüş (Kaya, 2016: 77-78).

Kaççhapa¹⁰⁷ Cātaka No. 215

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Bodhisatta kralın en zeki yardımcısıymış. Fakat kral çok konuşan birisiymiş ve hiçbir zaman karşısındaki kişilerin konuşmasına izin vermemiş. Bu sırada sarayın yakınındaki ormanda bir kaplumbağa ve iki kaz yaşamaktaymış. Bir gün, iki kaz arkadaşları kaplumbağaya Himālaya dağının yakınında Çittakūta adında bir dağın içinde altın renkli bir mağaraya gideceklerini söylemişler ve “istersen seni de oraya götürürüz” demişler. Bunun üzerine kaplumbağa oraya nasıl gideceğini onlar gibi uçamadığını söylemiş. Kazlar “eğer bize güvenirsen seni sopa yardımıyla taşırız” demiş. Böylece, kazlar sopanın iki başından kaplumbağa ise sopanın ortasından ağzıyla tutunmuş. Onlar uçmaya başladıklarında insanlar bunu fark etmiş ve bağırarak başlamışlar. İnsanlar bağırarak uçan kaplumbağa gördüklerini söyleyince herkes bu durumu merak edip dışarı çıkmaya başlamış. Bunun üzerine kaplumbağa, onlara cevap vermek için konuşmaya başladığında tutunduğu sopadan düşmüş. Düştüğü yer ise, Brahmadata krallığının avlusuymuş. Kral ve yardımcısı Bodhisatta hemen avluya gelmiş. Ölmek üzere olan kaplumbağa başına geleni anlatmış. Bunun üzerine yardımcısı Bodhisatta “çok konuşan kişiler bu şekilde ölüme gider” diyerek kralın durumu anlamasını sağlamış. O günden sonra kral artık çok konuşmaz olmuş.

Anlatı Üzerine

¹⁰⁷ *Kaççhapa* kelimesi kaplumbağa anlamına gelmektedir (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 198).

Her iki anlatı her ne kadar fabl türünde yazılmış olsa da, o dönemin halkına politik öğretilere (nīti) örnek olabilecek masal olarak değerlendirilmelidir. Pañçatantra anlatısında, çok konuşmanın ve merakın kişiye zarar verebileceğinden hatta onu ölüme kadar götürebileceğinden bahsetmektedir. Cātaka anlatısı ise, Kral Brahmadata'nın çok konuşması ve kimseye söz hakkı vermemesinden ders çıkarması gereken bir anlatı olarak işlenmiştir. Bodhisatta ise, kralın sabırlı yardımcısı olarak anlatıya girmiş ve avluya düşen kaplumbağanın düştüğü durumu kralına anlatması üzerine, kral bu kötü huyundan vazgeçmiştir. Onu uyarmasıyla bulunduğu yanlış yoldan geri çevirmiş ve bu söylediği dizelerle de öğretisini yaymıştır. Ayrıca bu masal Hitopadeşa IV-1¹⁰⁸, Kathāsaritsāgara X-60 ve La Fontaine X-2¹⁰⁹'de de yer almaktadır.

¹⁰⁸ Magadha ülkesinde Phullopala adında bir göl varmış. Orada uzun süredir birlikte yaşayan Samkata ve Vikata adında iki kuğu varmış. Kambugriva adlı kaplumbağa onların dostuymuş. Bir gün birtakım balıkçılar oraya gelip konuşmuşlar: 'Bugün burada kalalım, yarın sabah ne kadar balık, kaplumbağa filan varsa öldürürüz.' Bunu işiten kaplumbağa kuğulara demiş ki: 'Dostlarım, balıkçıların dediklerini duydunuz mu? Ben ne yapacağım şimdi? Kuğular yanıt vermişler: 'Hele bir işin doğrusunu anlayalım, yarın sabah ne yapılması gerekiyorsa yaparız.' Kaplumbağa itiraz etmiş: 'Olmaz. Burada bir an bile kalmak istemiyorum. Kuğular demişler ki: 'Başka bir göle vardığında emniyette olacaksın. Ancak karadan yapacağın yolculukta emniyetini nasıl sağlayacaksın?' Kaplumbağa yanıt vermiş: 'Tek çaresi var, o da sizinle havadan gitmek.' Kuğular sormuşlar: 'Böyle bir şey nasıl mümkün olabilir?' Kaplumbağa konuşmuş: 'Sizler gagalarınızla bir parça sopayı tutacaksınız, ben de ağızla sopayı tutacağım ve böylece sizin kanatlarınızın gücüyle ben de havadan gidebileceğim.' Böylece plan uygulamaya konulmuş. Onu gören sığır çobanları bağırarak peşinden koşmuşlar. Bir tanesi demiş ki: 'Bu kaplumbağa düşerse kızartır yeriz.' Bir başka çoban, 'Düştüğü yerde soyup yemek lazım.' demiş. Onların kaba sözlerini duyan kaplumbağa öfkelenmiş ve durumunu unutarak, 'Siz havanızı alırsınız demiş.' Ancak bu sözler ağzından çıktığı anda düşmüş ve sığır çobanları tarafından öldürülmüş (Narayana, 2006: 130-133).

¹⁰⁹ *Bayan kaplumbağa ile iki ördek*; Bir kaplumbağa varmış, başı havada; kovuğundan bıkmış. Dünya görmeye kalkmış haspa. Yabancı ülkeler, herkesi çeker çekmesine. Ama yurdunu en az seven topallardır nedense. Bayan kaplumbağa yanmış, yakılmış. Sen bize bırak demiş ördekler. Sonunda iki ördeğe açılmış.

3.2.2.2. Mahābhārata Destanı

Yazarı Vyāsa olarak gösterilen, 18 bölüm (*parvan*) ve 100.000 beyitten (*śloka*) oluşan eser, Hintlilerin en büyük destanı olarak bilinmektedir. Destanda Kuru ve Paṇḍu kardeşlerinin oğullarının taht mücadelesi anlatılmaktadır. Kuru'nun eşi Gandharī'dir ve Duryodhana, Duṣṣasana gibi isimleri olan yüz çocuğu vardır. Kral Kuru kör bir kraldır ve bu yüzden büyük olmasına rağmen tahta geçemez. Kral Paṇḍu'nun ise Kuntī ve Madrī adında iki eşi ve Yudhishtira, Arcuna, Bhīma, Nakula ve Sahadeva adında beş oğlu vardır. Bu beş kardeşin ise Draupadī adında ortak eşleri bulunmaktadır. Bu ortak eş motifi Kuṇāla Cātaka'da (No. 536), Kanhā adlı prensin Accuna, Nakula, Bhīmasena, Yudhiṭhila ve Sahadeva adındaki Paṇḍu oğullarına aynı anda âşık olma öyküsü anlatılır.¹¹⁰ Diğer yandan destanda her şeyini kaybeden ve bu yüzden sürgüne gitmek zorunda kalan Yudhishtira'nın oynadığı zar oyunu Litta Cātaka (No. 91)'da geçen zar oyunu ile ortak motif olarak gösterilebilir. Ancak burada zarı atan en iyi kişi Bodhisatta olarak gösterilmiştir. Bu karakteri ile erdemli Yudhishtira olarak değil, onun karşısında oynayan zar oyunlarını çok iyi bilen Şakuni'ye benzetilmiştir. Böylece sadece destanda geçen ana öykünün değil, alt öykülerin hatta ortak motiflerin de Cātakalarda geçen

Bizim yolumuz şu gördüğün gökler. Hiç üzme kendini, aldık mı yanımıza ta Amerikalara uçururuz seni. Neler görürsün neler. Ne krallıklar ne cumhuriyetler. Kaplumbağa peki demiş ördeklere kahramanca. İki kuş bir uçak uydurmuş. Bir değnek almışlar ağızlarına. Hacı bayan tutsun diye. Haydi demişler, bu değneği dişle. Ama yolsa sakın ağzını açmaya kalkmayasın. Üçü birden havalanmış böylece. Görenlerdeki şaşkınlığı seyret. İster misin demişler bir yerde bu sırtı kabuklu kraliçe olsun. Evet ya demiş bizimki. Ne sandımız beni. Dişleri kurtulunca değnekten, kraliçe inmiş baş aşağı gökten. Dili yüzünden canından olmuş (La Fontaine, 2014: 67-68).

¹¹⁰ Bu masalda bahsi geçen Kanhā'nın "birçok erkekle eşlilik" yani *poliandri* özelliği Mahābhārata destanındaki benzerlik ile birlikte, Cainist metinlerde de benzer durumlar olduğu görülmektedir (Singh, 1988: 144-145).

anlatılarla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Dhūmakāri Cātaka, 413; Dasabrāhmaṇa Cātaka, 495; Saṁbhava Cātaka, 515; Mahāsutasoma Cātaka, 537 gibi daha birçok Cātaka anlatısında Mahābhārata destanı karakterlerinin isimleri geçmektedir.

Aşağıda ise, hem olay örgüsü bakımından hem de anlatı bakımından büyük bir ölçüde benzerlik gösteren Sivi Cātaka, 499 ile Vidhurapandita Cātaka'nın 545, incelemesi yapılmıştır. Bu anlatılar aynı zamanda alegorik yolla, görsel betimlenmesiyle Acaṅṅā mağara duvarlarında resmedilmektedir.

Sivi Cātaka No. 499¹¹¹

Pāli dilinde Sivi (Pāli-English Dictionary, 1921-1925: 78) diye bilinen ancak Sanskrit kökenli bir kelime olan Şibi/Şivi, R̥gveda'da bir ermişin¹¹² adı olarak geçerken, Mahābhārata destanında¹¹³ ise bir kralın adı olarak karşımıza çıkmaktadır (Williams, 2008: 1072).

¹¹¹ Cataka-Mala “Garland of the Buddha’s Past Lives” adlı eserde 2 numaralı hikâyede “Birth-story of Shibi” adıyla yer verilmiştir. Ancak buradaki anlatım diğerlerinden farklıdır. Kral Şibi vücudundan bir parça değil gözlerini vererek fedakârlığını ortaya koyar. Geri kalan olay örgüsü ise aynıdır (Āryasūra 2009: 27-60).

¹¹² R̥gveda 10. Kitap 179 numaralı ilahi Krameṇa Şibirauṣīnaraḥ adlı ermiş tarafından yazıldığı bilinmektedir. İlahinin başında hangi ermişin yazdığı ve hangi tanrıya ilahinin sunulduğunu gösteren yer şöyledir (R̥gveda, 1957: 763) “क्रमेण शबिरौशीनरः , का शराजाः प्रतर्दनः , रोहिद्श्वो वसुमनाः | इन्द्र |

त्रिष्टुप् , १ अनुष्टुप् |”

krameṇa şibirauṣīnaraḥ, kāṣirācāḥ pratardanaḥ, rauhidṣvo vasumanāḥ. indra. trisṭup, anusṭup.

¹¹³ Destanın Vana Parva bölümündeki 194 no’lu “History of Şibi” adlı anlatı ile karıştırılmamalıdır (Dutt 2013: 567-568). Çünkü burada kral Şibi’nin doğum hikâyesinden ve kendisinden sonra tahta çıkan oğlu Ushinara’dan bahsedilmiştir. Bizim bahsettiğimiz anlatı ise 131. bölümde “History of Hawk and Pigeon” başlığı altında anlatılmaktadır.

Cātaka metninin Hint edebiyatı içindeki eserlerle olan benzerliklerini gördüğümüz anlatılardan biri de Sivi Cātaka'dır. Sivi Cātaka'nın öyküsü Mahābhārata destanı içinde de yer almaktadır. Vaṇa Parva'da geçen bu bölüm şöyle verilmiştir;

Bir gün Agni ve Indra kral Şibi'nin gücünü ve yardımseverliğini test etmeyi düşünür. Indra şahin şekline, Agni ise bir güvercin şekline dönüşerek krallıkta kurban töreni yapılan yere doğru uçarlar. Acıkmış şahin güvercini alıp kralın yanına gelerek; 'Ey Kral, bu güvercini yemek için kendime ayırdım' der. Bunu duyan kral; 'bu güvercin sığınmak için benim evime geldi. Benim görevim onu korumak istersen sana başka bir yiyecek verebilirim, ancak güvercini veremem' der. Böylece şahine güvercin yerine çeşitli yemekler sunar. Fakat şahin tüm bu yiyecekleri reddeder. Sonunda kralın vücudundan güvercin eti kadar bir parça ister. Kral hiç tereddüt etmeden bu parçayı kalçasından keser ve güvercinin ağırlığı ile tartar. Ancak her seferinde güvercin daha ağır çıkar ve kralda tekrar tekrar vücudundan parça kesmeye devam eder. Kralın artık keseceği bir parçası kalmayıp çok bitkin bir halde olduğunu gören Agni ve Indra şahin ve güvercin formundan çıkarak gerçek formlarını gösterip kralı kutsarlar (Dutt, 2013: 368-370).

Cātaka'da geçen Sivi Cātaka başlığı anlatındaki anlatımı ise şöyledir; Bir zamanlar Ariṭṭhapura şehrinde Sivi krallığı vardır. Kralın Sibi adında bir oğlu olur. İlerde tahta geçecek olan bu prens eğitim almak için Takkasilā'ya gider. Oradan aldığı eğitimi başarı ile tamamlar ve krallığına geri döner. Döndükten kısa bir süre babası vefat eder hükümdarlığın başına Sivi geçer. Kral Sivi çok güçlü, erdemli ve sözünde duran bir hükümdar olarak bilinir. Bir gün tanrı Agni ve Indra kralın bu erdemliliğini test etmek için kılık değiştirerek Ariṭṭhapura şehrine gelir. Indra bir güvercin ve Agni de bir şahin olarak Sivi krallığına doğru uçarlar. Şahin, güvercini yemek için yakalamaya çalışır. Güvercin bir anda kraliyet odasına kral Sivi'ye doğru uçar. Sivi bir anda içeri giren güvercini ve şahini görünce şaşırır. Güvercin, kraldan yardım ister. Kral, güvercinin haline acıyarak sen artık benimsin seni kimse öldüremez der. Bunun üzerine kral şahine

güvercini öldürmemesini söyler. Şahin bunu kabul ederek ancak bir şart söyler. Şahinin şartına göre güvercinin ağırlığında kendi etini koparıp vermesini söyler. Böylece bir bıçak ve ölçek getirilir. Bir tarafa güvercin oturtulur ve yardımcıları kral Sivi'nin vücudundan et kesmeye başlar. Yardımcıları ölçeğe kralın vücudundan kestikleri parçaları koyarlar. Ancak güvercin hala ağır gelmektedir. Kral artık kesecek eti kalmayınca kefenin bir tarafına da kendi oturur. Böylesine bir fedakârlık gösteren hükümdar karşısında herkes şaşkına döner. Bunun üzerine güvercin ve şahin tanrı olarak belirirler. Sivi'nin bu erdemi ve fedakârlığı karşısında eğilirler ve krallığa bolluk ve bereket yağdırırlar (EK-8).

Vidhurapañđita Cātaka No. 545

Hint edebiyatı eserleri ile benzerlik gösteren anlatılardan biri de Vidhurapañđita Cātaka'dır. Bu anlatıda adından da anlaşılacağı üzere Mahābhārata destanındaki Kuruların ve Pañđuların amcası olan Vidura'nın hikâyesi anlatılmıştır. Vidura destanda son derece adaletli ve kararlı fikirleriyle Pañđular ve Kurular arasında bir köprü görevi görmektedir. Her ne kadar Kuruların yanındaymış gibi görünse de iki taraf arasında hep orta yolu bulmuştur. Bazen verdiği fikirler taraflar için kötü sonuçlar doğuracaktır ancak o, adaletli tutumunu hiçbir zaman terk etmez. Bu yüzden Cātaka anlatılarına örnek bir Buddhist olarak konu edildiği düşünülmektedir. Çünkü öykülerde krallar arasında adaleti sağlayan, fikirleriyle onları hayran bırakan bir karakter yapısı göstermektedir.

Cātaka anlatılarında şöyle geçmektedir; bir zamanlar İndapatta şehrinde Kuru krallığını Dhanañcaya adında bir hükümdar yönetirdi. Onun Vidhurapañđita adında bir yardımcısı vardı. Vidhurapañđita çok bilge bir kişiydi ve tüm krallık ondan fikir almaya giderdi. Kral ise çok erdemli olmasıyla bilinirdi. Bu kralın yanında tanrıların kralı Sakka, Nāgaların kralı Varuna; Supannaların ya da Garudaların kralı Venateyya adlı krallar da vardı.

Bir gün bu dört kral bir araya gelip çok önemli bir konuyu çözmeye çalışırlar. Ancak bir anda tartışma büyür ve sonuca varamazlar. Bunun üzerine krallar bilge Vidhura'ya yardım almak ister. Vidhura ise olayı dinledikten sonra 'siz bir arabanın dört tekerliği gibisiniz. Eğer arabanın bir tekerliği çalışmazsa araba gitmez. Sizin de fikirleriniz olmazsa bu krallık yürümez. Bu yüzden hepinizin fikirleri eşit değerdedir' diyerek adaletli bir şekilde düşüncesini dile getirir. Bu sözleri duyan krallar çok memnun olur. Nāgaların kralı boynundaki tüm mücevherleri Vidhura'ya takdim eder. Bunun üzerine diğer krallar da çok memnun olduklarını göstermek için değerli hediyeler verirler.

Nāga kralı sarayına döndüğünde eşi Vimala, kralın mücevherlerinin olmadığını fark edip, onların nerede olduğunu sorar. Bunun üzerine kral durumu anlatır. Vimala duyduklarından çok etkilenerek krala 'eğer beni seviyorsan bana Vidhura'nın kalbini getir' der. Kısa bir süre hastalanır ve odasından çıkamaz hale gelir. Bu duruma kederlenen Nāga kralı Vidhura'nın kalbini nasıl getireceğini düşünür. O sırada odasına kızı İrandati girer. Babasını kederli gören kız çok üzülür ve ona yardım etmek istediğini söyler. Babası bunun üzerine olanları anlatır ve Vidhura'yı etkilemesi gerektiğini ancak bu şekilde onu saraya getirebileceğini söyler. Bunun üzerine İrandati hoş kokular sürüp, duru sesiyle ormanda şarkı söyleyerek Vidhura'nın dikkatini çekmeye çalışır.

Bu sırada Yakkaların kralı Punnaka arabasıyla gökte uçmaktadır. İrandati'nin büyüüne kapılarak ona âşık olur. Vakit kaybetmeden İrandati'nin yanına iner ve onunla evlenmek istediğini söyler. İrandati, babasından izin alınması gerektiğini söyler ve arabaya binip Nāga krallığına giderler. Punnaka kızıyla evlenmek istediğini açıklar. Babası kızının da evlenmeye istekli olduğunu görünce şaşırır. Ancak bir yandan eşi ölmek üzeredir ve Vidhura'nın kalbini almak için fazla vakti yoktur. Bunun üzerine aklına bir fikir gelir ve Punnaka'ya bir şart sunar. Ancak Vidhura'nın kalbini getirirse İrandati ile evlenmesine izin vereceğini söyler. Punnaka bu şartı kabul eder ve Vidhura'nın

bulunduğu İndapatta şehrine doğru yola çıkar. Punnaka, Vidhura'nın uzun zamandır zar oyunu oynamadığından zayıf düşeceğini bildiği için ona zar oyunu oynamayı teklif eder. Çekişmeli zar oyununu kral Punnaka kazanır. O anda kılıcını çeker ve Vidhura'yı öldürmek üzere ona saptlamaya çalışır. Ancak o anda mucizevi bir şeyler olur ve Vidhura ölmez. Onu ormanda yabancı hayvanlarla öldürmeyi düşünerek ormana giderler. Arabasında onu baş aşağı taşıyarak uçurur. Ancak Vidhura'ya yine bir şey olmaz. Vidhura artık dayanamaz ve neden onu öldürmek istediğini sorar. Punnaka kraliçe Vimala'nın senin kalbini istediğini ve eğer kalbini getirmezse kraliçenin yakında öleceğini söyler. Bunun üzerine Vidhura kraliçenin bahsettiği kalbin gerçekten bir kalp olmadığını sadece benim kalbimdeki iyileri taşıyacak kişinin olmasını istediğini söyler. Bunun üzerine Vidhura bildiği tüm öğretileri, iyilikleri anlatır. Tüm bu öğretileri öğrenip kalbi iyilikle dolan Punnaka Nāga krallığına gider. Punnaka olan biteni anlatır. Kraliçe isteğinin yanlış anlaşılmasıyla Vidhura'nın başına gelenlere çok üzülür. Bunun üzerine Punnaka ile kızını evlendirir. Vidhura'ya ise her şeyi gören bir mücevher hediye eder. Böylece Vidhura kalbindeki iyilikleri ve öğretilerini yayarak zamanın en güzel iki değerli mücevherine sahip olur. Bunlardan biri Nāga kralı Varuna, diğeri ise Yakka kralı Punnaka'dır (EK- 9 ve 10).

3.2.2.3. Rāmāyaṇa Destanı

Rāmāyaṇa 7 bölüm (kaṇḍa) ve 24.000 beyitten (śloka) oluşan bir Hint halk destanıdır. Yazıya geçirilişi yaklaşık MÖ 2. yüzyıl olduğu için Mahābhārata destanından daha eski olduğu düşünülür.¹¹⁴ Destanda Rāma savaşı bir aileden gelen prens olarak doğar. Üvey annesinin isteği üzerine ormana sürgüne gider ve orada başından geçen olaylar konu edilmiştir. Rāma'nın gösterdiği tutum ve davranışlar tipik bir Buddhist karakter olduğu için destanın Buddhist inançtan etkilendiği ancak daha sonra Hinduizm'in Viṣṇu mezhebinin etkisi altına girerek tamamen Hindulaştırıldığı düşünülmektedir (Winternitz, 2016: çev. Korhan Kaya, 13).

Mahābhārata destanına oranla Rāmāyaṇa destanındaki Daśaratha konusu dışında Cātaka öykülerinde bu destana çok yer verilmediği görülmüştür. Ancak destanın çekirdek konusu değiştirilerek anlatılan Dasaratha Cātaka, 461 Rāmāyaṇa destanıyla¹¹⁵ hem karakter bakımından hem de olay örgüsü bakımından benzerlik göstermektedir. Başka hiçbir öyküde bu kadar ayrıntılı işlendiği görülmemektedir. Sadece bazı Cātakalarda, Rāma'nın oğullarının adının konu edildiği Kusanāli Cātaka (No. 121) isimli anlatı bulunmaktadır.

¹¹⁴ Daha eski olduğu düşünülmesine rağmen Mahābhārata destanında Rāmāyaṇa'dan bahsedilmiştir.

¹¹⁵ Destan ile ilgili ayrıntılı bilgi için "Valmiki (2002). Rāmāyaṇa. çev. Korhan Kaya. Ankara: İmge Kitabevi" ve "Valmiki (2012). Rāmāyaṇa. çev. Asuman Belen Özcan ve H. Derya Can. Ankara: Dost Kitabevi" kitaplarına bakılabilir.

Dasaratha Cātaka No. 461

Benares krallığını Dasaratha adında bir kral yönetiyormuş. Kralın on altı bin karısından en büyük olan kraliçesinin Lakkhaṇa, Rāmapaṇḍita adında iki oğlu ve Sītā adında bir kızı varmış. Bir zaman sonra kraliçe ölünce yerine diğer kraliçe geçmiş. Onun da Bharata adında bir oğlu varmış. Kraliçe krallıktaki düzeni çok iyi sağladığı için, kral ona bir gün dileğini yerine getirme sözü vermiş. Kraliçe dileğini şimdi söylemeyeceğini zamanı geldiğinde söyleyeceğini bildirmiş. Bharata yedi yaşına geldiğinde kraliçe, kraldan oğlunun tahta geçmesi gerektiğini söylemiş. Kral buna çok şaşırılmış. Onun diğer iki oğlunun hayatlarının tehlikeye düşeceğini düşünmüş. Bunun üzerine diğer oğullarının hayatını kurtarmak için onları on iki yıl ormana sürgüne göndermiş. Kardeşlerini yalnız bırakmak istemeyen Sītā da onlarla birlikte gitmiş. Üç kardeş yaşamlarını ormanda devam ettirmeye çalışmışlar Dokuz yıl sonra kral Dasaratha ölmüş. Tahta oğlu Bharata geçmiş ancak halk buna itiraz etmiş. Bunun üzerine Bharata, Rāma ve Lakkhaṇa'yı bulmak için ormana gitmiş. Onları bulduğunda babalarının ölümünden ve tahta Rāma'nın geçmesi gerektiğinden bahsetmiş. Ancak Rāma tahta çıkmayı kabul etmemiş. Çünkü on iki yıl henüz dolmamış ve babasına on iki yıl dolmadan geri dönmeyeceğine dair söz vermiş. Kendisinin yerine samandan yapılmış terliklerini vermiş. Rāma, tahta bu terlikleri koymasını söylemiş. Eğer üç yıl sonra geri dönmezse krallık bir felakete sürüklenecekmiş. Bharata, saraya terlikleri götürmüş ve tahta onları koymuş. Üç yıl krallığı bu terlikler yönetmiş. Halk, Rāma'nın geri dönmeyeceğinden endişe duymaya başlamış. Üç yılın bitiminde Rāma ormandan çıkmış ve sarayına gelmiş. Halk onu sevinçle karşılamış ve Rāma krallığı yönetmeye başlamış. Sözünde durduğu için ve halka örnek olduğu için, Rāma herkes tarafından çok seviliyormuş. Tam on altı bin yıl krallığı yönetmiş ve öldükten sonra bu davranışından dolayı cennete gitmiş.

Rāmāyaṇa destanında ise, kral Daṣaratha'nın üç karısı vardır. Bunlar; Kausalyā, Kaikeyī ve Sumitra'dır. Bu eşlerinden sırasıyla Rāma, Bharata, Lakshmaṇa ve Ṣatrughna doğar. Bu dört prensten en büyük olanı Rāma'dır. Rāma büyüyüp yetişkin olduğunda kral Canaka'nın kızı Sītā ile evlenir. Daṣaratha artık yaşlandığında yerine oğlu Rāma'nın geçmesini ister. Ancak diğer eşi Kaikeyī kendi oğlu olan Bharata'nın tahta geçmesi için Daṣaratha'nın ona verdiği iki sözü tutmasını ister. Bu iki sözden biri; Bharata'nın tahta geçmesi ikincisi ise; Rāma'nın on dört yıl sürgüne gönderilmesidir. Rāma, babasının verdiği bu sözü yerine getirmek için sürgüne gider ancak onu eşi Sītā ve sadık kardeşi Lakshmaṇa yalnız bırakmaz. Böylece onlar ağaç kabuklarından yapılmış elbiselerle ormana giderler.

Bu kısımdan sonra olay örgüsü değişerek Sītā'nın ormanda kaçırılma anlatısına yer verilir. Rāma da Sītā'yı kurtarmak için onu kaçıran Ravaṇa ile savaşı. Ravaṇa'yı öldüren Rāma savaşı kazanarak ülkesine döner ve krallığın başına geçer.

Cātaka öyküsünde Rāma, savaşçı özelliğini kaybederek, bilge kişiliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eşinin ve çocuklarının olmayışı Buddhistik bir karakter sergilediğinin de göstergesi olmuştur. Kral olmanın ya da krallığı yönetmenin hiçbir anlam ifade etmediğini, yaşamın gelip geçici olduğunu ve bu hayatta sahip olduğumuz şeylerin önemsiz olduğunu vurgular. Bu yüzden sadece babasına verdiği sözü yerine getirerek geri kalan üç yılını da tamamlayıp ülkesine geri döner. Aslında söz her şeyden daha önemlidir vurgusunu yaparak Buddhist öğretiyi işlemektedir. Bu iki farklı anlatıma bakarak bunun Buddhism'e ait metin için normal olduğunu söyleyebiliriz. Rāma'nın destanda uysal bir karakter çizdiğini, boyun eğip sürgüne gittiğini, geri dönmesi için her yol açıldığı halde dönmediğini görüyoruz. Bütün bunlar Buddhism'in etkisi olsa gerekir. Āri düşünce ve savaşçılığının simgesi olan Rāma'nın yumuşak bir karakter göstermemesi gerekirdi. Öyle görünüyor ki MÖ 4.-3. yüzyıllarda eski Buddhist metinlerini yazan yazarlar Rāmāyaṇa'yı bilmiyorlar, fakat Valmīki'nin destanı oluştururken kullandığı

baladları biliyorlardı (Valmiki, 2002: 16-17). Böylece destanın Buddhizm'den etkilendiği sonucuna varabiliriz. Aynı topraklarda yaşayan iki farklı dine ait toplumun anlatılarının da aynı olması kaçınılmazdır. Burada Hindu bir metin olduğu için karakterlerin Hinduizm'e göre, Buddhist metinde yer alan karakterlerin ise Buddhizm'e göre şekillendiğini anlamaktayız.

Destanın Buddhist inançtan etkilendiği yönler ise destanın başındaki olay örgüsünde geçmektedir. Rāma sürgüne gitmekte tereddüt etmeyip babasını zor durumundan kurtarır. Krallığın başına geçmek ülkeyi yönetmek yerine ormanda gizemli yolculuğa çıkmayı tercih eder. Tek başına gitmekte ısrar etse de eşi ve kardeşi onu yalnız bırakmaz. Rāma'nın bu tavrı, rahat içinde yaşayacağı krallığı reddetmesi büyük bir özveri göstergesidir.

Kral Daşaratha ise, verdiği sözden asla geri dönmeyerek, en sevdiği oğlunun sürgüne gitmesine göz yummak zorunda kalmıştır. Lakshmaņa ve Sītā'nın bağlılıkları da Buddhistik etkiye birer örnektir. Lakshmaņa verilen kararları adaletsiz bularak ağabeyinin yanında yer alır. Sītā'da saraydaki rahat yaşamı eşi için terk ederek ormanda yaşamayı göze alır. Diğer yandan Bharata ise, annesinin isteği üzerine de olsa haksız yere tahta oturmayı reddeder. Bu haksızlığa karşı ağabeyini bulup geri getirmeye çalışır (**EK-11**).

3.2.2.4. Kathāsaritsāgara

Kathāsaritsāgara (Masal Irmaklarının Okyanusu); Brahman bir aileden gelen Somadeva tarafından yazılmıştır. Somadeva aynı zamanda Keşmir’de hüküm süren Ananta’nın saray şairidir. MS 1070 yılında Ananta’nın karısı Sūryavati’yi memnun etmek için yazılmış bu eser, aslında Gunadhya’nın Pişāça dili ile yazılmış olan “Bṛhatkatha” adlı eserinden derlenmiştir. 22.000 beyit ve iç içe geçmiş yaklaşık 350 masaldan oluşmaktadır. Sadece Hint edebiyatı için değil dünya edebiyatı için de oldukça önemli bir yere sahiptir. Onun Avrupa edebiyatından Boccaccio, Goethe, La Fontaine, Chaucer ve Shakespeare gibi adları etkilediğinden söz edilir (N.M. Penzer’den akt. Kaya, 2003: 202).

11. yüzyılda oluşturulduğu düşünülen Kathāsaritsāgara’nın, Cātaka metninden daha sonra yazıya geçirildiği açıktır. Ancak bazı Cātaka anlatılarının hatta bazı motiflerin, Kathāsaritsāgara ile benzerlik gösterdiği ortak masallar bulunmaktadır. Konu ile ilgili C. H. Tawney’in çevirisini genişleterek yeniden çeviren N. M. Penzer’in bu benzerlikleri “Appendix V” başlığı altında incelediği liste aşağıdaki gibidir.¹¹⁶

Kathāsaritsāgara Eseri ile Benzerlik Gösteren Cātaka Öykülerinin Listesi

(Tablo-8)

Cātaka	Kathāsaritsāgara
Çulla-Setṭhī Cātaka, 4	I, 62
Devadhamma Cātaka, 6	VI, 36

¹¹⁶ Penzer listeyi Cātaka’daki anlatıların isimlerini alfabetik sıraya göre vererek yapmıştır. Ancak burada listenin daha iyi anlaşılması ve karşılaştırmaların kolay yapılabilmesi için Cātaka’daki anlatı numaralarına göre değiştirilerek yapılmıştır (Penzer, 1924-1928: Cilt X, 43-45).

Katṭhahāri Cātaka, 7	III, 179
Makhādeva Cātaka, 9	I, 121
Nalapāna Cātaka, 20	III, 179; V, 101; VII, 36
Vaṭṭaka Cātaka, 35	III, 179
Baka Cātaka, 38	V, 48
Nanda Cātaka, 39	II, 52
Losaka Cātaka, 41	VI, 279
Dummedha Cātaka, 50	VII, 162; VIII, 96
Mahāsīlava Cātaka, 51	VIII, 254
Vānarinda Cātaka, 57	I, 225; V, 127
Tayodhamma Cātaka, 58	VI, 36
Aṇḍabhūta Cātaka, 62	III, 179; VIII 254
Takka Cātaka, 63	III, 179
Uçṅhanga Cātaka, 67	III, 292
Saççamkira Cātaka, 73	I, 101; V, 157
Maçṅha Cātaka, 75	III, 179
Vissāsābhocana Cātaka, 93	II, 297, 298
Telapatta Cātaka, 96	III, 4
Suvaṇṇakamsa Cātaka, 136	VIII, 135
Sigāla Cātaka, 142	VIII, 112
Gagga Cātaka, 155	III, 304
Mora Cātaka, 159	I, 227
Giccha Cātaka, 164	V, 163
Asadisa Cātaka, 181	VI, 272
Sīhaçamma Cātaka, 189	V, 99

Çulla-Paduma Cātaka, 193	V, 143, 153
Valāhassa Cātaka, 196	VI, 284
Sādhusīla Cātaka, 200	VI, 262
Kuruṅga-Mīga Cātaka, 206	V, 79
Sumsumāra Cātaka, 208	I, 224; V, 127
Kaççhapa Cātaka, 215	V, 55
Kūṭa-Vāṇica Cātaka, 218	III, 250; V, 64
Dhammaddhaca Cātaka, 220	I, 66
Kosiya Cātaka, 226	V, 100
Gāmaṇi-Çaṇḍa Cātaka, 257	II, 52
Ulūka Cātaka, 270	V, 98
Satapatta Cātaka, 279	VII, 202
Siri Cātaka, 284	III, 60
Bhadrā-Ghaṭa Cātaka, 291	V, 3
Supatta Cātaka, 292	I, 224
Çhavaka Cātaka, 309	I, 226
Sasa, 316	V, 101
Kaṇavera Cātaka, 318	I, 118; VII, 220
Thusa Cātaka, 338	I, 223
Vānara Cātaka, 342	I, 224
Sandhibheda Cātaka, 349	V, 63
Kharaputta Cātaka, 386	III, 60
Suvaṇṇakakkaṭa Cātaka, 389	I, 223
Dabbhapuppha Cātaka, 400	I, 226
Susīma Cātaka, 411	I, 121

Sulasā Cātaka, 419	VII, 221
Kaṇhadīpāyana Cātaka, 444	III, 179
Nigrodha Cātaka, 445	I, 227
Takkala Cātaka, 446	III, 60
Bilāri- Kosiya Cātaka, 450	III, 179
Suppāraka Cātaka, 463	III, 179
Bhadda-Sāla Cātaka, 465	I, 225
Mahā-Paduma Cātaka, 472	II, 122
Suruḥi Cātaka, 489	III, 179
Mahā-Mora Cātaka, 491	I, 227; III, 179
Rohanta-Mīga Cātaka, 501	I, 227
Cayaddisa Cātaka, 513	III, 179
Paṇḍara Cātaka, 518	III, 179
Sambula Cātaka, 519	III, 179
Ummadantī Cātaka, 527	VII, 241
Mahābodhi Cātaka, 528	I, 146
Mahā-Haṃsa Cātaka, 534	I, 227
Kuṇāla Cātaka, 536	V, 155
Mahā-Sutasoma Cātaka, 537	III, 179
Mūga-Pakkha Cātaka, 538	III, 179
Mahācanaka Cātaka, 539	V, 176; VI, 72
Nimi Cātaka, 541	I, 121
Mahānāradakassapa Cātaka, 544	VII, 164
Vidhurapaṇḍita Cātaka, 545	I, 122, 227
Mahā-Ummaga Cātaka, 546	V, 64

Bu listede yaklaşık seksen öykünün iki eserdeki farklı olay örgüleriyle işlendiği görülmektedir. Ancak iki eserdeki farklı öyküleri inceleyip karşılaştırdığımız zaman, bu seksen öykünün her birinin aynı şekilde benzer olaylar çerçevesinde işlenmedikleri tespit edilmiştir. Örneğin; Dhammaddhaca Cātaka No. 220’de geçen Sakka’nın Bodhisatta’ya “*sana bir bahçe yapacağım, bu bahçe tıpkı Nandana bahçesi gibi olacak*” (Cowell: 2015: 133) diye söylediği cümlede geçen Nandana kelimesi “*tanrı Indra’nın cennetteki zevk bahçesi olarak*” (Kaya, 2011: 38) bilinmektedir. Aynı ifade Kathāsaritsāgara’nın I-VI bölümünde bir tüccarın Godāvarī kıyısında dolaşırken Devīçiti adlı bir bahçe gördüğünü söylemesi üzerine bahçeyi “*bahçe o kadar güzeldi ki Nandana’nın yeryüzünde kurulmuşu gibiydi*” (Somadeva, 2011: Cilt I, 38) diyerek Nandana bahçesine benzetme yapmıştır. Bu iki öyküde Nandana bahçesi benzerlik olarak gösterilmektedir. Oysaki Kathāsaritsāgara’da geçen masalda bir tüccar başına gelen olayları anlatırken, Cātaka öyküsünde ise, Bodhisatta kralın yardımcı olarak bedenlendiği formda kralla aralarından geçen konuşma üzerine, yardımcısına kendisinin Sakka olduğunu açıklayarak Nandana bahçesi gibi bir bahçe vaat etmektedir. Nandana bahçesi küçük bir benzerlik olarak iki öyküde de yer almaktadır.

Başka bir benzerlik gösteren öykü ise, Kaṇavera Cātaka No. 318 ile Kathāsaritsāgara’nın I-72 bölümündeki hırsızın davullar eşliğinde ölüme götürülme olayıdır. Cātaka öykülerinde Bodhisatta’nın bir hırsız olarak gösterilmesi oldukça nadirdir. Böyle bedenlenmiş olan Bodhisatta, kral tarafından yakalanıp hakkında idam kararı çıkartılır. Bu sırada hırsızın başına zehirli çiçekler yerleştirilip yüksek sesli bir davulla idama götürülür (Cowell, 2015: 39-42). Aynı durum Kathāsaritsāgara’da benzer şekilde anlatılır. Śridatta kaybettiği karısını bulmak için yola çıktığında, bir nehrin kenarına gelir ve dinlenmek üzereyken, hırsızların bıraktığı elbiseleri görür. Temizlendikten sonra o elbiseleri giyip şehre gittiğinde muhafızlar onun bu değerli elbiseleri çalan bir hırsız olduğunu zanneder ve yakalayıp krala götürürler. Bunun üzerine

kral onu hırsız ilan ederek idam cezası verir. Şridatta da yüksek sesli davullar eşliğinde idam yerine götürülür (Somadeva, 2011: Cilt, I/ 72). Böylece iki anlatı tamamen farklı olsa da o dönemki toplumun hırsızlar için belirlenen yüksek sesle davul çaldırma durumu iki eserde de bu şekilde işlenmiştir.

Aynı durum Mahabodhi Cātaka, 125 ile Kathāsaritsāgara'nın I, XII de geçen anlatı arasında da işlenmiştir. Cātaka'daki öyküde Bodhisatta kralın yardımcısıdır ve adaletine güvendiği için her türlü konuyu Bodhisatta'ya danışmaktadır. Bir gün suç işleyen beş prensi cezalandırmak üzere sarayına çağırır ve onlara idam cezası vermek ister. Olan biteni öğrenen ileri görüşlü Bodhisatta krala hiçbir canlıyı öldürmemesi gerektiğini söyleyince ellerinin ve ayaklarının kesilmesini söyler, Bodhisatta canlıya zarar vermenin de yanlış bir hareket olduğunu söyleyince bu sefer kral “*kafaları kazınsın ancak beş saç lülesi bırakılsın, zincirlere vurulsun ve krallıktan kovulsun*” (Cowel, 2015: 125) diye ceza verir. Burada belirtilen ceza Kathāsaritsāgara'da Rūpinikā suç işlemiş annesinin cennete girmesini sağlamak için “*kafasının kazınıp sadece beş saç lülesinin bırakılması, boynuna kafataslarından yapılmış bir kolyenin takılması...*” (Somadeva, 2011: Cilt, I, 88) gerektiğini söyler. Aslında bu iki öyküde geçen kafasının kazınıp beş saç lülesi bırakılması durumu, Cātaka'da suç işleyen birine ceza vermek için, Kathāsaritsāgara ise, cennete girmek için kılık değiştirme yöntemi olarak verilmiştir. Ancak ikisinde de suç işleyen ve günahkâr olan kişilere yapılması gereken bir durum olarak gösterilmektedir. Toplumsal yapı gereği suçlular ya da hırsızlar için belirlenen cezaların iki farklı dine ait olan iki farklı eserde de cezaların aynı şekilde işlenmesi, bize Hint toplumunun bazı kurallarının değişmez olduğunu göstermektedir.

Böylece Penzer'in, öykülerdeki benzerliklerin yanı sıra yukarıdaki listedeki küçük öğelerin ve motiflerin de benzerliklerine yer verdiğini görmekteyiz. Ancak iki eserde de yer alan öykülerin içerikleri bakımından benzerlik gösteren anlatılar önemli bir karşılaştırma konusu olduğu için sadece bu tür öykülerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Ortak öykülerin yanı sıra Kathāsaritsāgara’da Buddhist düşüncenin yer aldığı Bodhisatta karakteri ile anlatılan masallar da bulunmaktadır. Masal örnekleri genellikle Bodhisatta’nın bedenlendiği formla birlikte verilmiştir. Kathāsaritsāgara’da beş masal Bodhisatta karakterinin de içinde olduğu anlatılardan oluşur. Aslında Buddhist izler taşıyan daha birçok masal bulunmaktadır¹¹⁷ ancak özellikle Bodhisatta karakteri çalışmamıza konu olduğu için sadece beş masalın değerlendirilmesi yapılmıştır. Somadeva bir Brahman olmasına rağmen eserde birçok Buddhist menşeli masal da mevcuttur. Bunun sebebi Weber’e göre Gunādhyā’nın bir Buddhist olmasıdır (Lanman, 1888: 333). Böylece masallar Hindu dininin izlerini taşımasının yanı sıra Buddhist düşünce yapısı da işlenerek verilmeye çalışılmıştır. Bunlardan biri ayrıntılı incelediğimiz Çulla-Paduma Cātaka No. 193 ile Kathāsaritsāgara X; LXV’da geçen anlatıdır. Burada Bodhisatta sabırlı, kendi kaniyla ve etiyle karısını besleyen, doğru yoldan sapmayan bir Buddhist olarak gösterilmiştir. Aynı bölümde geçen başka bir masalda ise, yine Bodhisatta olarak doğan ormanda çile yerinde yaşayan bir adamın kuyuya düşen kadın, aslan, kuş ve yılanı yardım etme öyküsü anlatılmaktadır. Yine ayrıntılı işlediğimiz bu anlatı, Saçamkira Cātaka, 73 no’lu anlatı ile aynıdır.

Kathāsaritsāgara XLI’daki masalda ise Bodhisattva kralın veziri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nāgārcuna adındaki bu vezir ilaçların kullanımını iyi bilen biri olarak kralı ölümsüzlük iksiri ile ölümsüzlüğü sağlayan biri olarak gösterilmiştir. Ölümsüzlük iksirini yapmasına sinirlenen tanrı Indra, tanrı Aşvinleri iksiri yok etmeleri için gönderir. Tanrı Aşvinler ölümsüzlük iksirinin, ölüm tanrısına karşı yapılan bir saygısızlık olduğunu ve hemen onu yok etmesini söylemesi üzerine Bodhisattva tanrı Indra’ya karşı gelmenin kötü olacağını düşünerek iksiri toprağa gömer. Bunun üzerine kralın oğlu tahta geçmek için veliaht ilan edildiğinde annesi yanına giderek “Nāgārcuna’nın yaptığı iksirden dolayı

¹¹⁷ Örneğin; LXXII bölümündeki masal, sadece Buddhist öğretisi örneği olan çileci bir adamın yaşadığı durumdan bahsetmiştir (Somadeva, 2011: Cilt II, 177-178).

hiçbir zaman tahta geçmeyeceksin” diye uyarır. Veliht prens ise her gün ibadetinden sonra “bir isteğiniz var mı yerine getireceğim” diyen Nāgārcuna’nın başını ister. Bu isteği yerine getiren Nāgārcuna ölerak Buddhalk mertebesine erişir (Somadeva, 2011: Cilt I, 230). Bodhisatta kralın yardımcısı olarak ve onun her istediğini yerine getiren sadık bir kişilik özelliği ile Buddhist doktrinlerine uygun bir kişi olarak gösterilmiştir. Ancak Hindu bir eser olan Kathāsaritsāgara’nın Bodhisatta’nın Hindu tanrılarına da saygı duyduğu yönü de vurgulanmıştır. Her ne kadar ayrı din de olsalar Hindu tanrılar yüceltilerek Bodhisatta’nın dahi onlara saygı duyarak dediklerini yapması Hinduizm’e yontulan bir durum olarak değerlendirilmelidir.

Diğer bir öykü ise merhamet motifinin vurgulandığı Buddhist düşünceyi en iyi yansıtan Kathāsaritsāgara’da (IV; XXII) geçen Cīmūtavāhana öyküsüdür. Cīmūtavāhana, Cīmūtaetu adlı kralın oğlu olarak doğar. Halkı için yaptığı iyiliklerden dolayı Bodhisatta’nın bir bedenlenmesi olarak belirtilmektedir. Himālayaların yakınlarında bir İstek Ağacı vardır ve halkından kişilerin yoksulluğuna dayanamaz ve bu İstek Ağacı’ndan onlar için yardım ister. Bunun üzerine İstek Ağacı¹¹⁸ altınlar ve yiyecekler vererek halka yardım eder. Ancak Cīmūtavāhanın bu cömertliğine akrabaları kıskançlık duyup ona savaş açarlar. O da akrabaları ile savaşamayacağını söyleyerek ormanda yaşamaya gideceğini söyler.¹¹⁹ Bunun üzerine babası da onu yalnız bırakmaz ve birlikte ormanda yaşamaya başlarlar. Burada başına gelen durum ise, Garuda adlı kuşun her gün bir

¹¹⁸ Bu istek ağacı öyküsü Kuṇḍakapūva Cātaka (No.109) anlatısında yer almaktadır. Kralın ağaçtan bir şeyler istemesi üzerine ağaç, bu isteği yerine getirerek ona zenginlik verir. Ancak burada ağacın içinde yaşayan peri Bodhisatta’dır. Burada ağaç perisi olarak bedenlenerek yoksul bir kişiye yardım etmiştir.

¹¹⁹ Buna benzer bir cümleyi Bhagavadgītā’da (I, 32-37) Arcuna sarf eder. Krishna da onu bu ruh halinden çıkartmak için ona felsefi ve teolojik bilgiler verir. Anlaşılan Arcuna’nın kişiliğinde ortaya çıkartılan önceki zamanın Budhistik düşünceleri sonraki zamanın Hindulaşma hareketi altında eritmeye çalışılıyor (Kaya, Masallarda Buddhist “Merhamet Motifi”, 2012: 79-98).

Vidyadhara yemesi üzerine sırası gelen kadını ağlarken görmesidir. Kadına ben senin yerine giderim diyerek onu kurtarmaya çalışır. Burada da fedakârlık motifi oldukça yoğun işlenmiş bir durum olarak gösterilmektedir.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere iki eserdeki ortak anlatıların yanı sıra, Kathāsaritsāgara'daki Buddhist düşünce yapısının izlerini incelediğimiz bu örnekler de oldukça önemli bir yere sahiptir. Eser yazılmadan önce var olan toplum tarafından kabul görmüş Buddhizm'den de bahsetmek kaçınılmaz olarak değerlendirilir. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi bunun asıl sebebi Gunadhya'nın Buddhizm'e duyduğu sempattir. Weber'in de dediği gibi kendisi Buddhist'tir. Ancak Somadeva'nın bu eserden etkilenip yeniden oluşturduğu Kathāsaritsāgara adlı eserinde Buddhist izleri çıkarmayıp onlara da yer vermiştir. Üstelik hiçbir şekilde bu dine karşı kötülleme de bulunmadan Hindu dini ile birleştirerek senkretizm örnekleri ile okuyucuya iletmeye çalışmıştır. Bir yandan tanrı Indra'ya saygı duyan Bodhisatta diğer yandan fedakârlık örneği sergilediği Cīmūtavāhana anlatılarında önemli noktalara değinilerek işlenmiştir.

Çullakaseṭṭhi Cātaka No. 4

Bir gün kral veziri ile birlikte yola çıkmış. Yolda başka bir kral ve veziri ile karşılaşmışlar. Yolun kenarında ölmüş bir fareye rastlamışlar. O sırada kralın veziri, 'küçük başlangıçlar bu şekilde ölmüş bir fare ile bile başlayabilir; eğer kişi çok çalışırsa ve aklını kullanırsa, işi yolunda gider ve ailesine ve eşine yararlı biri olur' demiş.

Diğer vezir, bu sözleri duyunca çok şaşırmış ve 'bu ünlü vezirin sözlerini dinlemeliyim' diye düşünmüş. Böylece ölmüş fareyi kuyruğundan tutup cebine koymuş. Şans bu ya, bir satıcı onu durdurmuş ve 'kedim sabahtan beri bir şey yemedi, sana iki adet bakır bozukluk versem bu fareyi bana verir misin' demiş. Bunu duyan vezir cebinden fareyi çıkarıp adama vermiş.

Vezir bu iki bakır bozukluk ile pasta ve su almış. Yolun kenarında kralı ve diğer kral ve veziri ile birlikteymiş. O düşünmüş ki, birazdan bazı insanlar bahçeden topladıkları çiçeklerle birlikte buraya gelecek. Onlar acıktıkları ve susadıkları için, bu çiçekler karşılığında benim pastamı ve suyum alacaklar. Bunun üzerine biraz daha para ile bir pasta daha alıp geri dönmüş. Ertesi gün onları çiçekçilere satmış.

Bir süre sonra, orada yağmurla birlikte şiddetli bir rüzgâr çıkmış. Kral bahçesinde yürüyüşe çıktığında birçok ağaç bahçeye devrilmiş. Bunun üzerine o, bahçıvana orayı temizlemesini söylemiş. Karşılığında bahçeye düşen dalları istemiş. Saf bahçıvan bunu hemen kabul etmiş.

Adam caddenin karşısında birkaç çocuğun oynadığını görmüş. Bahçeyi temizleme karşılığında onlara pasta vereceğini söylemiş. Çocuklar hemen kabul etmişler ve bahçeyi kısa bir süre içinde temizlemişler.

Bu sırada oraya kralın çömlekçisi gelmiş. Bu adam fırında odunları yakıyormuş ve çocukların odunları topladığını görünce onlardan odunları istemiş. Odunlar için vezire para ödemiş ve küçük saksılardan bile kar etmiş.

Çiçeklerden ve odunları satarak sağladığı bu karla, kendisine bir içecek dükkânı açmış. Bir gün çim ekip biçme makinasını kullanan işçiler onun dükkânının önünde durmuşlar. Vezir onlara ücret almadan pasta ve içecekler vermiş. Onlar bu davranış karşısında çok şaşırılmışlar ve sormuşlar: ‘Senin için ne yapabiliriz?’ demişler. O ‘şimdilik bir şey yok fakat daha sonra yardımınızı isteyeceğim’ demiş.

Bir hafta sonra, o at satacak olan tüccarların beş yüz atla şehre geleceklerini öğrenmiş. O işçilerden bir araba dolusu çim istediğini söylemiş. Bunun üzerine onlar çimleri getirdiklerinde o da bu çimleri tüccarlara satmış ve çok para kazanmış.

Zaman hızlı bir şekilde geçiyormuş ancak bir gün birkaç müşterisi onun dükkânına gelip buraya yabancı ülkeden bir geminin geleceğini söylemiş. O, gelecek yabancıların bir fırsat olacağını düşünerek onları beklemeye ve daha iyi işler yapmak için plan yapmaya başlamış.

Öncelikle o bir arkadaşının kuyumcu dükkânına gitmiş. Az para vererek çok değerli altın yüzük ve yakut almış. Çünkü düşünmüş ki, yabancı ülkede yakut yok ve orada da altın çok pahalı. Böylece o bunları satarak çok güzel bir kar elde edeceğini düşünmüş. Sonra o geminin kaptanına gitmiş ve ona bir yüzük hediye etmiş. Kaptan da yolcularına onun dükkânını tavsiye etmiş. Böylece tüm yolcular o dükkâna gidip alışveriş etmiş. Bir süre sonra şehirdeki en iyi dükkân onunki olmuş.

Bir süre sonra şehre yabancı ülkelerden gelen gemideki yabancılardan elde ettiği kârla çok zengin biri olmuş. Büyük bir mutlulukla yaşarken bir anda aklına kralın vezirinin verdiği tavsiye gelmiş. Onun tavsiyesi sayesinde kazandığı bu zenginliği anlamış ve vezire malının yarısını vermek istemiş. O vezirin yanına gitmiş ve parasının yarısını ona vermiş. Vezir çok şaşırılmış ve ona sormuş: ‘Sen nasıl para kazanıyorsun ki bana bu kadar fazla para verdin?’ demiş. Bunun üzerine o bütün hikâyenin ölmüş bir fareden başladığını anlatmış. Tüm bunları duyan vezir çok mutlu olmuş ve şöyle demiş: ‘Ben böyle başarılı birini kaçırmak istemem, benim de çok fazla param var ancak benim için değerli olan sadece kızımdır. Eğer kabul edersen seni onunla evlendirmek isterim’ demiş. Bunun üzerine o da bunu kabul etmiş ve evlenmişler. Geri kalan yaşamına eşiyile birlikte çok zengin ve mutlulukla yaşayan biri olarak devam etmiş (Kawasaki, 2010: 16-24).

Kathāsaritsāgara I-VI

Babam, ben daha doğmadan ölmüştü; annem ise akrabalarımızın kötülüğü yüzünden malından mülkünden olmuştu. Karnındaki çocuğun emniyeti için korkup kaçmış ve babamın bir dostu olan Kumāradatta'nın evine sığınmıştı. Gelecekte onu geçindirecek olan çocuğunu, yani beni, orada doğurdu. Annem, beni ağır hizmet işlerinde çalıştırarak yetiştirdi. Fakir olduğu için bir öğretmeni, hayrına, beni yazma ve yontma bilgisini öğretmeye ikna etti. Sonra annem bana dedi ki: 'Sen bir tüccarın oğlusun, o nedenle ticaretle uğraşmalısın. Bu şehirde Vişāthila adında zengin bir tüccar var. O, iyi aileden gelen, yoksul insanlara borç sermaye vermektedir. Git ve başlangıç için ondan bireyler iste.' Sonra ben, o eve gittim. Tam evden içeri adımımı atmıştım ki, adamın, bir tüccar oğluna öfkeyle şöyle söylediğini duydum: 'Şu ölü fareyi görüyor musun? Yetenekli bir insana onu versem onunla bile zengin olurdu. Beş para etmeyen sana ise çok para verdim; sen onu artırmak şöyle dursun, ortada hiçbir şey bırakmadın.' Bunu işitince hemen atılıp, Vişākhila'ya dedim ki: 'O ölü fareyi sermaye olarak ben alabilirim.' Fareyi alarak ona bir borç senedi imzaladım, o da bunu kasasına koydu, ben çıkıp gittim. Tüccar, arkamdan gülüyordu. Ben ise fareyi, kedi yiyeceği olarak iki avuç dolusu nohut karşılığı bir tüccara sattım. Sonra nohutları yere koydum, bir testi su aldım ve şehrin dışında karşı yolda gölgelik bir yere gidip, bekledim. Orada su ve nohutları ağızım laf yaparak satmaya çalıştım. Ormancıların her biri minnettar kalıp, bana iki parça odun verdiler. Odunları alıp, onları pazarda sattım. Onlardan elde ettiğim parayla tekrar nohut aldım ve aynı yolla ormancılardan odun kazandım, bunu her gün bu şekilde yaparak sermayemi büyüttüm ve sonra üç gün içinde ormancıların bütün odunlarını satın aldım. Sonra bir anda aşırı yağmurlardan dolayı odun kıtlığı baş gösterdi. Ben de odunları çok yüksek paraya sattım ve o zenginlikle bir dükkân açtım ve bu işi sürdürerek kendi yeteneğim sayesinde çok zengin bir adam oldum çıktım. Sonra altından bir fare yapıp onu Vişākhila'ya verdim. O da bana kızını verdi. Bu yaşadıklarımın dolayı her yerde "Fare"

adıyla tanınır oldum. Görüldüğü gibi meteliğim olmadan bu dünyada zengin oldum.” Bunu dinleyen diğer tüccarlar çok şaşırıldılar. Zira sermaye olmadan zengin olmak, duvar olmadan üstüne resim çizmek gibi bir şeydi (Kathāsaritsāgara, 2011: 36-37).

Anlatı Üzerine

Her iki anlatıda da, zekâ yolu ile kolaylıkla zengin olabilme konusu işlenmiştir. Anlatılardan birinde zengin olan kişinin, tüccarın oğlunun, babası öldükten sonra yaşadığı sıkıntıları konu edilmiştir. Diğerinde ise konu, kral ile veziri gezintiye çıktıklarında başka vezirin sözlerini tesadüfen işiten vezirin başına gelen olaylar akışı çerçevesinde anlatılmıştır. Zenginlik kavramı olağanüstü, erişilemez konumundan çıkartılmış, sıradan insanların da aklını doğru yerde ve doğru zamanda kullandıkları takdirde, zengin olabilecekleri vurgulanmıştır. Cātaka anlatısında yer alan Bodhisatta, kralın ileri görüşlü veziri olarak, herhangi bir kişinin bile ölmüş bir fare ile zengin olabileceği tavsiyesini eden kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu tesadüfen duyan diğer vezir, kazandığı bu zenginliği zamanında akıl veren Bodhisatta ile paylaşmak istemiştir.

Çullapaduma Cātaka No. 193¹²⁰

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken Bodhisatta kraliçenin oğlu olarak doğmuş. Doğduğunda ona Paduma yani Lotus prensi adını vermişler. Bodhisatta’dan sonra kralın altı oğlu daha olmuş. Her biri büyüdüğünde evlendirilmişler. Bir gün kral bu yedi oğlunun tahta geçmek için birbirlerini öldürmemeleri için onlar için

¹²⁰ Nankör Kadın olarak farklı eserlerde de geçen bu anlatı, “*bütünüyle aynı olmamak kaydıyla, Pañçatantra (IV,5), Kathāsaritsāgara ’da (X,66), Grimm masalları arasında (No:16) ve bir Gümüşhane (veya Erzurum) masalı olarak Anadolu’da anlatılır*” (Kaya, 2001: 13).

bir çare bulmalıyım diye düşünmüş. Kral tüm çocuklarını ve eşlerini toplayarak, tüm çocuklarını ormana gitmelerini kim ormanın zorlu şartlarına dayanıp hayatta kalırsa krallığı ona vereceğini söylemiş. Bunun üzerine yedi oğlu ve eşleri ormanda yaşamaya başlamışlar. Ancak aç ve susuz kalan çocukları eşlerini yiyerek öldürmüş sonunda da kendileri de ölmüş. İçlerinden sadece Bodhisatta karısını yemeyip ona kendi etinden parça kopararak beslemiş. Kadın susadığında ise ona kendi kanını vererek susuzluğunu gidermeye çalışıyormuş. Bir gün ormanda nehrin kenarına atılmış kolları ve ayakları olmayan zavallı bir adama rastlamışlar. Adamı görünce Bodhisatta haline acımış ve yaralarını iyileştirmiş. Onu da kendi etinden ve kanından beslemeye başlamış. Ancak kadın kolları ve elleri olmayan sakat adama âşık olmuş. Bodhisatta'yı öldürme planı yapmış ve bir gün nehrin kıyısından onu aşağı doğru fırlatmış. Bodhisatta nehrin suyunda sürüklenerek bir dağın yakınına gelmiş. Kendisini orada beslemeye çalışıyormuş. Dağda yaşayan kertenkele Bodhisatta'nın korkusuzca tek başına ormanda yaşamasına hayret edip yanına gitmiş. Çok iyi arkadaş olmuşlar ve kertenkele ona dağın arkasında bir şehir olduğunu rahat yaşaması için oraya gitmesi gerektiğini söylemiş. Bunun üzerine Bodhisatta dağı geçerek şehre gelmiş. Geldiği şehir babasının kral olduğu şehirmiş. O sırada kral ölmüş ve Bodhisatta saraya gidip kendini tanıtmış. Tam da babasının dediği gibi hayatta kalmasıyla birlikte tahta geçmeye hak kazanmış. Kral Paduma halkını huzur ve mutlulukla yönetiyormuş. Bu sırada kadın ve sakat adam da şehir şehir dolanıp dileniyorlarmış. Geldikleri yer ise Bodhisatta'nın kral olduğu şehirmiş. İnsanlar onlara acıyıp her gün besliyorlarmış.

Bir gün filini alıp yardımcılarıyla birlikte şehirde gezintiye çıkmış. Bu sırada Bodhisatta kötü kalpli kadını görmüş. Onun sırtında ise kolları ve ayakları olmayan sakat adam varmış. Bodhisatta yardımcılarına kim olduklarını sormuş. Yardımcısı durumu anlatmış. Bunun üzerine kral kadının yanına giderek kim olduğunu ve nereden geldiğini sormuş. Kadın Bodhisatta'yı tanımadan yalan söylemiş. Sonra Bodhisatta gerçekleri

anlatınca kadın düşüp orada bayılmış. Bodhisatta öfkesinden kadının kulaklarının ve burnunun kesilmesini emretmiş ancak sonra sakinleşerek onları affetmiş. Adamı taşıdığı sepeti kadının kafasına sabitleyerek krallıktan kovdurmuş (Cowel, 2015: 81-85).

Kathāsaritsāgara X- LXV

Şehrin birinde Bodhisattva olarak doğmuş zengin bir tüccarın oğlu varmış. Tüccarın babası, annesi öldüğünde başka bir kadınla evlenip oğlunu evden kovmuş. O da karısı ile birlikte ormanda yaşamaya başlamış. Ormanda aç kaldıklarında Bodhisattva karısını kendi eti ve kanıyla beslemeye başlamış. Bir gün karşlarına kolları ve ayakları kesilmiş bir dilenci çıkmış. Dilenci onlara düşmanları tarafından bu hale getirildiğini ve yiyecek hiçbir şeyi olmadığını söylemiş. Bodhisattva ve eşi adamın haline çok üzülüp yanlarında taşıyıp onu da beslemeye başlamışlar. Ancak bir gün Bodhisattva karısı ve dilenci adam için yiyecek bir şeyler aramaya gittiğinde karısı dilenci adama âşık olmuş. Bunu dilenciye söyledikten sonra Bodhisattva'dan kurtulma yolları aramaya başlamışlar. Bir gün kadın dere yatağında bulunan şifalı bitkilerden istediğini söylemiş. Bodhisattva'yı bir ipe bağlayıp dere yatağına doğru aşağı sarkıtmış ancak tam iniyorken ipi çözmüş ve Bodhisattva yuvarlanarak aşağı düşmüş. Akıntıya kapılarak çok uzak bir şehrin yakınındaki kıyıya gelmiş. O sırada şehrin kralı ölmüş ve gelenekler gereği fil hortumuyla kimi sırtına alırsa o kral olacaktı. Gezinmekte olan fil Bodhisattva'nın yanına gelmiş ve onu hortumuyla yakalayıp sırtına almış. Şehrin kralı ilan edilen Bodhisattva sabır, neşe ve şefkat içinde krallığını yönetiyormuş.

Bir gün kadın sırtında sakat adamı taşıyarak şehir şehir dilenmeye başlamış. Sonunda kocasının kral olduğu şehre gelmiş. Burada da dilenerek yaşamaya çalışıyormuş. Kadının bu halini gören halk onu onurlandırmış. Durumu krala anlatmışlar ve kral onları görmek istediğini söylemiş. Kadın ve sakat adamı gören kral hemen onları tanımış.

Kadına sormuş: “O sadık kadın sensin demek?” Kötü kalpli kadın etrafı muhafızlarla çevrili kocasını tanımamış ve demiş ki: “Evet kral hazretleri, o sadık kadın benim.” Bodhisattva gülmüş ve demiş ki: “Ben de senin kadınca bağlılığını bizzat yaşadım! Nasıl oluyor da ben senin asıl kocan olarak, sana kendi etimi ve kanımı verdiğim ve sen de insan şekline girmiş insan yiyen bir yaratık gibi yiyip içtiğin halde seni evcilleştiremedim de şu sakat herif, organları eksik olduğu halde seni evcilleştirdi ve kendisine yük hayvanı yaptı? Nehre attığın suçsuz kocanı sırtında taşıdın mı? Bu nedenden dolayı bu sakat adamı taşımak ve ona destek olmak zorundasın.” Kadın bu sözleri duyunca onu hatırlamış ve oraya bayılmış. Vezirler durumu merak edip krala sormuşlar. Kral onlara tüm olan biteni anlattıktan sonra kadının kulaklarını ve burnunu kesmişler. İkisini de şehirden kovmuşlar (Somadeva, 2011: Cilt II, 98-100).

Anlatı Üzerine

Görüldüğü gibi iki anlatı da olay örgüsü bakımından benzer şekilde işlenmiştir. Bu örnekler, Bodhisatta'nın, karısı ölmemesi için onu kendi etiyle ve kanıyla beslemesine bağlı olarak sabır ve merhamet motifinin en derin işlendiği anlatılar olarak değerlendirilmelidir. Kathāsaritsāgara'daki masalda da karakter doğrudan Bodhisattva olarak gösterilmiştir. Eşini kendi kanı ve etiyle besleyen kişinin merhametini gösterecek karakterin, Buddhist düşünce yapısına da uygunluğu düşünüldüğünde, Bodhisattva olarak seçilmiş olması kaçınılmazdır. Anlatının sonunda ise, iyilik yapan kişi bir gün bu iyiliğin karşılığını bulur düşüncesiyle, kral olup karşısına tesadüfen çıkan karısına da şehirden kovarak cezasını vermiştir. Kathāsaritsāgara'yı oluşturan derleyicilerin bu konuyu Buddhist kaynaklardan aldığı aşikârdır.

Kūṭavāṇica Cātaka No. 218¹²¹

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken Bodhisatta kralın oğlu olarak doğmuş. Adaleti ile bilinen bir kral olarak ülkesini yönetiyormuş. Bu sırada o krallıkta yaşayan iki tüccar varmış. Bu tüccarlar şehir şehir dolaşıp mallarını satıyorlarmış. Tüccarlar aynı zamanda çok yakın arkadaşlarmış ve birbirlerine yardım ediyorlarmış. Bir gün tüccarlardan biri arkadaşına evinde saklı tutması için saban demirlerini verip kendisi başka bir şehre gitmiş. Döndüğünde arkadaşına demirlerin nerede olduğunu sormuş. Zeki tüccar ona demirleri koyduğu yeri göstererek “fareler yemiş olmalı bak farelerin izleri hala burada” diyerek cevap vermiş. Arkadaşı “nasıl olur da fare demiri yer” diye içinden geçirmiş ancak arkadaşına bir şey dememiş. Bir gün o arkadaşının oğlunu nehre götüreceğini söyleyerek almış ve onu evinde bir odaya kapatmış. Akşam olduğunda tüccar arkadaşının evine gelip oğlunun nerede olduğunu sormuş. Demirleri farelerin yediğine inanmayan tüccar da ona “nehirde yıkanırken onu bir kartal pençeleriyle yakaladı ve havadan götürdü” demiş. Diğer tüccar “bu nasıl olur bir kartal nasıl bir insan taşıyabilir” diye karşı çıkmış. Tüccar da ona “bir fare demiri yiyebiliyor da kartal neden insan taşımaz” diye gülerek karşılık vermiş. Bunun üzerine tüccar çok öfkelenmiş ve “ikimiz arasındaki adaleti kral sağlasın” diyerek saraya gitmişler. Kralın karşısına çıkan tüccarlar durumu anlatmışlar. Bodhisatta ikisinin de kurnaz olduğunu ve yalan söylediklerini anlayıp: “sen demirleri ver, sen de oğlunu ver” diyerek adaleti sağlamış.

¹²¹ Bu anlatı aynı zamanda Pañcatantra I,30 ile La Fontaine IX, 1 (Demiri Yiyen Fare) numaraları anlatılarla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Batılı anlatımlarıyla karşılaştırmak için Penzerin, *The Oceans of the Story*; Appendix; “Note on the ‘Impossibilities’ Motif” başlığına bakılabilir (Penzer, 1926: Vol X; 64).

Kathāsaritsāgara X-LX

Bir zamanlar babasının tüm servetini bitirmiş, elinde sadece demirden bir tartı kalmış olan bir tüccar oğlu varmış. Çok ağır olan bu tartıyı oğlan başka bir tüccara emanet ederek bir başka ülkeye gitmiş. Geri döndüğü zaman tüccardan tartıyı istemiş, tüccar ise tartının fareler tarafından yendiğini söylemiş. “tadı çok lezzetliydi, gerçekten de fareler yedi” diye alaycı bir şekilde gülmüş.

Sonra tüccar oğlu ondan biraz yiyecek istemiş ve o da memnuniyetle vermeye razı olmuş. Derken, tüccar oğlu tüccarın küçük oğlunu bir amalaka meyvesiyle kandırmış, onunla birlikte yıkanmaya gitmiş. Yıkandıktan sonra akıllı tüccar oğlu, çocuğu bir arkadaşının evine kapatarak tek başına tüccarın evine dönmüş. Tüccar “oğlum nerede?” diye sormuş, o da “bir şahin onu kapıp kaçırdı” diye yanıt vermiş. Tüccar öfkeyle “bana sen yapmışsın gibi geliyor” diyerek onu kralın huzuruna götürmüştü. Tüccarın oğlu orada da aynı şeyi söylemiş. Toplantı salonunda bulunanlar “bu olanaksız, bir şahin bir çocuğu nasıl götürebilir ki?” demişler. Fakat tüccarın oğlu şöyle yanıt vermiş: “Kocaman demir tartı fareler tarafından nasıl yeniliyorsa, bir çocuk da şahin tarafından öyle kaçırlır.” Toplantı salonundakiler bu cevaptan sonra demir tartının kendisine verilmesini sağlamışlar, o da tüccarın çocuğunu ona geri vermiş (Somadeva, 2011: Cilt II, 43).

Anlatı Üzerine

Aslında bu iki anlatı Demiri Yiyen Fare masalının farklı versiyonunu içeren masallardır. Olay işlenişi bakımından iki masal da aynı olmakla birlikte, karakterler, yine tüccar olarak seçilmiştir. Sadece Cātaka anlatısında, farklı olarak Bodhisatta, adaletli ve erdemli bir kişi, halkını huzur ve refahla yöneten bir kral olarak bedenlenmiştir. İki

tüccarın kendi aralarında halledemedikleri sorunu krala danışmaları üzerine, kral öngörüsüyle olayı çözmüş, ikisinin de yalan söylediğini ortaya çıkartmıştır. Oysaki Kathāsaritsāgara’da bu görevi üstlenen toplantı salonundaki kişiler olarak gösterilmiştir. Ancak Buddhist anlatı da bunu anlayabilecek sadece Bodhisatta gibi erdemli bir kişidir.¹²²

Kuruṅgamiga Cātaka No. 206

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken Bodhisatta bir ceylan olarak doğmuş. Ormanda bir gölün kenarında yaşıyormuş. Gölün yakınlardaki ağaçta ağaçkakan ve o ağaca yakın bir yerde de kaplumbağa yaşıyormuş. Üçü iyi birer arkadaşı olup çok iyi dostluk kurmuşlar.

Bir gün bir avcı gölde yaşayan ceylanı avlamak istemiş. Bunun için hazırlık yapıyormuş. Ağaçkakan yaşadığı ağacın tepesinden ceylan için hazırlanan bu tuzağı fark etmiş ve hemen aşağı inerek kaplumbağaya haber vermiş. Birlikte arkadaşlarının yanına gitmişler ancak tuzağa düşmüş olan ceylan iplerin içinden çıkamıyormuş. Kaplumbağa dişleriyle ipleri kemirerek kurtarmış. Bu sırada avcı gelmiş. Ağaçkakan ve ceylan hızla koşarak kaçmışlar ancak kaplumbağa yavaş hareket ettiği için avcıya yakalanmış. Ceylan hayatımı kurtaran arkadaşına yardım etmeliyim diye geri dönmüş ve ağaç kakan ile birlikte kaplumbağayı kurtarmışlar. O günden sonra hiç ayrılmadan birlikte yaşamışlar (Cowell, 2015: 106-107).

¹²² Bu masal aynı zamanda Pañcatantra I, 30 ile La Fontaine IX, 1 (Demiri Yiyen Fare) numaraları anlatılarla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Batılı anlatımlarıyla karşılaştırmak için Penzerin, The Oceans of the Story; Appendix; “Note on the ‘Impossibilities’ Motif” başlığına bakılabilir (Penzer, 1926: Vol X; 64).

Kathāsaritsāgara X-LXI

Kaplumbağa bunları söylerken Çitrānga adında, avcılardan kaçan korku içinde bir ceylan çıkagelmiş. Onu görüp peşinde avcı olmadığını anlayan kaplumbağa ve arkadaşları onunla ahbap olmuşlar. Ceylan da kendine gelmiş. Bu dördü, yani karga, kaplumbağa, fare ve ceylan orada dostluk içinde uzun süre yaşamışlar.

Bir gün Çitrānga gecikmiş, Laghupātin bir ağacın tepesine çıkmış ve oradan tüm ormanı gözleriyle taramış. Çitrānga'yı bir nehir kenarında ölümcül bir ipe tuzağa yakalanmış halde görmüş ve aşağı inip gördüklerini fareye ve kaplumbağaya anlatmış. Hep birlikte düşünmüşler ve Laghupātin fareyi gagasıyla tutup Çitrānga'nın yanına götürmüş. Fare Hiranya tuzağa düşmekten dolayı canı çok sıkkin olan ceylanı rahatlatmış ve yakalandığı ipi kemirip onu kurtarmış.

Bu sırada dostlarına düşkün kaplumbağa Mantharaka nehir yatağı boyunca yüzerek onların yanına gelmiş. Geyiğin ve diğer iki hayvanın kaçtığını gören avcı, kaplumbağayı yakalayıp onunla teselli bulmuş. Geyiği kaybettiğine üzülerek kaplumbağayı ağının içine koyup uzaklaşmış. Durumu gören ahbaplar farenin önerisiyle harekete geçmişler. Geyik uzak bir noktada ölü gibi yere yatmış. Karga onun başına konup gözlerini ibikliyor gibi yapmış. Bunu gören avcı geyiği yakaladığını sanmış, kaplumbağayı nehir kenarında bırakıp oraya doğru yaklaşmaya başlamış. Bunu gören fare, kaplumbağanın bağlı olduğu ağın iplerini kemirmiş; serbest kalan kaplumbağa nehre girip kaçmış. Elinde kaplumbağa olmadan yaklaşan avcıyı gören geyik kalkıp kaçmış, karga da uçup bir dala konmuş. Avcı geri döndüğünde iplerin kemirildiğini ve kaplumbağanın da kaçtığını görmüş ve üzüntüden ağlayarak evine dönmüş.

Sonra dört arkadaş neşeli bir şekilde bir araya gelmişler, geyik diğer üçüne şöyle demiş: “Sizler gibi arkadaşlarım olduğu için çok şanslıyım, çünkü bugün sizler yaşamlarınızı tehlikeye atıp beni kurtardınız.” Bu sözlerle geyik kargayı, kaplumbağayı

ve fareyi övmüş ve arkadaşlıklarının keyfini çıkararak bir arada yaşamışlar (Somadeva, 2011: Cilt II, 51).

Anlatı Üzerine

Anlatılarda ana motif olarak birbirinden farklı karakterlere sahip hayvan türlerinin birbirlerine yardım etmeleri sonucu kurulan dostluk işlenmiştir. Ancak seçilen bu hayvanlar karakterleri bakımından gösterdikleri özelliklere göre seçilmiştir. Bu yöntem fabl türünde yazılmış anlatılar için (kurnazlık konusunun işleneceği durumda çakalın seçilmesi gibi) süregelen bir durumdur. Ancak bu iki anlatıda aynı hayvan türleri seçilmemiş üstelik hayvanlardan biri Bodhisatta olarak bedenlenmiştir. Cātaka'daki anlatıda sadece ceylan, kaplumbağa ve ağaçkakan, Kathāsaritsāgara'da geyik, karga, kaplumbağa ve fare türleri yer almaktadır. Karakter bakımından aynı olan bu hayvan türleri aslında aynı rolleri üstlenmiştir. Örneğin bir kuş türü olan karganın ya da ağaçkakanın uçma özelliğinden dolayı bir ağacın üzerindeyken ceylan için kurulmuş avı fark etmesi üzerine arkadaşlarına haber vermesi farklı şekilde aynı olay kurgusunda anlatılmıştır. Bunun üzerine ağa düşen ceylanı kemirme özelliğinden dolayı fare, diğer yandan ise kaplumbağa seçilmiştir. Aslında hangi hayvan türü seçilirse seçilsin kendi içlerinde birbirlerine gösterdikleri yardım sonucu avcıya karşı, hayatlarını kurtarmışlardır. Böylece çok iyi dost olup ormanda huzur içinde yaşamaya devam etmişlerdir. Bu anlatı Pañçatantra masallarının Dostluğun Kazanılması başlığına örnek bir anlatı olup bu başlık altında işlenmiştir.

Saçamkira Cātaka No. 73

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken kralın bir oğlu olmuş. Adını yaramaz anlamına gelen Duṭṭha koymuşlar. Prens çok aksi, kimse ile konuşmayan, geçimsiz biriymiş. Bir gün nehirde yüzmek istemiş ve yardımcılarını ile birlikte nehre gitmiş. Yüzerken ani bir fırtına çıkmış ve her yer kararmış. Prens ise dalgalanan suya kapılarak sürüklenmiş. Yardımcıları hemen krala haber vermişler ancak kimse o günden sonra prensi bulamamış.

Hava o kadar kötüymiş ki, ağaçta duran papağan da rüzgârın etkisiyle nehre düşmüş ve prens ile birlikte sürükleniyormuş. Akıntıya yılan ve fare de kapılmış. Hepsi birlikte bir ağacın dalına tutunarak akıntının durmasını bekliyorlarmış. Bu sırada bir brahman olarak doğmuş olan Bodhisatta nehrin kenarında bir kulübede yaşamaktaymış. Akıntı durmuş ancak prens, papağan, fare ve yılan nehirde bir çukura saplanmışlar, bir türlü çıkamıyorlarmış. Prens yardım istemek için bağırmağa başlamış. Prens sesini duyan Bodhisatta onları nehirden çekip kurtarmış. Papağan, fare ve yılan Bodhisatta'nın yaptığı bu iyiliği hiçbir zaman unutmayacaklarını söyleyip ne zaman ihtiyacı olursa onlara seslenmesini hemen gelip yardım edeceklerini söyleyip gitmişler. Sıra prene gelmiş, prens de krallığı olduğunu ne zaman istersen krallığa gelip yaşayabileceğini söylemiş ve gitmiş.

Bir gün Bodhisatta dördünün sözüne sadık olup olmadıklarını denemek istemiş. Sırayla papağanı, yılanı ve fareyi çağırılmış. Aç olduğunu söyleyerek onlardan yardım istemiş. Papağan, yılan ve fare hemen gelip ona yardım etmişler. Sonra Bodhisatta krallığa, prensin yanına gitmiş. Ancak prens, Bodhisatta'yı görünce onun nehirde çaresizce yardım istediğini anlatacak ve kendisini aşağılayacak diye düşünmüş. Sonra hemen yardımcılarını kötü adam olarak gördüğü onu yakalamalarını emretmiş. Kral yakalanan bu adamı kırbaçlatmış ve “götürün halka ders olsun” demiş. Her sokakta

kırbaçlanan Bodhisatta sürekli bir şeyler söylüyormuş. İçlerinden biri Bodhisatta'nın ne dediğini merak edip sormuş. Bodhisatta'da olan biteni anlatmış. Krallarının huysuz, aksi ve nankör olduklarını bilen halk doğruyu duyunca Bodhisatta'yı bir eve saklamışlar. Daha sonra plan yapıp kralı öldürmüşler ve yeni kral olarak Bodhisatta'yı ilan etmişler.

Kathāsaritsāgara X- LXV

Bodhisattva olarak bedenlenmiş, yufka yürekli, soylu bir adam varmış. Bu adam kendisine ormanda bir kulübe yapıp çile doldurarak orada yaşamaya başlamış. Çile gücüyle pek çok canlıyı sıkıntıdan kurtarmış; Pişāçaları ve benzeri canlıları bile memnun etmiş. Bir gün, başkalarına yardım etmek amacıyla ormanda dolaşırken büyük bir kuyu görmüş ve kuyunun içine bakmış. İçerden bir kadın seslenmiş: “Soylu efendim, burada bir kadın, bir aslan, bir altın taçlı kuş ve bir yılan bekliyoruz. Geceleyin kuyuya düştük, lütfen bizi kurtarın.” Adam demiş ki: “Hadi siz karanlıkta görmediniz de düştünüz, peki bu kuş nasıl düştü?” Kadın “bir kuş avcısının ağına takılıp düşmüş” demiş.

Çileci adam çileyle elde ettiği olağanüstü gücü kullanarak onları kurtarmaya çalışmış ama başaramamış; aksine gücünü kaybetmiş. Şöyle düşünmüş: “Şüphesiz bu kadın günahkâr, onunla konuşunca tüm gücümü yitirdim. Başka metotlar deneyeyim.” Hemen otlardan bir ip örmüş ve onunla dördünü de kuyunun dışına çıkarmış. Kurtulanlar ona teşekkür etmişler. Adam şaşkınlık içinde aslan, kuş ve yılanı “nasıl insan gibi konuşabiliyorsunuz, öykünüz nedir?” diye sormuş. Aslan demiş ki: “Biz konuşabiliyoruz ve geçmiş yaşamlarımızı da hatırlıyoruz; bizler karşılıklı düşmanlarız. Sırayla öykümüzü dinle.” Sonra aslan başlamış kendi öyküsünü anlatmaya.

Himālayalar'da Vaiduryaṣringa adında görkemli bir şehir varmış. Orada Padmaveṣa adında bir Vidyādhara prens yaşamış. Onun Vacravega adında bir oğlu varmış. Vacravega pek kibirliymiş, kendine aşırı güvenip herkesle tartışır, kavga edermiş. Babası ona böyle yapmamasını söylemiş ama onun sözleri bir kulağından girer ötekinden çıkarmış. Sonunda babası şöyle lanet okumuş: “Ölümlülerin dünyasına git.” Böylece kibri ortadan kalkmış, gücü kaybolmuş ve uğradığı lanete ağlayarak buna bir sınır koyması için babasına yalvarmış. Baba Padmaveṣa biraz düşündükten sonra şöyle demiş: “Yeryüzünde bir Brāhman'ın oğlu olasın, orada da kibir gösteresin, babanın lanetiyle aslan olup bir kuyuya düşesin. Soylu bir adam acıyıp seni kuyudan kurtarsın, o seni bu beladan kurtarınca lanetten de kurtulasın.” Babasının lanete koyduğu sınır böyleymiş. Sonra, Vacravega Mālava'da Brāhman Harighosha'nın oğlu Devaghosha olarak doğmuş. Bu canında da herkesle tartışmış, kavga etmiş. Babası “insanlarla kavga etme” dediyse de dinletememiş. Babasına itaat etmeyince adam lanette bulunmuş: “Gücüne aşırı güvenen aptal bir aslan olasın.” Baba Devaghosha'nın lanet ettiği Vidyādhara'dan bedenlenme adam, ormanda bir aslan oluvermiş.

İşte o aslan benim. Geceleyin buralarda dolaşıyordum, ne olduysa oldu, kendimi kuyuda buldum. Siz soylu efendim beni kurtardınız. Ben şimdi gideyim; başınız ne zaman sıkıntıya düşerse beni hatırlayın. Size geri dönerek lanetimden kurtulacağım.

Aslan bunları söyledikten sonra gitmiş. Bodhisattva'nın sorması üzerine altın taçlı kuş kendi öyküsünü anlatmaya başlamış.

Himālayalar'da Vacradamshttra adında bir Vidyādhara kral varmış. Karısı kraliçe ona sırasıyla beş kız çocuğu vermiş. Sonra kral çile doldurup tanrı Şiva'yı memnun ederek bir oğul kazanmış. Canından çok sevdiği oğlunun adı Racatadamshttra imiş.

Babası, daha çocukken ona her türlü bilgiyi öğretmiş, çocuk akraba ve yakınlarının gözlerine bir ziyafet çekercesine büyümüş. Bir gün oğlan, ablası Somaprabhā'yı Pincara adlı müzik aletini çalarken görmüş. Çocukluğundan beri “ne olur ben de çalayım?” diye istemiş onu. Ablasının yine vermeyeceğini düşünen uçarı oğlan Pincara'yı kapıp bir kuş biçiminde onu gökyüzüne götürmüş. Abla ona lanet okumuş: “Madem Pincaramı benden zorla aldın ve kaçtın, dilerim altın taçlı bir kuş olursun.” Bunu duyan Racatadamshtira ablasının ayaklarına kapanıp lanete bir sınır koyması için yalvarmış ve abla ona demiş ki: “Seni aptal oğlan, kuş biçiminde bir kuyuya düşesin, merhametli bir adam seni oradan çıkarsın, ona karşılığını ödedikten sonra bu lanetten kurtulasın.” Kız bunları kardeşine söyledikten sonra oğlan altın taçlı kuş haline gelmiş.

“İşte o kuş benim. Geceleyin bu kuyuya düştüm ve siz beni kurtardınız. Şimdi gitmem gerek. Başınız sıkıntıya düştüğünde beni hatırlayın. Size yardım ederek lanetimden kurtulmalıyım.”

Kuş bunları söyledikten sonra gitmiş. Bodhisattva'nın sorması üzerine yılan kendi öyküsünü anlatmaya başlamış.

Ben bir zamanlar ermiş Kaşyapa'nın çile yerinde bir ermişin oğluydum. Orada, yine bir ermişin oğlu olan bir arkadaşım vardı. Bir gün arkadaşım yıkanmak için göle gitti, ben de gittim kıyıda bekledim. Orada beklerken yaklaşmakta olan üç başlı bir yılan gördüm. Onunla arkadaşıma bir şaka yapmak istedim. Yılanı sihir gücümle kıyıda arkadaşıma doğru tuttum. Yıkanmaya gelen arkadaşım aniden yılanı görünce çok korktu ve bayıldı. Ben onu kendine getirdim ama o, yaptığım bu şakaya çok kızdı ve bana lanet okudu. “Sen de böyle üç başlı bir yılan olasın” dedi.

Bunu söyleyip gitti, ben yılan olup kuyuya düştüm, siz beni kurtardınız. Şimdi gidiyorum. Beni düşündüğünde yanında olacağım. Sana iyilik yaptığım anda lanetimden kurtulacağım.

Yılan böyle konuştuktan sonra gitmiş ve kadın öyküsünü anlatmaya başlamış.

“Ben kralın emrinde çalışan, gençliğinin baharında cesur, cömert, yakışıklı ve yüce gönüllü bir Kshatriya’nın karısıydım. Ne yazık ki ben onu başka bir erkekle aldatacak kadar kötüydim. Kocam bunu öğrenince beni cezalandırmak istedi. Bunu sırdaşım bana söyleyince geceleyin kaçtım, bu ormana girip kuyuya düştüm; sen beni kurtardın. Sana teşekkür ederim, Şimdi gidip bir yerlerde yaşamımı sürdüreyim. Bir gün belki sana borcumu öderim.”

Kötü kalpli kadın Bodhisattva’ya bunları söyledikten sonra, Gotravardhana adlı kralın şehrine gitmiş. Kralla görüşmüş, kralın baş kraliçesine hizmet etmek üzere hizmetçiler arasında yaşamaya başlamış. Bodhisattva ise bu kadınla konuştuğu için gücünü yitirmiş ve artık meyvelerle, bitki kökleriyle beslenemez olmuş. Açlık ve susuzluktan tükenince hemen aslanı aklına getirmiş. Aslan hemen gelmiş ve onu geyik etiyle beslemiş, onu eski haline getirmiş. Aslan demiş ki: “Lanetim sona erdi, gidiyorum.” Bodhisattva ona güle güle demiş, aslan Vidyādhara haline gelip kendi sarayına dönmüş.

Sonra Bodhisattva yine acıkmış, bitkin düşmüş, altın taçlı kuşu düşünmüş ve kuş hemen çıkıp gelmiş. Kuşa çektiği sıkıntıyı anlatmış, kuş gidip içi mücevher dolu bir kutu getirmiş, kutuyu verip şöyle demiş: “Bu servet seni ömür boyu geçindirir. Benim lanetim sona erdi, gidiyorum; sana mutluluklar dilerim.” Kuş bunu söyledikten sonra genç bir

Vidyādhara prens haline gelmiş ve havadan kendi ülkesine gitmiş, krallığı babasından devralmış.

Bodhisattva ise, mücevherleri satmak için dolaşa dolaşa kuyudan kurtardığı kadının yaşadığı şehre gelmiş. Mücevherleri, evi yol kenarında olan yaşlı bir Brāhman kadına emanet bırakmış, pazara doğru gitmiş. Yolda kuyudan kurtardığı kadınla karşılaşmış. Konuşmaya başlamışlar, kadın ona kraliçesinin hizmetinde çalıştığını söylemiş. Sonra ona neler yaptığını sormuş. Kadına güvenen adam, altın taçlı kuşun getirdiği mücevher kutusundan söz etmiş. Onu alıp yaşlı Brāhman kadının evine götürmüş ve ona mücevherleri göstermiş. Kötü kalpli kadın gidip gördüklerini kraliçeye anlatmış. Meğer altın taçlı kuş o kutuyu kraliçenin gözleri önünde saraydan çalmışmış. Kadından kutunun şehre geldiğini öğrenen kraliçe bunu krala bildirmiş. Kötü kadın kaldığı evi göstermiş ve kral Bodhisattva'yı adamlarını göndererek yakalatmış. Onu sorgulamış ve söylediklerine inanmış, ancak yine de mücevherleri alıp onu hapsedmiş.

Bodhisattva korku içinde hapisten, ermiş oğlunun bedenlenmesi olan yılana hatırlamış ve yılan o anda gelmiş. Yılan olan biteni öğrenince iyi kalpli adama demiş ki: “Gidip kralı başından ayağına kadar sarmalayacağım ve sen söyleyene kadar onu bırakmayacağım. Sen ‘ben kralı yılandan kurtarırım’ dersin. Sonra bana emir verince ben kralı bırakırım. Ben onu bırakınca o sana krallığının yarısını verecektir.”

Yılan böyle dedikten sonra gitmiş krala sarılmış ve üç başını onun başı üzerinde şişirmiş. İnsanlar “eyvah, kralı yılan ısırıldı” diye bağırılmışlar. Bodhisattva “ben kralı yılandan kurtarabilirim” demiş. Bunu duyan kralın adamları hemen haber etmişler. Bunun üzerine yılan tarafından sarılmış olan kral, Bodhisattva'yı çağırtmış ve ona demiş ki: “Eğer beni bu yılandan kurtarırsan sana krallığının yarısını veririm; vezirlerim de

sözüne şahit olsunlar.” Bunu işiten vezirler “evet biz şahidiz” demişler. Bunun üzerine Bodhisattva yılanı “hemen kralı bırak” demiş. Yılan kralı bırakmış, kral krallığının yarısını Bodhisattva’ya vermiş. Bodhisattva bir anda çok varlıklı bir insan haline gelmiş. Laneti sona eren yılan genç bir çileci haline gelmiş; kendi öyküsünü sarayda anlattıktan sonra çile yerine dönmüş.

Anlatı Üzerine

Bu iki öyküde merhamet motifi örneğinin işlendiği görülmektedir. Bu iki anlatıda farklılıklar olmakla birlikte bahsi geçen merhametli kişi Bodhisatta olarak gösterilmektedir. Yine her ikisinde de Bodhisatta ormanda yalnız başına yaşayan çileci olarak her türlü canlıya yardım etmektedir. Kathāsaritsāgara’da yardım ettiği karakterler; kadın, aslan, altın taçlı kuş ve yılan, Cātaka anlatısında ise prens, yılan, fare ve papağan olarak gösterilmiştir. Bu seçilen karakterlerden kadın ve prens kötülük yapan kişiler olarak gösterilse de yılan fare, aslan ve kuş Bodhisatta’ya verdikleri sözü tutan karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserlerden birinde erkek birinde ise kadın seçilmesinin sebebini tam olarak bilinmemektedir. Ancak, Cātaka eserinin yazıya geçirilmiş olduğu tarihin daha eski olduğunu göz önünde bulundurulursa, Kathāsaritsāgara’da kadınların kötülüğünü vurgulamak için böyle bir cinsiyet değişikliğine gidilmiş olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Buddhizmin merkezinde yer alan Buddha, yaşamı boyunca Hindistan'da bulunmuş, bu toprakları gezmiş ve öğretisini de yine ilk olarak bu kıtanın topraklarında anlatmaya çalışmıştır. Buddha'nın anlatmak ve öğretmek istediği bu felsefi düşüncesini ise, bu çalışmanın ana konusu olan Cātaka metni içinde de birçok motifi ile yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Genel olarak dört ana bölümde işlenen konulara bakıldığında, Buddhist koleksiyonları arasında ahlaki öğreti işlemesi bakımından en öne çıkanının Cātaka metni olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan her bir Cātaka anlatısı ayrı ayrı incelenmesi gereken bir konudur.¹²³ Buddha'nın hayatındaki olayları aktarması (günümüze ait öyküler ve geçmişe ait öyküler bölümü) hem Buddhist düşünce yapısının şiir dizeleriyle işlenmesi açısından (mısralar bölümü) hem de anlattığı öykülerdeki karakterlerin gerçek hayattan kişilerle bedenlenmesinin yapılması açısından (bağlı olduğu kişi bölümü) bu anlatıların Buddhist külliyyatı içerisindeki önemini ortaya koymaktadır.

Geleneksel kaynaklardan da bildiğimiz Buddha'nın hayatına dair öykülerin Cātaka metnindeki anlatılarda da işlendiği tespit edilmiştir. İç içe geçmiş öykü tarzıyla anlatılan *Kuṇāla Cātaka*'nın (No. 536) yedinci öyküsünde, “bir kraliçenin gece uyurken rüyasında ay gibi parlayan beyaz fil görmesi” Māyā'nın, Buddha'nın doğumu ile ilgili olan hikâye ile benzerlik göstermektedir. *Maha-Ummaga Cātaka*'da (No. 546) ise, rüya gören kraliçe değil, kraldır. Kral rüyasında yönettiği krallığının dört köşesinde ateş yandığını görür. Bu rüyayı yardımcısı olan dört ermişe yorumlattığında ise, “onun ilerde

¹²³ Literatür taraması başlığı altında yaptığımız araştırmada, Cātaka ile ilgili yapılan çalışmaların genellikle tek bir Cātaka anlatısı üzerine ya da genel olarak Cātaka metninin önemi üzerinde durulmuştur. Bu nedenle, her bir anlatı üzerinde durulması gereken ayrı konuları içermektedir.

bir erkek çocuğu sahibi olacağı, ancak krallığına fayda sağlamayacağını” dile getirilir. *Mahāsupina Cātaka*’nın (No.77) günümüz öyküleri kısmında, “Cetavana Koruluğu’nda bir kralın on altı farklı rüya gördüğü” anlatılarak bir ermiş bu rüyaların yorumları yaptırılmıştır. *Mora Cātaka*’da (No. 159) kralın rüyasında “altın bir tavus kuşu” gördüğü, *Çhaddanta Cātaka*’da (No. 514) kraliçenin rüyasında “altı dişli beyaz bir fil” gördüğü, *Mahāhamsa Cātaka*’da (No. 534) Kraliçe Khemā’nın rüyasında “altın renkli bir kaz” gördüğü anlatılan öyküler yer almaktadır. Bu öykülerin devamında ise, ortak motif olarak rüyalar, bir ermiş tarafından yorumlanmakta, krallığın geleceği ile ilgili öngörü de bulunmaktadır. Görüldüğü gibi, Cātaka’daki bu tip öyküler her ne kadar direkt olarak Buddha ile ilişkili olmasa da “rüya görmek” ve “rüyanın yorumuna göre hareket etmek” olgularının o dönemde yaşayan Hint toplumu için önemli ve geçerliliğini vurgular niteliktedir.

Buddha’nın on altı yaşında Yasodharā ile evlendiği bilinmektedir. Cātaka içinde bu bilgiyle paralel olarak *Vessantara Cātaka*’da (No. 547) on altı yaşında Maddi adında bir prenses ile evlenmesi öyküsünden başka bir anlatıya rastlanılmamıştır. Ancak, *Thusa Cātaka* (No. 338), *Darimukha Cātaka* (No. 378), *Labha-Garah Cātaka* (No. 287), *Matta-Kundali Cātaka* (No. 449), *Supparaka Cātaka* (No. 463), *Ananusociya Cātaka* (No. 328) gibi anlatılarda sürekli on altı yaşının vurgulanmış olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca öykülerde bu yaşa geldiğinde eğitimini tamamlayıp olgunluğa erişmenin bir göstergesi olduğu da vurgulanmaktadır. Bu öykülerin Buddha’nın hayatındaki gerçek yaşanmışlıkların ne kadarını yansıttığı ise bilinmemektedir. Ancak Cātaka’daki bu anlatılardan, ailesinin isteği üzerine zorla evlendirilmiş olduğu bilinen Buddha’nın hayatında, on altı yaşının özel bir öneme sahip olduğu kesin olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca, Buddha’nın yaşamı hakkında Cātaka metninde işlenen başka konular da dikkati çekmektedir. Buddha’nın aydınlanmadan önce döneminde, ünlü keşişlerinden olan Aļāra Kālāma ile karşılaşması *Samkhopāla Cātaka*’da (No. 524), Upanishad’ların rasyonel

filozofu olan ve ondan da etkilendiği düşünülen Uddālaka Āruni ile ilgili *Uddālaka Cātaka*'da (No. 487) anlatılmaktadır. Aydınlandıktan sonra, kral Biṃbisara ile karşılaşması da *Gandatindu Cātaka* (No. 520) ile *Sayha Cātaka* (No. 310) anlatılarındaki kralın Bodhisatta'dan ormandaki yaşamını terk etmesini ve kendisinin krallığını yönetebileceğine dair anlatılan öyküler anlatılmaktadır.

Buddhist felsefesine ve ilkelerine uygun olarak ailesi ile ilgili konularda öykülerin aktarımı yapılırken gerçek hayattaki kişilerle öyküde geçen kişilerin bağlantısı yapılan bölümde (*samodhāna*) aile bağlarına ilişkin terimler olan anne, baba, eş ya da oğul gibi terimlerin kullanılmadığı, doğrudan Suddhodhana, Māyā ve Rāhula'nın bedenlenmeleri konu edilen öykülerin yer aldığı görülmüştür. (*Hatti-Pāla Cātaka* No. 509, *Bandhanāgāra Cātaka* No. 201, *Kāpi Cātaka* No. 250, *Uraga Cātaka* No. 354). Diğer yandan eşi Yosadhara'dan da Rāhula'nın annesi¹²⁴ olarak bahsedilmektedir (*Khandahala Cātaka* No. 542, *Cayaddisa Cātaka* No. 513, *Manoca Cātaka* No. 397, *Ananusociya Cātaka* No. 338, *Bandhanāgāra Cātaka* No. 201, *Visayha Cātaka* No. 340).

Cātaka metni Buddha'nın aydınlanmasından önceki yaşamlarında bir Bodhisatta iken, çeşitli varlıklar yoluyla bedenlendiği anlatılara göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Cātaka eseri toplam 547 anlatıdan oluşmaktadır. Her bir Cātaka'daki anlatının ayrı bir ismi vardır. İsimler genellikle Bodhisatta'nın bedenlendiği varlıklara göre verilmiştir. Örneğin, hayvan olarak bedenlendiği 75 no.lu anlatıda, Bodhisatta bir balık formundadır. Bu nedenle anlatıda, Pāli dilinde balık anlamına gelen “*maççha*” sözcüğü kullanılmış ve *Maççha Cātaka* olarak isimlendirilmiştir. 375 no.lu anlatıda ise güvercin formunda olduğu için güvercin anlamına gelen “*kapota*” sözcüğü, Cātaka anlatısının başlığına *Kapota Cātaka* olarak eklenmiştir. Böylece araştırmalarımız doğrultusunda, Bodhisatta; 83 defa ermiş, 58 defa hükümdar, 43 defa ağaç perisi, 26 defa öğretmen, 24 defa saray mensubu, 24 defa Brahman, 24 defa prens, 23 defa soylu kişi, 22 defa bilgin, 20 defa

¹²⁴ Pāli dilinde yazılmış orijinal metinde ise şöyledir; राहुलमाता अहो स , “rāhulamātā aho si”.

Tanrı Sakka, 18 defa maymun, 13 defa tüccar, 12 defa zengin kişi, 10 defa geyik, 10 defa aslan, 8 defa kuğu, 6 defa çulluk, 6 defa fil, 5 defa tavuk, 5 defa ağaç perisi, 5 defa köle, 5 defa kartal, 4 defa at, 4 defa boğa, 4 defa Tanrı Brahma, 4 defa tavus kuşu, 4 defa yılan, 3 defa çömlekçi ve 1'er defa ise kast dışı kişi, kuş, balık, fil sürücüsü, fare, çakal, karga, ağaçkakan, hırsız, domuz, köpek, kumarbaz, fakir, taş usası, demirci, ifrit, öğrenci, kuyumcu, marangoz, ördek, kurbağa, berber, tavşan ve horoz olarak bedenlendiği tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi, Bodhisatta bazen hayvan formunda bedenlenirken, bazen sıradan bir insan, bazen de tanrısal gücü olan bir varlık formunda bedenlenmektedir. Hangi formda bedenlenmiş olursa olsun, öyküler Buddhist öğretisini yaymayı amaçlamıştır. Hayvan formunda bedenlenmiş halinde ya da tanrısal gücü olan formdaki halinde bile öykünün sonunda öğreti dizelerini söyleyerek günlük yaşamda tedbirli ve akıllı davranmayı öğretmektedir. Bu kadar çeşitli bedenlenme yolunun seçilmiş olması Buddhizm felsefesinde yer alan *kamma* (Skr. *karma*) inancından kaynaklanmaktadır. Çünkü *kamma*; “eylem, hareket” anlamlarına gelir. Canlıların bu dünya yaşamındaki her türlü etk-tepki döngüsünü oluşturan işlerini anlatmaya çalışır. Bütün iyilik, kötülük, karşılık bulunacak durum *kamma*'ya bağlıdır. Doğal olarak yeniden doğuşların da belirleyicisi olarak görülmüştür (Kaya, 2017: 108).

Beş yüz kırk yedi Cātaka içinde, üç yüz elli dokuz anlatı ise Bodhisatta'nın insan formunda bedenlendiği anlatıları içermektedir. Bazı öykülerde zengin bir ailenin çocuğu olarak doğarken (*Veluka Cātaka* No. 43), bazılarında ise, fakir bir ailenin çocuğu olarak doğduğundan (*Bandhanāgāra Cātaka* No. 201) bahsedilir. Bazen üst kasttan bir Brahma'nın oğlu iken (*Mudulakkhaṇa Cātaka* No. 66), bazen de aşağı kasttan bir kişinin oğlu olarak bedenlendiği (*Satadhamma Cātaka* No. 179) durumlar vurgulanır. Anlatılar içinde bu şekilde zıtlıklar kurularak dinleyicinin anlatıdan önemli dersler çıkarması beklenir. Bu anlatılar içinde dikkatimizi çeken en önemli unsur ise, mesleği, kastı, dini ne

olursa olsun Bodhisatta'nın her zaman yön gösterici, ahlaki değerlere önem veren ve doğruyu bilen biri olarak gösterilmesidir.

Yaklaşık yüz on anlatı, Bodhisatta'nın hayvan formunda bedenlendiği örnekleri içermektedir. Buddhist öğretiyi hayvan formuyla anlatma amacıyla yazılmıştır. Bu amaç ahlaki ders verme niteliğindedir. Olaylar genellikle ormanda ya da nehir kenarında geçmektedir. Her ne kadar kahramanlar insan olmasa da duygu, davranış ve tutumları yönüyle kahramanlardan biri Bodhisatta'yı temsil etmektedir. Anlatının girişinde veya sonunda Bodhisatta'nın bedenlendiği hayvan türü belirtilmektedir. Bazen olaylar ve kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir. Öğretisini yaymayı amaçladığı bu anlatılar da, Bodhisatta ileri görüşlü, merhametli ve iyi kalpli bir hayvan formunda yer almaktadır. Fabl türüne örnek olan bu anlatılar, Hint edebiyatı eserleri olan *Pañçatantra*, *Mahābhārata*, *Rāmāyaṇa* ve *Kathāsaritsāgara*'daki masallarla benzerlik gösterdiği gibi, Batı edebiyatı ürünleri olan *Aisopos*, *La Fontaine* ve *Grimm* masalları ile de benzerlik göstermektedir.

Eserdeki yaklaşık altmış anlatı, Bodhisatta'nın tanrısal varlık olarak bedenlendiği anlatıları içermektedir. Daha önce hayvan ve insan formlarında gördüğümüz Bodhisatta'nın bu anlatılarla birlikte ilk defa tanrısal bir varlık olarak bedenlendiği görülmektedir. Başlarda ağaç perisi formunda (*Kaṇḍina Cātaka* No. 13, *Āyāçitabatta Cātaka* No. 19) gördüğümüz Bodhisatta, daha sonraki anlatılarda su perisi (*Kāka Cātaka* No. 146) ve gök perisi (*Puppharatta Cātaka* No. 147) formlarına da girmiştir. Tanrısal özellikler yüklenen bahsi geçen peri formlarıyla birlikte bazen de doğrudan tanrı özelliği taşıyan “*Sakka*” formuyla da (*Keḷi-Sīla Cātaka* No. 202, *Kāmanīta Cātaka* No. 228, *Migapotaka Cātaka* No. 372, *Vighāsa Cātaka* No. 393) karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, bazen Vedik döneminin tanrılarını gönderme yapmak amacıyla 33 tanrının başı olduğunu vurgulayan (*Kakkāru Cātaka* No. 326) anlatılar da bulunmaktadır. Buddhizm akla ve mantığa dayalı bir dindir. Peri ya da ruhsal varlıkların, Buddhizm’de yeri olmadığı

gibi tanrılara kurban sunmak için herhangi bir canlıyı öldürme de Buddhistik düşüncede yer almamaktadır. Bu yüzden, bazı öykülerin Buddhist kökenli olmadığı ve kaleme alınan kişi(ler) tarafından değiştirildiği düşünülmektedir. Bunun sebebi, bazı anlatılarda Bodhisatta'nın bedenlendiği tanrısal varlık olarak ya da bazı anlatılarda tüm Veda bilgilerini biliyor olarak gösterilmesidir. Bilindiği gibi, Buddhizm ya da Buddhist düşünce yapısı ile Veda edebiyatına ait kaynakların herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu anlatıların Buddha öldükten sonra yazıya geçirildiği düşünüldüğünde daha önce Brahmanizm'i benimsemiş ancak daha sonra Buddhist düşünce yapısını Buddha önderliğinde kabul etmiş kişiler tarafından bu öykülere eklemeler yapıldığı açıktır. Bu tür anlatılarda Veda bilgilerini çok iyi bildikten sonra Buddhist düşünce yapısı içerisinde öykü anlatılmaktadır (*Dummedha Cātaka* No. 50, *Santhava Cātaka* No. 162, *Sabba-Dāṭha Cātaka* No. 241, *Mūla-Pariyāya Cātaka* No. 245). *Dummedha Cātaka*'da (No. 50) Bodhisatta, Brahman bir ailenin çocuğu olarak doğar. On altı yaşına geldiğinde ise, tüm Veda bilgilerini en iyi şekilde öğrenmiş olduğundan bahsedilmektedir. Babası Brahmadata öldükten sonra tahta geçer. Tahta geçtiği ilk gün tanrılara kurban sunmanın yarar sağlamadığını söyleyerek krallığında hiçbir canlının ölmesine izin vermez. Bu öyküde olduğu gibi, daha birçok öyküde, özellikle on altı yaşında Vedaları çok iyi öğrendikten sonra “canlı öldürmeme” ya da “fedakâr davranma” gibi Buddhist öğretilerine uygun davranışlar sergilemektedir. Böylece öykünün başında Hindu geleneklerine uygun biri gibi davranıp öykünün devamında ise Buddhist karakter özelliği göstermesi bu iki dinin senkretizm yolu ile birleştiğini göstermektedir. Buddhizm dininin kurucusu olan Siddhatta Gotama Buddha'nın, Hindu bir aileden gelmesiyle Hindu geleneklerine göre büyümesi ve bu yeni inancını ise, Hindu toplumunda etkin bir hale getirmek istemiştir. Bunun en güzel örneği de Buddhizm'e ait olan Cātaka metninde genellikle Brahmanizm etkisi altına kalan anlatılarda karşımıza çıkmaktadır. Sadece Hint edebiyatı ya da Buddhist edebiyatı eserleri içerisinde senkretik yolla yapılmış anlatılar

bulunmaktadır. Böylece Hint toplumunda farklı dine mensup kişilerin sürekli temas halinde bulunmaları edebi eserleri senkretizme bir örnek oluşturmaktadır.

Buddhizm ile ilgili kısa öğretiler de ise, sadece dokuz anlatı örneği bulunmaktadır. Bu örneklerde ise diğer anlatılardan farklı olarak mutlak bilimsel bir sonuçla açıklanan anlatılar ile karşılaşılmaktadır. Bu anlatılar, nesnel niteliklerin ön planda olduğu Buddhist öğretisinin akla ve mantığa dayandırıldığını kanıtlamak için anlatılan öykülerdir. Bu anlatılarda giriş kısa tutulur ve doğrudan sorun ortaya konur. Bu soruna karşı ise Bodhisatta, bazı kavramların bilimsel bir tanımını yaparak sorunu ortadan kaldırır. Bu tanım bazen küçük bir anlatı ile işlenirken, bazen de doğrudan ifade edilir (*Māluta Cātaka* No. 17, *Chānasodhana Cātaka* No. 134).

Cātaka anlatılarında işlenen büyük kahramanlıklar ve mucizevi olaylar, o döneme ait belirli gelişmelerin ve düşüncelerin izlerini taşımaktadır. Cātaka metnindeki öykülerin çoğunda kendisini feda eden bir kral ya da bir prens figürü ortak motiftir. Bu feda etme motifinde, Bodhisatta ya bir hayvan formunda ya da bir insan formunda karşımıza çıkmaktadır. Buddhist öğretinin amacı, insanları dünyevi sorunlarından arındırarak, ıstıraplarından kurtarmaktır. Bu sebeple de karşımıza kral ya da hayvan formunda çıkan Bodhisatta kendisini feda eden bir kişiliktir ve bu dinin koruyucusudur. Bu öğretiler sayesinde insanlar Buddhizm'i daha da benimseyecek, bu şekilde Buddhizm, amaca yönelik olarak daha da yayılacaktır. Bodhisatta'nın anlatılarda ortaya çıkan bir diğer özelliği ise ölümü kaçınılmaz olarak görmesi ve bundan korkmamasıdır. Nefretin yok edilişi, hayattan uzak yerlerde yaşamak ve tüm canlılar için kendini feda etme anlayışı Buddhizm'in özü olan ilkelerdendir. Ölüm ise kaçınılmaz olarak görülür, ancak ölümü ortadan kaldırmak gibi bir düşünce sistemi yoktur. Bu yüzden *Mahākapi Cātaka* (No. 407) ya da *Nigrodhamiga Cātaka*'da (No. 12) olduğu gibi daha birçok anlatıda kendisini feda etme motifi işlenmiştir. Ölüm korkusu yaşayan kişi(ler) için kendisini feda etmek istemesi de bu yüzdendir. Bu özelliği sayesinde bazen de onu öldürmek isteyenlerin

fikrini değiştirebilmiş hiçbir canlının lmemesini sağlamıştır. Bu nedenlerden dolayı, birbirinden bağımsız oluşturulan Cātaka anlatıları tek tek incelendiğinde yazıldığı döneme ait bilgileri ve anlatıların moral yapısını anlamamızı sağlamaktadır. Diğer yandan, Cātaka anlatıları Buddhizm'in yayılmasında etkin bir role sahip olan halka ait öykülerdir. Bu yüzden Buddhizm bir amaç, bu tür anlatılar ise bir araç niteliğindedir.

Bazı öykülerin eskiliğinin tespit edilmesindeki en önemli unsur, Cātaka anlatılarının Amaravati (M 1-2 yy -MS 2. yy), Bharhut Stüpa (M 3. yy), Sani Stüpa (M 3-2. yy) ve Buddha Gaya'da (M 1. yy), bulunan rlyeplerde ve Acaņtā Mağara duvarlarında (M 2.yy - MS 6. yy) alegorik yolla grselleştirilmesidir. Cātaka'ların bu görsel anlatılarıyla birlikte Buddhizm'in daha geniş kitlelere daha kalıcı şekilde yayılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Hindistan'da yapılan arkeolojik kazılardan M 300'lerden itibaren bazı tapınaklar içerisinde bu görsel anlatıların ne düzeyde ve ne şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Buddhizm için çok önemli bir eser olan Lotus Stra'nın farklı bölümlerinde, aynı ifade ile vurgulanan bir cümle, bize o dönemde ve aynı coğrafyada geçerli olan bir anlayışı, anlatıların görsel betimleme yoluyla aktarılmasının önemini vurgular niteliktedir. Aynı zamanda buradan çıkartılacak bir diğer sonuç ise anlatıları ister sözlü gelenekle yaymak ister herkese hitap edecek şekilde duvarlara çizerek görselleştirmek bir ibadet biçimi ve aydınlanma yoluna giden bir araç olarak yansıtılmıştır. Belki de Cātaka'ların yukarıda bahsettiğimiz şekilde birçok yerde ve farklı dönemlerde betimlenme yoluna gidilmesindeki en önemli amaçlardan bir tanesi budur.

Bu betimlemelerde farklı anlatıların önemli sahneleri, özellikle de Buddha'nın bedenlenmeleri hem sembolik hem de insan formunda çeşitlenerek ifade edilmiştir. Anlatılarda bahsi geçen karakterler tek başına ya da bir arada betimlenirken, dar bir perspektifle de olsa, arka planda kullanılan mekânlar genelde anlaşılmaktadır. Tercih edilen arka planlar arasında orman, şehir ya da saray bahçesi yer almaktadır. İnsanlar kadar hayvanlar da betimlenen bu sahnelerde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, çıkış

noktası sanat eseri yaratmak olmasa da, Buddhizm'i yaymayı amaçlayan bu görsel betimlemelerin belki de Hint sanatının temelini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bulunan bazı betimlemelerinin en önemli sanelleri üzerinde yazıt olduğu görülmüştür. Bu yazıtlara özellikle Bharhut Stüpa ve Sañchi Stüpa rölyeflerinde rastlanılmaktadır. Araştırmacılar bu yazıtın, Brahmī alfabesi ile yazıldığını tespit etmişlerdir.

Çıkış noktası sözlü edebiyata dayanan Cātaka'ların, kabartmalar ve mağara resimlerinde betimlemelerinin yanı sıra, Hint edebiyatı içinde yer alan farklı türdeki eserlerle de yansımalarının olduğu görülmektedir. Bu benzerliği anlamamızı sağlayan en önemli unsur ise Cātaka anlatılarına verilen isimlerdir (*Dasaratha Cātaka* No. 461, *Vidhurapañdita Cātaka* No. 545, *Kuru-Dhamma Cātaka* No. 276 gibi). Bazen de Cātaka'ya verilen isim farklı olsa da anlatının içeriğine bakıldığında Hint destanlarından ya da Hint masallarından izler taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır (*Devadhamma Cātaka* No. 6, *Litta Cātaka* No. 91, *Baka Cātaka* No. 38).

Tarafımızdan yapılan araştırmalar doğrultusunda; Pañçatantra ile *Kapota Cātaka* No. 42, *Kuruṅga-Miga Cātaka* No. 206, *Ulūka Cātaka* No. 270, *Vessantara Cātaka* No. 547, *Kaṅḍina Cātaka* No. 13, *Baka Cātaka*, No. 38, *Sīha-Çamma Cātaka* No. 189, *Kaççhapa Cātaka* No. 215, *Mahābhārata* destanı ile *Sivi Cātaka* No. 499, *Vidhurapañdita Cātaka* No. 545, *Rāmāyaṇa* destanı ile *Dasaratha Cātaka* No. 461, *Kathāsairtsāgara* masalları ile *Çullaka-Setṭhi Cātaka* No. 4, *Çulla-Paduma Cātaka* No. 193, *Kūṭa-Vāṇica Cātaka* No. 218, *Kuruṅga-Miga Cātaka* No. 206, *Saçamkira Cātaka* No. 73 benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Cātaka eseri içinde geçen anlatılarda, Hint edebiyatı eserleri içinde geçen karakterlerin isimleri de sıkça geçmektedir. Bu da bize bu öykülerin Buddhizm'den bağımsız olarak daha önceki yıllarda da var olduğunu göstermektedir. Böylece Cātaka'lar

her ne kadar Buddha'nın gençlik dönemindeki hikâyelerden bahsetse de bunların çoğu Hint halk masalları ile benzerlik göstermektedir.

Ortak miras olarak değerlendirilen bu hikâyeler ve efsaneler spesifik olarak Buddhist anlatılar içerisine dâhil edildiği görülmektedir. Birçok hikâyeye Buddhist keşifler tarafından çok iyi bilinir ve aktarılır. Ancak sadece bazıları yeterince korunmuş olarak günümüze kadar gelebilmiştir. En iyi bilinen ve yaygın olan hikâyelerin içerikleri oldukça karışıktır. Hikâyelerin bazı noktalarına bakıldığında toplama yapıldığı ve uyarlama olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, her hikâyenin bitiminde, kahramanın Buddha olarak gösterilmesi aslında hikâyelerin resmi bir damgasını ve böylece bu hikâyelerin Cātaka metnini oluşturduğunu göstermektedir.

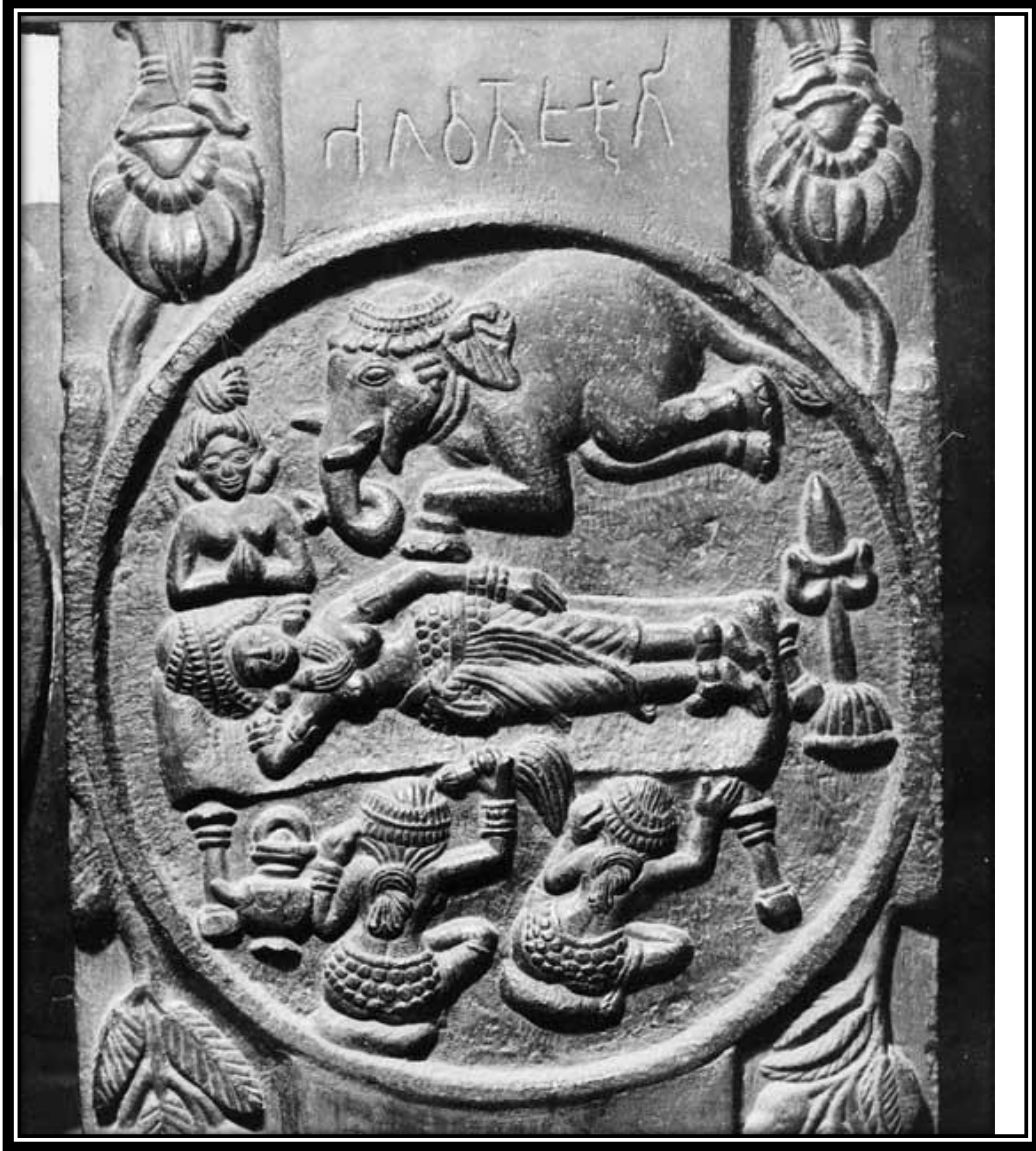
Cātakalar'da tüm bu çeşitli öyküler toplanmıştır. Düz yazı ve dizeler büyük bir ustalıkla bir araya getirilerek oluşturulmuştur. Aynı zamanda farklı öğelere ve destansı anlatılara da yer verilmiştir. Şiir bölümünde olduğu gibi bu düz yazılar son derece uzun bir anlatıya sahiptir. Sadece bir kısmı ahlaki amaç için yazılmıştır ve Buddhist kökenli olduğunu söylemek oldukça zordur. Araştırmacılar bu öyküler hakkında çok farklı görüşleri savunsa da Winternitz'e göre bu hikâyelerin sadece bir kaçı gerçek anlamda Buddhist kökenlidir (Winternitz, 1933: 114). Sadece Buddhizm ile ilgili verilen öğreti örneklerinde o bir kahraman olarak Bodhisatta adıyla anlatıya yerleştirilmiştir. Bu yüzden genellikle tüm bu anlatıların yarısından fazlasının Buddhist kökenli olmadığı düşünülmektedir.

Yukarıda ana başlıkları ile üzerinde durduğumuz, çalışmamız kapsamında ulaştığımız bu sonuçlar, Cātaka'nın oluşturulduğu dönemde ve daha sonra günümüze kadar geçen süre zarfında, Buddhizm'in temel öğretileri için, en önemli kaynaklardan birisi olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak, Cātaka; içerik olarak Buddha'nın öğretilerini yansıttığı, Buddhizm'in temel kavramlarının ve öğretilerinin ortaya konulduğu en önemli dini ve felsefi eserlerden bir tanesi, şekilsel ve teknik yönüyle ise Hint ve

Dünya Edebiyatına yön veren en önemli edebi eserlerden biri olarak geçmişte olduğu gibi gelecekte de tarihteki yerini alacaktır.

EKLER

EK-1 Mahamāyā'nın Rüyası

(Bharhut Stüpa)¹²⁵

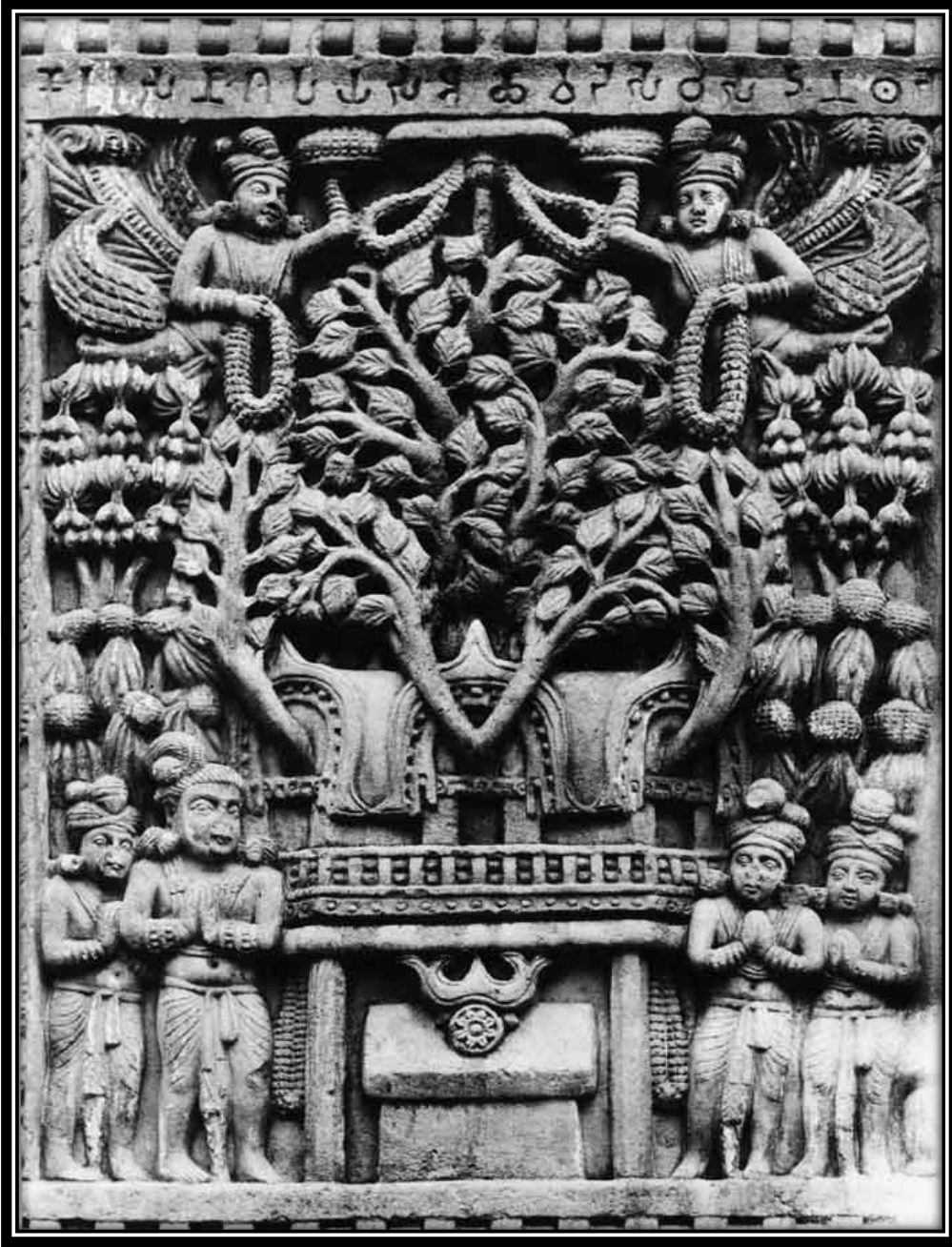
¹²⁵ Kraliçe Mahamāyā'nın sarayında yatarken gösterildiği bu sahne içerisinde, hikayeye göre kraliçenin rüyasında gördüğü beyaz fil de betimlenmiştir.

EK-2 Mahamāyā'nın Rüyası

(Nagarcunakonda)¹²⁶

¹²⁶ Yatakta yatan kraliçe Mahamāyā, bu sahnede uyanık bir şekilde betimlenmiştir. Kadın yardımcılarının yanı sıra sahne içerisinde yer alan erkek figürler ise hikayede de geçen ve rüyayı dinleyen ermişlerdir.

EK-3 Bodhi Ağacı

(Sançi Stūpa)¹²⁷

¹²⁷ Buddha'nın aydınlandığı ağaç olan Bodhi ağacı sahnenin ana figürüdür. Aşağıda ağacın yanında inananlar dua eder pozisyonda, yukarıda ise iki kanatlı figür ellerindeki çelenklerle ağacı süslemektedir.

EK-4 Bodhi Ağacı

(Bharhut Stūpa)¹²⁸

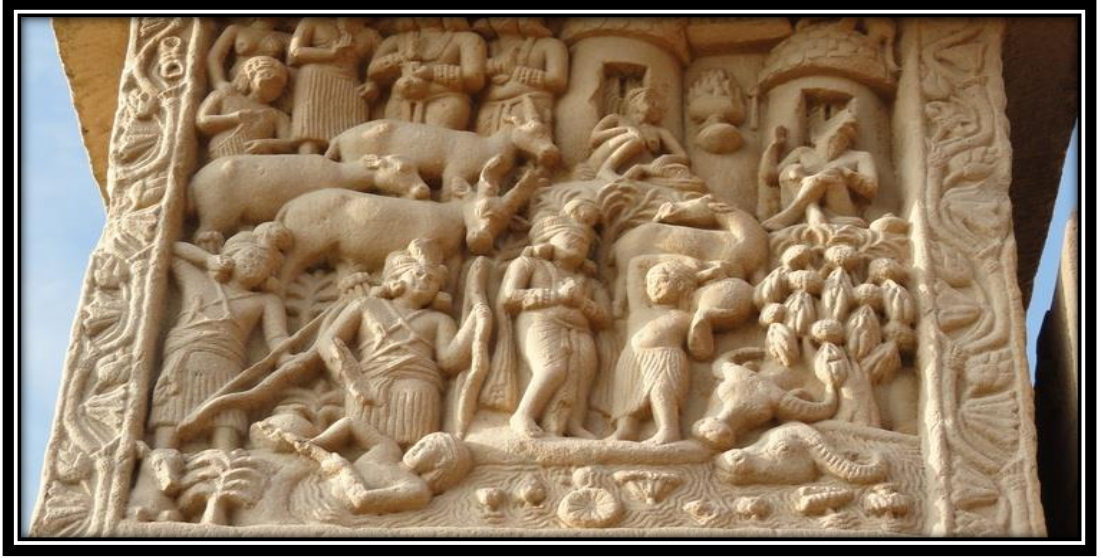
¹²⁸ Buddha'nın aydınlandığı ağaç olan Bodhi ağacı yine sahnenin ana figürüdür. Bu betimlemede ağacın her iki yanında ise annesinin rüyasında da geçen filler betimlenmiştir.

EK-5 Cetavana Koruluğu

(Bharhut Stüpa)¹²⁹

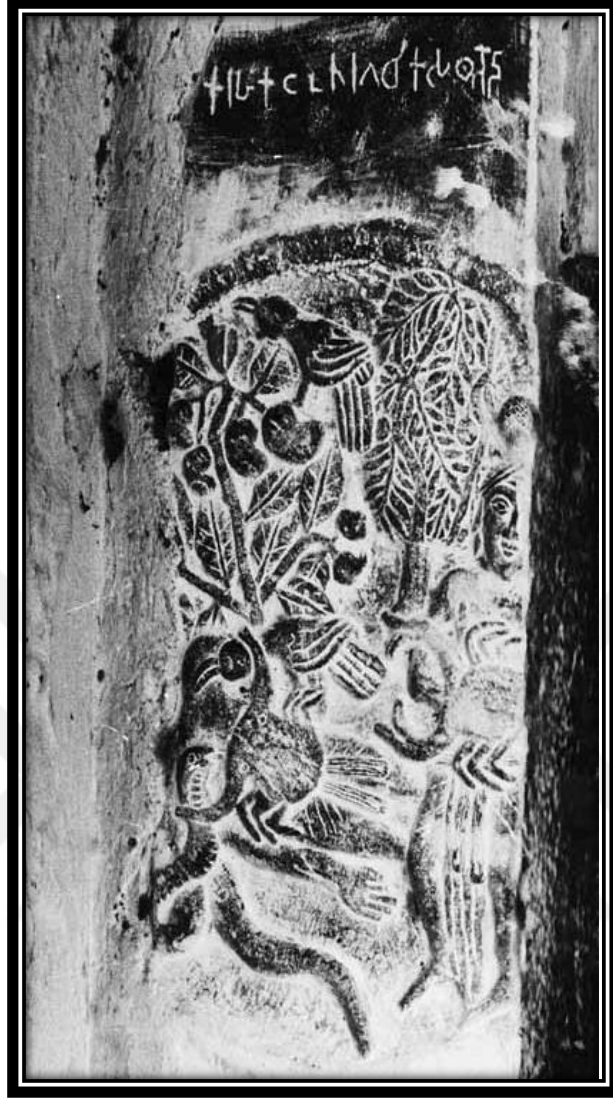
¹²⁹ Cetavana Koruluğu'nda Buddha'nın öğretilerini dinleyen müritleri farklı formlarda ve farklı hareketlerde betimlenmiştir. Müritlerin başlarındaki belirtilen şekiller bu betimlemenin Şunga dönemine ait olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar, tarafından MÖ üçüncü yüzyılda Maurya Kralı Aşoka tarafından yaptırıldığı düşünölen Bharhut Stüpanın, sonraki dönemlerde eklenen kısımlarının Şunga dönemine ait olduğu tespit edilmiştir (Kayalı, 2018: 110).

EK-6 Sāma Cātaka No. 540

(Sançi Stūpa)¹³⁰

¹³⁰ Bu anlatı Sançi Stūpa Torana'sındaki rölyeflerde işlenmiştir. Sol aşağıda yatan Bodhisatta ok saplanmış haliyle işlenirken onun hemen üzerinde elinde okla kral tasvir edilmiştir. Çeşitli hayvanların ve ağaçların da işlendiği bu kabartma orman sahnesini yansıtmaktadır. Bodhisatta'nın hemen yanındaki testi kuyudan çektiği sudur. Yerde yatan Bodhisatta ailesi için yaptığı fedakârlıkları anlatarak Buddhizm öğretisini yaymaktadır.

EK- 7 Baka Cātaka No. 38

(Bharhut Stūpa)¹³¹

¹³¹ Bharhut Stūpa'sında sahnelenen Baka Cātaka anlatısındaki yengeç, balıklar ve ağaç perisi olarak bedenlenen Bodhisatta'nın betimlendiği görmekteyiz.

EK-8 Sivi Cātaka No. 499

(Acaṅṭā Mağarası)¹³²

EK-9 Vidhuraṇḍita Cātaka No. 545

(Acaṅṭā Mağarası)¹³³

¹³² Bu tasvirde Boddhisatta saraydaki koltuğunda oturmaktadır ve etrafındaki yardımcılarını da onun vücudundan et kesmektedir. Burada Boddhisatta'nın cesurluğu, kararlılığı ve korkusuzca vücudundan et kesilmesine izin verilmesi anlatının en önemli sahnesi olduğu için Acaṅṭā mağarasında da bu kısmın betimlendiğini görmekteyiz.

¹³³ Acaṅṭā mağarasında krallık tahtında oturan Naga kralı Varuna ve eşi resmedilmiştir. Eşi, kral Varuna'nın mücevherlerin olmadığını fark edip ondan Vidhura'nın kalbini isteme olayı anlatılmak istenmiştir.

EK-10 Vidhurapaṇḍita Cātaka No. 545

(Acaṇṭhā Mağarası)¹³⁴

EK-11 Dasaratha Cātaka No. 461

(Bharhut Stūpa)¹³⁵

¹³⁴ İrandati bahçede büyüdü sesiyle şarkı söylerken, kral Punnaka'nın yanına geldiği sahne Acaṇṭhā mağarası duvarlarına bu şekilde yansımıştır.

¹³⁵ Dasaratha Cātakadaki Bharhut Stūpasındaki betimlenen kısım çok sadedir. Burada ormanda ağabeyini bulmaya gelen Bharata ile birlikte Rāma ve Lakkhaṇa ön plana çıkarılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Kitaplar:

Ahir, D.C. (2006). *The Influence of the Jātakas on Art and Literature*. Delhi: B.R. Publishing Corporation.

Babbitt, Ellen (2015). *More Jātaka Tales*. London: Forgotten Books.

Cowell, E.B. (2015). *The Jātaka or Stories of the Buddha's Former Births*. Delhi: Munshiram Manoharlal.

Francis, Thomas (2011). *Jātaka Tales*. Mumbai: Jaico Publishing House.

Kapur, R. Alexandra (2010). *The Jātakas*. Maharashtra: Abhinav Publications.

Kauslyayn, Bhadant Anand (2011). *Jātak Kathaen*. Delhi: Sasta Sahitya Mandal Prakashan.

Kumar, S. Acay (2013). *Jātaka Pāli*. Delhi: Rashtriyasamskrtasamsthanam.

Mukhopadhyaya, Chandra Ramesh. (2004). *The Jātaka from Aesthetic Standpoint*. Kolkata: Sanskrit Pustak Bhandar.

Saraw, Sarah (2006). *The Jātakas*. Haryana: Penguin Books.

Tripathi, Şivaşankar (2006). *Cātaka-Aṭṭhakathā (Vol 1-6)*. İslamabad: Hindī Sahitya Sammelan.

Yadav, Gyenendra (2015). *Jātaka and Pali Canon*. Delhi: R. K. Publishers.

Makaleler:

Amarendra Nath. (1990) "Buddhist Narratives in Closely Similar Anecdotes a Case Study of the "Yava-Majhakiya Jātaka" and the "Mahā-Ummaga Jātaka", *Artibus Asiae* Vol. 50, No. 1, s. 143-147.

Andrew, R.F. (1892) "Bhūridatta Jataka Vatthu", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, s. 77-139.

Andrew, R.F. (1893) "Kumbha Jātaka or the Hermit Varuṇa Sūra and Hunter", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, s. 567-570.

Andrew, R.F. (1894) "The Story of Thuwannashan, or Suvanṇa Sāma Jātaka, According to the Burmese Version, Published at the Hanthawati Press, Rangoon", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, s. 211-229.

Andrew, R.F. (1896). *Vidhūra Jātaka*. (No. 548 of Ceylon List.) [From the Burmese]. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 441-475.

Azarpay, Guitty (1995). A Jataka Tale on a Sansanian Silver Plate. *Bulletin of the Asia Institute*. Vol. 9 99-125.

Bailey, H.W. (1939). The Jātaka-Stava of Jñanayasas. *Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London*. Vol. 9, No. 4. 851-860.

Barthélemy, Françoise (1971). Identification De L'outil Sur La Représentation Du Chaddantajāta a Bhārhūt. *Arts Asiatiques* Vol.23. 63-68.

Behm, J. Allan (1971). The Eschatology of the Jatakas. *Nvmen, International Review for the History of Religous*. Vol. 18, 30-44.

Charpentier, Jarl (1927). Remarks on the Identification of Some Jātaka Pictures. *Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London*. Vol. 4, No. 3 493-503.

Chauhan, G. C. (1998). Inland and Foreign Trade As Seen in the Jatakas. *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*. Vol. 79, No.1/4 171-177.

Claus-Bachmann, Martina (2002). Jataka Narrations as Multimedial Reconstructive Embodiments of the Mental System Buddha Shakyamuni. *The World of Music: Body and Ritual in Buddhist Musical Cultures*. Vol. 44, No. 2. 115-134.

Cornyn, S. William (1953). A Burmese Jataka Commentary. *Linguistic Society of America*. Vol. 29, No. 3 354-358.

Davids, T. W. Rhys (1901). The Last to Go Forth. *Jataka*, 4.490= 6.30. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 889-894.

Dhammarama, P.S. & Bureau A. (1963). Les Récits Canoniques Du Cariyapitaka et les Jataka Pali: Traduction Diu Cariyapitaka. *Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient*. Vol. 51, No.2, 321-390.

Dikshit, G. Moreshwar (1941). An Unidentified Jataka Scene from Ajanta. *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 5. 567-569.

Dupaigne B. & Khing H. (1981). Les plus anciennes peintures datées du Cambodge: quatorze épisodes du Vessantara Jataka. *Ecole Française d'Extrême-Orient*. Vol. 36. 26-36.

Fausböll, M. Viggo (2014). The Dasaratha Jataka, being the Buddhist Story of King Rama. *Journal of the Royal Asiatic Society of Sri Lanka*. Vol. 59, No. 2 85-90.

Franke, R. Otto. (1906). Jataka-Mahabharata-Parallelen. *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. Vol. 20. 317-372.

Gaster, M. (1894). The Nigrodha-miga-Jataka and the Life of St. Eustathius Placidus. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 335-340.

Gershevitch, Ilya (1942). On the Sogdian Vessantara Jātaka. The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. No. 2 97-101.

Gombrich, Richard. (1985). The Vessantara Jataka, the Ramayana and the Dasaratha Jataka. Journal of the American Oriental Society. Indological Studies Dedicated to Daniel H. H. Ingalls. Vol. 105, No.3 427-437.

Hamm, F. R. (1968). Die 'Verkörperung' des Bodhisattva im Pāli-Jātaka. Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. Vol. 118, No.2. 357-366.

Hultzch, E. (1912). Jatakas in Bharhut. The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. 399-410.

Ijzerman, J. W. (1886). Het Kinara Jataka op Boro-Boedoer. Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Vol. 35. No.4. 577-579.

Jagtap, P.D. (1999). Mahajanaka Jataka, Depicted in Ajanta Murals. Proceeding of the Indian Congress, Vol. 60. 1199-1200.

Jory, Patrick (2002). Thai and Western Buddhist Scholarship in the Age of Colonialism: King Chulalongkorn Redefines the Jatakas. The Journal of Asian Studies. Vol.63, No.3 891-918.

Jory, Patrick (2002). The Vessantara Jataka, Barami, and the Bodhisatta-Kings: The Origin and Spread of a Thai Concept of Power. Crossroads: An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies. Vol. 16, No. 2. 36-78.

Kadgaonkar, B. Shivendra (2015). Aquatic Animals in Ancient Indian Art-A Preliminary Study. Bulletin of Deccan College Post-Graduate and Research Institute. Vol.75. 121-124.

Kumar, Ashok (1997). Some Historical Aspects of the Jatakas. Proceedings of the Indian History Congress, Vol. 58. 88-94.

Laergren, Bo (1994). Buddha as a Musician: An Illustration of a Jātaka Story. *Artibus Asiae*. Vol. 54, No.3/4. 226-240.

Law, B. C. (1939). Some Observations on the Jatakas. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. No. 2 241-251.

Luce, G. H. (1956). The 550 Jātakas in Old Burma. *Artibus Asiae*. Vol. 19. No.3/4. 291-307.

Lutzker, Mary-Ann (1977). Jātaka Tales at Tjandi Mendut. *Artibus Asiae* Vol.39, No.1. 5-12.

Mandal K. Krishna (2007). Note: Forms of Peasant Protest in the “Jatakas”. *Social Scientist*. Vol. 35, No.5/6 39-46

Mandal, K. Krishna (1998). Agricultural Technology in the Jatakas. *Proceedings of the Indian History Congress*. Vol. 59 97-107.

Mangmeesukhsiri, Sombat (2010). Other Meaning of the Name Vessantara. *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*. Vol. 91. 61-67.

Martini, Ginette (1972). Un Jātaka Concernant le Dernier Repas de Buddha. *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*. Vol. 59 251-255.

Martini, Ginette. (1963). Les Titres Des Jātaka Dans Les Manuscrits Pāli De La Bibliothèque Nationale De Paris. *Bulletin de l'École Française d'Extrême-Orient*. Vol. 51, No. 1. 79-93.

McDermott James (1974). Sādhīna Jātaka: A Case against the Transfer of Merit. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 94, No. 3 385-387.

McGill, Forrest (1993). Jatakas, Universal Monarchs, and the Year 2000. *Artibus Asiae*. Vol. 53. No.3/4. 412-448.

McQueen, Graeme (1981). The Conflict between External and Internal Mastery: An Analysis of the “Khantivādi Jātaka”. *History of Religions* Vol. 20, No. 3 242-252.

Murari, Krishna (2007). The Brahmanas in Jataka Literature: A Narrative of Hierarchies and Occupations. *Proceedings of the Indian History Congress*. Vol. 67. 82-91.

Needham, Rodney (1960). Jātaka, Pañcatantra, and Kodi Fables. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* Deel 116, 232-262.

Okell, John (1967). “Tranlation” and “Embellishment” in an Early Burmese “Jātaka” Poem. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. No. 3/4 133-148.

Peris, Merlin (1981). Greesk Motifs in the Jatakas. *Journal of the Royal Asiatic Society Sri Lanka Branch*. Vol. 25, 136-183.

Pierce, C. David (1969). The Middle Way of the Jātaka Tales. *The Journal of American Folklore*. Vol. 82, No. 325 245-254.

Pohare, P. M. (1986). Chandalas in the Jatakas. *Proceedings of the Indian History Congress*

Rouse, W. H. D. (1890). A Jataka in Pausanias. *Folklore* Vol.1 No.3 409.

Rouse, W. H. D. (1897). A Modern Parallel to the Culla-Paduma Jataka (193). *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 855-857.

Roy, Kum (1996). Justice in the Jatakas. *Social Scientist*. Vol. 24. No. 4/6. 23-40.

Roy, Taniya. (2013). Ownership of the Vomb: A Study the Jatakas. *Proceeding of the Indian History Congress*. Vol. 74. 72-77.

Saha, Sagnik (2015). Banditry As a Political Expression in the Tales of the "Jātakas" And The "Arthaśāstra" *Proceedings of the Indian History Congress*. Vol. 76. 150-155.

Santoro, A. (2006). Miran: The Vishvantara Jataka on Visual Narration along the Silk Road. *Rivista Degli Studi Orientali*. Vol. 79, No.1 31-45.

Schneider, Ulrich, (1961). Die Verse des Sarabhaṅga-Jātaka. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Vol. 111, No. 2. 308-334.

Singh, Anand (2015). Buddhist Environmentalism: Narratives from the Jatakas. *Journal of the Royal Asiatic Society of Sri Lanka*. Vol. 60, No. 2. 59-79.

Slouber, Michael (2017). The Buddha's Past Life as a Snakebite Doctor: The Visa-vanta Jātaka. Columbia University Press. 180-183.

Spencer, F. Robert (1966). Ethical Expression in a Burmese Jātaka. *The Journal of American Folklore*. Vol. 79, No.311, 278-301.

Tedesco, P. (1957). A Pali Jataka Gatha. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 77 No. 1 47-48.

Toy, Taniya (2012). The Notion of Objectifying Women: As Represented in the Jatakas. *Proceedings of the Indian History Congress*. Vol. 73. 126-131.

Tyagi, Anil Kumar (1984). Women Workers in the Jatakas. *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 45. 121-128.

Vol. 47, 222-223.

Wenzel, H. (1888). A Jātaka-Tale from the Tibetan. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. Vol. 20, No. 4, 503-511.

Wongthet, Pranee (1989). The Jataka Stories and Laopuan Worldview. *Asian Folklore Studies*, Vol. 48, No.1. 21-30.

Zachariae, Theodor (1912). Abendländische Parallelen zu Jātaka VI, 336, 21. *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. Vol. 26. 418-428.

Zachariae, Theodor (1918). Neuindische Parallelen zu Jātaka VI, 341, 22. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes Vol. 30. 151-162.

Zaidi, Nisaht & Bhalla, Alok (2015). Reason and Purpose of the Jataka Stories. University of Hawai'i Press. Vol. 27, No. 1. 230-232.

KAYNAKÇA

Ahir, D.C. (2006). **The Influence of the Jātakas on Art and Literature**. Delhi: B.R. Publishing Corporation.

Akira, Hirakawa (2007). **A History of Indian Buddhism from Śakyamuni to Early Mahayana**, (Edit. Paul Groner). Delhi: Motilal Banarsidass.

Āryasūra (2009). **Garland of The Buddha's Past Lives**. çev. Justin Meiland. New York: New York University Press.

Babbitt, C. Ellen (2010a). **Jataka Tales**, North Carolina, Yesterday's Classics,

Babbitt, C. Ellen (2010b). **More Jātaka Tales**. London: Forgotten Books.

Basham, A. L. (2004). **The Wonder That Was India**. London: Pan Macmillan.

Berkwitz, Stephen C., 2012, **An Ugly King and the Mother Tongue: Notes on Kusa Jātaka in Sinhala Language and Culture**. Routledge Toylar& Francis Group, Vol.18, no.3, 56-70.

Bomhard, R. Allan (2018). **An Introductory Grammer of the Pāli Language**. USA: Charleston Buddhist Fellowship.

Buston, (1931) **History of Buddhism**. çev. E. Obermiller. Heidelberg: Institut für Buddhismus- Kunde.

Buswell, E. Robert (2004). **Encyclopedia of Buddhism (Vol. I, II)**. USA: Macmillion Reference.

Cevizci, Ahmet. (1999). **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Chatterji, Suniti Kumar (1951). **Significance and Importance of Jātakas**. Calcutta: Calcutta University.

Conze, Edward (2005). **Kısa Buddhizm Tarihi**. (çev. Ömer Cemal Güngören). İstanbul: Yol Yayınları.

Cowell, E.B. (2015). **The Jataka 'or Stories of the Buddha's Former Births'** New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.

Cunningham Alexander (1879) **Stūpa of Bharhut: A Buddhist Monument**. London: W. H. Allen and Co.

Çelebi, Asaf, Halet (2015) **Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha**. Ankara: Hece Yayınları.

D'souza, Leela (2007). **Cultural History of Ancient India, 'Diversity, Syncretism, Synthesis'**. New Delhi: Rawat Publication.

Davids R. & Stede W. (1921-1925). **Pali- English Dictionary**. New Delhi: Motilal Banarsidass.

Davids, Rhys. **Buddhist Birth-Stories (Jataka Tales)**, New York, E.P. Dutton.

Davids, Ryhs. (1999) **Buddhist India**, Delhi: Munshiram Manoharlal Publication.

Dutt, Nalinaksha (1941). **Early Monastic Buddhism**. Calcutta: Calcutta Oriental Book Agency.

Eliade, Mircea (2017). **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi II**. İstanbul: Alfa Yayınları.

Feer, M. L. (1984). **A Study of the Jātakas**. Delhi: Indological Book House.

Frazer, J. G. (2004). **Altın Dal**. (çev. Mehmet H. Doğan) İstanbul: Payel Yayınları,

- Güngören, İlhan (2001). **Budha ve Öğretisi**. İstanbul: Yol Yayınları.
- Haçerlioğlu Orhan. (2015). **Felsefe Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Herodotos (2014). **Tarih**. çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: İş Bankası ve Kültür Yayınları
- Jacobs, J. (1888). **The Earliest English Version of the Fables of Bidpai**. London: Ballantyne Press.
- Kapur-Fic, Alexandra R. (2010). **The Jatakas ‘Times and Lives of Bodhisattava’**. New Delhi: Abhinav Publications.
- Kawasaki, Ken and Visaka, (2010). **Jātaka Tales of the Buddha an Anthology, Vol 1**. Sri Lanka: Buddhist Publication Society.
- Keith, A. B. (1885-1928). **A History of Sanskrit Literature**. London: Oxford University Press.
- Kaya, Korhan, 1990, “Kathāsaritsāgara’dan Üç Masal”, **AÜ DTCF Dergisi**, Cilt 33, Sayı 1-2, Ankara, 1990. 273-279.
- Kaya, Korhan (1998a). **Hintlilerde Tanrı**. İstanbul: Kaynak Yayınları
- Kaya, Korhan. (1998b). **Hint Masalları**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, Korhan (1999). **Buddhistlerin Kutsal Kitapları**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, Korhan (2003). **Okyanusun Kıyısında**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, Korhan (2005). **Hindistan’da Diller**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, Korhan. (2012). “Masallarda Budhist “Merhamet Motifi””. **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı: 60: 79-98.
- Kaya, Korhan (2016). **Hint Felsefesinin Temelleri**. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Kaya, Korhan. (2017). **Buddhizm Sözlüğü**. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Kayalı, Yalçın (2018). **Antik Dönem Hindistan Tarihi ve Kültürü**. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Knox, Robert (1992). **Amaravati**. London: British Museum Press.
- Lanman, C.R. (1888). **A Sanskrit Reader**. Boston: Cinn and Company.
- Ligeti, L. (2011). **Bilinmeyen İç Asya**. (çev. Sadrettin Karatay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lotus Sūtra** (2018). çev. Korhan Kaya. İstanbul: Sujala Yayıncılık.
- Mahābhārata** (2013). çev. M.N. Dutt. Delhi: Parimal Publications.
- Marshall, John. (1960). **The Buddhist Art of Gandhāra**. Cambridge: Department of Archaeology in Pakistan at the University Press.
- Nakamura, Hajime (2012). **Budha**. (çev. Zeynep Seyhan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nariman, G. K. (1920). **Literary History of Sanskrit Buddhism**. Bombay: D.B. Taraporevala Son & Co.
- Narayana. (2006). **Hitopadeṣa**. çev. Korhan Kaya. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Olivelle, P. (1997). **The Panchatantra The Book of India's Folk Vision**. Oxford: Oxford World's Classics, OUP.
- Özgünel, C. (2001). **Smintheion Troas'ta Kutsal Bir Alan**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Penzer, N.M. (1926). **The Oceans of Story**, X Cilt, London: Grafton House.

Püsküllüoğlu, Ali, (2008). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Ṛgveda-Samhita. (1957). (Sanskrit Metin). Mumbai: Vasant Śripad Satavalekar.

Rowland, Benjamin (1959). **The Art and Architecture of India**. Baltimore: Penguin Books.

Ruben, Walter (1943). **Buddhizma'nın Menşei ve Özü**. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Ruben, Walter (1947). **Buddhizm Tarihi**. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Sangharakshita (2006). **A Survey of Buddhism**. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

Schlingoff, Dieter (2013). **Ajanta "Handbook of the Paintings"** New Delhi: Indira Gandhi National Centre for the Arts.

Singh, Madanjeet. (1954). **India "Paintings from Ajanta Caves"** Paris: Unesco World Art Series.

Singh, Sarva Daman (1988). **Polyandry in Ancient India**. Delhi: Motilal Banarsidass.

Somadeva. (2011). **Kathāsaritsāgara**. çev. Korhan Kaya. İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları.

Söhnen-Thieme, Renate. (2009) *"Buddhist Tales in the Mahābhārata?"* ed. Petteri Koskikallio. Parallels and Comparisons: **Proceedings of the Forth Dubrovnik International Conference on the Sanskrit Epics and Purāṇas: 349-72**. Zagreb: Croation Academy of Science and Arts.

Thera, Nārada (1952). **An Elementary Pali Course**. Australia: Buddha Dharma Education Association.

Türkçe Sözlük (2009). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Valmīki (2002). **Rāmāyaṇa**. çev. Korhan Kaya. Ankara: İmge Kitabevi.

Valmīki (2002). **Rāmāyaṇa**. çev. Asuman Belen Özcan ve H. Derya Can. Ankara: Dost Kitabevi.

Vinaya Texts (1881-1885). Trans. by T. W. Rhys Davids & Hermann Oldenburg. Sacred Books of the East, Vol. XIII, XVII, XX, Ed. F. Max Müller, Oxford: Clarendon Press.

Warder, A. K. (2001). **Introduction to Pali**. Oxford: Pali Text Society.

Williams, Monier (1890). **Buddhism (In Its Connexion with Brāhmanism and Hinduism)**. London: John Murray, Albemarle Street.

Williams, Monier (1990). **A Sanskrit- English Dictionary**. Delhi: Motilal Banarsidass.

Winternitz, M. (1933). **A History of Indian Literature**, Vol. II. Calcutta: Calcutta University Press.

Winternitz, M. (2016). **Hint Destanları**. çev. Korhan Kaya, Ankara: İmge Kitabevi.

कुमार, अजय सिंह (२०१३). **जातक पालि**. दिल्ली : राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानम्

कुमार, पृथिवी (२००६) **तीन कुमार**. दिल्ली : ससता सहितय मण्डल प्रकाशन

ÖZET

Buddhizm'in merkezinde yer alan Buddha, yaşamı boyunca Hindistan'da bulunmuş, bu toprakları gezmiş ve öğretisini de yine ilk olarak bu kıtanın topraklarında aktarmıştır. Buddha'nın anlatmak ve öğretmek istediği bu felsefe ise, bu çalışmanın ana konusu olan Cātaka metni içinde geçen öykülerde yer almaktadır. Buddha, aydınlanmaya erişmeden önce bir Bodhisatta olarak yaşadığı olaylar bu eserde işlenmiştir. 547 anlatıdan oluşan bu eserde Bodhisatta'nın çeşitli formlarda bedenlendiği görülmektedir. Bu anlatılar içinde işlenen en önemli unsur ise, mesleği, kastı, dini ne olursa olsun Bodhisatta'nın her zaman yön gösterici, ahlaki değerlere önem veren ve doğruyu bilen biri olarak gösterilmesidir. Buddha hangi formda bedenlenmiş olursa olsun, öyküler Buddhist öğretiyi yaymayı amaçlamıştır. Bu yüzden Buddhizm'i yaymak bir amaç, öyküler ise bir araç niteliğindedir. Eserde anlatılan öyküler Buddha'nın yaşamından izler taşıdığı düşünüldüğü için, birinci bölüm Buddha'nın Hayatı konusu ele alınarak Cātaka anlatıları ile benzerlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, farklı formlarda bedenlendiği görülen Bodhisatta öyküleri bir sınıflandırma yapılarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, bu anlatıların Hint kültürüne hem edebi açıdan hem de alegorik yolla görsel etkileri araştırılmıştır.

ABSTRACT

Buddha, who takes place in the center of Buddhism, had always been in India, travelled across the land also revealed his teachings in Indian subcontinent. This philosophical thought of Buddha, which he wanted to tell and teach, has taken place in the stories written in the text of Jātaka which is the main subject of this study. The events, which took during the times Buddha lived as a Bodhisatta, before he reached enlightenment, were dealt with in this work. This text consists of 547 narratives and Bodhisatta have been embodied in various forms. The most important element in these narratives is Bodhisatta's acting as a guide, praising the moral values and knowing the truth regardless of his profession, social status (caste) and religion. No matter in what form is Buddha, the stories have aimed to spread the Buddhist doctrine. Therefore it is clear that spreading Buddhism is an aim and stories are a means for spreading Buddhism. As the stories which are told in the text are meant to have similarities with the life of Buddha, the first chapter deals with Buddha's life trying to discuss and determine the similarities between Jātaka narratives. In the second chapter, the stories are examined to make a classification according to the forms which Bodhisatta preferred to take. As for in the third chapter, the effects of these narratives on the Indian culture both in literary and visual description by allegorical ways have been searched.